

ΕΚΠ
AD
2162

ΕΚΠ

ΑΔ

2162

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΣΑΓΡΗ
ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΟΥ

Εμω. 2162

AD

ΕΠΙΤΟΜΗ

ΤΗΣ

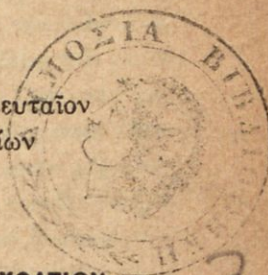
2

ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΡΧΗΣ ΑΥΤΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘ'ΗΜΑΣ ΧΡΟΝΩΝ

ΜΕΤΑ ΕΙΚΟΝΩΝ

έγκριθείσα ἐπὶ πενταετίαν κατὰ τὸν τελευταῖον
διαγωνισμόν περὶ διδακτικῶν βιβλίων
τῆς μέσης ἐκπαίδευσεως



ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ

ΤΗΣ ΤΡΙΤΗΣ ΤΑΞΕΩΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

3.

ΕΚΠΑΙΔ.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ

2162



571
κ.τ.κ. 96

106

X

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΠΑΣΣΑΡΗ ΚΑΙ ΒΕΡΓΙΑΝΙΤΟΥ

1896

Πᾶν γνήσιον ἀντίτυπον φέρει τὴν ὑπογραφήν καὶ τὴν
σφραγίδα τοῦ συγγραφέως, ἄλλως συνεπάγεται τὰς ἐπὶ τοῦ
ποινηκοῦ νόμον ὀριζομένης ποινὰς κατὰ τὴν τοῦ τυποκλόπου καὶ
τοῦ διαδίδοντος τὰς παρ' ἄλλων παρανόμως γιγνομένης
μετατυπώσεις.

Γεωργίου Τσαγρῆ



ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΝ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΥ ΠΑΤΕΡΑ ΚΑΙ ΒΕΡΝΙΚΗΤΟΥ
1891



ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ
ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Πρὸς τὸν κ. Γεώργ. Τσαγροῦν.

Ἐχοντες ὑπ' ὄψιν τὸν νόμον ΒΤΓ' τῆς 12 Ἰουλίου 1895, περὶ διδακτικῶν βιβλίων τῆς Μέσης καὶ δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως καὶ τὸ Βασιλικὸν Διάταγμα τῆς 10 Ὀκτωβρίου 1895 καὶ τὴν ἐκθεσιν τῆς οἰκείας ἐπιτροπείας τῶν κριτῶν τῶν διδακτικῶν βιβλίων τῶν εἰς τὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα εἰσακτέων, γνωρίζομεν ὑμῖν, ὅτι ἐγκρίνομεν τὴν γνώμην τῆς ἐπιτροπείας ταύτης, ὅπως τὸ ὑμέτερον σύγγραμμα Ἐπιτομὴ τῆς Ἱστορίας τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τῆς ἀρχῆς αὐτῶν μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, τὸ κατὰ τὸν εἰρημένον νόμον ἐγκριθὲν εἰσαχθῇ ἐν τῇ Γ' τάξει τῶν δημοσίων, δημοσυντηρήτων, καὶ ἰδιωτικῶν, ἐλληνικῶν σχολείων ἐπὶ πέντε σχολικὰ ἔτη ἀπὸ τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1896—1897.

Ὁ Ὑπουργὸς

Δ. Γ. ΠΕΤΡΙΔΗΣ

Στέφ. Μ. Παρίσης.



ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΝ

Εκδόσεις 1994. Το παρόν βιβλίο αποτελεί μέρος της συλλογής των βιβλίων που έχουν εκδοθεί από το ΕΚΕΕΕ. Τα βιβλία αυτά είναι διαθέσιμα σε όλες τις βιβλιοθήκες των σχολείων και των τμημάτων της Διεύθυνσης Εκπαιδευτικής Πολιτικής. Το βιβλίο αυτό είναι το αποτέλεσμα της συνεργασίας των εκπαιδευτικών με την Διεύθυνση Εκπαιδευτικής Πολιτικής. Το βιβλίο αυτό είναι το αποτέλεσμα της συνεργασίας των εκπαιδευτικών με την Διεύθυνση Εκπαιδευτικής Πολιτικής. Το βιβλίο αυτό είναι το αποτέλεσμα της συνεργασίας των εκπαιδευτικών με την Διεύθυνση Εκπαιδευτικής Πολιτικής.

Ο Υπουργός

Α. Π. ΠΕΤΡΙΔΗΣ

Δρ. Μ. ΠΕΤΡΙΔΗΣ

ΕΠΙΤΟΜΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ



ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α' ΜΥΘΙΚΟΙ ΚΑΙ ΗΡΩΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

§ 1. Ἀρχαιότατοι κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος.

Ἑλλὰς ἐκαλεῖτο κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους μικρά τις χώρα εἰς τὴν Φθίαν τῆς Θεσσαλίας. Ἐκ ταύτης βαθμηδὸν



Ο ΖΕΥΣ

ἐπεκλήθη καὶ ἡ λοιπὴ χώρα, ἡ ἐκτεινομένη ἀπὸ τῶν Κεραυνίων καὶ Καμβουνίων ὀρέων μέχρι τοῦ ἰσθμοῦ τῆς Πελοποννή-
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τοῦ Ἰνστιτούτου Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

σου, αὐτὴ ἡ Πελοπόννησος, αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου καὶ Ἰονίου πελάγους, ἡ Ἑπείρος, ἡ μεσημβρινὴ Ἰλλυρία, ἡ Μακεδονία, ἡ Ἰταλικὴ χερσόνησος καὶ ἡ Σικελία.

Ἀρχαιοτάτοι δὲ κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος λέγονται οἱ Πελασγοί, ἀνήκοντες εἰς τὴν Ἀρίαν φυλὴν καὶ πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων μετοικήσαντες ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην. Διηροῦντο δὲ εἰς πολλοὺς κλάδους, ἔζων κατὰ πόλεις καὶ ἡσχυλοῦντο ἰδίως εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν. Πρὸς ἰδίαν δ' ἀσφάλειαν ἐκ τῶν ἐχθρικῶν ἐπιθέσεων ἐκτιζον ἀκροπόλεις, τὰς ὁποίας ἐπωνόμαζον συνήθως *Λαρίσας, Πελασγικά* ἢ *Κυκλώπεια τείχη*, τὰ ὁποῖα ἀπετελοῦντο ἐξ ὀγκωδεστάτων λίθων συνηρμοσμένων ἄνευ ἄμμου καὶ ἀσβέστου. Λεῖψανα τοιούτων τειχῶν σώζονται πολλὰ μέχρι τῆς σήμερον ἐν Τύρινθι, ἐν Μυκῆναις, ἐν Ὀρχομενῷ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος.

Ὡς οἰκιστὰι τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἀναφέρονται καὶ ἄλλα φύλα συγγενῆ ἢ διάφορα τῶν Πελασγῶν, οἷον Κραναιοί, Λέλεγες, Ἀθάντες, Μινυαί, Κούρητες, Κεύκονες, Δρύοπες καὶ ἄλλοι. Ἀλλ' ἐπισημότεροι πάντων τῶν εἰρημένων λαῶν ἀναφαίνονται οἱ Ἕλληνες, ἐκ τῆς αὐτῆς φυλῆς, ἐκ τῆς ὁποίας ἦσαν καὶ οἱ Πελασγοί. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες οἰκοῦντες εἰς τὰς ὄρεινότερας τῆς Ἑλλάδος χώρας ἀπέβησαν φύσει ἀνδρεῖοι καὶ φιλοπόλεμοι. Κατέλαβον δὲ μὲ τὸν χρόνον διὰ τῶν ὅπλων καὶ τὰς ὑπὸ τῶν Πελασγῶν καὶ τῶν ἄλλων λαῶν κατεχομένας χώρας, εἰς τὰς ὁποίας μετέδωκαν καὶ τὸ ἴδιον ἑαυτῶν ὄνομα. Τὸ ὄνομα τῶν Ἑλλήνων σὺν τῷ χρόνῳ ἐπεκράτησε τοῦ ὀνόματος τῶν Πελασγῶν καὶ τῶν ἄλλων κατοίκων τῆς Ἑλλάδος, οἱ ὁποῖοι πρότερον ὠνομάζοντο *Πελασγοί, Ἀχαιοί, Ἴωνες, Ἀργεῖοι, Δαναοί, Μυρμιδόνες*. Κατὰ δὲ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους οἱ Ἕλληνες θέλοντες νὰ δεῖξωσιν, ὅτι εἶχον κοινὴν τὴν καταγωγὴν, ἐπίστευον ὡς γενάρχην αὐτῶν τὸν Ἕλληνα, τὸν υἱὸν τοῦ ἐν Φθίᾳ τῆς Θεσσαλίας βασιλέως Δευκαλίωνος. Ὁ Ἕλλην κατὰ τὴν μυθικὴν παράδοσιν ἐγέννησε τρεῖς υἱούς, τὸν Αἴolon, τὸν Δῶρον καὶ τὸν Εὐϋθον, ὃ δὲ Εὐϋθος ἐγέννησε τὸν Ἴωνα καὶ τὸν Ἀχαιόν. Οἱ ἀπόγονοι τοῦ Αἴολου, τοῦ Δῶρου, τοῦ Ἴωνος καὶ τοῦ Ἀχαιοῦ, κατέκχησαν τὰ διάφορα μέρη τῆς Ἑλ-

λάδος καὶ ἐξ αὐτῶν ἐμορφώθησαν αἱ τέσσαρες ἑλληνικαὶ φυ-
λαί, οἱ Αἰολεῖς, οἱ Δωριεῖς, οἱ Ἴωνες καὶ οἱ Ἀχαιοί.

§ 2. Νέοι ἔποικοι ἐλθόντες ἐξ Αἰγύπτου,
Φοινίκης καὶ Ἀσίας εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Οἱ ἀρχαιότατοι κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος ἔζων βίον φυσικόν.
Δὲν κατῴκουν δὲ εἰς πόλεις, ἀλλ' εἰς τὰ σπήλαια καὶ εἰς τὰ



Η ΗΡΑ

δάση. Ἐτρέφοντο δὲ μὲ χόρτα καὶ μὲ τοὺς καρποὺς τῶν δένδρων
καὶ τὰς σάρκας τῶν ζώων, ἐνεδύοντο δὲ μὲ τὰ δέρματα τῶν
ζώων, ὅπως προφυλαχθῶσιν ἀπὸ τοῦ ψύχους. Ἡ ἀνάγκη ἰδί-
δαξεν αὐτοὺς πολλὰ πράγματα. Ἀλλ' εἰς τὴν ἀνάπτυξιν αὐ-
τῶν συνετέλεσαν καὶ πολλοὶ ξένοι ἔποικοι ἐλθόντες εἰς τὴν Ἑλ-
λάδα ἐκ διαφόρων μερῶν, οἵτινες ἰδρύσαντες διάφορα βασίλεια
ἐδίδαξαν αὐτοὺς διαφόρους τέχνας καὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν

ανάπτυξιν καὶ τὸν πολιτισμὸν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἐπισημότεροι δὲ τούτων εἶνε ὁ Κέκροψ, ὁ Δαναός, ὁ Κάδμος καὶ ὁ Πέλοψ. Καὶ ὁ μὲν Κέκροψ ἦλθεν ἐκ τῆς Σάεως τῆς Αἰγύπτου εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ νυμφευθεὶς τὴν Ἀγραυλὸν, θυγατέρα τοῦ βασιλέως Ἀκταίου, διεδέχθη αὐτὸν ἀποθανόντα εἰς τὸν θρόνον. Οὗτος ἔκτισε τὴν ἀκρόπολιν, τὴν ἀπ' αὐτοῦ ἐπωνομάσθαι *Κεκροπίαν*, ἐδίδαξε τοὺς κατοίκους τὴν καλλιέργειαν τοῦ σίτου καὶ τῆς ἐλαίας, εἰσήγαγε τὸν θεσμόν τοῦ γάμου καὶ τὴν ἱερότητα τῆς ταφῆς τῶν νεκρῶν.

Ἐκ τῆς Αἰγύπτου ἦλθε καὶ ὁ Δαναός εἰς τὸ Ἄργος μετὰ τῶν πεντήκοντα αὐτοῦ θυγατέρων, τῶν Δαναίδων, καὶ διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον τὸν βασιλέα Γελάνορα, ἐδίδαξε δὲ τοὺς Ἀργεῖους τὴν ναυτιλίαν καὶ τὸ ἐμπόριον. Ἀπ' αὐτοῦ ἐπωνομάσθησαν οἱ Ἀργεῖοι *Δαναοί*.

Ὁ δὲ Κάδμος ἦλθεν ἐκ τῆς Φοινίκης εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ ἔγεινε βασιλεὺς. Αὐτὸς ἔκτισε τὴν ἀκρόπολιν τῶν Θηβῶν, ἥτις ἀπ' αὐτοῦ ἐπωνομάσθη *Καδμεία*. Οὗτος ἐδίδαξε τοὺς κατοίκους τὴν τεichoδομίαν, τὴν ὑλοτομίαν, τὴν μεταλλουργίαν καὶ πρῶτος αὐτός, λέγεται, ὅτι ἔφερε καὶ τὰ δεκαῆξ γράμματα τῆς ἀλφαβήτου (α, β, γ, δ, ε, ι, κ, λ, μ, ν, ο, π, ρ, σ, τ καὶ υ),

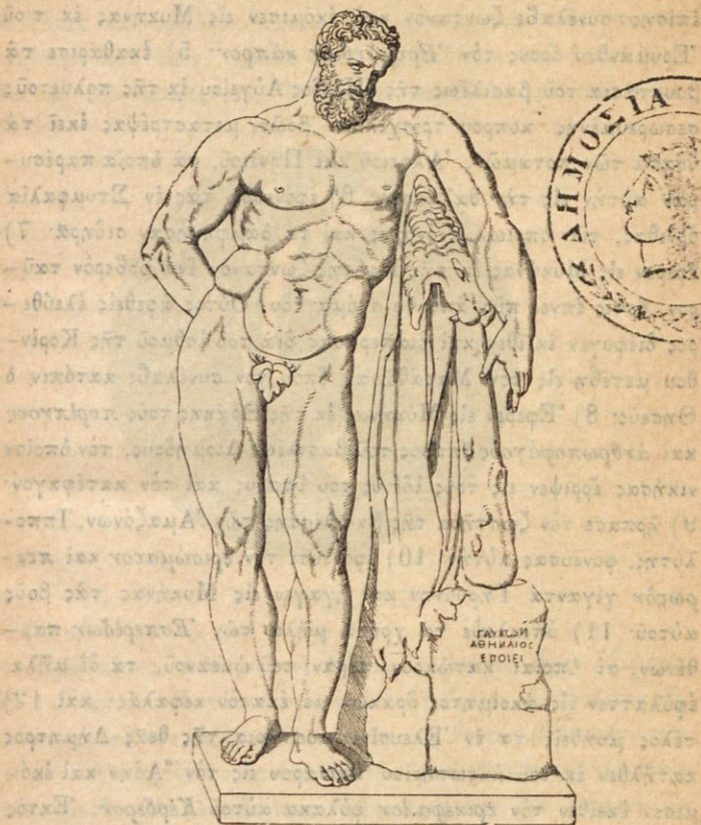
Ὁ δὲ Πέλοψ ἦλθεν ἐκ τῆς μικρᾶς Ἀσίας μετὰ πολλῶν Φρυγῶν καὶ Λυδῶν εἰς τὴν Ἥλιδα, ἐνίκησε διὰ δόλου τὸν βασιλέα αὐτῆς Οἰνόμαον εἰς τὴν ἀρματοδρομίαν, ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Ἰπποδάμειαν καὶ κατέλαβε τὴν βασιλείαν. Ἐκυρίευσεν δὲ καὶ τὴν Ἀργολίδα καὶ τὴν Λακωνικὴν καὶ διὰ τοῦ πλούτου καὶ τῆς ἰσχύος αὐτοῦ μετέδωκε τὸ ὄνομα του καὶ εἰς ἅπασαν τὴν χερσόνησον, ἣ ὅποια πρότερον ἐκαλεῖτο Ἀπία καὶ *Πελασγία*, μετωνομάσθη δὲ ἀπ' αὐτοῦ *Πελοπόννησος*.

§ 3. Ἡρώες. Ἡρακλῆς καὶ Θησεύς.

Κατὰ τοὺς παναρχαίους χρόνους ἀναφέρονται ὀνομαστοὶ τινες ἄνδρες ὑπερέχοντες τῶν ἄλλων ἀνθρώπων οὐ μόνον κατὰ τὴν σωματικὴν βίωσιν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰ φιλόφροντα εἰσθητά αἰσθημάτων καὶ τὰς ἄλλας πολλὰς ἀρετάς, διὰ τῶν ὁποίων διεπραξάν ἀξιοθαύμαστα κατορθώματα πρὸς κοινὴν τῆς ἀνθρωπότητος ὠφέλειαν. Οἱ τοιοῦτοι ἐπεκλήθησαν ἥρωες, οἱ δὲ ἕξο-

χώτεροι αὐτῶν ἦσαν ὁ Ἡρακλῆς καὶ ὁ Θησεύς.

Καὶ ὁ μὲν Ἡρακλῆς ἦτο υἱὸς τοῦ Ἀμφιτρυῶνος, βασιλέως τῶν Θηβῶν, καὶ τῆς Ἀλκμήνης, οἱ ἄνθρωποι ὅμως διὰ τὴν ὑπεράνθρωπον δύναμιν του ἐπίστευον, ὅτι ἦτο υἱὸς τοῦ Διός. Οὗτος διέπραξε πλείστα ὑπεράνθρωπα κατορθώματα, ὧν τὰ



Ο ΗΡΑΚΛΗΣ

μᾶλλον ἔξοχα εἶνε οἱ δώδεκα λεγόμενοι ἄθλοι, τοὺς ὁποίους ἐξετέλεσε κατὰ διαταγὴν τοῦ ἐξαδέλφου του Εὐρυσθέως, βασιλέως τῶν Μυκηνῶν καὶ τοῦ Ἀργούς. Εἶνε δὲ οἱ ἐξῆς: 1) ἐπνίξε διὰ τῶν χειρῶν του τὸν ἐν Νεμέᾳ λέοντα· 2) ἐφόνευσε τὴν ἑπτακέφαλον Λερναίαν Ὕδραν, τῆς ὁποίας ἀποκοπτομένης τῆς

μιάς κεφαλῆς, ἀνεφύοντο ἀντ' αὐτῆς δύο ἄλλαι. Ἄλλ' ἐν ᾧ ὁ Ἡρακλῆς ἐκοπτεν ἀνὰ μίαν κεφαλὴν, ὁ φίλος του Ἰόλαος ἔκαie διὰ δαυλοῦ τὸ μέρος, ὅπου ἀπεκόπτετο ἑκάστη κεφαλὴ, ὥστε δὲν ἐφύτρωνεν ἄλλη· 3) συνέλαβε καὶ μετεκόμισε ζῶσαν εἰς Μυκῆνας τὴν χρυσόκερων ἔλαφον τῆς θεᾶς Ἀρτέμιδος· 4) ἐπίσης συνέλαβε ζωντανὸν καὶ ἐκόμισεν εἰς Μυκῆνας ἐκ τοῦ Ἑρμάνθου ὄρους τὸν Ἑρμάνθιον κάπρον· 5) ἐκαθάρισε τὰ βουστάσια τοῦ βασιλέως τῆς Ἡλίδος Αὐγείου ἐκ τῆς πολυετοῦς σεσωρευμένης κόπρου τρισχιλίων βοῶν, μεταστρέψας ἐκεῖ τὰ ὕδατα τῶν ποταμῶν, Ἀλφειοῦ καὶ Πηνειοῦ, τὰ ὅποια παρέσυραν αὐτὴν εἰς τὴν θάλασσαν· 6) ἐφόνευσε τὰς ἐν Στυμφαλίᾳ ὄρνιθας, τῶν ὁποίων οἱ ὄνυχες καὶ τὰ ῥάμφη ἦσαν σιδηρᾶ· 7) ἔφερεν εἰς Μυκῆνας ἐκ τῆς Κρήτης ζωντανὸν ἓνα φοβερὸν ταῦρον, ὅστις ἔπνεε πῦρ ἀπὸ τὸ στόμα του. Οὗτος ἀφειθείς ἐλεύθερος διέφυγεν ἐκεῖθεν καὶ διαπεράσας διὰ τοῦ ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου μετέβη εἰς τὸν Μαραθῶνα, ὅπου τὸν συνέλαβε κατόπιν ὁ Θησεύς· 8) ἔφερεν εἰς Μυκῆνας ἐκ τῆς Θράκης τοὺς πυρλίπρους καὶ ἀνθρωποφάγους ἵππους τοῦ βασιλέως Διομήδους, τὸν ὁποῖον νικήσας ἔρριψεν εἰς τοὺς ἰδίους τοῦ ἵππου καὶ τὸν κατέφαγον· 9) ἤρπασε τὸν ζωστῆρα τῆς βασιλίσσης τῶν Ἀμαζόνων, Ἴπολύτης, φονεύσας αὐτήν· 10) ἐφόνευσε τὸν τρισώματον καὶ πτερωτὸν γίγαντα Γηρυόνην καὶ ἤγαγεν εἰς Μυκῆνας τὰς βοῦς αὐτοῦ· 11) ὑπέκλεψε τὰ χρυσᾶ μῆλα τῶν Ἑσπερίδων παρθένων, αἱ ὅποια κατόικουν πέραν τοῦ ὠκεανοῦ, τὰ δὲ μῆλα ἐφύλαττεν εἰς ἀκοίμητος ὁράκων μὲ ἑκατὸν κεφαλὰς· καὶ 12) τέλος μυηθεὶς τα ἐν Ἐλευσίνι μυστήρια τῆς θεᾶς Δήμητρος κατῆλθεν ἐκ τοῦ ἀκρωτηρίου Ταινάρου εἰς τὸν Ἀθῆν καὶ ἐκόμισεν ἐκεῖθεν τὸν τρικέφαλον φύλακα αὐτοῦ Κέρβερον. Ἐκτὸς τῶν δώδεκα αὐτοῦ ἄθλων ὁ Ἡρακλῆς διέπραξε καὶ πλεῖστα ἄλλα ὑπεράνθρωπα κατορθώματα, τὰ ὅποια κατατάσσονται εἰς τὰ πάρεργά του. Ὁ δὲ Ζεὺς διὰ τὰς ἀρετάς του συγκατέλεξε μετὰ θάνατον καὶ τὸν Ἡρακλῆα μετὰ τῶν ἀθανάτων θεῶν καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ὡς σύζυγον τὴν θεὰν Ἥβην.

Ὁ δὲ Θησεὺς ἦτο υἱὸς τοῦ βασιλέως τῶν Ἀθηνῶν Αἰγέως καὶ τῆς Αἰθρας, θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῆς Τροιζῆνας Πιθέως, ἐγεννήθη δὲ εἰς τὴν Τροιζῆνα. Ὅτε δ' ἐγένεεν ἐφηβὸς ἀπεφά-

σισε νὰ ἔλθῃ εἰς Ἀθήνας πρὸς τὸν πατέρα του. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ διὰ ξηρᾶς ὁδὸς δὲν ἦτο ἀσφαλὴς, ἔνεκα τῶν πολλῶν κακούργων, οἱ ὅποιοι ἐφόνευον τοὺς διαβάτας, ὁ πάππος του καὶ ἡ μήτηρ του συνεβούλευον αὐτὸν νὰ ἀπέλθῃ διὰ θαλάσσης. Ἄλλ' ὁ φιλότιμος Θησεὺς θέλων νὰ δοξασθῇ, ὡς ὁ Ἡρακλῆς, ἀπῆλθε διὰ ξηρᾶς καὶ φονεύσας πάντας τοὺς κακούργους, τοὺς ὁποίους συνήντησε καθ' ὁδόν, ἐφθασε σῶος εἰς Ἀθήνας καὶ ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς του. Ὁ Θησεὺς κατέβαλε καὶ τοὺς υἱοὺς



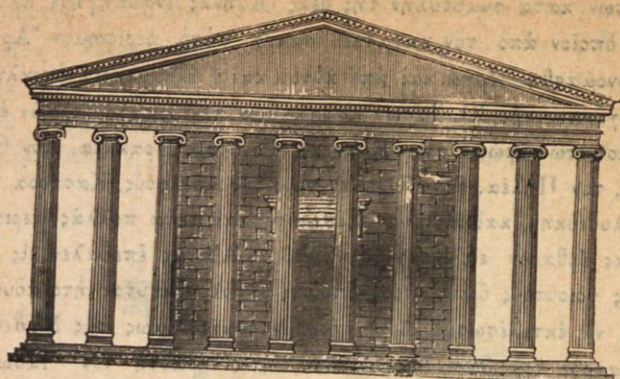
Ο ΘΗΣΕΥΣ

τοῦ Πάλλαντος, ἀδελφοῦ τοῦ Αἰγέως, οἱ ὅποιοι εἶχον ἀξιώσεις ἐπὶ τοῦ θρόνου. Κατόπιν συνέλαβε καὶ ἔφερεν ἀλυσόδετον εἰς Ἀθήνας καὶ τὸν *Μαραθῶνιον ταῦρον*, ὅστις κατέστρεφε τὴν χώραν. Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότατον τῶν κατορθωμάτων τοῦ Θησεῶς εἶνε ὅτι ἀπῆλλαξε τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ ἑνα ἀτιμωτικὸν φόρον, τὸν ὅποιον ἐπέβαλεν εἰς αὐτοὺς ὁ βασιλεὺς τῆς Κρήτης Μίνως, διότι οἱ Ἀθηναῖοι ἐφόνευσαν τὸν υἱὸν τοῦ Ἀνδρόγεων. Ὁ Μίνως κηρύξας κατ' αὐτῶν τὸν πόλεμον καὶ νικῆσας ὑπεχρέωσε νὰ ἀποστέλλωσιν ἀνὰ πᾶν ἕνατον ἔτος ἑπτὰ νέους καὶ ἑπτὰ παρθένους ἐκ τῆς εὐγενεστάτης γάξεως τῶν πολιτῶν καὶ νὰ ρίπτονται πρὸς βορᾶν τοῦ ἐν τῷ λαβυρίνθῳ κεκλεισμένου Μινωταύρου. Ἦτο δὲ ὁ Μινώταυρος θηρίον ἀνθρωποφάγον καὶ εἶχε κεφαλὴν μὲν ταύρου, σῶμα δ' ἀνδρός. Ὁ Μίνως εἶχε κλεί-

σει αὐτὸν εἰς ἓνα παμμέγεθες οἶκημα, καλούμενον Λαβύρινθος, τὸν ὅποιον κατεσκεύασεν ὁ Ἀθηναῖος τεχνήτης Δαίδαλος. Ὁ Λαβύρινθος εἶχεν ἐλικοειδεῖς καὶ ἀδιεξόδους διαδρόμους καὶ ἕνεκα τούτου ὅστις ἤθελεν εἰσέλθῃ εἰς αὐτὸν οὐκ ἔδυνατο νὰ ἐξέλθῃ ἐκεῖθεν.

Ἄλλ' ὁ Θησεὺς μὴ ἀνεχόμενος τὴν ἀτίμωσιν αὐτὴν προσῆλθε κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κληρώσεως ἐκουσίως εἰς τὸ πρυτανεῖον καὶ ἐνέγραψεν ἑαυτὸν μετὰ τῶν κληρωθέντων θυμάτων. Ὅτε δ' ἔφθασεν εἰς τὴν Κρήτην, κατάρθωσεν ὁδηγούμενος ἀπὸ τὸν μίτον, (νῆμα), τὸν ὅποιον ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ἡ θυγάτηρ τοῦ Μίνως Ἀριάδνη, νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν λαβύρινθον, νὰ φονεύσῃ τὸν Μινώταυρον καὶ νὰ ἐξέλθῃ ἐκεῖθεν. Κατόπιν ἀποπλεύσας μετὰ τῆς Ἀριάδνης καὶ τῶν συντρόφων του ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας. Ἄλλ' ὁ πατήρ του, ἰδὼν τὸ πλοῖον, ἔχον ἀναπεπταμένα τὰ μέλαινα ἰστία ἀντὶ τῶν λευκῶν, ὑπέθεσεν ὅτι ὁ υἱὸς του ἀπώλετο καὶ ἔπεσεν εἰς τὸ πέλαγος καὶ ἐπνίγη, ἔκτοτε αὐτὸ ἐπεκληθῆ *Αἰγαῖον πέλαγος*.

Ὁ Θησεὺς παραλαβὼν τὴν βασιλείαν ἤνωσε πολιτικῶς τοὺς δώδεκα δήμους τῆς Ἀττικῆς ὑπὸ μίαν πολιτικὴν ἀρχὴν καὶ κατέστησε κέντρον αὐτῆς τὰς Ἀθήνας. Πρὸς ἀνάμνησιν δὲ τῆς ἐνώσεως συνέστησε πρὸς τιμὴν τῆς Ἀθηνᾶς δημοτελεῖ ἑορτὴν, τὰ *Συνοικια*. Διήρесе δὲ τοὺς πολίτας εἰς τρεῖς τάξεις, εἰς εὐπατρίδας, ἥτοι εἰς εὐγενεῖς, εἰς γεωμόρους, ἥτοι γεωργούς, καὶ εἰς δημιουργούς, ἥτοι βιομηχάνους καὶ τεχνίτας. Εἰς τὸν Θησεῖα ἀποδίδεται καὶ ἡ σύστασις τῆς ἑορτῆς τῶν *Ἰσθμίων* πρὸς τιμὴν τοῦ Ποσειδῶνος. Ἐπὶ τέλους περιπεσὼν εἰς τὴν δυσμένειαν τῶν συμπολιτῶν του κατέφυγεν εἰς Σκύρον πρὸς τὸν πατρικὸν του φίλον Λυκομήδην, ὅστις ἐφόνευσεν αὐτὸν δολίως κατακρημνίσας ἀπὸ τινος βράχου. Βραδύτερον ὁ Κίμων ἐρευνήσας ἀνεῦρε τὰ ὅστα αὐτοῦ καὶ τὰ μετεκόμισεν εἰς Ἀθήνας. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἐτίμησαν αὐτὸν ὡς *ἡμίθεον*, ἔκτισαν ἴδιον ναόν, τὸ μέχρι τῆς σήμερον σωζόμενον *Θησεῖον*, καὶ ἐπανηγύριζον πρὸς τιμὴν αὐτοῦ κατ' ἔτος τὰ *Θησεῖα*.



ΤΟ ΘΗΣΕΙΟΝ

§ 4. Ἀργοναυτικὴ ἐκστρατεία.

Ἐκτὸς τῶν μονομερῶν κατορθωμάτων τῶν ἡρώων τῆς ἀρχαιοτάτης ἐποχῆς ἀναφαίρονται καὶ τινες κοιναὶ πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις. Πρώτη τούτων εἶνε ἡ Ἀργοναυτικὴ ἐκστρατεία. Ὁ Ἀθάμας, ὁ βασιλεὺς τοῦ ἐν Βοιωτίᾳ Ὀρχομενοῦ, ἐγέννησεν ἐκ τῆς Νεφέλης δύο τέκνα, τὸν Φρίξον καὶ τὴν Ἑλλην. Κατόπιν διαζευχθεὶς τὴν Νεφέλην ἔλαβεν ἀντ' αὐτῆς τὴν Ἰνώ, ἥτις ὡς μητρὶα μισοῦσα τοῖς προγόνους τῆς ἐπέισε τὸν Ἀθάμαντα διὰ πλαστοῦ τινος χρησμοῦ νὰ θυσιάσῃ τὸν Φρίξον καὶ τὴν Ἑλλην εἰς τοὺς θεοὺς. Ἀλλ' ἡ μήτηρ των ἔσωσε τὰ τέκνα τῆς δοῦσα εἰς αὐτὰ χρυσόμαλλόν τινα κριόν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀναβάντα ἐφυγον. Καὶ ἡ μὲν Ἑλλη, ἐν ᾧ διέπλεον τὸ πέλαγος, ἐπεσεν εἰς αὐτὸ καὶ ἐπνίγη, καὶ ἔκτοτε ἀπ' αὐτῆς ἐπωνομάσθη Ἑλλησπορτος (πόντος τῆς Ἑλλης). Ὁ δὲ Φρίξος φθάσας αἰσίῳ εἰς τὴν Κολχίδα τὸν μὲν κριὸν ἐθυσίασεν εἰς τὸν Δία, τὸ δὲ δέρας ἔδωκεν εἰς τὸν Αἰήτην, τὸν βασιλεῖα τῆς χώρας ἐκείνης, ὅστις ἀνέθηκεν αὐτὸ εἰς τὸ ἱερὸν ἄλσος τοῦ θεοῦ Ἀρεῶς καὶ διώρισε φύλακα αὐτοῦ ἕνα ἄγριον δράκοντα καὶ δύο ταύρους πυρίπνοας. Τὸ δέρας αὐτὸ ἦτο τὸ θαυμαστότατον ἀντικείμενον τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ ὁ σκοπὸς τῆς ἐπιθυμίας πάντων. Ὅθεν ὁ Ἰάσων θέλων νὰ παραλάβῃ τὴν πατρικὴν βασιλείαν παρὰ τοῦ θεοῦ τοῦ Πελίου, βασιλέως τῆς Ἰωλκοῦ, διετάχθη παρ' αὐτοῦ νὰ κομίσῃ ἐκ Κολχίδος τὸ πολύτιμον ἐκεῖνο δέρας. Ὁ

Ἰάσων κατὰ συμβουλήν τῆς θεᾶς Ἀθηνᾶς ἐναυπήγησε πλοῖον τὸ ὅποιον ἀπὸ τὸν κατασκευάσαντα αὐτὸ περίφημον Ἄργον ἐπωνομάσθη Ἀργὼ καὶ ἀπ' αὐτοῦ καὶ ἡ ἐκστρατεία ἐπεκλήθη Ἀργοναυτική. Ὁ Ἰάσων παραλαβὼν πεντήκοντα ἐκ τῶν ἐπισημοτάτων ἡρώων τῆς Ἑλλάδος, οἷον τὸν Ἡρακλέα, τὸν Θησέα, τὸν Πηλέα, τὸν Ὀρφέα, τοὺς δύο ἀδελφούς, Κάστορα καὶ Πολυδεύκη, καὶ ἄλλους, ἐξέπλευσε καὶ μετὰ πολλὰς περιπετειᾶς ἔφθασεν εἰς Κολχίδα. Ἀλλ' ὁ Αἰήτης ἐπέβαλεν εἰς αὐτοὺς τοιοῦτους ὄρους, τοὺς ὁποίους οἱ Ἀργοναῦται ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐκτελέσωσιν. Διὰ τῆς συνδρομῆς ὅμως τῆς Μηδείας, θυγατρὸς τοῦ βασιλέως Αἰήτου, ἥτις ἠράσθη τὸν Ἰάσωνα, κατώρθωσεν οὗτος νὰ λαβῇ τὸ δέρας καὶ νὰ ἀποπλεύσῃ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα συμπαραλαβὼν καὶ τὴν Μήδειαν, ἡ ὁποία ἔγεινε περιβόητος διὰ τὰ κακουργήματά της.

§. 5. Πόλεμος τῶν ἐπτὰ ἐπὶ Θήβας καὶ τῶν ἐπιγόνων.

Ο βασιλεὺς τῶν Θηβῶν Λαίος, δισέγγονος τοῦ Κάδμου, λαβὼν σύζυγον τὴν Ἰοκάστην ἔμαθε παρὰ τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν, ὅτι ὁ μέλλων νὰ γεννηθῇ υἱὸς του εἶνε πεπρωμένον νὰ τὸν φονεύσῃ. Ὅθεν, ὅτε ἡ σύζυγός του Ἰοκάστη ἐγέννησε, παρέδωκε τὸ βρέφος εἰς ποιμένα, ἵνα φονεύσῃ αὐτό. Ἀλλ' ὁ ποιμὴν ἀντὶ νὰ φονεύσῃ τὸ παιδίον τὸ ἐξέθηκεν εἰς τὸ ὄρος Κιθαιρῶνα κρεμάσας αὐτὸ εἰς δένδρον διὰ σχοινίου ἀπὸ τῶν ποδῶν. Ἄλλος δὲ ποιμὴν τοῦ βασιλέως τῆς Κορίνθου Πολύβου εὕρων τὸ παιδίον οὕτως ἐκτεθειμένον τὸ ἔλαβε καὶ τὸ ἔφερεν ὡς δῶρον εἰς τὸν βασιλέα Πόλυβον καὶ τὴν σύζυγόν του Μερόπην, οἵτινες τὸ ἀνέθρεψαν ὡς ἴδιον τέκνον, ἐπειδὴ ἦσαν ἄτεκνοι, τὸ ἐπωνόμασαν δὲ *Οἰδίποδα*, ἕνεκα τοῦ οἰδήματος τῶν ποδῶν του. Ὁ Οἰδίπους μαθὼν παρὰ τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν, ὅτι μέλλει νὰ φονεύσῃ τὸν πατέρα του καὶ νὰ λάβῃ σύζυγον τὴν μητέρα του, δὲν ἐπίστρεψεν εἰς Κόρινθον, τὴν ὁποίαν ἐνόμιζεν ὡς πατρίδα του, ἀλλ' ἐπορεύθη τὴν ὁδόν, τὴν ἄγουσαν εἰς Θήβας. Συναντήσας δὲ τὸν πατέρα του εἰς στενὸν τι μέρος τῆς ὁδοῦ πορευόμενον ἐφ' ἀμάξης ἦλθεν εἰς φιλονεικίαν μετὰ τὸν ἀμαξηλάτην καὶ ἐφόνευσε καὶ αὐτὸν καὶ τὸν Λαίον χωρὶς νὰ γνωρίζῃ, ὅτι ἦτο

ὁ πατήρ του. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λαίου ἀνέλαβε τὴν βασιλείαν ὁ ἀδελφὸς τῆς Ἰοκάστης Κρέων. Οὗτος διεκήρυξεν, ὅτι θὰ λάβῃ τὴν βασιλείαν καὶ σύζυγον τὴν Ἰοκάστην ἐκεῖνος, ὅστις θὰ λύσῃ τὸ αἰνίγμα τῆς Σφιγγός. Ἦτο δὲ ἡ Σφιγὶς τερατῶδες θηρίον, τὸ ὁποῖον εἶχε κεφαλὴν, φωνὴν καὶ στήθος γυ-



Η ΑΘΗΝΑ

ναϊκός, σῶμα, οὐρὰν καὶ πόδας Λέοντος, πτέρυγας δὲ ἀετοῦ. Τὸ δὲ αἰνίγμα, τὸ ὁποῖον ἐπρότεινεν εἰς τοὺς διαβάτας, ἦτο τὸ ἐξῆς : « ποῖον ζῶον εἶνε ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον τὴν μὲν πρωΐαν εἶνε τετράπουν, τὴν μεσημβρίαν δίπουν καὶ τὸ ἑσπέρας τρίπουν ; » Πάντες δὲ οἱ μὴ δυνάμενοι νὰ λύσωσι τὸ αἰνίγμα κατεσπα-

ράσσοντο ὑπ' αὐτῆς. Ὁ Οἰδίπους ἀκούσας τὸ αἶνιγμα λύει αὐτό, καὶ ἡ μὲν Σφιγξ κατέπεσεν ἐκ τοῦ βράχου καὶ συνε-
τρίβη, ὁ δὲ Οἰδίπους ἐγίνε βασιλεὺς τῶν Θηβῶν καὶ ἔλαβεν ὡς
σύζυγον τὴν Ἰοκάστην, χωρὶς νὰ γνωρίζῃ ὁ δυστυχὴς ὅτι αὕτη
ἦτο ἡ μήτηρ του ; Ὁ Οἰδίπους ἐβασίλευσεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη μὲ
δικαιοσύνην καὶ ἀρετὴν. Ἐγέννησε δύο υἱούς, τὸν Ἑτεοκλέα
καὶ τὸν Πολυνείκην, καὶ δύο θυγατέρας, τὴν Ἀντιγόνην καὶ τὴν
Ἰσμήνην. Ἐνεκα δὲ τοῦ διπλοῦ ἀνουσιουργήματος τοῦ Οἰδί-
ποδος οἱ θεοὶ ὀργισθέντες ἐπεμψαν εἰς τὰς Θήβας καταστρε-
πτικὴν νόσον. Ὁ Οἰδίπους ἐνδιαφερόμενος ὑπὲρ τῆς σωτηρίας
τοῦ λαοῦ τοῦ ἠρώτησε τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν πῶς δύναται
νὰ καταπραῦνῃ τὴν ὀργὴν τῶν Θεῶν. Τὸ μαντεῖον ἀπήντησεν,
ὅτι πρέπει νὰ τιμωρηθῇ ὁ φονεὺς τοῦ Λαίου. Μετὰ πολλὰς δ' ἐ-
ρεῦνας ἀποκαλύπτεται, ὅτι αὐτὸς ὁ ἴδιος ἐφόνευσε τὸν πατέρα
του καὶ ὅτι ἡ Ἰοκάστη ἡ εἶνε μήτηρ του. Ὅθεν ἡ μὲν Ἰοκάστη
ἀπηγχονίσθη, ὁ δὲ Οἰδίπους ἐξώρυξε τοὺς ὀφθαλμούς του καὶ
ἐξῆλθεν ἐκ τῶν Θηβῶν. Χειραγωγούμενος δὲ ὑπὸ τῆς θυγατρὸς
του Ἀντιγόνης ἐτελεύτησεν ἐν Κολωνῷ τῶν Ἀθηνῶν.

Οἱ δὲ δύο υἱοὶ τοῦ Οἰδίποδος συνεφώνησαν νὰ βασιλεύωσιν
ἐναλλάξ ἐπὶ ἓν ἔτος ἕκαστος. Πρῶτος ἔλαβε τὴν βασιλείαν ὁ
Ἑτεοκλῆς, ὅστις μετὰ τὴν παρέλευσιν τοῦ ἔτους ἠρνεῖτο νὰ
παραδώσῃ τὴν βασιλείαν καὶ εἰς τὸν ἀδελφόν του. Ὅθεν ὁ
Πολυνείκης κατέφυγε πρὸς τὸν βασιλὲα τοῦ Ἀργεῶς Ἀδράστον
καὶ νυμφευθεὶς τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Ἀργείαν ἔλαβε τὴν συν-
δρομὴν του καὶ ἐπῆλθε μετὰ τοῦ Ἀδράστου καὶ πέντε ἄλλων
στρατηγῶν κατὰ τῆς ἰδίας πατρίδος, ὅπως καταλάβῃ τὸν θρό-
νον. Ἡ κατὰ τῶν Θηβῶν αὕτη ἐκστρατεία ἐπωνομάσθη «πό-
λεμος τῶν ἐπτὰ ἐπὶ Θήβας» ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐπτὰ στρατη-
γῶν. Ἀλλ' ὁ κατὰ τῶν Θηβῶν ἐπελθὼν πολυάριθμος στρατὸς
ἠττήθη, καὶ οἱ μὲν δύο ἀδελφοὶ μονομαχήσαντες ἐφόνευσαν
ἀλλήλους, οἱ δὲ στρατηγοὶ αὐτοῦ ἔπεσαν πάντες εἰς τὴν μάχην,
πλὴν τοῦ Ἀδράστου.

Μετὰ δεκαετίαν δὲ οἱ υἱοὶ τῶν ἐπτὰ στρατηγῶν, οἱ καλού-
μενοι ἐπίγονοι, ἐπεχείρησαν νέον πόλεμον κατὰ τῶν Θηβῶν καὶ
κυριεύσαντες τὴν πόλιν ἀνεβίβασαν εἰς τὸν θρόνον τὸν υἱὸν τοῦ
Πολυνείκης, Θέρσανδρον.

§. 6. Τρωϊκὸς πόλεμος (1193—1184).

Τὸ ἐπιφανέστατον γεγονός τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων εἶνε ὁ Τρωϊκὸς πόλεμος, ὅστις διήρκεσεν ἐπὶ δέκα ἔτη. Αἰτία τοῦ πολέμου τούτου ὑπῆρξεν ἡ ἄρπαγὴ τῆς Ἑλένης, συζύγου τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Μενελάου, ὑπὸ τοῦ Πάριδος, υἱοῦ τοῦ Πριάμου βασιλέως τῆς Τροίας. Ἡ πόλις Τροία ἦ Ἰλιον ἔκειτο εἰς τὰ βορειοδυτικὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον. Ὁ Πάρις, ὁ καὶ Ἀλέξανδρος καλούμενος, περιηγθεὶς πολλὰς χώρας ἦλθε καὶ εἰς τὴν Σπάρτην καὶ ἐφιλοξενήθη ἀπὸ τὸν βασιλέα αὐτῆς Μενέλαον. Ὁ Μενέλαος



ΠΑΡΙΣ



ΕΚΤΩΡ

ἐνεκα σπουδαίας του ὑποθέσεως ἀπῆλθεν εἰς τὴν Κρήτην, ὃ δὲ Πάρις ἐπωφεληθεὶς ἐκ τῆς ἀπουσίας του ἀπεπλάνησε τὴν ὥραιάν αὐτοῦ σύζυγον Ἑλένην, ἡ ὁποία ἠκολούθησεν αὐτὸν εἰς τὴν Τροίαν μετὰ πολλῶν θησαυρῶν. Τὴν ἄρπαγὴν αὐτὴν τῆς Ἑλένης οἱ Ἕλληνες θεώρησαν ὡς κοινὴν ὕβριν καθ' ὅλης τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀπεφάσισαν νὰ ἐκδικηθῶσιν αὐτὴν διὰ κοινοῦ πολέμου. Ὅθεν οἱ ἄριστοι βασιλεῖς καὶ ἥρωες τῶν διαφόρων πολεων τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὴν ἀρχιστρατηγίαν τοῦ Ἀγαμέμνονος, ἀδελφοῦ τοῦ Μενελάου καὶ βασιλέως τῶν Μυκηνῶν, συναθροίσαντες παρὰ τὴν Αὐλίδα τῆς Βοιωτίας ὑπὲρ τὰς ἑκατὸν χιλιάδας ἀρίστων Ἑλλήνων πολεμιστῶν καὶ ἐπιβάντες ἐπὶ 1186 πλοίων ἐξέπλευσαν κατὰ τῆς Τροίας. Οἱ ἐπισημότεροι δὲ τῶν κατὰ τῆς Τροίας ἐκστρατευσάντων ἡγεμόνων ἦσαν οἱ δύο υἱοὶ τοῦ Ἀτρέως, Ἀγχιμέων, ὁ βασιλεὺς τῶν Μυκηνῶν,

καὶ Μενέλαος, ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης· ὁ Διομήδης, ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἀργεῖ· ὁ συνετὸς τῆς Πύλου βασιλεὺς Νέστωρ· ὁ πολυμήχανος Ὀδυσσεύς, ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰθάκης· οἱ δύο Αἴαντες, ὁ ἐκ Σαλαμῖνος πελώριος Αἴας, υἱὸς τοῦ Τελαμώνος, καὶ ὁ τῶν Λοκρῶν ταχύς Αἴας, ὁ Ὀϊλέως· ὁ ἐξ Ἀθηνῶν Μενεσθεύς· ὁ ἐκ Κρήτης περίφημος ἀκοντιστὴς Ἴδομενεύς· ὁ τῶν ἐν Φθίᾳ Μυρμιδόνων βασιλεὺς Ἀχιλλεύς, ὁ ἀνδρείοτατος πάντων τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἄλλοι βασιλεῖς ἐξ ἄλλων πόλεων. Οἱ Ἕλληνες ἀποβιβάσθentes πρὸ τῆς Τροίας καὶ συρράξαντες τὰ πλοῖα αὐτῶν ἐπὶ τῆς παραλίας, ἀπεπειραθήσαν τρεῖς νὰ κυριεύσωσιν ἐξ ἐφόδου τὴν πόλιν, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τῶν Τρώων. Διότι καὶ τὰ τείχη τῆς πόλεως ἦσαν λίαν ὀχυρὰ καὶ οἱ Τρῶες, τῶν ὑποίων ἡγεῖτο ὁ Ἑκτωρ, ὁ πρεσβύτερος υἱὸς τοῦ Πριάμου καὶ ὁ ἀνδρείοτατος πάντων τῶν Τρώων, ἦσαν πολυάριθμοι καὶ εἶχον καὶ πολλοὺς συμμάχους. Οἱ Ἕλληνες πολιορκήσαντες στενῶς τὴν πόλιν ἐτραπήσαν περὶ τὴν λεηλασίαν καὶ τὴν δῆωσιν τῆς πέριξ χώρας καὶ τῶν πόλεων. Παρήλθον δὲ οὕτως ἐννέα ἔτη καὶ ἡ Τροία ἔμεινεν ἀπόρητος, πολλοὶ δὲ ἐφρονεύθησαν ἐκατέρωθεν, μετὰ τῶν ὑποίων καὶ ὁ Ἑκτωρ καὶ ὁ Ἀχιλλεύς. Τέλος κατὰ τὸ δέκατον ἔτος τοῦ πολέμου ὁ πανοῦργος Ὀδυσσεύς κατὰ συμβουλὴν τῆς θεᾶς Ἀθηνᾶς κατεσκευάσεν ἓνα παμμέγιστον ξύλινον ἵππον, ὁ ὁποῖος ἐπινομήσθη Δούρειος. Ἐντὸς αὐτοῦ ἐνεκλείσθησαν οἱ ἀνδρεότεροι τῶν Ἑλλήνων, οἱ δὲ λοιποὶ καύσαντες τὰ σκεύη καὶ τὰς σκηναὺς ἀπέπλευσαν εἰς τὴν ἀπέναντι τῆς Τροίας κειμένην μικρὰν νῆσον, Τένεδον, προσποιηθέντες, ὅτι διαλύουσι τὴν πολιορκίαν, τὸν δὲ ἵππον ἀφινουσιν εἰς τὴν Ἀθηνᾶν. Οἱ Τρῶες περιχαρεῖς, ὅτι ἔληξαν τὰ δεινὰ τῆς πολιορκίας, ἔδραμον εἰς τὴν πεδιάδα, ὅπου ἐπὶ τόσα ἔτη ἐστρατοπέδευεν ὁ φοβερὸς ἐχθρὸς, ἰδόντες δὲ τὸν μέγαν ἵππον ἀπεφάσισαν παρὰ τὰς συνετὰς συμβουλὰς τοῦ ἱερέως Λαοκόοντος νὰ εἰσαγάγωσιν αὐτὸν εἰς τὴν πόλιν των, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἐχώρει νὰ εἰσέλθῃ διὰ τῶν πυλῶν, ἐκρήμυσαν μέρος τοῦ τείχους καὶ εἰσήγαγον αὐτόν. Ἀκράτῃτοι δὲ παρεδόθησαν εἰς τὰς διασκεδάσεις καὶ ἐπὶ τέλους εἰς τὸν ὕπνον. Οἱ δὲ Ἕλληνες ἐξεληθόντες οἱ μὲν ἐκ τοῦ ἵππου οἱ δὲ ἐπιστρέψαντες ἐκ τῆς Τενέδου ἐκυρίευσαν τὴν πόλιν καὶ ἐπυρ-

πόλησαν αὐτήν. Οἱ πλείστοι τῶν Τρώων ἀπεσφάγησαν, ὡς καὶ ὁ γέρον Πρίαμος, ἡ ἡχμαλωτίσθησαν, ὡς ἡ Ἑκάβη, ἡ τοῦ Πριάμου σύζυγος, αἱ θυγατέρες αὐτῆς, Κασσάνδρα καὶ Πολυξένη, καὶ ἡ τοῦ Ἑκτορος σύζυγος, Ἀνδρομάχη, εὐάριθμοι δὲ διεσώθησαν διὰ τῆς φυγῆς ὑπὸ τὸν Ἀντήνορα καὶ Αἰνεΐαν.



ΑΧΙΛΛΕΥΣ

Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ τύχη τῆς πόλεως καὶ τῶν ἡττηθέντων, ἀλλὰ καὶ ἡ τῶν νικητῶν δὲν ὑπῆρξε καλλιτέρα ἕνεκα δυσμενείας τῶν θεῶν, ἐπειδὴ δὲν ἐσεβάσθησαν τοὺς ναοὺς καὶ τὰ ἱερά τῶν ἡττημένων. Καὶ ἄλλοι μὲν ἐχάθησαν κατὰ τὸν πλοῦν, ὡς ὁ Αἴας ὁ Ὀϊλέως, ἄλλοι εὗρον δυσμενῶς διακειμένους τοὺς ἐαυτῶν συμπολίτας, τοὺς φίλους, τοὺς συγγενεῖς, καὶ εἴτε ἡναγκάσθησαν νὰ ἀποδημήσωσι καὶ πάλιν, ὡς ὁ Διομήδης καὶ ὁ Ἴδωμενεύς, εἴτε ἐθανατώθησαν ὑπ' αὐτῶν, ὡς ὁ Ἀγαμέμνων ὑπὸ τοῦ Αἰγίσθου καὶ τῆς συζύγου του Κλυταίμνης, καὶ

ἄλλοι ἄλλως κακῶς ἀπώλοντο. Ἄλλοι δ' ἔφθασαν εἰς τὴν πατρίδα των μετὰ πολλὰς περιπλανήσεις, ὡς ὁ Νέστωρ, ὁ Μενέλαος μετὰ τῆς Ἑλένης καὶ ὁ Ὀδυσσεύς, ὅστις ὑπέφερε πλείον ἢ πάντων τῶν ἄλλων καὶ μόλις μετὰ δεκαετεῖς περιπλανήσεις καὶ δεινὰς συμφορὰς ἔφθασεν εἰς τὴν πατρίδα του. Τὰ ἀνδραγαθήματα τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον καὶ τὰς δεκαετεῖς περιπλανήσεις τοῦ Ὀδυσσεύς ἐξύμνησεν ὁ ἐξοχώτατος πάντων τῶν ποιητῶν Ὅμηρος εἰς τὰ δύο ἀθάνατα ἑαυτοῦ ποιήματα, τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσειαν, τὰ ὅποια δικαίως θαυμάζει ὅλος ὁ κόσμος.



ΘΑΝΑΤΟΣ ΑΧΙΛΛΕΩΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΧΡΟΝΟΙ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΑΣΕΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΥΣΤΑΣΕΩΣ ΤΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΩΝ.

§ 7. Κάθοδος τῶν Ἡρακλειδῶν εἰς τὴν Πελοπόννησον

Μετὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον συνέβησαν ἐν Ἑλλάδι πολ-
λαὶ ἐμφύλιαι ἔριδες, ἐξωτερικαὶ ἐπιδρομαὶ καὶ μεταναστάσεις.
Ἀλλὰ περὶ τούτων δὲν ὑπάρχουσιν ἀκριβεῖς εἰδήσεις. Ἐξή-
κοντα δ' ἔτη μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τροίας συνέβη γενικὴ ἐν
Ἑλλάδι ἀναστάσις (1124). Καὶ κατὰ πρῶτον οἱ ἐν Ἠπεί-
ρῳ οἰκοῦντες Θεσσαλοὶ ἐξαναγκασθέντες ὑπὸ τῶν εἰσβαλόντων
εἰς τὴν χώραν πῶν Ἰλλυριῶν μετενάστευσαν εἰς τὸ παρὰ τὸν
Πηγεῖον Πελασγικὸν Ἄργος, τὸ ὅποιον ἔκτοτε μετωνομάσθη
ἀπ' αὐτῶν Θεσσαλία. Ἐκ δὲ τῶν πρώην κατοίκων ἄλλοι μὲν
ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τοῦ Ἰνστιτούτου Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ὑπεδουλώθησαν καὶ ἐπωνομάσθησαν Πενέσται, ἄλλοι δὲ ἐπέδραμον εἰς ἄλλας χώρας. Καὶ οἱ μὲν Βοιωτοὶ κατέλαβον τὴν ἐκτοστὴν ἀπ' αὐτῶν κληθεῖσαν Βοιωτίαν. Οἱ δὲ Δωριεῖς τὴν ἀπ' αὐτῶν κληθεῖσαν Δωρίδα. Οἱ δὲ πρῶην κάτοικοι τῶν χωρῶν αὐτῶν Μινυαί, Καδμεῖοι, Θρᾶκες καὶ Δρύοπες, μετενάστευσαν εἰς ἄλλας χώρας. Ὀγδοήκοντα δ' ἔτη μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τροίας συνέβη ἡ πολυθρύλητος καθοδὸς τῶν Ἑρακλειδῶν (1104). Ἑρακλεῖδαι δ' ἐκαλοῦντο οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἑρακλέους, τοὺς ὁποίους μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐξέβαλεν ἐκ τῆς Πελοποννήσου ὁ Εὐρύσθευς. Οὗτοι ἀφ' οὗ περιεπλανήθησαν ἐπὶ πολλὰ ἔτη εἰς διαφόρους χώρας, εὗρον ἐπὶ τέλους καταφύγιον εἰς τὴν ὄρεινὴν καὶ τραχεῖαν Δωρίδα καὶ ἐκεῖ τάχως ἀπέκτησαν μεγάλῃν δύναμιν. Ἐπειδὴ δὲ ὡς ἀπόγονοι τοῦ Ἑρακλέους



ΟΔΥΣΣΕΥΣ



ΔΟΥΡΕΙΟΣ ΙΠΠΟΣ

ἐφρόνουν, ὅτι ἡ Πελοπόννησος ἀνῆκεν αὐτοὺς, ἀπεφάσισαν νὰ καταλάβωσι αὐτὴν βοηθούμενοι ὑπὸ τῶν Δωριέων. Ὅθεν οὗτοι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῶν Ἑρακλειδῶν, Τημένου, Κρεσφόντου καὶ Ἀριστοδήμου, παραλαβόντες ὡς ὁδηγὸν καὶ τὸν Αἰτωλὸν Ὀξυλὸν, εἰσεβάλον διὰ τοῦ Ἀντιρρίου καὶ Ρίου εἰς τὴν Πελοπόννησον. Καὶ ὁ μὲν Ὀξυλος μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν Αἰτωλῶν κατέλαβε τὴν Ἠλίδα, οἱ δὲ Δωριεῖς διαιρεθέντες εἰς μοίρας ἐτραπήσαν πρὸς νότον καὶ ἀνατολὰς τῆς Πελοποννήσου καὶ μετὰ μακροὺς καὶ αἱματηροὺς πολέμους ἐκυρίευσαν τὸ πλεῖστον αὐτῆς καὶ διένειμαν πρὸς ἀλλήλους διὰ κλήρου. Καὶ ὁ μὲν Τημένος ἔλαβε τὴν Ἀργολίδα, ὁ δὲ Κρεσφόντης ἔλαβε τὴν εὐφορὸν Μεσσηνίαν διὰ δόλου ρίψας εἰς τὴν ὑδρίαν βῶλον χρώματος, οἱ δὲ υἱοὶ τοῦ Ἀριστοδήμου, Εὐρυσθένης καὶ Προκλῆς,

ἔλαβον τὴν Λακωνικὴν. Ἐκτοτε ἐβασίλευσαν εἰς τὴν Σπάρτην δύο βασιλεῖς. Καὶ οἱ μὲν ἐκ τῆς γενεᾶς τοῦ Εὐρυσθέλους ἐκαλοῦντο Εὐρυσθενίδαι, οἱ δὲ ἐκ τῆς γενεᾶς τοῦ προκλέους ἐκαλοῦντο Προκλεῖδαι. Ἡ Πελοπόννησος κατόπιν ἐντελῶς ἐξεδωρίσθη. Ἐκ δὲ τῶν πρῶν κατοίκων τῆς Ἀργολίδος καὶ Λακωνικῆς οἱ μὲν ὑπετάγησαν, οἱ δὲ ἐφυγαδευθήσαν καὶ κατέλαβον τὴν ἀπὸ Σικυῶνος μέχρι Παναχαΐκου Αἰγιάλειαν, ἥτις ἐκτοτε ἀπ' αὐτῶν ἐπεκλήθη Ἀχαΐα. Οἱ δὲ πρῶν κάτοικοι αὐτῆς, Ἴωνες, κατέφυγον εἰς τὴν Ἀττικὴν πρὸς τοὺς ὁμοφύλους των. Μόνη δὲ ἡ Ἀρκαδία διὰ τὸ τραχὺ καὶ ὄρεινόν τῆς χώρας καὶ τὴν ἀφορίαν τοῦ ἰσθμοῦ ἔμεινεν ἀπρόσβλητος καὶ διετήρησε τὴν αὐτονομίαν της.

Ἄλλ' οἱ Δωριεῖς μὴ ἀρκεσθέντες εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς Πελοποννήσου ἠθέλησαν νὰ ἐπεκτείνωσιν τὰς κατακτήσεις των καὶ ἐκτὸς τοῦ Ἰσθμοῦ. Ὅθεν διέβησαν αὐτόν, κατέλαβον τὰ Μέγαρα καὶ ἐντεύθεν εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀττικὴν, τὴν ὁποίαν διέσωσεν ὁ ὑπὲρ πατρίδος ἐκούσιος θάνατος τοῦ βασιλέως τῶν Ἀθηνῶν Κόδρου. Ὁ φιλόπατρις οὗτος βασιλεὺς μαθὼν, ὅτι τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν εἶχε δώσει χρησμόν, ὅτι θὰ νικήσῃ ὁ στρατὸς ἐκεῖνος, τοῦ ὁποῦ οὗ βασιλεὺς ἤθελε φονευθῇ, εἰσῆλθεν εἰς τὸ δωρικὸν στρατόπεδον μετῃμφισμένος ὡς χωρικός καὶ φιλονεικήσας πρὸς τινα τῶν στρατιωτῶν ἐφονεύθη ὑπ' αὐτοῦ. Οἱ δὲ Δωριεῖς μαθόντες, ὅτι ὁ φονευθεὶς ἦτο ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀθηνῶν, ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Πελοπόννησον ἀρκεσθέντες εἰς τὴν κατάληψιν τῆς Μεγαρικῆς.

§ Ἀποικίαι ἐπὶ τῶν προῖστορικῶν χρόνων (1066—950 π. X.)

α'. Ἀποικίαι Αἰολέων. Ἡ κατάκτησις τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν Δωριέων ἔφερε μεγάλην ἀναστάτῳσιν καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα καὶ προεκάλεσε νέας μεταναστεύσεις. (1066—950 π. X.). Οὕτω π. X. οἱ μείναντες ἄστεγοι Αἰολεῖς ἐνωθέντες μετὰ τῶν Ἀχαιῶν καὶ ἄλλων Ἑλλήνων μεταναστεύσαντες κατέλαβον τὰς νήσους Τένεδον, Λέσβον, τὰς Ἐκατοννήσους καὶ τὸν βορειοδυτικὸν αἰγιαλὸν τῆς μικρᾶς Ἀσίας, ἐπὶ τοῦ ὁποῦ ἐκτισάν δώδεκα πόλεις. Τοῦτο δὲ τὸ μέρος, τὸ ἀπὸ

τῆς Ἀβύδου μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ἑρμου, ὠνομάσθη *Αἰολίς*. Ἐπισημοτάτη τῶν πόλεων τούτων ἀπέβη ἡ Σμύρνη, ἡ Κύμη καὶ ἡ Μυτιλήνη.

δ'. *Ἀποικίαι Ἰώνων* (1044 π. Χ.). Ἑτέρα μοῖρα τῶν ἐκ τῆς Αἰγιαλείας εἰς τὴν Ἀττικὴν καταφυγόντων Ἰώνων ὑπὸ τοὺς υἱοὺς τοῦ Κόδρου, Νηλέα καὶ Ἀνδρακλον, ἀπόκησαν ἐπὶ τῶν παραλίων τῆς Λυδίας καὶ ἀρκτώας Καρίας. Τὸ μέρος αὐτὸ ἐπεκλήθη *Ἰωνία*, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔκτισαν δώδεκα πόλεις, ἧτοι τὴν Ἰωνικὴν δωδεκάπολιν. Ἐπισημοτάτη δ' αὐτῶν ἀπέβη ἡ Μίλητος.



ΟΜΗΡΟΣ

γ'. *Ἀποικίαι Δωριέων* (950 π. Χ.). Τρίτη δὲ μοῖρα Δωριέων ὀρμηθεῖσα ἐξ Ἀργούς, Τροιζῆνος, Ἐπιδάουρου καὶ Μεγάρων, ἀπόκησε τὰς πλείστας νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ συνέστησε πρὸς νότον τῆς Ἰωνίας τὴν *Δωρίδα*. Ἐκ τῶν Δωρικῶν πόλεων ἐξ ἀπετέλεσαν κοινὴν ὁμοσπονδίαν, τὴν καλουμένην *Δωρικὴν Ἑξάπολιν*, τῆς ὁποίας θρησκευτικὸν κέντρον ἦτο ὁ ἐπὶ τοῦ Τριοπίου ἀκρωτηρίου ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος.

§ 9. Ἀποικίαι ἐπὶ τῶν πρώτων ἱστορικῶν χρόνων.

Ἀλλὰ καὶ βραδύτερον ἐπὶ τῶν πρώτων ἱστορικῶν χρόνων, εἴτε ἕνεκα ἐμφυλίων ἐρίδων καὶ συγκρούσεων, εἴτε μάλλον ἕνεκα ὑπερπλεονάσαντος πληθυσμοῦ καὶ χάριν ἐμπορίας, ἰδρύθησαν πολλαὶ ἀποικίαι εἰς τὰς νήσους τοῦ Ἰονίου καὶ Αἰγαίου πελάγους, εἰς τὰ παράλια τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης, τοῦ Ἑλλησπόντου, τῆς Προποντίδος καὶ τοῦ Εὐξείνου πόντου, εἰς τὰ παράλια τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους, εἰς τὴν Σικελίαν καὶ τὴν κάτω Ἰταλίαν, ἥτις πρῶτως ἐξελληνισθεῖσα καὶ διὰ τὰς πλείστας/κτισθεῖσας ἐν αὐτῇ Ἑλληνικὰς πόλεις ἐπεκλήθη *Μεγάλη Ἑλλάς*.

Ἐκάστη ἀποικία παρελάμβανεν ἀπὸ τῆς ἰδίας μητροπόλεως τὸν ἡγέτην ἢ οἰκιστὴν, τὸ ἱερὸν πῦρ ἀπὸ τοῦ πρυτανείου καὶ τοὺς πατέρας καὶ ἐφεστῖους θεοὺς. Ἀπένειμεν εἰς τὴν μητρόπολιν τὰς νενομισμένας τιμὰς καὶ ἀπέστελλε πλουσιώτατα δῶρα κατὰ τὰς θρησκευτικὰς πανηγύρεις καὶ ἐορτάς. Πολλὰ τῶν ἀποικιῶν αὐτῶν ταχέως προήχθησαν διὰ τῆς ναυτιλίας, τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας. Εἰς δὲ τὰς ἀποικίας τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἡ φιλοσοφία, ἡ ποίησις καὶ ἡ ἱστορία, ἀνεπτύχθησαν ταχύτερον ἢ εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα.

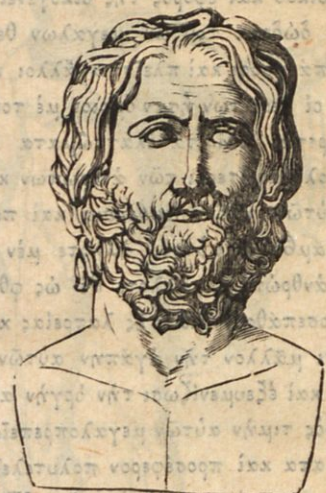
§ 10. Ἡθικοὶ δεσμοὶ καὶ ἐνότης τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος δὲν ἀπετέλει ἐν ὅλῳ κράτος ὑπὸ ἐν πολίτευμα ἢ ὑπὸ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν διοίκησιν, ἀλλ' ἦτο διοικητικῶς διηρημένον εἰς πολλὰς αὐτονόμους καὶ ἀπ' ἀλλήλων ἀνεξαρτήτους πόλεις, τῶν ὁποίων ἕκαστη εἶχεν ἴδιον πολίτευμα, ἰδίαν χώραν, ἰδίαν διοίκησιν καὶ ἴδια συμφέροντα. Τὴν ἑλλειψιν ταύτην τῆς πολιτικῆς ἐνότητος ἀνεπλήρωνον ἕτεροι ἠθικοὶ δεσμοί, ἥτοι ὁ δεσμὸς τῆς αὐτῆς ἐθνικῆς καταγωγῆς, τῶν αὐτῶν ἡθῶν καὶ ἐθίμων, τῆς αὐτῆς θρησκείας καὶ γλώσσης, ὁ δεσμὸς τῶν Ἀμφικτυονιῶν, τῶν μαντείων ἢ χρηστηρίων, καὶ τῶν ἐθνικῶν πανηγύρεων ἢ πανελληνίων ἀγώνων καὶ ἐορτῶν.

Κοινὴ καταγωγὴ. Οἱ Ἕλληνες, ὡς εἵπομεν, ἐθεώρουν γε

νάρχην ἑαυτῶν τὸν Ἑλληνα, τὸν υἱὸν τοῦ Δευκαλίωνος, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐπωνομάσθησαν καὶ πάντες Ἕλληνες. Ἐκ δὲ τῶν υἱῶν αὐτοῦ, Αἰόλου καὶ Δῶρου, καὶ τῶν ἐγγόνων του, Ἴωνες καὶ Ἀχαιοὶ, διεμορφώθησαν κατόπιν τὰ τέσσαρα γένη ἢ αἱ τέσσαρες ἑλληνικαὶ φυλαί, εἰς τὰς ὁποίας διηρέθη τὸ ὅλον ἑλληνικὸν ἔθνος.

Γλῶσσα. Πάντες δὲ οἱ Ἕλληνες ἐλάλουν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν γλῶσσαν, παραλλάσσουσιν μόνον κατὰ τοὺς τύπους τῶν



ΠΟΣΕΙΔΩΝ

τεσσάρων κυριωτέρων διαλέκτων, τῆς Ἰωνικῆς, Αἰολικῆς, Δωρικῆς καὶ τῆς τελευταῖον μορφωθείσης Ἀττικῆς. Πάντας δὲ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, τοὺς μὴ λαλοῦντας τὴν εὐφωνον ἑαυτῶν γλῶσσαν, ἀπεκάλουν βαρβάρους.

Θρησκεία. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐπίστευον εἰς πολλοὺς θεοὺς. Ἐκ τούτων οἱ μέγιστοι καὶ ἀνώτατοι ἦσαν δώδεκα, οἱ ὁποῖοι ἐκαλοῦντο καὶ Ὀλύμπιοι, διότι ἐπίστευετο, ὅτι κατέφθον ἐπὶ τῶν κρυφῶν τοῦ Ὀλύμπου. Ἦσαν δὲ οἱ ἑξῆς.

Ὁ Ζεὺς ὁ μέγιστος πάντων τῶν θεῶν, ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ φωτός. Ἡ Ἥρα, ἡ σύζυγος τοῦ Διός. Ὁ Ποσειδῶν, ὁ θεὸς τῆς θαλάσσης καὶ τῆς ξηρᾶς. Ἡ Ἀθηνᾶ, ἡ θεὰ τῆς σοφίας καὶ τῆς

φρονήσεως. Ὁ Ἀπόλλων, ὁ θεὸς τοῦ φυσικοῦ καὶ πνευματικοῦ φωτός καὶ ἔρως καὶ προστάτης τῆς μουσικῆς καὶ τῆς ποιήσεως. Ἡ Ἀρτεμις, ἡ θεὰ τῆς θήρας καὶ φύλαξ τῶν δασῶν καὶ τῶν ὀρέων. Ὁ Ἄρης, ὁ θεὸς τοῦ πολέμου. Ἡ Ἀφροδίτη, ἡ θεὰ τοῦ κάλλους καὶ τοῦ ἔρωτος. Ὁ Ἑρμῆς, ὁ θεὸς τοῦ λόγου καὶ τοῦ ἐμπορίου καὶ ἐφευρέτης πάσης ἐπιστήμης. Ἡ Δήμητρα, ἡ θεὰ τῆς γεωργίας καὶ εὐφορίας. Ὁ Ἥφαιστος, ὁ θεὸς τοῦ πυρός καὶ ἐφευρέτης πάσης μεταλλουργικῆς τέχνης καὶ ἡ Ἑστία, ἡ θεὰ τῆς ἐστίας τοῦ οἴκου καὶ ἔφορος τῆς οἰκογενειακῆς εἰρήνης.

Ἐκτὸς τῶν δώδεκα τούτων μεγάλων θεῶν οἱ Ἕλληνες ἐπίστευον, ὅτι ὑπάρχουσι καὶ πλείστοι ἄλλοι κατώτεροι, ἔφαντάζοντο δέ, ὅτι οἱ θεοὶ τῶν ἡσαν ὅμοιοι μὲ τοὺς ἀνθρώπους καὶ ὅτι εἶχον τὰς ἀρετὰς καὶ τὰ ἐλαττώματα αὐτῶν, ἐπίστευον ὅμως, ὅτι εἶνε πολὺ ἀνώτεροι τῶν ἀνθρώπων καὶ ὅτι ἦσαν ἀθάνατοι. Τροφή αὐτῶν ἦτο ἡ ἀμβροσία καὶ ποτὸν τὸ νέκταρ. Ἐπειδὴ δὲ ἐξελάβανον αὐτοὺς ἄλλοτε μὲν ὡς ἀγαθοὺς καὶ προστάτας τῶν ἀνθρώπων, ἄλλοτε δὲ ὡς φθονεροὺς καὶ διώκτας αὐτῶν, προσεπάθουν διὰ τῆς λατρείας καὶ τῶν θυσιῶν νὰ προσελκύωσιν ἔτι μᾶλλον τὴν ἀγάπην αὐτῶν καὶ τὴν εὐνοίαν ἢ νὰ ἐξιλεώωσιν καὶ ἐξευμενίζωσιν τὴν ὀργὴν αὐτῶν. Διὰ τοῦτο καὶ ἀνήγειρον πρὸς τιμὴν αὐτῶν μεγαλοπρεπεῖς ναοὺς καὶ κατεσκεύαζον ἀγάλματα καὶ προσέφερον πολυτελεῖς θυσίας.

Μαρτεῖα ἢ χρηστήρια. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐπίστευον προσέτι, ὅτι οἱ θεοὶ φανερώνουσι τὴν θέλησίν των καὶ τὰ μέλλοντα νὰ συμβῶσι διὰ διαφόρων μέσων, ὅσον διὰ τῆς φωνῆς καὶ τῆς πτήσεως τῶν πτηνῶν, διὰ τῶν σπλάγχχνων τῶν θυσιαζομένων ζώων, διὰ τῶν ὀνείρων, διὰ τῶν ἀστραπῶν καὶ τῶν βροντῶν. Τὰ φαινόμενα αὐτὰ ἐκαλοῦντο *οἰωνοὶ* καὶ οἱ ἐξηγοῦντες αὐτὰ *οἰωνοσκόποι*. Ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐπίστευον, ὅτι ἡ θέλησις τῶν θεῶν καὶ ἡ πρόγνωσις τοῦ μέλλοντος ἐδηλοῦτο εἰς ὠρισμένους τινὰς τόπους, ὅστινες ἐκαλοῦντο *μαρτεῖα ἢ χρηστήρια*, εἰς τὰ ὁποῖα ὁ ἐν αὐτοῖς λατρευόμενος θεὸς δι' ἱερείας ἢ ἱερείας προέλεγε τὰ μέλλοντα νὰ συμβῶσι. Τοιαῦτα *μαντεῖα ἢ χρηστήρια* ὑπῆρχον πολλὰ πολλαχού τῆς Ἑλλάδος. Τὸ περιφημώτατον δὲ πάντων ἦτο κατὰ μὲν τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους τὸ ἐν Δοδώνῃ τῆς Ἠπείρου, κατὰ δὲ τοὺς ἱστορικοὺς

τὸ ἐν Δελφοῖς τῆς Φωκίδος. Ἐφορος καὶ προστάτης τοῦ μαν-
τείου τούτου ἦτο ὁ θεὸς Ἀπόλλων, ὅστις διὰ τῆς ἱερείας, τῆς
καλούμενης *Πυθίας*, προέλεγε τὰ μέλλοντα. Ἡ Πυθία ὁσάκις
ἐμελλε νὰ δώσῃ μαντεῖαν τινά, ἐλούετο εἰς τὴν πλησίον τοῦ
ναοῦ κειμένην Καστάλειαν κρήνην, ἐμάσσα ἀπὸ τὰ φύλλα τῆς



ΑΠΟΛΛΩΝ

ἱερὰς δάφνης, ἀνῆρχετο ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ τρίποδος, τιθεμένου ὑπερά-
νω χάσματος, ὅπουθεν ἀνεπέμποντο ἄτμοι, καὶ χυρτευσμένη
ὑπὸ προφητικοῦ ἐνθουσιασμοῦ προέφερον μετὰ σπασμῶδικῶν
κινήσεων ἀσυναρτήτους λέξεις, τὰς ὁποίας οἱ ἱερεῖς τοῦ ναοῦ
ἀνέγραφον ἐμμέτρως καὶ παρέδιδον εἰς τοὺς ἱρωτῶντας τὸ μαν-
τεῖον. Ἡ ἀπάντησις αὕτη, ἥτις ἦτο συνήθως σκοτεινὴ καὶ

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

διφορούμενη, ἐλέγετο *χρησμός*. Ἡ δὲ φήμη τοῦ *μαντείου* ἡ-
ξησεν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε προσήρχοντο ὄχι μόνον Ἕλληνες
πανταχόθεν τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ μὴ Ἕλληνες ἐξ ἄλλων
μερῶν, ἵνα ἐρωτήσωσι τὸ *μαντεῖον* περὶ σπουδαίων ἐαυτῶν
ὕποθέσεων. Ἐπειδὴ δὲ οἱ προσερχόμενοι ἐκόμιζον καὶ πλούσια
δῶρα, ὁ ναὸς τῶν Δελφῶν ἀπέκτησε πλουσιωτάτους θησαυρούς.

Ἀμφικτυοναίαι. Αὗται κατ' ἀρχὰς ἔφερον μᾶλλον θρησκευ-
τικὸν χαρακτῆρα ἢ πολιτικὸν καὶ ἀπετελοῦντο ἐκ διαφόρων
περιοίκων πόλεων περὶ κοινόν τι ἱερόν, εἰς τὸ ὁποῖον συνερχό-
μεναι αἱ περιοικοῦσαι πόλεις συνεπανηγύριζον τὰς ἑορτάς των.
Ἀλλὰ λίαν πρωίμως ἔλαβον πολιτικὸν χαρακτῆρα. Ἀνάγουςι
δὲ τὴν σύστασιν των εἰς τὸν Ἀμφικτύονα, τὸν υἱὸν τοῦ Δευκα-
λίωνος, ὅστις πρῶτος, λέγεται, ὅτι συνέστησε κοινόν τι συνέ-
δριον ἐξ ἀντιπροσώπων διαφόρων περιοικουσῶν πόλεων πρὸς
ἀπόκρουσιν κοινῷ τινος κινδύνου. Τοιαῦται ἀμφικτυοναίαι ὑπῆρ-
χον πολλαὶ πολλαχῶς τῆς Ἑλλάδος. Περιφημοτέρα δὲ τούτων
ἀπέβη ἡ *Δελφικὴ* ἢ *Πυθικὴ*, ἡ ὁποία καὶ κατ' ἐξοχὴν ὠνομά-
ζετο *Ἀμφικτυονικὸν συνέδριον*. Εἰς τοῦτο ἐλάβανον μέρος
δώδεκα ἑλληνικὰ φύλα ἢ λαοί, ὧν ἕκαστος ἐξέλεγε δύο ἀντι-
προσώπους, καὶ ὁ μὲν εἰς τούτων ἐπωνομάζετο *Ἱερομνήμων*,
ὁ δὲ ἄλλος *Πυλαγόρας*. Οἱ ἀντιπρόσωποι δὲ οὗτοι συνήρχοντο
δις τοῦ ἐνιαυτοῦ, τὸ μὲν ἔαρ ἐν Δελφοῖς, τὸ δὲ φθινόπωρον ἐν
Θερμοπύλαις παρὰ τὴν κωμόπολιν Ἀθήνην, καὶ ἐτέλουν τὰς
θρησκευτικὰς ἐαυτῶν ἑορτάς, ἐψήφίζον δὲ καὶ ἀμοιβὰς εἰς τοὺς
μέγα τι καλὸν πράττοντας ὑπὲρ τῆς πατρίδος. Ἰδίως δ' ἐπε-
τήρουν τὰ συμφέροντα τοῦ ἐν Δελφοῖς ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος
καὶ διηύθυνον τοὺς πυθικοὺς ἀγῶνας.

Ἐθνικαὶ πανηγῦρεαι καὶ παρελλήνιοι ἀγῶνες. Ἄλλος ἢ
θνικὸς δεσμός τοῦ ἔθνους ἦσαν αἱ ἐθνικαὶ πανηγῦρεαι καὶ οἱ δη-
μόσιοι ἀγῶνες καὶ ἑορταί. Ἐκάστη πόλις τῆς ἀρχαίας Ἑλλά-
δος ἐτέλει ἰδίους δημοσίους ἀγῶνας καὶ πανηγῦρεαι εἰς τοὺς
ὁποίους ἐλάβανον μέρος οἱ κάτοικοι τῆς αὐτῆς πόλεως ἢ καὶ
οἱ τῶν περὶ πόλεων. Ἀλλ' οἱ ἐν Δελφοῖς, οἱ ἐν Νεμείᾳ, οἱ ἐν
τῷ Ἰσθμῷ καὶ οἱ ἐν Ὀλυμπίᾳ τελούμενοι ἀγῶνες ἀπέβησαν
παρελλήνιοι καὶ ἐλάβανον μέρος εἰς αὐτοὺς πάντες οἱ ἐλεύ-
θεροι Ἕλληνες, πλὴν τῶν φονέων καὶ ἀσεβῶν.

Τὰ Πύθια. Οἱ ἐν Δελφοῖς τελούμενοι ἀγῶνες ἐκαλοῦντο Πύθια, ἐτελοῦντο δὲ πρὸς τιμὴν τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος κατὰ πᾶν τέταρτον ἔτος. Οἱ ἀγῶνες ἦσαν τὸ κατ' ἀρχὰς μουσικοί, εἰς τοὺς ὁποίους βραδύτερον προσετέθησαν καὶ γυμνικοί καὶ ἀρματοδρομῖαι, ὃ δὲ νικητὴς ἐλάμβανε κλάδον δάφνης.

Τὰ Νέμεια. Ἐτελοῦντο κατὰ πᾶν δευτέρον ἔτος πρὸς τιμὴν τοῦ Διὸς ἐν τῇ μεταξὺ Φλιοῦντος καὶ Κλεωνῶν κοιλάδι τῆς Νεμέας. Ὁ νικητὴς ἐστέφετο μὲ θαλλὸν σελίνου ἢ κισσοῦ.

Τὰ Ἰσθμια. Ἐτελοῦντο ἐν τῷ Ἰσθμῷ τῆς Κορίνθου κατὰ πᾶν τρίτον ἔτος πρὸς τιμὴν τοῦ Ποσειδῶνος. Ὁ νικητὴς ἐστέφετο μὲ κλάδον πίτυος.

Τὰ Ὀλυμπια. Ἐτελοῦντο ἐν Ὀλυμπίᾳ τῆς Ἡλίδος κατὰ πᾶν τέταρτον ἔτος μετὰ τὰς θερινὰς τοῦ ἡλίου τροπὰς (κατὰ Ἰούλιον) πρὸς τιμὴν τοῦ Διὸς. Πᾶσα τετραετής περίοδος ἐκαλεῖτο Ὀλυμπιάς. Ἡ πρώτη δὲ ἱστορικὴ Ὀλυμπιάς ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ 776 π. Χ., καθ' ἣν ἐνίκησεν ὁ Ἡλείος Κόροιβος.

Οἱ ἀγῶνες μέχρι τῆς 77 Ὀλυμπιάδος, ἥτοι μέχρι τοῦ ἔτους 472 π. Χ., διήρκουν ἐπὶ μίαν ἡμέραν, κατόπιν δὲ ἐπὶ πέντε ἡμέρας. Τὸ κατ' ἀρχὰς οἱ ἀθληταὶ διηγωνίζοντο ἐν τῷ σταδίῳ εἰς τὸν δρόμον (724) εἰς τὸν διαυλον (720) ἥτοι εἰς τὸν διπλοῦν δρόμον καὶ εἰς τὸν δόλιχον (708), καθ' ὃν οἱ ἀγωνισταὶ ἐπρεπε νὰ διατρέξωσιν ἐπτάκις τὸ στάδιον. Ἀπὸ δὲ τοῦ 708 π. Χ. προσετέθη καὶ ἡ πάλη καὶ τὸ πένταθλον, συμπεριλαμβάνον πέντε ἡδὴ ἀγωνισμάτων, τὸ ἄλμα, τὴν δισκοβολίαν, τὸν δρόμον, τὴν πάλην καὶ τὸ ἀκόντιον. Κατόπιν προσετέθη καὶ ἡ πυγμὴ, καὶ ἡ ἀρματοδρομία, καὶ ἡ ἵπποδρομία, καὶ τὸ ἐπικίνδυνον παγκράτιον, συνιστάμενον ἐκ πάλης καὶ πυγμῆς. Κατόπιν εἰσῆχθησαν καὶ ἄλλα εἶδη ἀγωνισμάτων περὶ τὴν μουσικὴν, τὴν ποίησιν καὶ τὴν ἱστορίαν.

Τὴν ἐποπτείαν τῶν ἀγῶνων εἶχον κριταί, καλούμενοι Ἐλλατοδίκαι, οἵτινες προσέφερον εἰς τὸν νικητὴν στέφανον ἐκ κλάδου ἀγριελείας, τὸν ὁποῖον ἔκοπτε παῖς διὰ χρυσοῦ μαχαίριου ἐκ τῆς ἐν τῷ ἱερῷ ἄλσει τῆς Ἀλτews ἱερᾶς ἀγριελείας, (κοτίνου). Ἀλλ' ὁ ἀπλοῦς ἐκεῖνος στέφανος ἐθεωρεῖτο πολυτιμότερος παντὸς θησαυροῦ. Καὶ δὲν ἐδοξάζετο μόνον ὁ Ὀλυμπιονίκης, ἀλλὰ καὶ ἡ εὐκονογένειά του καὶ ἡ ἰδιαιτέρα του πατρίς.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΣΠΑΡΤΗΣ

11. Λυκούργος. Πολίτευμα καὶ νόμοι τῆς Σπάρτης.

Μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Λακωνικῆς ὑπὸ τῶν Δωριέων οἱ κάτοικοι αὐτῆς διηρέθησαν εἰς τρεῖς τάξεις, εἰς Σπαρτιάτας, εἰς περιόικους καὶ εἰς ἔλλωτας. Καὶ Σπαρτιάται μὲν ἦσαν οἱ κατακτηταὶ Δωριεῖς, οἱ ὅποιοι κατώκησαν ἐν τῇ Σπάρτῃ καὶ εἶχον πᾶσαν τὴν διοίκησιν. Περίοικοι δὲ ἐλέγοντο οἱ παλαιοὶ κάτοικοι τῆς Λακωνικῆς, οἱ ὅποιοι ἐγένοντο μὲν ὑπήκοοι τῶν Σπαρτιατῶν, διοικούμενοι ὑπὸ ἀρμοστῶν, ἀλλὰ διετήρουν καὶ τὴν περιουσίαν των καὶ τὴν προσωπικὴν τὴν ἐλευθερίαν ἐπὶ πληρωμῇ ἐτησίου φόρου, δὲν μετείχον ὅμως τῶν δημοσίων ἀρχῶν καὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου. Οὗτοι ἤσυχολοῦντο εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν κτημάτων των, εἰς τὴν βιομηχανίαν, τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν κτηνοτροφίαν. Ἐλλωτες δὲ ἐλέγοντο οἱ παλαιοὶ κάτοικοι τῆς Λακωνικῆς, οἱ ὅποιοι ὑποταχθέντες ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν μετὰ ἐνοπλον ἀντίστασιν ἀπεστερήθησαν τῆς ἐλευθερίας των, τῆς περιουσίας των καὶ παντὸς πολιτικοῦ δικαιώματος καὶ ἔγειναν δοῦλοι τῶν Σπαρτιατῶν.

Ἄλλ' ἂν καὶ οἱ Σπαρτιάται εἶχον πάντες ἴσα πολιτικὰ δικαιώματα, ταχέως ὅμως ἐπῆλθε καὶ μετὰ αὐτῶν διαίρεσις εἰς πλουσίους καὶ εἰς πένητας. Ἡ διαίρεσις αὕτη ἐπέφερε μετὰ αὐτῶν ἀντιζηλίαν καὶ ταραχάς, αἵτινες ἠπέλουν νὰ καταστρέψωσι τὴν Σπάρτην. Εἰς τὴν κρίσιμον ἐκείνην περίστασιν ἀνεφάνη ὡς σωτὴρ αὐτῆς ὁ Λυκούργος, ὅστις διὰ τῆς νομοθεσίας αὐτοῦ προέλαβε τὴν καταστροφὴν τῆς Σπάρτης. Τὸ πολίτευμα τῆς Σπάρτης ἀποδίδεται ὑπὸ πάντων τῶν ἀρχαίων εἰς τὸν Λυκούργον. Οὗτος ἦτο δευτερότοκος υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Εὐνόμου καὶ ἤκμασε περὶ τὰ μέσα τῆς ἐνάτης πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδος. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του ἔλαβε τὴν βασιλείαν ὁ μεγαλύτερος ἀδελφός του Πολυδέκτης καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ὁ Λυκούργος. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ χήρα τοῦ Πολυδέκτου ἐγέννησεν υἱόν, ὁ Λυκούργος ἀνεκήρυξεν τὸν νεογέννητον βασιλέα,

ὀνομάσας αὐτὸν *Χάριλαον*, ἐξηκολούθει ὁμῶς νὰ βασιλεύῃ ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλικίου βασιλοπαίδος. Ἄλλ' ἐπειδὴ οἱ ἐχθροὶ τοῦ Λυκούργου ἐσυκοφάντουσαν αὐτόν, ὅτι ἔχει σκοπὸν νὰ κρατήσῃ τὴν βασιλείαν δι' ἑαυτόν, ὁ Λυκούργος ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς Σπάρτης διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὰς συκοφαντίας. Καὶ κατὰ πρῶτον μετέβη εἰς τὴν Κρήτην καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν. ὅπου εὗρε καὶ τὰ ποιήματα τοῦ Ὀμήρου καὶ ἀντιγράψας αὐτὰ τὰ ἔφερεν εἰς τὴν Σπάρτην. Κατὰ τὴν ἀπουσίαν αὐτοῦ ἐπικράτησεν ἀκόμη μεγαλειτέρα ἀταξία εἰς τὴν Σπάρτην. Ὅθεν οἱ Σπαρτιαῖται ἐπανελημμένως προσεκάλεσαν τὸν Λυκούργον



ΛΥΚΟΥΡΓΟΣ

νὰ ἐπανεέλθῃ. Ὁ Λυκούργος ὑπήκουσε καὶ μετὰ δεκαετῇ ἀποδημίαν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ πρὶν ἐπανελθῇ εἰς τὴν Σπάρτην, μετέβη εἰς τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν, ἵνα ἐρωτήσῃ περὶ τῶν νόμων του, ἔλαβε δὲ ἀπάντησιν, ὅτι οἱ νόμοι του εἶνε ἄριστοι.

Πολίτευμα. Κατὰ τοὺς νόμους τοῦ Λυκούργου ἔπρεπε νὰ βασιλεύωσιν εἰς τὴν Σπάρτην δύο ἰσόβιοι βασιλεῖς, ὡς καὶ πρότερον. Νὰ ὑπάρχῃ *γεροναία* ἐξ εἴκοσι καὶ ὀκτὼ γερόντων ἰσοβίων, ὅστινες νὰ ἔχωσιν ὑπερβῇ τὸ ἐξηκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας. Τρίτη πολιτικὴ ἀρχὴ ἦτον ἡ τῶν *πέντε ἐφόρων*. Οὗτοι ἐξελέγοντο ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ λαοῦ κατ' ἔτος, καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἦσαν ἐπίτροποι τῶν ἐν τοῖς πολέμοις ἀπόντων βα-

σιλέων, ἀλλὰ βραδύτερον ἀπέβησαν παντοδύναμοι. Δύο τούτων παρηκολούθουν τὸν στρατὸν καὶ ἠδύναντο ἐπὶ ἀπλῇ ὑποφίαν ἢ φυλακίσωσι καὶ αὐτὸν τὸν βασιλέα. Τετάρτη πολιτικὴ ἀρχὴ καθιερώθη ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου, ἥτις ἐκαλεῖτο Ἀπέλλα. Ἀπετέλουν δὲ αὐτὴν πάντες οἱ Σπαρτιαῖται, οἵτινες εἶχον συμπληρώσει τὸ τριακοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας.

Διατομὴ τῆς χώρας. Ὁ Λυκοῦργος διένειμε πᾶσαν τὴν Λακωνικὴν εἰς ἑννέα χιλιάδας μεγαλειτέρους κλήρους διὰ τοὺς Σπαρτιατάς καὶ εἰς τριάκοντα χιλιάδας μικροτέρους κλήρους διὰ τοὺς περιοίκους. Ἀπηγορεύετο δὲ αὐστηρῶς ἡ διακομὴ καὶ ἡ πώλησις τῶν κλήρων, ἀλλ' οὗτοι μετεβιβάζοντο εἰς τὸν πρωτότοκον υἱὸν ἢ τὴν ἐπικληρὸν θυγατέρα.

Σπαρτιατικὴ λιτότης. Ὁ Λυκοῦργος διὰ τὴν διατηρήσιν τὴν ἰσότητά μεταξὺ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ περιορίσθη τὴν πολυτέλειαν κατήργησε τὰ χρυσὰ καὶ ἀργυρὰ νομίσματα καὶ ἐπέτρεψε τὴν χρῆσιν μόνον τῶν σιδηρῶν· προσέτι ἀπηγόρευσε καὶ τὰς πολυτελεῖς τέχνας. Διὰ τὴν συνειθίσιν δὲ τοὺς πολίτας εἰς τὴν λιτότητα, συνέστησε τὰ κοινὰ συσσίτια. Πάντες δὴλα δὴ οἱ Σπαρτιαῖται, πλὴν τῶν ἐφόρων καὶ γυναικῶν, ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ συντρώγωσιν ἀνὰ δεκαπέντε εἰς κοινὰς τραπέζας. Ἡ συνήθης δὲ αὐτῶν τροφή ἦτο ὁ κριθίνος ἄρτος, ἦτοι ἡ σπαρτιατικὴ καλουμένη μάζα καὶ ὁ μέλας ζωμός, ὅστις συνίστατο ἐκ χοιρίου κρέατος, τὸ ὅποιον ἐβράζον ἐντὸς αἵματος μετὰ ὄζους καὶ ἄλατος.

Ἀγωγή τῶν Σπαρτιατῶν. Ὁ Λυκοῦργος θέλων νὰ κατὰσθη τοὺς Σπαρτιατάς ῥωμαλέους καὶ γενναίους ὑπερασπιστάς τῆς πατρίδος διέταξεν, ἵνα, εὐθύς ὡς ἐγεννᾶτο τὸ παιδίον, ὁ πατὴρ τὸ παρουσιάσῃ εἰς τοὺς ἐφόρους. Οὗτοι δ' ἂν εὕρισκον αὐτὸ ὅτι εἶχεν ἑλλειψίν τινα, διέτασσον νὰ ριφθῇ εἰς κρημνῶδες τι βάραθρον τοῦ Ταυγέτου, τὸ ὅποιον ἐκαλεῖτο Ἀποθέται, ἂν δὲ τὸ παιδίον ἦτο ἄρτιμελές καὶ δὲν εἶχεν ἑλλειψίν τινα, τὸ παρέδιδον εἰς τοὺς γονεῖς νὰ τὸ ἀναθρέψωσι μέχρι τοῦ ἐβδόμου ἔτους· ἔπειτα τὸ παρελάμβανον καὶ τὸ κατέτασσον εἰς ἀγέλας μετ' ἄλλων παιδίων, ἅτινα συνέτρωγον καὶ συνεγυμνάζοντο. Εὐθύς δ' ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας οἱ παῖδες συνειθίζον νὰ ὑπομένωσι καὶ πείναν καὶ δίψαν καὶ ψυχὸς καὶ ζέστην καὶ πάσας τὰς στερήσεις

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

μετὰ καρτερίας καὶ ἀγογγύστως. Ἐβάδιζον ἀσκεπαῖς καὶ ἀνυπόδητοι, ἐφόρουσαν τὸ αὐτὸ ἔνδυμα χειμῶνα καὶ θέρος. Ἐφ' ὅσον δὲ ἡλικιοῦντο, ἐπὶ τοσούτον ἠϋξανον καὶ αἱ σκληραγωγίαι αὐτῶν. Καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐγυμνάζοντο εἰς τὸν δρόμον, εἰς τὴν πάλην, εἰς τὸ ἄλμα, εἰς τὴν λιθοβολὴν καὶ τὸ ἀκόντιον. Οὔτε τέχνας οὔτε



ARTEMIS

ἐπιστήμας ἐδιδάσκοντο, ἀλλὰ μόνον θρησκευτικούς τινας ὕμνους καὶ ἐμβατήρια πολεμικά, τὰ ποιήματα τοῦ Ὀμήρου καὶ ὀλίγην μουσικὴν, τὰ ὅποια ἐχρησίμευον νὰ ἀναπτύσσῃ τὴν μεγαλοφροσύνην καὶ τὴν πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπην των. Ἀπὸ τοῦ εἰκοστοῦ μέχρι τοῦ ἐξηκοστοῦ ἔτους τῆς ἡλικίας πᾶς Σπαρτιάτης διετέλει στρατιώτης ἐξασκούμενος. Τοιαύτην ἀνατροφὴν λαμβάνων ὁ Σπαρτιάτης συνησθάνετο, ὅτι ἐκ γενετῆς με-

πεισθείς, ὅτι οὐδεμία πλέον ὑπάρχει ἐλπίς σωτηρίας, ἅφ' οὗ μά-
την ἐθυσίασεν ὑπὲρ τῆς πατρίδος τὴν ἰδίαν θυγατέρα, ἀπέσφαξε
καὶ ἑαυτὸν ἐπὶ τοῦ τάφου αὐτῆς. Ἡ δὲ Ἰθώμη ἐκυριεύθη καὶ
κατεστράφη καὶ ἡ Μεσσηνία ὑπετάγη ὑπὸ τοὺς Σπαρτιάτας.



ΔΗΜΗΤΡΑ

Οὕτω δ' ἔληξεν ὁ πρῶτος οὗτος κληθεὶς μεσσηνιακὸς πόλεμος,
ὅστις διήρκεσεν ἐπὶ εἴκοσιν ἔτη (743—724 π. Χ.)

Ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη οἱ Μεσσήνιοι ἐστέναζον ὑπὸ τὸν
βαρὺν ζυγὸν τῶν Σπαρτιατῶν, ὅτε ὁ νέος ἀναφανὴς μεταξὺ
αὐτῶν ἦρως Ἀριστομένης ἐξήγειρεν αὐτοὺς εἰς ἐπανάστασιν
καὶ οὕτως ἤρχισεν ὁ δεύτερος μεσσηνιακὸς πόλεμος, διαρκέσας
ἀπὸ τοῦ 685 μέχρι τοῦ 668 ἔτους π. Χ. Κατ' ἀρχὰς οἱ Μεσ-
σήνιοι ἀνεδείχθησαν ὑπέρτεροι τῶν Σπαρτιατῶν καὶ προέβησαν
νικηταὶ μέχρι τῆς Σπάρτης. Οἱ Σπαρτιάται περιελθόντες εἰς

δεινὴν ἀμηχανίαν ἀπέστειλαν εἰς τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν νὰ ἐρωτήσωσι τί πρέπει νὰ πράξωσιν εἰς τὴν δεινὴν ἐκείνην περίστασιν διὰ νὰ σωθῶσιν. Τὸ μαντεῖον συνεβούλευσεν αὐτοὺς νὰ ζητήσωσι στρατηγὸν ἀπὸ τὰς Ἀθῆνας. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέστειλαν ἀντὶ στρατηγοῦ τὸν Τυρταῖον, ὅστις ἦτο ἀνδρεῖος ἀνὴρ καὶ ἐνθουσιώδης ποιητής. Ὁ Τυρταῖος ἐλθὼν εἰς τὴν Σπάρτην ἀνεζωπύρωσέ τὸ θάρρος τῶν Σπαρτιατῶν διὰ τῶν πολεμικῶν του ᾠσμάτων καὶ ἀνέδειξεν αὐτοὺς νικητάς. Οἱ Μεσσήνιοι ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποχωρήσωσιν ἐκ τῆς πεδιάδος καὶ ἐνεκλείσθησαν εἰς τὸ ὀχυρὸν φρούριον τῆς Εἵρας, ὅποθεν ἐξηκολούθησαν τὸν πόλεμον. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἡ Εἶρα ἐκυριεύθη κατὰ θυελλώδη τινὰ νύκτα καὶ ὁ Ἀριστομένης ἀνεχώρησε μετ' ὀλίγων ὀπαδῶν του εἰς τὴν Ῥόδον, ὅπου καὶ ἐτελεύτησεν, ἡ δὲ Μεσσηνία ὑπεδουλώθη καὶ παλιν εἰς τὴν Σπάρτην. Τινὲς δ' ἐκ τῶν Μεσσηνίων ἀπόκησαν εἰς τὴν Ζάγκλην τῆς Σικελίας, τὴν ὅποιαν μετωνόμασαν Μεσσήνην.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

§. 13. Τὰ ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Κόδρου μέχρι Σόλωνος κυριώτερα γεγονότα.

Τὸν ὑπὲρ πατρίδος ἡρωϊκῶς ἀποθανόντα Κόδρον διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον ὁ υἱὸς αὐτοῦ Μέδων. Ἀλλὰ βραδύτερον, ἐπειδὴ τινες τῶν βασιλέων ἐδείχθησαν ἄπειροι περὶ τὰ πολεμικά, διωρίσθη καὶ δευτερός ἄρχων, ὁ ὁποῖος ἐπωνομάσθη πολέμαρχος, καὶ κατόπιν καὶ τρίτος, ὅστις ἐπωνομάσθη ἀπλοῦς ἄρχων. Οἱ τρεῖς οὗτοι ἄρχοντες, καταγόμενοι ἐκ τῆς οἰκογενείας τοῦ Κόδρου, ἦσαν ἰσόβιοι. Ἀπὸ δὲ τοῦ 752 π. χ. ἡ ἀρχὴ αὐτῶν περιωρίσθη ἐπὶ ὀκτα ἔτη καὶ ἐξελέγοντο ἐκ πάντων τῶν εὐπατριδῶν. Μετὰ τινὰ δὲ ἔτη ἡ ἀρχὴ αὐτῶν περιωρίσθη εἰς ἓν μόνον ἔτος. Ὁ πρῶτος τῶν τριῶν τούτων ἀρχόντων, ὅστις καὶ κατ' ἐξοχὴν ἄρχων ἐκαλεῖτο, εἶχε τὴν προεδρίαν, ὁ δευτερός ἐκαλεῖτο βασιλεὺς καὶ εἶχε τὴν ἐπιστάσιν τῶν θρησκευτικῶν, ὁ δὲ τρίτος ἐκαλεῖτο πολέμαρχος καὶ εἶχε τὴν ἐπιστάσιν τῶν στρατιωτικῶν. Βραδύτερον προσετέθησαν καὶ ἐξ ἄλλοι κατ' ἔτος ἐκλεγόμενοι ἄρχοντες, οἵτινες ἐκαλοῦντο θεσμοθέται, διότι

ἔργον αὐτῶν ἦτο νὰ ἀναγράψωσι τοὺς θεσμούς, (νόμους), καὶ κατ' αὐτοὺς νὰ κρίνωσι τοὺς παρανομοῦντας. Ὅσοι δὲ ἐκ τῶν ἐννέα τούτων ἐνιαυσίων ἀρχόντων ἦρχον ἀμέμπτως τὴν ἐνιαύσιον ἀρχὴν ἐγένοντο ἰσόβια μέλη τῆς βουλῆς τοῦ Ἀρείου Πάγου. Τὰ μέλη τῆς βουλῆς ταύτης ἐκαλοῦντο Ἀρεοπαγῖται καὶ εἶχον μεγάλην πολιτικὴν καὶ δικαστικὴν ἐξουσίαν.

Κυλώνειος ἄγος. Ἐπειδὴ ἡ κυβέρνησις τῶν εὐπατριδῶν ἀπένειμεν αὐθαιρέτως τὸ δίκαιον, ἀπέβη μισητὴ εἰς τὸν δῆμον. Ἐκ τούτου ἐπωφελοῦμενος ὁ εὐπατρίδης Κύλων, ὅστις ἦτο ἀγαπητὸς εἰς τὸ πλῆθος ὡς Ὀλυμπιονίκης, καὶ ἰσχυρὸς, ἐπειδὴ ἦτο γαμβρὸς ἐπὶ θυγατρὶ τοῦ ἰσχυροῦ τυράννου τῶν Μεγάρων Θεαγέ-
νους, ἐφάντάσθη, ὅτι δύναται νὰ γείνη καὶ τυράννος τῶν Ἀθηναίων. Κινήσας δὲ εἰς ἐπανάστασιν τὸν λαὸν καταλαμβάνει τὴν ἀκρό-
πολιν. Ἄλλ' οἱ περὶ τὸν εὐπατρίδην Μεγακλέα πολιορκήσαν-
τες αὐτὴν ἐξηνάγκασαν τὸν Κύλωνα μετ' ὀλίγων ὁπαδῶν
τοῦ νὰ σωθῇ διὰ τῆς φυγῆς εἰς Μέγαρα, τοὺς δὲ λοιποὺς ὁπα-
δοὺς τοῦ νὰ καταφύγωσιν ὡς ἰκέται εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς.
Ἀλλὰ κατόπιν ἐξεληθόντες ἐκείθεν μὲ τὴν ὑπόσχεσιν, ὅτι οὐδὲν
κακὸν θέλουσι παθεῖν, κατεσφάγησαν ἅπαντες. Ἡ σφαγὴ αὕτη
ἰθεωρήθη ὡς ἀσέβημα πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ ἐπεκλήθη *Κυλώνειος*
ἄγος. Ἐπειδὴ δὲ καὶ πολλὰ ἀσθένειαι προσέβαλον τὴν πό-
λιν, οἱ Ἀθηναῖοι ἐνόμισαν ὅτι τιμωροῦνται ὑπὸ τῶν θεῶν ἕνεκα
τούτου καὶ πρὸς ἐξευμένειν αὐτῶν τοὺς μὲν περὶ τὸν Μεγα-
κλέα εὐπατρίδας κατεδίκασαν εἰς ἐξορίαν, πρὸς ἐξευγενισμόν
δὲ τῆς πόλεως προσεκάλεσαν ἐκ Κρήτης τὸν σοφὸν καὶ θεο-
φιλῆ Ἐπιμενίδην, ὅστις διὰ θυσίων ἐκαθάρισε τὴν πόλιν ἀπὸ
τοῦ ἄγους αὐτοῦ.

Νόμοι τοῦ Δράκοντος. Ἐπειδὴ οἱ κατέχοντες τὴν ἐξου-
σίαν εὐπατρίδαι ἐδίκαζον στηριζόντες τὰς ἀποφάσεις των εἰς
παλαιούς καὶ ἀγράφους νόμους, κατεπίεζον δὲ τὸν λαόν, ὁ λαὸς
ἐπὶ τέλους ἐξκνέστη καὶ ἀπήτησε νόμους γραπτούς. Οἱ εὐπα-
τρίδαι ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσι καὶ ἀνέθηκαν εἰς τὸν
γηραιὸν Δράκοντα νὰ καταγράψῃ νόμους. Ὁ Δράκων συνέ-
γραψε νόμους ποινικοὺς καὶ πολιτικούς. Καὶ οἱ μὲν ποινικοὶ
αὐτοῦ νόμοι ἐτιμώρουν μὲν λίαν αὐστηρῶς τὰ πλεῖστα τῶν ἐγ-
κλημάτων, ἀλλὰ δὲν ἐτιμώρουν καὶ πάντα μὲ θάνατον, ὡς βρα-

δύτερον διεφηνίσθη. Οἱ δὲ πολιτικοὶ αὐτοῦ νόμοι ὄριζον τὰ ἐξῆς. Εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ λαοῦ νὰ λαμβάνωσι μέρος πάντες οἱ δυνάμενοι νὰ φέρωσι ὅπλα. Ἡ βουλὴ νὰ ἀποτελῇται ἐκ τετρακοσίων καὶ ἐνὸς βουλευτῶν, ἐκλεγομένων διὰ κλήρου ἐκ τῶν εὐπατριδῶν, τῶν ἐχόντων ἡλικίαν ἀνωτέραν τῶν τριάκοντα ἐτῶν. Οἱ ἐννέα ἄρχοντες καὶ οἱ ταμίαι νὰ ἐκλέγωνται ἐκ τῶν εὐπατριδῶν, τῶν ἐχόντων περιουσίαν οὐχὶ κατωτέραν τῶν δέκα μνῶν. Στρατηγοὶ δὲ καὶ ὑπαρχοὶ νὰ ἐκλέγωνται οἱ ἔχοντες περιουσίαν οὐχὶ κατωτέραν τῶν ἑκατὸν μνῶν. (α).

14. Ὁ Σόλων καὶ οἱ νόμοι του.

Νόμοι τοῦ Σόλωνος. Καὶ οἱ νόμοι τοῦ Δράκοντος δὲν ἤδυνήθησαν νὰ θεραπεύσωσι τὰ δεινὰ, τὰ ὅποια κατέβληον τὸν λαὸν τῶν Ἀθηνῶν. Ὄθεν ὁ λαὸς ἐστασίασε καὶ πάλιν κατὰ τῶν εὐπατριδῶν. Ἐπὶ τέλους μετὰ μακρὸν ἀγῶνα αἱ ἀντίπαλοι μερίδες συνεφώνησαν νὰ ἐκλέξωσι συνδιαλλακτὴν ἑαυτῶν καὶ ἄρχοντα τὸν Σόλωνα καὶ νὰ ἐπιτρέψωσιν εἰς αὐτὸν τὴν μεταρρυθμίσιν τοῦ πολιτεύματος (594 π.Χ.). Ὁ Σόλων κατήγετο ἐκ τοῦ γένους τοῦ Κόδρου καὶ διὰ τὴν μεγάλην ἑαυτοῦ πολυμαθειαν συνηριθμεῖτο μεταξὺ τῶν ἑπτὰ σοφῶν τῆς Ἑλλάδος. Ἦτο δὲ καὶ ποιητὴς ἐξοχος καὶ ὡς τοιοῦτος κατὰ πρῶτον ὑπηρέτησε τὴν πατρίδα του. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐπολέμουν ἐπὶ πολλὰ ἔτη μὲ τοὺς Μεγαρεῖς διὰ τὴν νῆσον Σαλαμῖνα, ἀλλ' ἀποκαμόντες ἔπαυσαν τὸν πόλεμον καὶ ὤρισαν διὰ νόμου θάνατον κατ' ἐκεῖνου, ὅστις ἤθελε προτείνει τὴν ἐπανάληψιν τοῦ πολέμου. Ὁ Σόλων βαρέως φέρων τὴν ἀδοξίαν ταύτην τῆς πατρίδος του ὑπεκρίθη, ὅτι ἦτο παράφρων καὶ ἡμέραν τινὰ ἐξελθὼν ἐκ τῆς οἰκίας του κατῆλθεν εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ ἀναβὰς ἐπὶ λίθου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου συνήθως ἐκήρυττον οἱ κήρυκες τῆς πόλεως, ἀπήγγειλεν ἐνθουσιῶδες ποίημα, διὰ τοῦ ὁποίου προέτρπε τοὺς Ἀθηναίους νὰ καταργήσωσι τὸν νόμον καὶ ἀνακτήσωσι τὴν Σαλαμῖνα. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐνθουσιῶντες κατήργησαν τὸν νόμον, ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον καὶ διορίσαντες τὸν Σόλωνα στρατηγόν

(α). Ἡ μὲν ἐπὶ Δράκοντος εἶχεν ἐβδομήκοντα τρεῖς ἄρχαίαις δραχμάς, ὁ δὲ Σόλων ἡξήσε τὴν ἀξίαν αὐτῆς εἰς ἑκατὸν δραχμάς.

ἀνέκτησαν τὴν ποθητὴν νῆσον. Ὁ Σόλων ἀναλαβὼν τὴν ἐξουσίαν κατὰ πρῶτον ἠθέλησε νὰ ἀνακουφίσῃ τὸν λαόν, ὅστις ἦτο κτηνάρχως εἰς τοὺς πλουσίους τοκογλύφους καὶ εἶχεν ὑποθήκην τὰ κτήματά του. Ἄν δέ τις δὲν εἶχε κτήματα ἐθετεν ὡς ἐνέχυρον ἑαυτὸν, τὰ τέκνα τοῦ καὶ τὰς ἀδελφάς του, οἱ ὅποιοι ἐπωλοῦντο ὡς δούλοι, εἰς δὲν εἶχον νὰ πληρώσωσι τὸ χρέος τῶν. Ὅθεν ὁ Σόλων κατήργησε τὴν βάρβαρον ταύτην συνήθειαν καὶ ἀπηγόρευσε νὰ γίνωνται τοῦ λοιποῦ δάνεια ἐπὶ ὑποθήκῃ τῶν σωμάτων. Ἀνεκήρυξε δὲ ἐλευθέρους πάντας, ὅσοι εἶχον γίγει δούλοι.



ΣΟΛΩΝ

ἐνεκα χρέους. Ἐπειτα ἀπέκοψε καὶ τὰ δημόσια καὶ τὰ ἰδιωτικά χρέη καὶ ἠύξησε τὴν ἀξίαν τῆς μνᾶς ἀπὸ ἐβδομήκοντα τριῶν δραχμῶν εἰς ἑκατόν. Ταῦτα δὲ τὰ ἀνακουφιστικά μέτρα ἐπωνομάσθησαν *σοσάχθεια*, ὡς συντελέσαντα εἰς τὴν ἀπόσεισιν τοῦ ἄχθους, ἥτοι τοῦ οἰκονομικοῦ βάρους, τὸ ὅποιον ἐπέζεε τὸν δῆμον. Μετὰ τὰς διατάξεις ταύτας ὁ Σόλων κατήργησε τοὺς νόμους τοῦ Δράκοντος, πλὴν τῶν φονικῶν, καὶ διὰ τῆς μεταρριθμίσεως τοῦ πολιτεύματος ἐπέτρεphen εἰς ἕκαστον πολίτην νὰ μετέχῃ εἰς τὴν διοίκησιν τῶν κοινῶν πραγμάτων ἀναλόγως τῆς περιουσίας του. Οὕτω δὲ διετήρησε τὴν εἰς τέσσαρας τάξεις προὔπαρχουσαν διαίρεσιν τῶν πολιτῶν ἐπὶ τῇ βῆσει τῆς ἐγγείου περιουσίας. Καὶ ἡ μὲν πρώτη τάξις περιελάμβανεν τοὺς πεντα-

κοσιομεδίμνους, ἤτοι τοὺς ἔχοντας ἐτήσιον εἰσόδημα πεντακοσίω τοῦλάχιστον μεδίμνων ἢ μετρητῶν (α) ξηρῶν καὶ ὑγρῶν προϊόντων. Ἡ δὲ δευτέρα τάξις περιελάμβανε τοὺς τριακοσιομεδίμνους ἢ ἱππεῖς, ἤτοι τοὺς ἔχοντας ἐτήσιον εἰσόδημα κατώτερον τῶν πεντακοσίων καὶ ἄνω τῶν τριακοσίων μέτρων ἢ μεδίμνων. Ἡ δὲ τρίτη τάξις περιελάμβανε τοὺς ζευγίτας, ἤτοι τοὺς ἔχοντας ἐτήσιον εἰσόδημα κατώτερον τῶν τριακοσίων καὶ ἄνω τῶν ἑκατὸν πεντήκοντα μεδίμνων ἢ μέτρων. Ἡ δὲ τετάρτη τάξις περιελάμβανε τοὺς θήτας, ἤτοι τοὺς ἔχοντας ὀλιγώτερον ἐτήσιον εἰσόδημα τῶν ἑκατὸν πεντήκοντα μέτρων ἢ καὶ μηδέν. Τὰς δημοσίας δὲ θέσεις καὶ τὰ διάφορα ἀξιώματα ἐλάμβανον οἱ πολῖται οἱ ἀνήκοντες εἰς τὰς τρεῖς πρώτας τάξεις. Ἄλλ' οἱ ἐννέα ἄρχοντες ἐξελέγοντο ἐκ τῆς πρώτης τάξεως. Οἱ δὲ θήτες ἀπεκλείοντο τῶν δημοσίων θέσεων, ἐλάμβανον δὲ μόνον μέρος εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου καὶ εἰς τὰ δικαστήρια. Οἱ τῶν τριῶν πρώτων τάξεων ὑπηρέτουν ἐν τῷ στρατῷ ὡς ὀπλίται καὶ ἐξωπλίζοντο δι' ἰδίας δαπάνης, οἱ δὲ τῆς τετάρτης τάξεως ὑπηρέτουν ὡς ψιλοὶ καὶ ἐν ἀνάγκῃ ὡς ὀπλίται ἐξοπλιζόμενοι διὰ δημοσίας δαπάνης.

Ἡ βουλὴ συνέκειτο ἐκ τετρακοσίων βουλευτῶν, ἐκλεγόμενων κατ' ἔτος ἑκατὸν ἐξ ἐκάστης τῶν τεσσάρων φυλῶν ἐκ πολιτῶν ἐχόντων συμπεπληρωμένον τὸ τριακοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας. Ἡ δὲ ἐκκλησία τοῦ δήμου συνεκροτεῖτο ἐκ πάντων τῶν πολιτῶν καὶ τῶν τεσσάρων τάξεων τῶν ἐχόντων συμπεπληρωμένον τὸ εἰκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας. Ἡ δὲ βουλὴ τοῦ Ἀρείου Πάγου συνεκροτεῖτο ἐξ ἐκείνων, οἵτινες ὡς ἄρχοντες διεξήγαγον ἀμέμπτως τὴν ἀρχὴν καὶ ἦσαν ἰσόβιοι. Ἐκτὸς τοῦ Ἀρείου Πάγου, ὑπῆρχον καὶ ἄλλα τέσσαρα δικαστήρια, εἰς τὰ ὅποια προήδρευον οἱ ἐκ τῶν ἐννέα ἀρχόντων. Εἰς ταῦτα προστετέθη καὶ τὸ γενικὸν δικαστήριον, τὸ καλούμενον *ἡλιαία*. Πρὸς συγκρότησιν αὐτοῦ ἐκληροῦντο κατ' ἔτος ὑπὸ τῶν ἐννέα ἀρχόντων ἐξακισχίλιοι πολῖται, οἵτινες ὠνομάζοντο *ἡλιασταί*. — Τοιαῦτα ἦσαν ἐν συνόψει αἱ νομοθετικαὶ διατάξεις τοῦ Σόλωνα, διὰ τῶν

(α) Ὁ μέδιμνος, δι' οὗ ἐμετρῶντο τὰ ξηρὰ προϊόντα, ἰσοῦτο πρὸς 44 ὀκάδας καὶ 16 δράμια, ὁ δὲ μετρητής, δι' οὗ ἐμετρῶντο τὰ ὑγρά, ἰσοῦτο πρὸς 30 ὀκάδας καὶ 309 δράμια.

ὑποίων ὁ λαὸς ἀπηλλάγη τῆς οἰκονομικῆς στενοχωρίας καὶ ἔλαβε δικαίωμα εἰς τὴν διοίκησιν τῆς πολιτείας. Δι' ἄλλων δὲ εἰδικωτέρων νόμων ἀπηγόρευσε τὰς μεγάλας προίκας καὶ ὑπεχρέωσε τοὺς γονεῖς νὰ φροντίζωσι περὶ τῆς μορφώσεως τῶν τέκνων τῶν καὶ νὰ διδάσκωσιν αὐτὰ τέχνην τινὰ ἢ ἐπιτηδεύμα. Πάντες οἱ νέοι ἀπὸ τοῦ ἐβδόμου μέχρι τοῦ δεκάτου ἐβδόμου ἔτους τῆς ἡλικίας ὤφειλον νὰ γυμναζῶνται εἰς τὰς παλαιστράς καὶ τὰ γυμνάσια διὰ νὰ γείνωσι ῥωμαλέοι καὶ γενναῖοι ὑπερά-



ΤΟ ΠΛΟΙΟΝ ΤΟΥ ΟΔΥΣΣΕΩΣ ΚΑΙ ΑΙ ΣΕΙΡΗΝΕΣ

πισταὶ τῆς πατρίδος. Τὸ ὑπὲρ πατρίδος ἀποθνήσκειν ἔθεωρεῖτο ὁ εὐκλεέστατος θάνατος, οἱ δὲ ἐν πολέμῳ θνήσκοντες ἔθαπτοντο μετὰ μεγάλων τιμῶν, ἡ δὲ πατρίς ἀγελάμβανε τὴν ἀνατροφὴν καὶ ἐκπαίδευσιν τῶν τέκνων αὐτῶν. Οἱ νέοι δὲν ἐξήσκειον μόνον τὸ σῶμα διὰ τῆς γυμναστικῆς, τῆς ἵππασίας καὶ τῆς κολυμβητικῆς, ἀλλ' ἀνέπτυσσον καὶ τὸν νοῦν διὰ τῆς γραμματικῆς, τῆς φιλοσοφίας, τῆς ῥητορικῆς καὶ τῆς ποιητικῆς, καὶ ἐξευγένιζον τὴν καρδίαν διὰ τῆς μουσικῆς, τῆς ζωγραφικῆς, τῆς καλλιτεχνίας καὶ τῶν ἄλλων ὡραίων τεχνῶν. Καταγράψας τοὺς νόμους ἑαυτοῦ ὁ Σόλων ὥρισε νὰ ἰσχύωσιν ἐπὶ ἑκατὸν ἔτη. Διὰ νὰ ἀποφύγῃ δὲ τὰς ἐνοχλήσεις, τὰς ὑποίας καθ' ἑκάστην εἶχεν ἀπὸ πολλοὺς παραπονουμένους, ἔκρινε καλὸν νὰ ἀπομακρυνθῇ ἐκ τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ δέκα ἔτη καὶ ἀπεδήμησεν εἰς Αἴγυπτον, Κύπρον καὶ μικρὰν Ἀσίαν. Ἐπὶ τέσσαρα ἔτη οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τὴν ἀπόδημιάν τοῦ Σόλωνος διετέλεσαν ἡσυχοί, ἀλλὰ κατὰ τὸ πέμπτον ἔτος ἤρχισαν πάλιν νὰ στασιάζωσι πρὸς ἀλλήλους καὶ διηρέθησαν εἰς τρεῖς πολιτικὰς μερίδας ἢ κόμματα. Μία πολιτικὴ μερίς ἦτο ἡ τῶν παλαιῶν, ἄλλη ἦτο ἡ τῶν πεδιακῶν καὶ τρίτη ἡ τῶν διακρίων.

τῆς ὁποίας ἀρχηγός ἦτο· ὁ Πεισίστρατος καὶ ἤθελε τὴν δημοκρατίαν.

§ 18. Ὁ Πεισίστρατος καὶ οἱ υἱοί του.

Ἡμέραν δὲ τινα ὁ Πεισίστρατος τραυματίσας ἐλαφρῶς τὰ σῶμά του κατήλθεν εἰς τὴν ἀγορὰν καθημαγμένος καὶ ἐφώνησεν, ὅτι οἱ ἀντίπαλοί του ἀπεπειράθησαν νὰ τὸν δελοφωνήσωσι, διότι ὑπερασπίζεται τὰ δικαιώματα τοῦ λαοῦ. Ὅθεν ἐζήτησεν καὶ ἔλαβε πρὸς ἀσφάλειαν τῆς ζωῆς του, ἡ ὁποία δῆθεν εἰκνύνευε, πεντήκοντα ῥοπαλοφόρους σωματοφύλακας, τοὺς ὁποίους αὐξήσας εἰς τετρακοσίους, κατέλαβε δι' αὐτῶν τὴν ἀκρόπολιν καὶ ἔγεινε τύραννος τῶν Ἀθηνῶν (560 π. Χ.). Ὁ Πεισίστρατος ἐσεβάσθη τοὺς νόμους τοῦ Σόλωνος καὶ ἐκυβέρνησε μὲ δικαιοσύνην καὶ ἡπιότητα μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του. Δις ἐβλήθη τῆς ἀρχῆς ὁ Πεισίστρατος ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων του, ἀλλὰ δις κατῴρθωσεν νὰ ἀνακτήσῃ αὐτήν, τὴν ὁποίαν μετὰ τὸν θάνατόν του ἀφῆκεν εἰς τοὺς υἱούς του, Ἴππιαν καὶ Ἰπαρχον. Καὶ οὗτοι ἐκυβέρνησαν κατ' ἀρχὰς μὲ δικαιοσύνην καὶ ἡπιότητα, ὡς ὁ πατήρ των. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἐπεθύμουν τὴν κατάλυσιν τῆς τυραννίδος καὶ ἐμίσουν τοὺς Πεισιστατιδας. Δύο δὲ νέοι ζωηροὶ καὶ φιλελεύθεροι, Ἀρμόδιος καὶ Ἀριστογείτων, ὄντες συνδεδεμένοι διὰ στενοτάτης φιλίας καὶ ἔχοντες προσωπικὰς ἀφορμὰς κατ' αὐτῶν, συνώμοσαν μετ' ἄλλων νὰ φονεύσωσι τοὺς τυράννους κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν μεγάλων Παναθηναίων. Ὅθεν ἔχοντες κεκρυμμένα τὰ ξίφη αὐτῶν ὑπὸ κλάδους μύρτων καὶ ἐπιπεσόντες φονεύουσι τὸν Ἰπαρχον. Ὁ δὲ Ἴππιος συλλαβὼν ἐφόνευσε καὶ αὐτοὺς καὶ πολλοὺς ἄλλους ὡς συνωμότας. Ἐκτοτε ὁ Ἴππιος ἤρχισε νὰ φέρηται πρὸς τοὺς πολίτας μὲ σκληρότητα καὶ βίαν. Οἱ Ἀθηναῖοι ὁμῶς κατῴρθωσαν διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν Σπαρτιατῶν νὰ ἐξώσωσι τὸν Ἴππιαν, ὅστις κατέφυγεν εἰς τὸν τότε βασιλεῖα τῶν Περσῶν Δαρείον καὶ διὰ τῆς συνδρομῆς αὐτοῦ ἠθέλησε νὰ καταλάβῃ πάλιν τὴν ἀρχὴν (510 π. Χ.). Μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς τυραννίας οἱ Ἀθηναῖοι τιμῶντες τὴν μνήμην τῶν τυραννοκτόνων, Ἀρμοδίου καὶ Ἀριστογείτονος, ἀνήγειραν τοὺς ἀνδριάντας αὐτῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ ἀνήρτησαν ἐν τῷ πρυτανείῳ τὰς εἰ-

κόνας αὐτῶν καὶ ἐξυμνοῦν αὐτοὺς διὰ δημοσίων ὧδων κατὰ τὰς ἑορτάς.

§ 16 Μεταρρυθμίσεις τοῦ πολιτεύματος

ὑπὸ Κλεισθένους.

Μετὰ τὴν ἐξώσιν τοῦ Ἰππίου οἱ Ἀθηναῖοι ἤρχισαν πάλιν νὰ στασιάζωσι πρὸς ἀλλήλους, καὶ οἱ μὲν περὶ τὸν Ἰσαγόραν ἀριστοκρατικοὶ ἤθελον νὰ ἐπανέλθωσι εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀριστο-



ΕΡΜΗΣ

ΕΥΡΙΔΙΚΗ

ΟΡΦΕΥΣ

κρατικὸν πολίτευμα, οἱ δὲ περὶ τὸν Κλεισθένην φίλοι τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος ἤθελον τὴν πλήρη ἐφαρμογὴν τοῦ πολιτεύματος τοῦ Σόλωνα. Μετὰ πολλὰς δὲ συγκρούσεις ὑπέσχυσαν ἐπὶ τέλους οἱ περὶ τὸν Κλεισθένην, ὅστις μετερρύθμισεν ἐπὶ τὸ δημοκρατικώτερον τὸ πολίτευμα τοῦ Σόλωνα. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν διήρесе τοὺς πολίτας εἰς δέκα φυλάς ἀντὶ τῶν τεσσάρων καὶ ἡύξησε τοὺς βουλευτάς εἰς πεντακοσίους ἀπὸ

τῆς ὁποίας ἀρχηγός ἦτο· ὁ Πεισίστρατος καὶ ἠθέλησεν τὴν δημοκρατίαν.

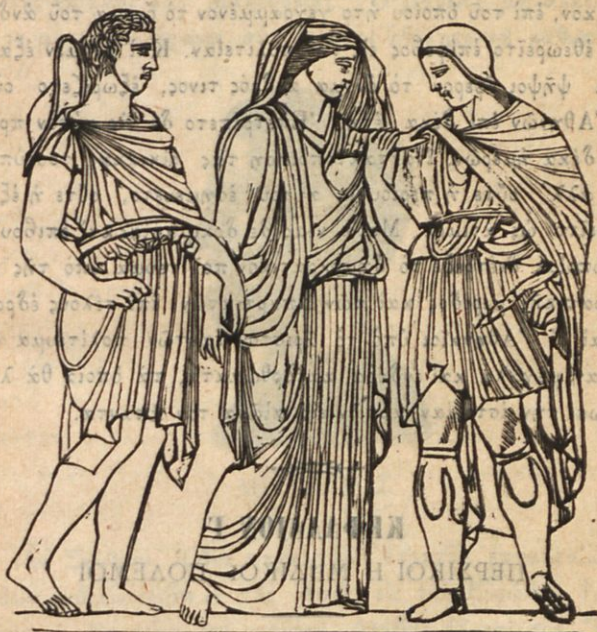
§ 18. Ὁ Πεισίστρατος καὶ οἱ υἱοί του.

Ἡμέραν δέ τινα ὁ Πεισίστρατος τραυματίσας ἐλαφρῶς τὰ σῶμά του κατήλθεν εἰς τὴν ἀγορὰν καθημαγμένος· καὶ ἐφώνησεν, ὅτι οἱ ἀντίπαλοί του ἀπεπειράθησαν νὰ τὸν δολοφονήσωσι, διότι ὑπερασπίζεται τὰ δικαιώματα τοῦ λαοῦ. Ὁ θεὸς ἐζήτησε καὶ ἔλαβε πρὸς ἀσφάλειαν τῆς ζωῆς του, ἡ ὁποία δῆθεν ἐκινδύνευε, πενήτηντα βροχалоφόρους σωματοφύλακας, τοὺς ὁποίους αὐξήσας εἰς τετρακοσίους, κατέλαβε δι' αὐτῶν τὴν ἀκρόπολιν καὶ ἔγεινε τύραννος τῶν Ἀθηνῶν (560 π. Χ.). Ὁ Πεισίστρατος ἐσεβάσθη τοὺς νόμους τοῦ Σόλωνος καὶ ἐκυβέρνησε μὲ δικαιοσύνην καὶ ἡπιότητα μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του. Δις ἐβλήθη τῆς ἀρχῆς ὁ Πεισίστρατος ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων του, ἀλλὰ δις κατώρθωσε νὰ ἀνακτήσῃ αὐτὴν, τὴν ὁποίαν μετὰ τὸν θάνατόν του ἀφῆκεν εἰς τοὺς υἱοὺς του, Ἴππιαν καὶ Ἰπαρχον. Καὶ οὗτοι ἐκυβέρνησαν κατ' ἀρχάς μὲ δικαιοσύνην καὶ ἡπιότητα, ὡς ὁ πατὴρ των. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἐπεθύμουν τὴν κατάλυσιν τῆς τυραννίδος καὶ ἐμίσουν τοὺς Πεισιστρατίδας. Δύο δὲ νέοι, ζωηροὶ καὶ φιλελεύθεροι, Ἀρμόδιος καὶ Ἀριστογείτων, ὄντες συνδεδεμένοι διὰ στενοτάτης φιλίας καὶ ἔχοντες προσωπικὰς ἀφορμὰς κατ' αὐτῶν, συνώμοσαν μετ' ἄλλων νὰ φονεύσωσι τοὺς τυράννους κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν μεγάλων Παναθηναίων. Ὁ θεὸς ἔχοντας κεκρυμμένα τὰ ξίφη αὐτῶν ὑπὸ κλάδους μύρτων καὶ ἐπιπεσόντες φονεύουσι τὸν Ἰπαρχον. Ὁ δὲ Ἴππιος συλλαβὼν ἐφόνευσε καὶ αὐτοὺς καὶ πολλοὺς ἄλλους ὡς συνωμότες. Ἐκτοτε ὁ Ἴππιος ἤρχισε νὰ φέρηται πρὸς τοὺς πολίτας μὲ σκληρότητα καὶ βίαν. Οἱ Ἀθηναῖοι ὁμῶς κατώρθωσαν διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν Σπαρτιατῶν νὰ ἐξώσωσι τὸν Ἴππιαν, ὅστις κατέφυγεν εἰς τὸν τότε βασιλεῖα τῶν Περσῶν Δαρεῖον καὶ διὰ τῆς συνδρομῆς αὐτοῦ ἠθέλησε νὰ καταλάβῃ πάλιν τὴν ἀρχὴν (510 π. Χ.). Μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς τυραννίας οἱ Ἀθηναῖοι τιμῶντες τὴν μνήμην τῶν τυραννοκτόνων, Ἀρμοδίου καὶ Ἀριστογείτονος, ἀνήγειραν τοὺς ἀνδριάντας αὐτῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ ἀνήρτησαν ἐν τῷ πρυτανείῳ τὰς εἰ-

κόνας αὐτῶν καὶ ἐξύμνουν αὐτοὺς διὰ δημοσίων ᾠδῶν κατὰ
τάς ἑορτάς. τοιαῦτα δὲ συνέτακτο εἰς ἐκτελέλειαν ἐξ ἀρχαίων

§ 16. Μεταρρύθμισις τοῦ πολιτεύματος ὑπὸ Κλεισθένους.

Μετὰ τὴν ἐξώσιν τοῦ Ἰππίου οἱ Ἀθηναῖοι ἤρχισαν πάλιν
νὰ στασιάζωσι πρὸς ἀλλήλους, καὶ οἱ μὲν περὶ τὸν Ἰσαγόραν
ἀριστοκρατικοὶ ἤθελον νὰ ἐπανέλθωσι εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀριστο-



ΕΡΜΗΣ

ΕΥΡΙΔΙΚΗ

ΟΡΦΕΥΣ

κρατικὸν πολίτευμα, οἱ δὲ περὶ τὸν Κλεισθένην φίλοι τοῦ δημο-
κρατικοῦ πολιτεύματος ἤθελον τὴν πλήρη ἐφαρμογὴν τοῦ πο-
λιτεύματος τοῦ Σόλωνα. Μετὰ πολλὰς δὲ συγκρούσεις ὑπερί-
σχυσαν ἐπὶ τέλους οἱ περὶ τὸν Κλεισθένην, ὅστις μετερρύθμισε
ἐπὶ τὸ δημοκρατικώτερον τὸ πολίτευμα τοῦ Σόλωνα. Καὶ
κατὰ πρῶτον μὲν διήρесе τοὺς πολίτας εἰς δέκα φυλάς ἀντὶ
τῶν τεσσάρων καὶ ἡξήσε τοὺς βουλευτάς εἰς πεντακσίδους ἀπὸ

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

τετρακοσίων. Ἐπειτα διήρесе τὴν χώραν εἰς τριάκοντα δήμους. Διέταξε δὲ νὰ ἐκλέγεται εἰς στρατηγὸς ἐξ ἐκάστης φυλῆς, τῆς δὲ ὅλης στρατιᾶς ἡγεμὼν νὰ εἶνε ὁ πολέμαρχος. Καὶ τέλος εἰσήγαγε τὸν ὄστρακισμόν, ἥτοι τὴν δεκαετῇ ἐξορίαν παντὸς πολίτου, ὅστις ἤθελε θεωρηθῇ ἐπικίνδυνος εἰς τὴν πολιτείαν. Ἐνεργεῖτο δὲ ὁ ὄστρακισμὸς ὡς ἐξῆς. Καθ' ὥρισμένην ἡμέραν συνήρχετο ὁ λαὸς εἰς τὴν ἀγοράν, ἣ ὁποία ἦτο περίφρακτος καὶ εἶχε δέκα εἰσόδους. Πλησίον δ' ἐκάστης εἰσόδου παρτίθετο ὑδρία (κάλπη), εἰς ἣν ὁ λαὸς εἰσρχόμενος κατὰ φυλὰς ἔριπτεν ὄστρακον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἦτο γεγραμμένον τὸ ὄνομα τοῦ ἀνδρός, ὅστις ἐθεωρεῖτο ἐπιφοβὸς εἰς τὴν πολιτείαν. Καὶ ἂν μὲν ἐξακισχίλιοι ψῆφοι ἔφερον τὸ ὄνομα ἀνδρός τινος, ἐξωρίζετο οὗτος τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ δέκα ἔτη. Ἐπετρέπετο δὲ εἰς αὐτὸν προθεσμία δέκα ἡμερῶν. ἵνα τακτοποιήσῃ τὰς οἰκιακὰς του ὑποθέσεις, ἀλλ' οὔτε ἡ περιουσία αὐτοῦ ἐδημεύετο, οὔτε ἡ ἐξορία ἐθεωρεῖτο ὡς ἀτιμία. Μετὰ νέας δὲ δοκιμασίας καὶ ἐπιβουλὰς, τὰς ὁποίας διέτρεξε τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα ὑπὸ τῆς ἀριστοκρατικῆς μερίδος καὶ τῶν Σπαρτιατῶν, ἐπὶ τέλους ἐδραιώθη καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ὑπὸ τὸ ἄριστον ἑαυτῶν πολίτευμα διέπραξαν μεγάλα καὶ ἐνδοξα κατορθώματα, τὰ ὁποῖα θὰ λαμπρύνωσι τὴν ἱστορίαν αὐτῶν εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα.



ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

ΠΕΡΣΙΚΟΙ Η ΜΗΔΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

ΧΡΟΝΟΙ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΕΙΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΟΣΗΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ
ΕΛΛΑΔΟΣ

α'. Ἀμυντικοὶ πρὸς τοὺς Πέρσας πόλεμοι.

§ 17. Τὸ περσικὸν κράτος καὶ ἡ Ἴωνικὴ ἐπανάστασις.

Τὴν πρώτην ἀφορμὴν τῶν πολέμων τοῦ περσικοῦ κράτους πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἔδωκεν ἡ Ἴωνικὴ ἐπανάστασις τῶν ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ ὑποταγεμένων εἰς τοὺς Πέρσας Ἴωνικῶν πόλεων.

Τὴν Ἰωνικὴν δ' ἐπανάστασιν προσεκάλεσεν ὁ Ἰστιάριος, ὁ τύραννος τῆς Μιλήτου, καὶ ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ Ἀριστογόρας. Βασίλειος δὲ τότε τοῦ μεγάλου περσικοῦ κράτους ἦτο ὁ Δαρεῖος (520—485 π. Χ.). Ὁ Δαρεῖος εἶχεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του μέγα κράτος, ποὶ ὁποῖον περιελάμβανε ἐλὴν τὴν ἡπειρωτικὴν Ἀσίαν ἀπὸ τοῦ Ἰνδοῦ μέχρι τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ ἀπὸ τῶν ποταμῶν Ὠξοῦ καὶ Ταξάρτου μέχρι τῆς Ἀραβίας. Προσέτι περιελάμβανε τὴν βορειοανατολικὴν Ἀφρικὴν καὶ μέρος τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας. Ὁ Δαρεῖος μὴ ἀρκούμενος εἰς τὸ μέγα καὶ ἀχανές αὐτὸ κράτος ἠθέλησεν νὰ καθυποτάξη



ΗΡΟΔΟΤΟΣ

καὶ τὴν Σκυθίαν. Ὅθεν παραλαβὼν στρατὸν ἑπτακοσίων χιλιάδων ἀνδρῶν διέβη ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην διὰ τοῦ Θρακικοῦ Βοσπόρου ἐπὶ γεφύρας. Διαβάς δὲ καὶ τὸν Ἰστρον ποταμὸν διὰ γεφύρας, τῆς ὁποίας τὴν φύλαξιν ἐνεπιστεύθη εἰς τοὺς τυράννους τῶν Ἰωνικῶν πόλεων, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Σκυθίαν. Ἄλλ' οἱ Σκύθαι ἀπέφευγον πᾶσαν μάχην καὶ ὑπεχώρουν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς χώρας καταστρέφοντες τὰ πάντα. Ὁ δὲ Δαρεῖος παρασυρθεὶς εἰς τόπους δυσβάτους καὶ ἐρήμους ὑπέστη μεγάλην φθοράν τοῦ στρατοῦ του ἐκ τῆς ἐλλείψεως τῶν ἐπιτηδείων καὶ ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ. Σκύθαι δὲ ἱππεῖς προδραμόντες ἀνήγγειλαν εἰς τοὺς φυλαττοντας τὴν γέφυραν Ἕλληνας τὴν δεινὴν θέσιν τοῦ Δαρείου καὶ προέτρεψαν αὐτοὺς νὰ διαλύσωσι τὴν ποταμὸν καὶ νὰ καταστρέψωσι τὴν γέφυραν καὶ

ἐλευθερωθῶσι καὶ αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἀπὸ τὸν περσικὸν ζυγόν. Ὁ Μιλιτιάδης, ὁ τύραννος τῆς Θρακικῆς χερσονήσου, ὑπεστήριξε τὴν πρότασιν, ἀλλ' ὁ Ἰστιαῖος, ὁ τύραννος τῆς Μιλήτου, ἀντέτεινε καὶ ἡ γνώμη αὐτοῦ ὑπερίσχυσε. Ὁ Δαρεῖος διασώθεις οὕτως ἀπὸ προφανῆ κίνδυνον ἀντήμειψε τὸν Ἰστιαῖον παρχωρήσας εἰς αὐτὸν πλουσιωτάτην χώραν. Βραδύτερον ὅμως ὁ Δαρεῖος προσεκάλεσε τὸν Ἰστιαῖον εἰς τὰ Σοῦσα, τὴν πρωτεύουσαν τοῦ περσικοῦ κράτους, ὡς φίλον του πιστὸν καὶ συνετὸν σύμβουλον. Ὁ Ἰστιαῖος ὅμως ἐστενωχωρεῖτο μένων εἰς Σοῦσα καὶ ἐπεθύμει νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Μίλητον. Ὅθεν παρεκίνησε κρυφίως τὸν γαμβρόν του Ἀρισταγόραν νὰ ὑποκινήσῃ εἰς ἐπανάστασιν τὴν Μίλητον καὶ τὰς ἄλλας ἑλληνικὰς πόλεις τῆς μικρᾶς Ἀσίας μὲ τὴν ἐλπίδα, ὅτι θὰ ἀποσταλῇ αὐτὸς κατὰ προτίμησιν παντὸς ἄλλου διὰ νὰ καταστείλῃ τὴν ἐπανάστασιν. Ὁ Ἀρισταγόρας ἀπεδέχθη προθύμως τὴν πρότασιν τοῦ Ἰστιαίου, διότι εἶχε καὶ αὐτὸς συμφέρον δι' ἄλλους λόγους νὰ γείνη ἡ ἐπανάστασις. Ὅθεν ὁ Ἰστιαῖος προπαρασκευάσας τὰ τῆς ἀποστασίας ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ καὶ νὰ ζητήσῃ βοήθειαν καὶ ἀπὸ τὴν ἐνταῦθα κυρίως Ἑλλάδα. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν μετέβη εἰς τὴν Σπάρτην, ἀλλ' ὁ βασιλεὺς Κλεομένης ἡρνήθη νὰ παράσχῃ πᾶσαν βοήθειαν. Ἐπειτα μετέβη εἰς Ἀθήνας καὶ ἔλαβε παρὰ μὲν τῶν Ἀθηναίων εἴκοσι τριήρεις, παρὰ δὲ τῶν Ἑρετριέων πέντε. Ἀθηναῖοι δὲ καὶ Ἑρετρίαι ἐνωθέντες μετὰ τῶν ἀποστατῶν κυριεύουσι τὰς Σάρδεϊς. Μετὰ δὲ τὴν ἐκ τυχαίας συμπτώσεως πυρπόλησιν τῆς πόλεως ἡναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσι καὶ προσβληθέντες παρὰ τὴν Ἐφεσον ὑπὸ τοῦ περσικοῦ στρατοῦ κατετροπώθησαν. Ἐνεκα δ' ἐπελθούσης διχονοίας κατέβη ἑλλείψεως κεντρικῆς ἐνεργείας οἱ Ἕλληνες ἡττῶνται πανταχοῦ κατὰ ξηράν. Ἐπὶ τέλους δὲ συγκεντρώσαντες τὸν στόλον ἑαυτῶν ἐκ 353 νῆων παρὰ τὴν νῆσον Λάδην, κειμένην πρὸ τῆς Μιλήτου, καὶ συγκροτήσαντες ναυμαχίαν πρὸς τὸν περσικὸν στόλον, ἀριθμουντα 600 ναῦς, ἡττήθησαν κατὰ κράτος καὶ κατὰ θάλασσαν ἔνεκα τῆς ἑλλείψεως ἡγεμόνος καὶ τῆς λιποταξίας τῶν Σαμίων καὶ Λεσβίων καὶ τινων ἄλλων κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμήν τῆς ναυμαχίας. Μετὰ τὴν ναυμαχίαν οἱ Πέρσαι ἐκυψήφισθησαν ἀπὸ τοῦ Ἰνστιτούτου Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ρίψαν καὶ τὴν Μίλητον, καὶ οἱ μὲν πλεῖστοι τῶν κατοίκων, αὐτῆς ἐφονεύθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ ἀπήχθησαν αἰχμάλωτοι. (494 π. X.).

§ 18. Πρώτη ἐκστρατεία τῶν Περσῶν κατὰ τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Δαρεῖος μετὰ τὴν πυρπόλησιν τῶν Σάρδεων μαθὼν ὅτι Ἀθηναῖοι καὶ Ἑρετρίεις ἔστειλαν βοήθειαν εἰς τοὺς ἀποστάτας Ἴωνας, ἀπεφάσισε νὰ τοὺς τιμωρήσῃ καὶ πρὸς τιμωρίαν αὐτῶν καὶ καθυπόταξιν τῆς Ἑλλάδος ἀπέστειλε τὸν γαμβρὸν τοῦ Μαρδόνιον μετὰ πολυάριθμον στρατὸν καὶ στόλον. Ἀλλ' ὁ μὲν στόλος κατεστράφη ἐκ τρικυμίας παρὰ τὸ ἄκρωτήριον τοῦ Ἄθωνος, ὁ δὲ πεζικὸς στρατὸς κατεσφάγη ἐν Μακεδονίᾳ ὑπὸ τῶν πολεμικῶν λαῶν τῆς Θράκης, οἵτινες ἐπέπεσον αἰφνιδίως κατ' αὐτοῦ, ἐτραυματίσθη δὲ καὶ ὁ Μαρδόνιος, ὅστις ἐπέστρεψεν οὕτω κατησχυμένος εἰς τὴν Ἀσίαν (492 π. X.).

§ 19. Δευτέρα ἐκστρατεία τῶν Περσῶν κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἐν Μαραθῶνι μάχη (490 π. X.)

Μελτιάδης.

Ὁ Δαρεῖος ἐτοιμάσας νέον στρατὸν ἐξ ἑκατὸν χιλιάδων πεζῶν καὶ δεκακισχιλίων ἵππέων καὶ στόλον ἐξ ἑξακοσίων πλοίων ἐξαπέστειλε πρὸς ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τοὺς στρατηγούς Δατιν καὶ Ἀρταφέρνην. Συνώδευε δὲ τὸν στρατὸν αὐτὸν ὡς ὁδηγὸς καὶ ὁ ἐξόριστος Ἰππίας. Ὁ Δαρεῖος εἶχε προαποστείλει κήρυκας εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἵνα ζητήσωσι γῆν καὶ ὕδωρ, τὰ σημεῖα τῆς ὑποταγῆς. Πάντες οἱ Ἕλληνες προθύμως ὑπήκουσαν, ἐπεὶδὴ ἀνελογίζοντο τὰ δεινὰ, τὰ ὅποια ὑπέστησαν οἱ Ἴωνες, ἀλλ' οἱ Σπαρτιάται καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ὄχι μόνον δὲν ὑπήκουσαν, ἀλλ' ἐν τῇ ἀγανακτήσει τῶν ἑρρίψαν τοὺς κήρυκας ἐκείνοι μὲν εἰς φρέαρ, οὗτοι δὲ εἰς βράθρον, ἵνα λάβωσιν ἐκεῖθεν γῆν καὶ ὕδωρ. Οἱ Πέρσαι, ἀφ' οὗ καθυπέταξαν πάσας τὰς Κυκλάδας, πλὴν τῆς ἱερᾶς Δήλου, καὶ κατέστρεψαν τὴν Ἑρέτριαν, ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὸν Μαραθῶνα. Οἱ Ἀθηναῖσι

μαθόντες τὴν ἀπόβασιν τῶν Περσῶν ἐσπευσαν νὰ ζητήσωσι τὴν βοήθειαν τῆς Σπάρτης καὶ ἀπέστειλαν τὸν στρατὸν τῶν ἐκ δεκακισχιλίων ἀνδρῶν εἰς Μαραθῶνα ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν δέκα ἀρτίως ἐκλεχθέντων στρατηγῶν. Οἱ Σπαρτιᾶται ἐφάνησαν πρόθυμοι νὰ πέμψωσι τὴν αἰτηθεῖσαν βοήθειαν, ἀλλ' ἐνεκα θρησκευτικοῦ ἐθίμου, τὸ ὁποῖον δὲν ἐπέτρεπε νὰ ἐκστρατεύωσι πρὸ τῆς πανσελήνου, ἐβράδυναν νὰ στείλωσιν αὐτὴν



ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ

καὶ ἐφθασε τὴν τρίτην ἡμέραν μετὰ τὴν μάχην. Μόνον χίλιοι Πλαταιεῖς ἐξ ὅλων τῶν Ἑλλήνων προσῆλθον αὐθορμήτως, ἵνα λάβωσι μέρος εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος ἀγῶνα. Οἱ στρατηγοὶ τῶν Ἀθηναίων ἦσαν δέκα καὶ εἰς τὸ συγκροτηθὲν συμβούλιον οἱ μὲν πέντε ἤθελον νὰ ἀναβληθῇ ἡ μάχη μέχρις οὗ φθάσῃ καὶ ἡ ἐκ Σπάρτης περιμενομένη βοήθεια, ἀλλ' ὁ Μιλτιάδης μετὰ τῶν ἄλλων στρατηγῶν ἐπέμενε νὰ συγκροτηθῇ ἡ μάχη πρὸ τῆς ἐλεύσεως τῶν Σπαρτιατῶν. Ἡ λύσις ἐξηγᾶτο ἐκ τῆς ψήφου τοῦ πολέμαρχου Καλλιμάχου. Ὁθεν ὁ Μιλτιάδης παραλαβὼν αὐτὸν κατ' ἰδίαν ἐπίεισε νὰ συνταχθῇ μετὰ τὴν γνώμην του καὶ εἶπεν ὅτι αὐτὸς ἐγγυᾶται ὑπὲρ τῆς

νίκης. Οὕτω δὲ ἀπεφασίσθη νὰ συναφθῇ ἡ μάχη ἀμέσως. Ἐκαστος δὲ τῶν δέκα στρατηγῶν εἶχε τὴν ἀρχηγίαν ἐπὶ μίαν ἡμέραν κατὰ διαδοχὴν. Ἄλλ' ὁ Ἀριστείδης, ὅτε ἦλθεν ἡ ἡμέρα τῆς στρατηγίας του, ἀνέθηκεν αὐτὴν εἰς τὸν Μιλτιάδην ὡς τὸν ἰκανώτατον πάντων. Τὸ παράδειγμα αὐτοῦ ἠκολούθησαν καὶ οἱ ἄλλοι στρατηγοὶ θυσιάσαντες τὴν φιλοτιμίαν των εἰς τὴν σωτηρίαν τῆς πατρίδος. Ὅθεν τὴν δεκάτην ἡμέραν ἀπὸ τῆς ἐξόδου αὐτῶν πρῶτοι ἐφώρμησαν οἱ Ἕλληνες κατὰ τῶν Περσῶν. Οἱ Πέρσαι ἰδόντες τοὺς Ἕλληνας ἐπερχομένους δρομικῶς καὶ ἄνευ ἵππικου ἐξέλαβον αὐτοὺς ὡς παράφρονας. Ἄλλ' οἱ Ἀθηναῖοι διαπεράσαντες ἀστραπηδὸν τὸ χωρίζον αὐτοὺς διάστημα ἀπὸ τοὺς πολεμίους ἦλθον εἰς χεῖρας πρὸς αὐτούς. Ἡ μάχη ἐπὶ πολλὴν ὥραν διέμενεν ἀμφίρροπος. Ἐπὶ τέλους ὁμως ὑπερίσχυσαν οἱ Ἕλληνες καὶ τρέψαντες τοὺς Πέρσας εἰς φυγὴν κατεδίωξαν μέχρι τῆς θαλάσσης. Καὶ οἱ μὲν Πέρσαι προσεπάθουν νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὰ πλοῖα, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι προσεπάθουν ἢ νὰ τὰ κυριεύσωσιν ἢ νὰ τὰ πυρπολήσωσιν. Κατὰ τὴν ἀξιωμανημόνευτον ταύτην μάχην ἐκ μὲν τῶν Περσῶν ἐφονεύθησαν 6400 ἐκ δὲ τῶν Ἀθηναίων 192, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἔπεσε καὶ ὁ γενναῖος πολέμαρχος Καλλιμαχος καὶ ὁ στρατηγὸς Σησιλαος καὶ ὁ ἀνδρεῖος Κυνέγειρος ἀποκοπεῖς τὴν χεῖρα διὰ πελέκειος, ὅτε συνέλαβε πλοῖον ἐκ τῆς πρύμνης καὶ προσεπάθει νὰ τὸ κρατήσῃ. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐκυρίευσαν καὶ ἑπτὰ πλοῖα, ἅπαν τὸ στρατόπεδον καὶ ἔλαβον πλῆθος λαφύρων. Οἱ Πέρσαι ἐπιβάντες εἰς τὰ πλοῖα των ἔπλευσαν πρὸς τὸ Φάληρον διὰ νὰ καταλάβωσιν ἀφρουρήτους τὰς Ἀθήνας. Ἄλλ' ὁ Μιλτιάδης ἐννοήσας τὸν σκοπὸν των ἄφησεν εἰς τὸν Μαραθῶνα τὸν Ἀριστείδην μετὰ τῶν ὀπλιτῶν τῆς ἑαυτοῦ φυλῆς πρὸς φύλαξιν τῶν λαφύρων καὶ τῶν αἰχμαλώτων, αὐτὸς δὲ μετὰ τοῦ λοιποῦ στρατοῦ ἐσπευσεν εἰς τὴν κινδυνεύουσαν πόλιν καὶ ἐστρατοπέδευσε πλησίον αὐτῆς. Οἱ Πέρσαι, καθὼς ἔφθασαν εἰς τὸ Φάληρον καὶ εἶδον παρατεταγμένον τὸν στρατὸν τῶν Ἀθηναίων, ἀπέπλευσαν εἰς τὴν Ἀσίαν.

Ἀπερίγραπτος εἶνε ἡ χαρὰ, τὴν ὁποίαν ἠσθάνθησαν οἱ Ἀθηναῖοι διὰ τὴν ἐνδοξον ταύτην νίκην των. Καὶ τὸ αἶσθημα τοῦτο τῆς χαρᾶς τὸν ἐξεδήλωσεν κατὰ πρῶτον διὰ τῆς εὐνοίας

μοσύνης των πρὸς τοὺς θεοὺς, προσενεγκόντες πρὸς αὐτοὺς θυσίας καὶ τὴν δεκάτην τῶν λαφύρων. Ἐπειτα ἐτίμησαν τοὺς θανόντας ἐν-αφιάσαντες αὐτοὺς εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης εἰς ἓνα κοινὸν τάφον. Ἐξαιρετικῶν δὲ τιμῶν ἠξιώθη ὁ Μιλτιάδης. Ἄλλ' ὁ νικητὴς τοῦ Μαραθῶνος ἀπέθανεν ἀδόξως. Ὁ Μιλτιάδης ζήτησας ἔλαβε παρὰ τῶν Ἀθηναίων ἐξδομήκοντα τριῆρεις, στρατὸν καὶ χρήματα καὶ ἀπόλυτον ἐξουσίαν ἐνεργείας, μετὰ τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι θὰ διαπράξῃ πολλὰ καὶ μεγάλα ὑπὲρ τῆς πόλεως. Ἄλλ' ἄνθ' ὧν αὐτῶν ἔπλευσε κατὰ τῆς Παροῦ, ὅπως τιμωρήσῃ τὸν προσωπικόν του ἐχθρὸν Λυσαγόραν καὶ ἐπολιόρθησε τὴν νῆσον ἀπαιτῶν ἑκατὸν ταλάντα. Μετὰ ματαίαν δὲ πολιορκίαν διαρκέσασαν ἐπὶ εἴκοσι καὶ ἑξ ἡμέρας πληγωθεὶς τὸ σκέλος ἐπέστρεψε κακῶς ἔχων εἰς Ἀθήνας. Ὁ δὲ πολιτικός αὐτοῦ ἐχθρὸς Εὐάνθιππος κατηγορήσεν αὐτὸν ἐπὶ ἀπάτῃ εἰς τὸ δικαστήριον καὶ ἀπήτησε τὴν εἰς θάνατον αὐτοῦ καταδίκην. Ἄλλ' οἱ Ἀθηναῖοι εὐγνωμονοῦντες εἰς τὸν νικητὴν τοῦ Μαραθῶνος κατεδίκασαν αὐτὸν εἰς πρόστιμον πεντήκοντα ταλάντων, τὰ ὅποια ἔδοσαν ἡθήσαν εἰς τὴν ἑκστρατείαν. Τὸ πρόστιμον ἐπλήρωσεν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κίμων, διότι ὁ Μιλτιάδης ἀπέθανε μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐκ τῆς πληγῆς του.

§ 20. Ἀριστείδης καὶ Θεμιστοκλῆς.

Τρίτη ἐκστρατεία τῶν Περσῶν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα. (480 π.Χ.)

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μιλτιάδου ἀνεφάνησαν εἰς Ἀθήνας δύο ἄνδρες, οἱ ἄριστοι πολιτικοὶ ἄνδρες, ὁ Ἀριστείδης καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς, οἱ ὅποιοι ἀνέλαβον τὴν διοίκησιν τῶν πολιτικῶν πραγμάτων. Διέφερον δὲ πρὸς ἀλλήλους καὶ κατὰ τὸν χαρακτήρα καὶ κατὰ τὰ πολιτικὰ φρονήματα. Ὁ Ἀριστείδης ἦτο τῶσον φιλόπατρις καὶ ἀμερόληπτος, ὥστε ὑπὸ πάντων ἑκαλεῖτο δίκαιος. Ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς εἶχε μὲν πολλὰ προτερήματα, ἀλλ' ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας παρημέλησεν αὐτὰ καὶ παρεδόθη εἰς τὰς διασκεδάσεις. Μετὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι ὁμως μάχην, ἅρ' αὐτὸν εἶδεν ὅποιας ἐξαιρετικᾶς τιμᾶς ἔλαβεν ὁ Μιλτιάδης, τοσοῦτον ἐφιλοτιμήθη, ὥστε μετέβαλε βίον καὶ ἔγεινεν ἄλλος ἄνθρωπος. Εἰς δὲ τοὺς ἐρωτῶντας νὰ μάθωσι τὴν αἰφνιδίαν ταύτην μεταβολήν, ἀπεκρίθη ὅτι ἔπειτα ἀπὸ τοῦ ἐκείνου ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ταβολὴν ἔλεγε: «ὅεν μὲ ἀφίνει νᾶ ἡσυχάσω τὸ τρώπαιον τοῦ Μιλτιάδου». Ἐκ τῶν μεγάλων δὲ τοῦ Δαρείου παρασκευῶν κατενόησεν, ὅτι ἡ Ἑλλάς δέν δύναται νᾶ σωθῇ διὰ τῶν πεζικῶν δυνάμεων, ἀλλὰ πρέπει νᾶ κατασκευάσῃ μέγαν στόλον, ὅπως ἀποκρούσῃ τὸν κίνδυνον καὶ σωθῇ. Ὁ δὲ Ἀριστείδης εἶχεν ἐναντίαν γνώμην καὶ ἀντίστατο εἰς τὰ σχέδια αὐτὰ τοῦ Θεμιστοκλέους, εἶχε δὲ καὶ πεποίησιν, ὅτι αἱ Ἀθηναῖοι διὰ μόνης τῆς πέζικῆς αὐτῶν δυνάμεως δύνανται νᾶ ἀποκρούσωσι



ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ

πάντα νέον κίνδυνον, ὡς καὶ ἐν Μαραθῶνι. Ἡ δὲ μεταξύ των πολιτικὴ αὕτη ἔρις ἐπὶ τοσοῦτον ἐξετραχύνθη, ὥστε ἀπέληξεν εἰς τὸν ἐξοστρακισμόν τοῦ Ἀριστείδου. (483) Ὁ Θεμιστοκλῆς μείνας οὕτω κύριος τῶν κοινῶν πραγμάτων κατώρθωσε νᾶ πείσῃ τοὺς Ἀθηναίους, ὥστε τὰς ἐκ τοῦ Λαυρείου προσόδους νᾶ μεταχειρισθῶσιν εἰς τὴν κατασκευὴν κραταιοῦ στόλου. Οὕτω δὲ κατηρτίσθη στόλος διακοσίων πολεμικῶν πλοίων, διὰ τῶν ὁποίων ἀπεκρούσθη ὁ μέγας νέος κίνδυνος συμφῶνως καὶ πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ μαντείου των Δελφῶν δοθεῖσαν ἀπάντησιν: «ὅτι τὰ ξύλινα τείχη καὶ ἡ θεὰ Σαλαμὶς θὰ σώσωσι τὴν Ἑλλάδα», Ὁ Δαρεῖος φέρων βρέως τὴν ἐν Μαραθῶνι ἦτταν ἀπεφάσισε νᾶ ἐκστρατεύσῃ αὐτὸς ὁ ἴδιος πρὸς ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος καὶ διέταξε μεγάλας παρασκευὰς καθ' ὅλον τὸ κράτος του. Ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ τῶν μεγάλων προετοιμασιῶν ὁ Δαρεῖος ἀπέθανεν, ἀνέλαβε δὲ νᾶ ἐκτελέσῃ τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἑλλάδος ὁ υἱός του Ξέρξης καὶ μετὰ μεγαλειτέρας προθυμίας

ἐξηκολούθησε τὰς προετοιμασίας. Συνεκρότησε δὲ στόλον ἐκ 1200 πολεμικῶν καὶ τρισχιλίων φορτηγῶν, στρατὸν δὲ ἐξ ὀκτακισμυρίων ἰππέων καὶ ἐξ ἑνὸς ἑκατομμυρίου καὶ ἑπτακοσίων χιλιάδων πεζῶν. Παρηκολούθει δὲ προτέτι καὶ πολυαριθμότερον πλῆθος ἀπολέμων ἀνθρώπων. Καὶ ὁ μὲν περσικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Μεγαβάτην περιπλέων παρὰ τὰ παράλια τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας, ἅφ' οὗ ὑπέστη φοβερὸν ναυάγιον, παρὰ τὴν ἀλίμενον ἀκτὴν τῆς Μαγνησίας καὶ ἀπώλεσε πλεόντων τετρακοσίων πλοίων, προσωρμίσθη εἰς Ἀφέτας, ἀντικρὺ τοῦ Ἀρτεμισίου, ὅπου εἶχεν ἀντιπαραταχθῆ καὶ ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἐκ 278 νεῶν ὑπὸ τὸν ναύαρχον Εὐρυβιάδην τὸν Σπαρτιάτην. Ὁ δὲ πολυάριθμος περσικὸς στρατὸς διαβάς τὸν Ἑλλήσποντον ἐπὶ δύο γεφυρῶν ἐπὶ ἑπτὰ ὅλας ἡμέρας καὶ νύκτας διῆλθε διὰ τῆς Θράκης, τῆς Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας, καὶ κατέφθασεν εἰς τὰς Θερμοπύλας, ὅπου εὗρεν ἀντιπαρατεταγμένον τὸν βασιλέα τῆς Σπάρτης Λεωνίδα μετὰ τριακοσίων Σπαρτιατῶν καὶ ἄλλων εὐαρίθμων Ἑλλήνων.

§ 21. Ἡ ἐν Θερμοπύλαις μάχη. (480 π. Χ). Λεωνίδας.

Φθάσας εἰς τὰς Θερμοπύλας ὁ Ξέρξης διέμεινεν ἐπὶ τέσσαρας ἡμέρας χωρὶς νὰ πράξῃ τι, ἐπειδὴ περίεμενε καὶ τὴν ἀφίξιν τοῦ στόλου καὶ ἤλπιζεν ὅτι οἱ Ἕλληνες ἢ θὰ ἀπέλθωσιν ἀμαχητεὶ ἢ θὰ καταθέσωσι τὰ ὅπλα. Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ Ἕλληνες δὲν ἀνεχώρησαν, ἐπεμψε τὴν πέμπτην ἡμέραν ἰππέα διὰ νὰ ἴδῃ πόσοι εἶνε καὶ τί πράττουσι, μαθὼν δὲ ὅτι ἄλλοι μὲν ἐγυμνάζοντο, ἄλλοι δὲ ἐκτένιζον τὰς μακρὰς κόμας τῶν, θιέωρῃσε γελοῖον τὸ πρᾶγμα καὶ ἐζήτησε νὰ τοῦ παραδῶσωσι τὰ ὅπλα. Ἀλλ' ὁ Λεωνίδας ἀπήντησεν λακωνικῶς: «μολὼν λαβέ» (=ἔλα νὰ τὰ πάρῃς), τότε θυμώσας ὁ Ξέρξης διέταξε τοὺς Μήδους νὰ συλλάβωσι καὶ φέρωσι τοὺς αὐθάδεις αὐτοὺς ζῶντας ἐνώπιόν του. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες γενναίως τοὺς ἀπέκρουσαν καὶ ἐφόνευσαν πολλοὺς ἐξ αὐτῶν. Μετ' αὐτοὺς ὁ Ξέρξης ἐπεμψεν ἄλλους, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἔπαθον τὰ ἴδια. Ἐπειτα ἀπέστειλε τὸ σῶμα τῶν ἐπιλέκτων σωματοφυλάκων τοῦ ἐκ δεκακισχιλίων ἀνδρῶν, τοὺς καλουμένους ἀθανάτους. Ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἀπε-

κρούσθησαν με μεγάλην ζημίαν. Ὁ Ξέρξης θεώμενος ἀπὸ ὑψηλοῦ θρόνου τὴν μάχην περιῆλθεν εἰς δεινὴν ἀμηχανίαν καὶ τρεῖς ἀνεπὶθῆσεν ἀπὸ τοῦ θρόνου του, ἐπειδὴ ἐφοβήθη περὶ τοῦ στρατοῦ του καὶ δὲν ἤξευρε τί νὰ πράξῃ. Ἀλλὰ προδότης τις, καλούμενος Ἐφιάλτης, ἐλπίζων μεγάλην ἀμοιβὴν διὰ τὴν προδοσίαν του ἐξήγαγε τὸν Ξέρξην ἐκ τῆς ἀμηχανίας ἐκείνης ὑποδείξας εἰς αὐτὸν στενὴν τινα διόδον, ἥτις διὰ τοῦ ὄρους τῆς Οἴτης ἔφερεν ὀπισθεν τῶν Θερμοπυλῶν. Ἀμα ἐνύκτωσεν εἰκοσακισχίλιοι Πέρσαι ὑπὸ τὸν Ὑδάρνην, τὸν ἀρχηγὸν τῶν ἀθανάτων, ὁδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ Ἐφιάλτου ἐξώρμησαν ἐκεῖθεν καὶ περὶ τὰ ἐξημερώματα ἔφθασαν εἰς τὴν κορυφὴν τῆς Οἴτης, ὅπου ἐφύλαττον χίλιοι Φωκεῖς. Τρέψαντες δὲ αὐτοὺς εὐχερῶς εἰς φυγὴν κατῆλθον σπεύδοντες ἐκ τῆς ἄλλης πλευρᾶς καὶ κατέλαβον ἐκ τῶν νώτων τοὺς Ἕλληνας. Φρουρὸς δὲ τις προδραμὼν ἀνήγγειλεν εἰς τὸν Λεωνίδαν τὴν κύκλωσιν. Τότε ὁ ἀτρόμητος βασιλεὺς τοὺς μὲν ἄλλους Ἕλληνας προέτρεψε νὰ ἀπέλθωσιν εἰς τὰς πατρίδας των, αὐτὸς δὲ μὲ τοὺς 300 Σπαρτιατάς ἀπεφάσισαν νὰ μείνωσιν εἰς τὴν θέσιν, ὅπου ἔταξεν αὐτοὺς ἡ πατρίς. Μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν παρέμειναν καὶ 700 Θεσπιεῖς θέλοντες νὰ συναγωνισθῶσι καὶ συναποθάνωσι μετὰ τοῦ Λεωνίδου. Τὴν πρωΐαν, ἐν ᾗ συνεγευμάτιζον, εἶπεν ὁ Λεωνίδας εἰς τοὺς συναγωνιστάς του, «ὅτι τὴν ἐσπέραν θὰ συνδειπνήσωμεν μετὰ τοῦ Πλούτωνος εἰς τὸν Ἄδην». Διέταξε δὲ νὰ ἐξέλθωσιν ἐκ τοῦ στενοῦ χώρου καὶ νὰ ἐπιπέσωσι κατὰ τῶν βαρβάρων καὶ νὰ φονεύωσιν ὅσους περισσοτέρους δυνηθῶσι, πρὶν καταφθᾶσθαι ἐκ τῶν ὀπισθεν ὁ Ὑδάρνης. Εἰκοσακισχίλιοι Πέρσαι καὶ δύο ἀδελφοὶ τοῦ Ξέρξου καὶ πολλοὶ μεγιστάνες ἔπεσον ὑπὸ τὴν ἀκατάσχετον ὁρμὴν τῶν Ἑλλήνων, ἄλλοι δ' ἔπεσον εἰς τὴν θάλασσαν φεύγοντες, καὶ ἄλλοι κατεπατήθησαν ὑπὸ τοῦ συνωστιζομένου πλήθους, ἐνῶ ὀπισθεν ἑμαστίγουν αὐτοὺς οἱ ἀξιωματικοὶ τους. Οἱ Ἕλληνες, ἀφ' οὓς συνετρίβησαν τὰ δόρατά των, ἐπέπεσον ξιφῆρεις κατακόπτοντες τοὺς βαρβάρους. Ἀλλὰ τότε πίπτει ὁ Λεωνίδας καὶ περὶ τὸν νεκρὸν αὐτοῦ συγκροτεῖται πεισματώδης ἀγών. Οἱ Ἕλληνες τετράκις τρέψαντες τοὺς βαρβάρους ὥπισθοχώρησαν συγκομίζοντες καὶ τὸν νεκρὸν τοῦ Λεωνίδου. Συμπυκνωθέντες δὲ περὶ τινα λόφον ἐντὸς τοῦ προμαχώνος

καὶ κυκλωθέντες πάντα χόθεν. ἔπειτα πάντες μέχρις ἐνός ἀνα-
δειχθέντες ἄνδρες ἀγαθοὶ καὶ ζηλευτοί. Ἐπὶ τοῦ λόφου δ' αὖ-
τοῦ, ὅπου ἐτελέσθη ἡ ἀκείμνηστος ἐκείνη θυσία, ἀνδρῶνθη κατό-
πιν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων χαλκοῦς λέων πρὸς τιμὴν τοῦ Λεωνί-
δου. Πρὸς τιμὴν δὲ τῶν πεσόντων ἔχαρχθη ἐπὶ στήλης καὶ
τὸ ἐξῆς Λακωνικὸν ἐπιγράμμα.

«Ὡ ξεῖρ', ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις ὅτι τῇ δε
κείμεθα τοῖς κείνων ῥήμασι πειθόμενοι».

Καὶ ὁ παρὰ τὸ Ἀρτεμίσιον Ἑλληνικὸς στόλος ἐπὶ τρεῖς ἡμέ-
ρας νικηφόρος ἀντετάχθη πρὸς τὸν περσικόν, ὅστις ἔμαθε
τὴν ἐκπόρθησιν τῶν Θερμοπυλῶν. ἐθεώρησε καλὸν νὰ ὑποχώ-
ρησῃ ἐκεῖθεν καὶ προσωρμίσθη εἰς τὴν Σαλαμῖνα, ὁ δὲ περσικὸς
στόλος προσωρμίσθη εἰς τὸ Φαλήρην.

§ 22. Ἡ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχία (480 π. Χ.).

Ὁ Ξέρξης, ἀφ' οὗ διέβη τὰς Θερμοπύλας, ἐβάδισεν ἀκα-
λύτως διὰ τῆς Φωκίδος καὶ Βοιωτίας εἰς Ἀθήνας, τὰς ὁποίας
εὖρεν ἐρήμους κατοίκων. Διότι οἱ Ἀθηναῖοι, κατὰ συμβουλήν
τοῦ Θεμιστοκλέους εἶχον ἐγκαταλείπει τὴν πόλιν πᾶσι. Καὶ τὰς
μὲν γυναῖκας, τὰ παῖδια καὶ τοὺς γέροντας ἀπέστειλαν εἰς τὴν
Αἴγιναν, τὴν Τροιζῆνα καὶ τὴν Σαλαμῖνα, πάντες δὲ οἱ ἀν-
άμενοι νὰ φέρωσιν ὅπλα εἰσῆλθον εἰς τὰ πλοῖα, «τὰ ξυλινὰ
τείχη» κατὰ τὸν χρησμόν. Ὁ Ξέρξης ἐπυρπόλησε τὰς Ἀθή-
νας καὶ κυριεύσας τὴν ἀκρόπολιν ἐφόνευσε τοὺς ἐν αὐτῇ ἐγκε-
κλεισμένους γέροντας, οἱ ὅποιοι ἐνόμιζον, ὅτι αὐτὴ εἶνε ἡ ἔννοια
τοῦ χρησμοῦ, διότι ἄλλοτε ἡ ἀκρόπολις περιεφράσσαστο μεζύλα.
Οἱ δὲ στρατηγοὶ τῶν Ἑλλήνων συνεκρόνησαν πολεμικὸν συμ-
βούλιον περὶ τοῦ καταλληλοτέρου μέρους πρὸς ναυμαχίαν. Οἱ
περισσότεροι ἐθεώρουν καταλληλότερον τὸν λιμένα τῶν Κεγχρεῶν
ἐν τῷ Ἰσθμῷ, τὸν ὅποιον οἱ Πελοποννήσιοι εἶχον ἐξασφαλίσει
διὰ τείχους καὶ ὅπου εἶχε παραταχθῇ καὶ ὁ περσικὸς αὐτῶν
στρατός, ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς ὑπεστήριξε τὴν ἀντιθετὸν γνώμην,
ὅτι οἱ Ἕλληνες πρέπει νὰ μείνωσιν ἐκεῖ καὶ νὰ πολεμήσωσιν
ὅλοι συνηνωμένοι εἰς τοῖς στεγὸν τῆς Σαλαμῖνος καὶ ἡ νίκη αὐ-
τῶν εἶνε βεβαία. Ἐν τούτοις κατὰ πλειοψηφίαν ἀπεφασίσθη
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

νά ἀποπλεύσωσιν εἰς τὸν λιμένα τῶν Κεγχρεῶν καὶ πολλοὶ τῶν
ἡγεμόνων ἐξελθόντες ἡτοιμάζοντο πρὸς ἀπόπλουν. Ἄλλ' ὁ Θε-
μιστοκλῆς καὶ μετὰ τοῦτο ἐπέμενεν εἰς τὴν γνώμην του καὶ
ἐπανελθὼν εἰς τὴν ναυαρχίδα τοῦ Εὐρυβιάδου ἐπεισεν αὐτὸν
νά συγκαλέσῃ καὶ πάλιν εἰς συμβούλιον τοὺς στρατηγούς. Εἰς



ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ

τὸ νέον συμβούλιον ἐγένετο σφοδρὰ καὶ θορυβώδης συζήτησις,
ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς βλέπων, ὅτι δὲν δύναται νὰ ὑπερισχύσῃ διὰ
τῆς πειθούς, ἐξῆλθε τοῦ συμβουλίου καὶ διεμήνυσε κρυφίως πρὸς
τὸν Ξερξῆν, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐκ φόβου καὶ διχονοίας εἶνε ἔτοιμοι
νά ἀποπλεύσωσιν ἐκεῖθεν, ὅθεν παρουσιάζεται εἰς αὐτὸν ἡ καλ-
λίστη εὐκαιρία νὰ περικυλώσῃ τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς ἐξολο-
θρεύσῃ ἐκεῖ ὅλους σὺν νηωμένους. Ὁ Ξερξῆς ἐκλαβὼν ὡς εἰλι-

κρινῇ τὰ ἀγγελθέντα περιεκύκλωσε τοὺς ἐν Σαλαμῖνι Ἕλληνας, ἵνα μηδεὶς διαφύγῃ. Ἐν ᾧ δὲ οἱ στρατηγοὶ ἐλογομάχουν ἀκόμη, προσῆλθεν ἀπὸ τὴν Αἰγιναν ὁ ἐξόριστος Ἀριστείδης καὶ προσκαλέσας ἔξω τοῦ συμβουλίου τὸν Θεμιστοκλέα ἀνήγγειλεν εἰς αὐτὸν πρῶτος τὴν κύκλωσιν. Ὁ Θεμιστοκλῆς δι' ὀλίγων λέξεων ἀποκαλύπτει εἰν τὸν Ἀριστείδην τὸ στρατήγημά του καὶ οἱ δύο πρότερον ἄσπονδοι πολιτικοὶ ἀντίπαλοι δίδουσι πρὸς ἀλλήλους τὴν δεξιάν καὶ συνδιαλλάσσονται ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς κινδυνεύουσας πατρίδος. Εἰσελθὼν δὲ ὁ Ἀριστείδης εἰς τὸ συμβούλιον ἀναγγέλλει καὶ εἰς τοὺς ἄλλους στρατηγούς τὴν κύκλωσιν. Ὅθεν πάντες ἐκόντες ἄκοντες ἔσπευσαν νὰ ἐτοιμασθῶσι πρὸς ναυμαχίαν. Μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου οἱ δύο ἀντιπαρεταγμένοι στόλοι ἔμειναν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀκίνητοι. Ὅτε τέλος ἀντήχησε τὸ πολεμικὸν ἐμβατήριον τῶν Ἑλλήνων: «Ἐμπρός, παῖδες Ἑλλήνων, σώζετε τὴν πατρίδα, τὰς γυναῖκας, τὰ τέκνα καὶ τοὺς ναοὺς, σήμερον εἶνε ὁ ὑπὲρ ὅλων ἀγὼν», καὶ ἡ ἑλληνικὴ παράταξις ἐφώρμησε πρὸς τὰ ἑμπρός. Ἀντήχησε δὲ καὶ ὁ τῶν βαρβάρων ἀλαλαγμὸς καὶ ἀντεπεξῆλθον καὶ αὐτοί. Οὕτω δὲ ἡ μάχη κατέστη γενική. Ὁ ἀγὼν ἐπὶ πολὺν χρόνον διετέλει ἀμφίροπος. Οἱ μετὰ τοῦ Ξέρξου μάλιστα συστρατεύοντες Ἴωνες δεινῶς ἐπίεσαν τοὺς πρὸ αὐτῶν παρεταγμένους Ἕλληνας. Πρῶτοι κατίσχυσαν οἱ ἐν τῷ εὐωνύμῳ τεταγμένοι Ἀθηναῖοι καὶ ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τοὺς πρὸ αὐτῶν τεταγμένους Φοίνικας. Κατόπιν ἐγενικεύθη ἡ νίκη καθ' ὅλην τὴν παράταξιν τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡ φυγὴ καθ' ὅλην τὴν παράταξιν τῶν Περσῶν. Ὑπὲρ τὰς διακοσίας ναῦς τῶν Περσῶν κατεβύθισαν οἱ Ἕλληνες, ἐκυρίευσαν δὲ καὶ πολλὰς αὐτάνδρους, αὐτοὶ δὲ ἀπώλεσαν περὶ τὰς τεσσαράκοντα. Περὶ δὲ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου οἱ Ἕλληνες συλλέξαντες τοὺς ναυαγούς ἔστησαν τρόπαιον ἐπὶ τῆς μικρᾶς νήσου Ψυτταλείας.

§ 23. Φυγὴ τοῦ Ξέρξου ἐκ τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Ξέρξης, ὅστις ἰθεῖατο τὴν ναυμαχίαν ἀπὸ ὑψηλοῦ θρόνου, στηθέντος παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Αἰγάλεω κατὰ τὴν ἀντικρὺ τῆς Σαλαμῖνος παραλίαν, ἐγένετο περίτρομος καὶ ἀπεφάσισε νὰ φύγῃ τὸ ταχύτερον ἐκ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Ἀσίαν. Φο-

δοῦμενος δὲ μήπως οἱ Ἕλληνες πλεύσωσιν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον καὶ διαλύσωσι τὰς γεφύρας, καθὼς καὶ πάλιν κρυφίως διεμήνυσεν εἰς αὐτὸν ὁ Θεμιστοκλῆς, διὰ τὴν ἀναγκάσθαι τὴν φύγην τὸ ταχύτερον ἐκ τῆς Ἑλλάδος, διέταξε τὸν στόλον τοῦ νὰ ἀποπλεύσῃ ὡς τάχιστα εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, αὐτὸς δὲ μετὰ τοῦ πεζικοῦ στρατοῦ ἀπῆλθε διὰ ξηρᾶς, καὶ μετὰ τεσσαράκοντα πέντε ἡμερῶν πορείαν, πλήρη κακουχιῶν καὶ στερήσεων, ἔφθασεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον. Εὐρὼν δὲ τὰς γεφύρας διαλελυμένας ὑπὸ τρικυμίας διεπέρασε διὰ πλοιαρίου εἰς τὴν Ἀσίαν, λίαν τεταπεινωμένος σὺν τῶν ὀπισθεν ἔλκεν τινὰ λείψανα τῆς ἀπειραριθμοῦ ἐκείνης στρατιάς, μετὰ τῆς ὁποίας πρὸ ὀλίγων μηνῶν τόσον ἀγερώχως ἐξώρμησε πρὸς κατάκτησιν τῆς Εὐρώπης. Ἐν τῇ δὲ ᾧ Εἰρήνης μετὰ τοῦ στόλου καὶ τοῦ στρατοῦ τοῦ ἐτρέπετο εἰς ἐπονείδιστον φυγὴν, οἱ Ἕλληνες ἀνῆγειρόν τρόπαια, εὐχαρίστουν τοὺς θεοὺς τῶν διὰ τὴν νίκην ἀπονέμοντες εἰς αὐτοὺς τὴν δεκάτην τῶν πλουσιῶν λαφύρων, καὶ ἐτέλουν ἀγῶνας καὶ ἀπένεμον τὰ βραβεῖα τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς συνέσεως. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον βραβεῖον τῆς ἀνδρείας ἔλαβον οἱ Αἰγινῆται, τὸ δὲ δεῦτερον οἱ Ἀθηναῖοι, τὸ δὲ τῆς συνέσεως ἔλαβεν ὁ Θεμιστοκλῆς.

§ 24. Ἡ ἐν Πλαταιαῖς μάχη (479).

Ὁ Μαρδόνιος συνοδεύσας τὸν Εἰρήνην μέχρι τῆς Θεσσαλίας παρέμεινεν ἐκεῖ μετὰ τρικυσιῶν χιλιᾶδων ἐκλεκτῶν ἀνδρῶν ἐπὶ τῇ σκοπῇ νὰ ὑποδουλώσῃ τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Μαρδόνιος διεχείμασεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ πρὶν ἢ ἐπέλθῃ κατὰ τῶν Ἑλλήνων, προσεπάθησεν νὰ προσελκύσῃ τοὺς Ἀθηναίους εἰς τὴν συμμαχίαν τοῦ μεγάλου βασιλέως ὑποσχόμενος νὰ ἀνοικοδομήσῃ τὴν πόλιν τῶν καὶ τοὺς ναοὺς τῶν καὶ νὰ ἀυξήσῃ τὸ κράτος αὐτῶν. Οἱ Λακεδαιμόνιοι μαθόντες τὰς ἐνεργείας ταύτας τοῦ Μαρδονίου ἀπέστειλαν ἐπιστεμένως πρέσβεις εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ παρεκάλουν τοὺς Ἀθηναίους, ἵνα μὴ ἐνδώσωσιν εἰς τὰς προτάσεις τοῦ Μαρδονίου, καὶ ὅτι αὐτοὶ ἀναλαμβάνουσι καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ ἀγῶνος τὴν διατροφὴν τῶν οἰκογενειῶν τῶν. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἐδῶκαν θαυμάστην ἀπόκρισιν. «Δὲν ἀποροῦμεν, ἰὰν οἱ ἐχθροὶ νομίζουσιν ὅτι τὰ πάντα ἀγορά-

ζονταὶ διὰ χρημάτων, ἀλλ' ὀργίζομεθα κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων, οἵτινες ἀπεθλέπουσι μόνον εἰς τὴν σημερινὴν ἡμῶν πενίαν καὶ δυστυχίαν καὶ λησμονοῦσι τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν φιλοτιμίαν ἡμῶν κατὰ τοὺς προγενεστέρους ἄγωνας». Πρὸς δὲ τοὺς πρέσβεις τοῦ Μαρδονίου δείξαντες τὸν ἥλιον εἶπον· «Ἐφ' ὅσον ὁ ἥλιος εὖτος πορεύεται τὴν πορείαν τοῦ, οἱ Ἀθηναῖοι θά πολεμῶσι πρὸς τοὺς Πέρσας ὑπὲρ τῆς πατρίδος τῶν, τὴν ὅποιαν οὗτοι ἐλεηλάτησαν καὶ ὑπὲρ τῶν ἱερῶν τῶν, τὰ ὅποια ἀσεβῶς κατέκαυσαν καὶ ἐβέβηλωσαν». Ὁ Μαρδόνιος ὀργισθεὶς διὰ τὴν ἀπόρριψιν τῶν προτάσεων τοῦ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἀφώσας τὴν χώραν καὶ πυρπολήσας τὰς Ἀθήνας ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Βοιωτίαν, ἅμα ἔμαθεν ὅτι ἐπέρχεται ὁ στρατὸς τῶν Πελοπονησίων, καὶ ἐστρατοπέδευσε εἰς τὰς εὐρεῖας αὐτῆς πεδιάδας παρὰ τὸν Ἀσωπὸν ποταμὸν περιχαρακωθείς εἰς στρατόπεδον τετράγωνον, τοῦ ὁποίου ἐκάστη πλευρὰ εἶχε δέκα σταδίῳ ἑκτασίν, ὁ δὲ ἑλληνικὸς στρατὸς συγκεκμημένος ἐν ἡλῷ ἐξ ἑκατὸν δέκα χιλιάδων ἀνδρῶν ἐστρατοπέδευσε παρὰ τὰς ὑπώρειας τοῦ Κιχαιρῶνος, ἐπειδὴ φοβεῖτο τὸ ἱππικὸν τῶν βροχάρων καὶ κατέβη εἰς πεδινώτερον μέρος. Τὴν ἀρχιστρατηγίαν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ εἶχεν ὁ Σπαρτιάτης Πανσχανίας, ὅστις ἦτο θεῖος καὶ ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου βασιλόπαιδος Πλειστάρχου, υἱοῦ τοῦ ἐν Θερμοπύλαις πεσόντος Λεωνίδου. Ἀλλ' ὁ Μαρδόνιος προσέβαλε καὶ ἐξείπρωτος τοὺς Ἕλληνας πύμψας τὸ ἀριστερὸν αὐτοῦ ἱππικὸν ὑπὸ τὸν γενναῖον ἑπαρχὸν Μασίστιον. Τὸ μέρος ὁμῶς ἦτο λίαν ἀνόμελον καὶ ἀκκτάλληλον εἰς ὑπὲρ πικρὰν ἐφοδὸν. Ἡ ἐφοδὸς ἀπεκρύνθη καὶ ἐφρονεύθη καὶ αὐτὸς ὁ Μασίστιος, ὁ δὲ νεκρὸς αὐτοῦ μετὰ δεινὸν πάγων περιελθὼν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων, περιήχθη καθ' ὅλον τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν ἐδὼν καὶ ἐνέπλησε πάντας φρονήματος καὶ θάρρους. Οἱ Ἕλληνες γαῦτως ἐνθαρρυνθέντες ἐκ τοῦ κατόρθωματος κατήλθον εἰς πεδινώτερον μέρος καὶ ἐστρατοπέδευσαν πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Ἀσωποῦ ποταμοῦ παρὰ τὰς Ὑαίας. Ἀπέναντι δὲ αὐτῶν μετὰ στρατοπέδους παρετάχθη καὶ ὁ Μαρδόνιος. Ὁπότε δὲ οἱ Ἀσωπὸς ποταμὸς διεχώριζε τὰ δύο στρατόπεδα, ἀλλ' οὗτοι οἱ Ἕλληνες οὐτε οἱ Πέρσαι ἤρχίζαν πρῶτον τὴν μάχην, διότι οἱ μάχυντες εἶχον προειπεῖ καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ εἰς τοὺς Πέρ-

σας, οὐκ ἔθλητ' ἡττηθῶσιν ἐλπίσιν· οἵτινες πρῶτον ἤθελον ἐπιτεθῆ
 κατὰ τῶν ἄλλων κ. Οὕτω δὲ παρήλθον ὁδοὶ ἡμέραν. Ἄλλ' οἱ
 Ἕλληνες περιήλθον εἰς δειπνῶσιν, διότι τοὺς πολέμοι κατα-
 λαβόντες τὰν Ὀκιθαίρωνα ἀέκωσαν· πᾶσαν συγκοινωνίαν αὐτῶν
 μετὰ τῶν Ἀθηνῶν, ἐτέρωθεν δέ, διότι τὸν ἐκαστῶν τοξευμάτων
 τοῦ ἱπποκυβέν ἡρῶν ἄπο καὶ ἀκρὸς ἀντιπρόσωπῶν ἐκ τοῦ Ἀρωποῦ
 πρὸ τῶν ποταμῶν ἐτέκετο τῆς Ταργαφίας κοκρήνης, τὴν ὁποῖαν κατέ-
 χωσαν οἱ πολέμοι. Ὁθεν ἀπαράμισαν· καὶ μετὰ στρατοπέδευ-
 σαι ἐκαστὸν ἐκαστὸν εἰς τὴν νῆσον, καὶ τὴν καλούμενην Ὀδερόνη, τὴν
 ὁποῖαν σχηματίζουσιν οἱ δύο διαχωρίζομενοι· καὶ πάλιν ἐνού-
 μενα βροχίαιες σὺν Ἀσωποῦ ποταμοῦ. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἄκα-
 χώρησιν ἐπύλλθη ἀπαρξία μετὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ διεχωρί-
 σθησαν εἰς τρία μέρη. Πρῶτον ἀνεχώρησαν εἰς τὸ κέντρον κατέ-
 χοντες Ἕλληνες, μετὰ αὐτοὺς αἱ Ἀθηναῖαι καὶ τελευταῖοι οἱ
 Δακεδαίμονιοι καὶ Τεγεάται· Ὁ Μαργδόμοις ἐξέλαβον τὴν ἀνα-
 χώρησιν ταύτην ὡς φυγὴν καὶ μόλις ἤρχισεν· καὶ χαράζοντες ἐκ
 ἡμεκτὴν καταδιώκον. Παρὰ τὴν θείαν Ἀργιόπειον πλησίον τοῦ
 Μολιόντος ποταμοῦ νοὶ Πέρσαι κατέβησαν τοὺς τελευταῖον
 ἀναχωρησάντας Δακεδαίμονιους καὶ Τεγεάτας ἐν ὧν 53,000,
 οἵτινες εἶχον καταθέσειν τὰ ὅπλα καὶ ἤδη πρὸς ἀξίαν περὶ τὰς
 ἀσπίδας ἵππων ἐδέχοντο· ἀκίνητοι εἰς τὰς θέσεις τῶν τὰ βέλη
 τῶν πολέμων, διότι αἱ θυγατέρες ἐνέπαινον τὰς αἵσας. Οὕτω δὲ
 πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων ἐφανεύοντο· ὁ δὲ Παισάνης πλήρης ἀγῶ-
 νίας ἀνύψας τὰς χεῖρας πρὸς τὸν ἐκείθεν φαινόμενον ναὸν αἴας
 Ἦρας καὶ εἶπε μετὰ δακρύων. «Ἄν δὲν εἴνε θέλημα τοῦ θεοῦ
 νὰ νικήσωμεν, ἢς ἀποθάνωμεν, ἀλλὰ τοῦλάχιστον νὰ ἀποδεί-
 ξωμεν εἰς τοὺς ἐχθρούς· ὅτι εἴμεθα ἄνδρες γενναῖοι καὶ γνωρίζο-
 μεν καὶ νὰ μαχώμεθα καὶ νὰ ἀποθνήσκωμεν μαχόμενοι». Αἰ-
 φνης οἱ ἄνθρωποι κηρύττουσιν ὅτι αἱ θυγατέρες εἶναι αἵσας καὶ
 προσηνέουσιν νικῆν. Τότε δὲ Παισάνης διατάσσοντες τὴν ἐφοδὸν
 καὶ ἐκρίθη ὁ φθαλαυοὶ οἱ Ἕλληνες ὤλθον εἰς τὰς χεῖρας πρὸς τοὺς
 πολέμους. Ὁ ἀγὼν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐξήκασθαι φαντικῶς καὶ
 πεισματώδης. Οἱ Πέρσαι, ἔκω καὶ ἤλαστον τοὺς τῶν Ἑλλήνων
 κατὰ τὸν ὁπλισμὸν καὶ τὴν πολεμικὴν τέχνην, οὐχ ἥτον ἐμά-
 χοντο μετὰ θαυμαστῆς γενναϊότητος. Αὐτοὺς μάλιστα γὰρ Μαργ-
 δόνιος μαχόμενος ἀπὸ τοῦ ἱπποκυβέν καὶ ἀριστεύων μετὰ τῶν

τῶν πρώτων χιλίων ἑαυτοῦ λογάδων ἱππέων ἐφόνευσε πολλοὺς τῶν Λακεδαιμονίων. Ἄλλ' εἰς τὴν ἀκμὴν τοῦ ἀγῶνος πίπτει ὁ Μαρδόνιος καὶ πολλοὶ τῶν περὶ αὐτὸν λογάδων ἱππέων, τότε οἱ λοιποὶ τρέπονται εἰς φυγὴν καὶ καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων διαπερῶσι τὸν Ἀσώπὸν καὶ καταφεύγουσιν εἰς τὸ ὠχυρωμένον ἑαυτῶν στρατόπεδον. Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες μετὰ πεισματῶδε μάχην ἐκυρίευσαν αὐτό. Τοιαύτη δ' ἐπηκολούθησε σφαγὴ, ὥστε ἐκ τῶν τριακοσίων χιλιάδων ἐκείνων ἀνδρῶν μόλις πρὶς χίλιοι διεσώθησαν ἐκ τῆς σφαγῆς καὶ τεσσαράκοντα χιλιάδες ὑπὸ τὸν Ἀρτάβαζον, οἵτινες δὲν ἔλαβον μέρος εἰς τὴν μάχην. Τὰ αἰσθητά τῆς χαρᾶς τῶν ἐξεδήλωσαν οἱ Ἕλληνες κατὰ πρῶτον διὰ τῆς πρὸς τοὺς θεοὺς εὐγνώμοσύνης τῶν ἀφιερῶσαντες εἰς αὐτοὺς τὴν δεκάτην τῶν πλουσιωτάτων λαφύρων, τὰ ὅποια περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν. Ἐπειτα δὲ διὰ τῶν πρὸς τοὺς πεσόντας ἀπονεμήθεισών τιμῶν. Ἐξαιρετικὰς δὲ τιμὰς ἀπένειμαν καὶ εἰς τὸν Πausaniαν καὶ εἰς τοὺς Πλαταιεῖς, εἰς τὴν χώραν τῶν ὁποίων ἐγένετο ἡ μάχη. Διέμειναν δὲ εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης ἐπὶ δέκα ἡμέρας πανηγυρίζοντες τὴν νίκην τῶν. Συνέστησαν δὲ καὶ πενταετηρικὸν ἀγῶνα, κληθέντα Ἐλευθέρια, πρὸς τιμὴν τοῦ Ἐλευθερίου Διός. Συνέστησαν δὲ προσέτι καὶ συμμαχίαν τῶν πόλεων, ἵνα ἐξακόλουθησῶσι τὸν ἀγῶνα πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἑλληνίδων πόλεων ἀπὸ τῶν Περσῶν καὶ διὰ τὸν ἀγῶνα αὐτὸν ὦρισαν διαρκῆ δύναμιν ἐξ ἑκατὸν τριήρων, δέκα χιλιάδων ὁπλιτῶν καὶ χιλίων ἱππέων.

23. Ἡ ἐν Μυκάλη μάχη (479 π. X.)

Ἀφοῦ ὁ Εἰρξῆς ἡττήθη ἐν Σαλαμῖνι, οἱ μετ' αὐτοῦ συνεστρατεύοντες κατὰ τῆς Ἑλλάδος Ἕλληνες τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἀπεφάσισαν ν' ἀποστατήσωσιν. Ὅθεν ἀπέστειλαν πρέσβεις εἰς τὴν Δῆλον, ὅπου εἶχε προσωρμισθῆ ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐξ ἑκατὸν τριήρων ὑπὸ τὸν Σπαρτιάτην Λεωτυχίδην καὶ Ξανθίππου τὸν Ἀθηναῖον καὶ ἐζήτησαν τὴν συνδρομὴν αὐτῶν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ ἑλληνικῶν πόλεων. Ὅθεν ὁ ἑλληνικὸς στόλος κατέπλευσεν εἰς Σάμον, ὅπου εἶχε καταφύγει ὁ περσικὸς στόλος, συγκείμενος ἐκ τριακοσίων πολεμικῶν πλοίων. Οἱ Πέρσαι, καθὼς ἔμαθον τὸν κατάπλου τοῦ

ἐλληνικοῦ στόλου, ἔσυραν τὰ πλοῖα τῶν εἰς τὴν ξηρὰν καὶ περι-
βαλόντες αὐτὰ μετὰ περίφραγμα ἐκ λίθων καὶ ξύλων ἀπεσύρθη-
σαν καὶ ὠχυρώθησαν παρὰ τὴν Μυκάλην ἐνωθέντες καὶ μετὰ
τοῦ περσικοῦ στρατοῦ, τοῦ ὁποίου ἐστρατήγει ὁ Τιγράνης. Καὶ
οἱ μὲν Πέρσαι ἦσαν ἐν ὅλῳ περὶ τὰς ἑκατὸν εἴκοσι χιλιάδας
ἀνδρῶν, οἱ δὲ Ἕλληνες περὶ τὰς εἴκοσι πέντε χιλιάδας. Ἀμα
δὲ οἱ Ἕλληνες ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ἀπεφάσισαν
νὰ ἐπέλθωσι κατὰ τῶν βαρβάρων. Διεδόθη δὲ κατὰ τὴν στιγ-
μὴν ἐκείνην φήμη καθ' ὅλον τὸ ἐλληνικὸν στρατόπεδον, ὅτι
καὶ οἱ Ἕλληνες νικῶσι κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν τὸν Μαρδό-
νιον ἐν Βοιωτίᾳ. Οὕτω δ' ἐνθουσιασθέντες ἐξώρμησαν κατὰ
τῶν βαρβάρων. Καὶ οἱ μὲν Ἀθηναῖοι καὶ οἱ μετ' αὐτῶν τε-
ταγμένοι Κορίνθιοι καὶ Σικυώνιοι προέβησαν διὰ τῆς παραλίας,
οἱ δὲ Σπαρτιάται διὰ χαράδρας τινός. Οἱ βάρβαροι ἐξεληθέντες
τοῦ προτείχιματος αὐτῶν ἔστησαν τὰς ἀσπίδας τῶν καὶ ἐτά-
χθησαν ὀπίσθεν αὐτῶν, ὁπόθεν ἐτόξευον κατὰ τῶν προδραμόντων
Ἀθηναίων ἄφροντα βέλῃ. Μετὰ φοινικὸν δὲ καὶ πεισματώδη ἀγῶνα
τὸ προτείχιμα ἐκείνο τῶν ἀσπίδων ἀνετράπη καὶ οἱ βάρβαροι
τραπέντες εἰς φυγὴν ὑπεχώρησαν εἰς τὸ ὠχυρωμένον ἑαυτῶν στρα-
τόπεδον. Ἐκεῖ ὁ ἀγὼν ὑπῆρχε μᾶλλον πεισματώδης καὶ φοινικός.
Ἐπὶ τέλους οἱ Ἕλληνες ἐπελθόντων καὶ τῶν Σπαρτιατῶν,
ἔτρεψαν τοὺς βαρβάρους εἰς φυγὴν ἀκατάσχετον. Εἰς τὴν νίκην
ταύτην συντέλεσαν ὅχι ὀλίγον καὶ οἱ Σάμιοι καὶ οἱ Μιλήσιοι
καὶ οἱ λοιποὶ μετ' αὐτῶν συναποστατήσαντες Ἴωνες. Εἰς τὴν μά-
χην αὐτὴν ἔπεσον πλεῖστοι Πέρσαι, μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ δύο
στρατηγοί, Τιγράνης καὶ Μαρδόντης. Ἀπασαι δὲ αἱ ἀποσκευαὶ
καὶ πλῆθος λαφύρων περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν, τὸ δὲ
στρατόπεδον καὶ ὁ στόλος τῶν πολεμίων ἐπυρπολήθη. Μετὰ
τὴν νίκην αὐτὴν οἱ Σάμιοι, οἱ Χῖοι, οἱ Λέσβιοι καὶ λοιποὶ Ἴω-
νες συμπεριελήφθησαν εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Ἑλλήνων. Μετὰ
ταῦτα οἱ Ἀθηναῖοι ἐκυρίευσαν καὶ τὴν Σηστόν καὶ ἀνέκτησαν
πᾶσαν τὴν Θρακικὴν Χερσόνησον.

26. Ἀνοικοδόμησις τῶν Ἀθηνῶν καὶ τείχις αὐτῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς

Οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τὰς περιφανεῖς κατὰ τῶν Περσῶν νίκας
ἠφισπούηθηκε ἀπὸ τοῦ Ἰνστιτούτου Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ρων ἀπεστάλη ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην ἡγεμονίαν τοῦ Πausανίου πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν ὑπὸ τὴν περσικὴν κυριαρχίαν ἐλλήνων πόλεων (478). Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν ἐπλευσεν εἰς τὴν Κύπρον καὶ ἀπήλλαξε τὰς πλείστας πόλεις τῆς νήσου ἀπὸ τῆς περσικῆς κυριαρχίας, ἔπειτα δὲ ἀνέκτισε τὸ Βυζάντιον. Ὁ Πausanίας ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου ἔλαβε πλούσια λάφυρα καὶ ἡγάλατίωσε καὶ πολλοὺς Πέρσας, μετὰ τῶν ὁποίων ἦσαν καὶ τινες συγγενεῖς τοῦ βασιλέως. Ἐπειδὴ δὲ ὑπερεπλούτισε, συνέλαβε τὴν φιλόδοξον ἰδέαν νὰ γείνη καὶ γαμβρὸς τοῦ Ξέρξου καὶ σατράπης τῆς Ἑλλάδος. Ὅθεν ἀπελευθερώσας πολλοὺς τῶν αἰχμαλώτων διεμήνυσε δι' αὐτῶν πρὸς τὸν Ξέρξην τὰ φιλόδοξα σχέδια του καὶ ὅτι ὑπόσχεται εἰς αὐτὸν τὴν ὑποδούλωτον τῆς Σπάρτης καὶ τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Ξέρξης προθύμως συνήνεσεν εἰς τὰς προτάσεις τοῦ Πausανίου. Ἐκτοτε ὁ Πausanίας ἤρχισε νὰ ἐνδύηται πολιτελῶς καὶ νὰ ζῇ ὡς Πέρσης μονάρχης καὶ νὰ φέρηται ὑβριστικῶς πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Ἔνεκα τούτου ἀνεκλήθη εἰς τὴν Σπάρτην καὶ ἐτέθη εἰς τὰς φυλακάς, ἀλλὰ δικασθεὶς ἡθώωθη δι' ἔλπειν ἀποδείξεων, καθηρέθη ὅμως τῆς ἀρχῆς. Μετ' ὀλίγον ὅμως ἀπεδείχθη ἡ ἐνοχία του καὶ μέλλων νὰ συλληφθῇ κατέφυγεν ὡς ἐκείνης εἰς τὸν ναὸν τῆς Χαλκιοίκου Ἀθηνᾶς. Ἐπειδὴ δὲ οἱ νόμοι δὲν ἐπέτρεπον νὰ ἀποσπασθῇ ἐκεῖθεν διὰ τῆς βίας, οἱ ἔφοροι διετάξαν νὰ ἀφαιρεθῇ ἡ στέγη τοῦ ναοῦ καὶ νὰ φραχθῇ ἡ εἰσόδος, ἵνα ἀποθάνῃ ἐκ τῆς πείνης καὶ τοῦ ψύχους. Λέγεται δὲ μαλιστα ὅτι τὸν πρῶτον λίθον ἔθεσε ἡ μήτηρ του Θεάνω.

§ 28. Θάνατος Ἀριστείδου καὶ Θεμιστοκλέους.

Οἱ σύμμαχοι μετὰ τὴν ἀνάκλησιν τοῦ Πausανίου ἀνέθεσαν τὴν ἡγεμονίαν τοῦ στόλου εἰς τὸν Ἀριστείδην καὶ Κίμωνά, τὸν υἱὸν τοῦ Μιλτιάδου. Οὕτω δὲ ἡ κατὰ θαλάσσαν ἡγεμονία ἀπὸ τῆς Σπάρτης περιήλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας. Κατ' ἀρχὰς πάντες οἱ σύμμαχοι προσέφερον ἄνδρας, πλοῖα καὶ χρήματα διὰ τὸν κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμον. Κατόπιν ὅμως, ἐπειδὴ οἱ σύμμαχοι ἐβαρύνθησαν νὰ στρατεύωσιν, ἐζήτησαν νὰ συνεισφέρωσι μόνον χορήματα ἀντὶ ἀνδρῶν καὶ πλοίων. Τοῦτο ἐπετροπήθη

εἰς αὐτούς, εἰς δὲ τὸν Ἀριστείδην τὸν δίκαιον καὶ ἀκέραιον ἀνέθεσαν νὰ ὀρίσῃ τὸ ποσόν, τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ προσφέρῃ ἐκάστη πόλις. Εἰς αὐτὸν ἀνετίθη καὶ ἡ διαχείρισις τῶν χρημάτων τοῦ συμμαχικοῦ ταμείου. Ὁ Ἀριστείδης, ἂν καὶ διεχειρίσθῃ τόσα ἑκατομύρια, ἀπέθανε πένης μὴ ἔχων μηδὲ τὰ ἐξοδα τῆς ταφῆς του. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἐκῆδυσαν αὐτὸν δημοσίᾳ δαπάνῃ, ἀνήγειραν μεγαλοπρεπὲς μνημεῖον ἐν Φαλήρῳ, ἐπροίκισαν τὰς θυγατέρας του καὶ ἔδωσαν μεγάλα δῶρα εἰς τὸν υἱὸν του.

Ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς μετὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν διεφημίσθη καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα καὶ δικαίως ἰθεωρήθη ὁ σωτὴρ αὐτῆς. Ἀλλ' ἡ μεγάλη αὕτη δόξα τοῦ Θεμιστοκλέους ἐκίνησε τὸν φθόνον τῶν ἀντιπάλων του, οἵτινες κατηγορήσαντες αὐτὸν ἐπὶ μηδισμῷ κατώρθωσαν νὰ τὸν ἐξοστρακίσωσιν. Ὁ Θεμιστοκλῆς ἐπὶ ἑξ ἔτη διέτριψεν εἰς τὸ Ἄργος ὡς ἐξόριστος. Ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἦτο πλέον οὔτε ἐκεῖ ἀσφαλῆς, διότι οἱ Σπαρτιατὰι κατηγορήσαν αὐτόν, ὅτι ἐνείχετο εἰς τὰ προδοτικὰ σχέδια τοῦ Περσίου, ἀνεχώρησεν ἐκ τοῦ Ἀργους καὶ μετὰ πολλὰς περιπλανήσεις κατέφυγεν εἰς τὸν τότε βασιλεῆα τῆς Περσίας, Ἀρταξέρξην τὸν υἱὸν τοῦ Ξέρξου. Ὁ Ἀρταξέρξης ἡσθάνθη μεγάλην χαρὰν καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτὸν πολυτιμώτατα δῶρα. Λέγεται δέ, ὅτι ὁ μονάρχης τῆς Περσίας ἀπῆτησεν ἀπὸ τὸν Θεμιστοκλέα νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Ἑλλάδος πρὸς ὑποδούλωσιν αὐτῆς. Ἀλλ' ὁ Θεμιστοκλῆς μὴ θέλων μῆτε προδότης νὰ φανῇ τῆς πατρίδος, μῆτε ἀχαριστὸς ἄνθρωπος πρὸς τόσας πολλὰς καὶ μεγάλας εὐεργεσίας, ἐπροτίμησε νὰ πῇ τὸ δηλητήριο καὶ ἀπέθανεν ἐν Μαγνησίᾳ εἰς ἡλικίαν ἐξήκοντα πέντε ἐτῶν (458 π. Χ.).

§ 29. Ἡγεμονία τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ Κίμωνος.

Ὁ Κίμων ἦτο υἱὸς τοῦ Μιλτιάδου, τοῦ ἐν Μαραθῶνι νικητοῦ, καὶ τῆς Ἥγησιπύλης, θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῆς Θράκης Ὀλόρου, ἐγεννήθη δ' ἐν Ἀθήναις τῷ 504 π. Χ. Ἐπειδὴ δ' ἔμεινεν ὀρφανὸς πολὺ νέος, ἔζη βίον ἄτακτον καὶ δὲν ἔλαβε τὴν πρέπουσαν ἀνατροφήν καὶ ἐκπαίδευσιν, ἀλλ' εἶχεν ὅμως ἑξοχα προτερήματα, εὐφυΐαν, φιλοτιμίαν καὶ γενναιότητα. Ὁ

Ἀριστείδης διαγνούς τὰ πλεονεκτήματα αὐτά, τὸν ἑχειράγω-
γησεν ἐπιδειξίως καὶ τὸν παρέκίνησε νὰ μεταβάλῃ διαγωγὴν,
ὥστε ὁ Κίμων ἠδυνήθη νὰ ἀποδείξῃ σπανίως πολεμικὰς ἀρετάς,
διὰ τῶν ὑποίων καὶ ἑαυτὸν ἐδόξασε καὶ τὴν πατρίδα του ὠφέ-
λησε. Τὸ ἐνδοξὸν αὐτοῦ πολεμικὸν στάδιον ἀρχίζει ἀπὸ τῆς ἐν
Σαλαμῖνι ναυμαχίας. Ἐν ᾧ δὲ ὁ Θεμιστοκλῆς προέτρεπε τοὺς
Ἀθηναίους νὰ καταλίπωσι τὴν πόλιν τῶν καὶ νὰ εἰσέλθωσιν



KIMON

εἰς τὰ πλοῖα, πρῶτος ὁ Κίμων ἀνέβη φαειρὸς εἰς τὴν ἀκρόπο-
λιν καὶ ἀφιερώσας εἰς τὴν Ἀθηναῖν Ἰππου χαλινὸν ἔλαβε μίαν
ἀσπίδα ἀπὸ τὰς περὶ τὸν ναὸν κρεμαμένας καὶ προσευχηθεὶς
εἰς τὴν Ἀθηναῖν κατέβη εὐθὺς εἰς τὴν θάλασσαν, θέλων νὰ
ἀποδείξῃ δι' αὐτοῦ, ὅτι ἡ πόλις δὲν ἔχει ἀνάγκη ἰππικοῦ,
ἀλλὰ ναυτικῆς δυνάμεως. Τὸ παράδειγμα τοῦ Κίμωνος ἐνέ-
πνευσε θάρρος καὶ εἰς τοὺς ἄλλους καὶ ἐμιμήθησαν αὐτό. δι-
ηγωνίσθη δὲ γενναίως κατὰ τὴν ναυμαχίαν καὶ μεγάλως ἐδο-
ξάσθη καὶ ἠγαπήθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων. Μετὰ δὲ τὰ προδο-
τικὰ σχέδια τοῦ Πausανίου οἱ σύμμαχοι εἰς τὸν Κίμωνα καὶ
τὸν Ἀριστείδην ἀνέθεσαν τὴν ἡγεμονίαν τοῦ στόλου (477). Ὁ
Κίμων βραδύτερον ἀναλαβὼν τὴν ἡγεμονίαν τοῦ συμμαχικοῦ
στόλου ἐξεδίωξε τοὺς Πέρσας ἀπὸ τὰ παράλια τῆς Θράκης καὶ

καὶ ἐκυρίευσεν τὸ ἰσχυρότατον φραύριον τῆς Ηΐονος παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Στρυμόνος ποταμοῦ (471). Τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐξεδίωξεν ἐκ τῆς Σκύρου τοὺς κατέχοντας αὐτὴν Δόλοπας πειρατὰς καὶ κατέφυκε τὴν νῆσον δι' Ἀθηναίων ἀποίκων. Ἐρευνήσας δ' ἐκεῖ ἀνεῦρε καὶ τὰ ὅσα τοῦ ἥρωος τῶν Ἀθηνῶν Θεσέως καὶ τὰ μετεκόμισεν εἰς Ἀθήνας, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι τὰ ἑθαψαν μετὰ μεγάλης πομπῆς καὶ ἀνήγειραν πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ἴδιον ναόν, τὸ Θεσεῖον, τὸ ὁποῖον σώζεται μέχρι τῆς σήμερον.

Μετὰ ταῦτα ὁ Κίμων ἄγων διακοσίας τριῆρεις Ἀθηναϊκάς καὶ ἑκατὸν συμμαχικάς ἐξέπλευσε κατὰ τῶν Περσῶν. (466). Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν ἐξέβαλεν ἀπὸ τῶν ἐν Καρίᾳ καὶ Κιλικίᾳ ἑλληνικῶν πόλεων πάσας τὰς φρουράς καὶ ἐκυρίευσεν τὴν ἐμπορικωτάτην πόλιν τῶν Φασηλιτῶν. Ἐπειτα κατετρόπωσε παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Εὐρυμείδοντος ποταμοῦ τῆς Παμφυλίας τὸν περσικὸν στόλον καταβυθίσας καὶ συλλαβὼν διακοσίας τριῆρεις ἐν ὧν ἐκ τῶν τριακοσίων πεντήκοντα. Παραχιῆμα δὲ ἀποβιβάσας τοὺς ὀπλίτας του εἰς τὴν ξηρὰν κατέτρόπωσε καὶ τὸν πολυάριθμον περσικὸν στρατὸν τῶν Περσῶν, παρατεταγμένον πλησίον τῆς παραλίας, μετὰ πεισματώδη καὶ φονικὴν μάχην, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἔπεσε καὶ ὁ στρατηγὸς τῶν πολεμίων Φερηνδάτης καὶ ἄλλοι πολλοὶ καὶ ὀνομαστοὶ Πέρσαι. Ἐπιβιβάσας δὲ πάλιν τὸν νικηφόρον στρατὸν ἐξέπλευσε πρὸς τὴν Κύπρον καὶ συναντήσας παρ' αὐτὴν τὸν Φοινικικὸν στόλον ἐξ ὀγδοήκοντα πλοίων, τὰ ὁποῖα ἤρχοντο πρὸς βοήθειαν τοῦ περσικοῦ στόλου, κατεβύθισαν ἅπαντα. Ἡ τριπλῇ αὕτῃ νίκη τοῦ Κίμωνος ἐθεωρήθη ὡς ἐν τῶν λαμπροτέρων κατορθωμάτων τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν. Ἐλαβὲ δὲ ὁ Κίμων καὶ πλουσιώτατα λάφυρα, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλα μὲν ἐδωκανήθησαν πρὸς αὐξήσιν τῆς ναυτικῆς δυνάμεως, ἄλλα δὲ πρὸς ὀχύρωσιν καὶ καλλωπισμὸν τῶν Ἀθηνῶν. Καὶ ὁ Κίμων δ' αὐτὸς λαμβάνων νομίμως ὡς στρατηγὸς μέρος ἐκ τῶν λαφύρων ἠύξησε τὴν περιουσίαν του, τὴν ὁποίαν κατέστησε κοινὴν εἰς τοὺς συμπολίτας του. Διότι καθ' ἑκάστην παρέθετε δεῖπνον εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ δίνεμεν ἐνδύματα καὶ χρήματα εἰς γέροντας βακενδύτας, τοὺς ὁποίους συνήντα καθ' ὁδόν. — Ἐν ἔτει δὲ 464 φοβερὸς σεισμὸς συνεκλόνησε τὴν Σπάρτην, πάσαι δὲ σχεδὸν

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

αὶ οἰκίαι τῆς πόλεως κατέπεσον καὶ ἔκκοι χιλιάδες ψυχῶν ἐτάφησαν ὑπὸ τὰ ἑρείπια. Ἐκ τούτου ἐπωφελοῦμενοι οἱ Εἰλω-
 τες καὶ οἱ Μεσσήνιοι ἐπανεστάτησαν καὶ κατέλαβον τὴν Ἰθώ-
 μνην, ἀφ' οὗ ἀπέτυχον νὰ καταλάβωσι τὴν Σπάρτην ἀποκρου-
 σθέντες ὑπὸ τοῦ γενναίου βασιλέως αὐτῆς Ἀρχιδάμου. Οἱ
 Σπαρτιαῖται μετὰ μακρὸν πόλεμον μὴ δυνάμενοι νὰ καθυποτά-
 ξωσιν αὐτοὺς ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν
 ἄλλων συμμάχων. Ὁ Κίμων ἔπεισε τοὺς συμπολίτας του νὰ
 βοηθήσωσι τὴν Σπάρτην καὶ αὐτὸς ἔδραμε πρὸς σωτηρίαν αὐ-
 τῆς μετὰ τεσσάρων χιλιάδων ὀπλιτῶν. Οἱ Σπαρτιαῖται ὅμως
 ὑποπτευθέντες τοὺς Ἀθηναίους ὡς δυναμένους νὰ συνεννοηθῶσι
 μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν ἀπέπεμψαν εὐσχήμως μόνους αὐτοὺς
 ἐκ τῶν συμμάχων. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἀγανακτήσαντες δι' αὐτὸ
 ἐξωστράκισαν τὸν Κίμωνα, ὡς προκαλέσαντα τὴν ἐκστρατείαν,
 διέλυσαν δὲ καὶ τὴν μετὰ τῆς Σπάρτης συμμαχίαν καὶ συνε-
 μάχησαν μετὰ τῶν Ἀργείων καὶ Θεσσαλῶν, οἵτινες ἦσαν
 ἐχθροὶ τῆς Σπάρτης. Μετ' ὀλίγον ἐξεργάγη πόλεμος μεταξὺ
 Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν, οἱ δὲ ἀντίπαλοι στρατοὶ συνην-
 τήθησαν παρὰ τὴν Τάναγραν τῆς Βοιωτίας. Ὁ ἐκεῖ δὲ δια-
 τρίβων τότε ὡς ἐξόριστος Κίμων προσελθὼν πρὸ τῆς μάχης ἐ-
 ζήτησε παρὰ τῶν Ἀθηναίων στρατηγῶν ὡς ἰδιαιτέραν χάριν
 νὰ συμπολεμήσῃ μετ' αὐτῶν ὡς ἀπλοῦς στρατιώτης. Ἡ πα-
 ρακλησίς του δὲν εἰσηκούσθη, διότι ἦτο δῆθεν φίλος τῶν Σπαρ-
 τιατῶν καὶ ἀπῆλθε καταλυπημένος. Ἀφῆκε δὲ τὴν πανο-
 πλίαν του εἰς τοὺς φίλους του καὶ προέτρεψεν αὐτοὺς νὰ ἀγωνι-
 σθῶσι γενναίως καὶ νὰ διαψεύσωσι διὰ τῶν ἔργων τὰς ὑπο-
 νοίας τῶν ἀντιπάλων του. Καὶ ἀληθῶς ἐκείνοι τοσοῦτον γεν-
 ναίως ἠγωνίσθησαν, ὥστε ἔπεσον πάντες σχεδὸν ὄντες περὶ
 τοὺς ἑκατόν. Οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τὴν ἥτταν, τὴν ὁποίαν ὑπέ-
 στησαν, θαυμάζοντες τὴν γένναιοφροσύνην τοῦ Κίμωνος ἀνεκά-
 λεσαν ἐκ τῆς ἐξορίας αὐτὸν κατὰ πρότασιν μάλιστα αὐτοῦ τοῦ
 Περικλέους. Ὁ Κίμων ἐπανελθὼν ἐκ τῆς ἐξορίας συνεφιλίωσε
 τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Σπάρτην καὶ ἔπεισε τοὺς συμπολίτας
 του νὰ ἐξακολουθήσωσι τὸν κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμον. Ἐξο-
 πλίσας δὲ διακοσίας τριήρεις ἐξέπλευσεν ἐπὶ τὴν Κύπρον, ὅπου
 καὶ ἐτελεύτησεν, ἐν' ᾧ ἐπολιόρκει τὸ Κίτιον (447). Ἐκπνέων δὲ

παρήγγειλεν εἰς τοὺς ἄλλους στρατηγοὺς νὰ ἀποκρύψωσι τὸν θάνατόν του καὶ νὰ ἀποπλεύσωσιν εἰς Ἀθήνας. Κατὰ δὲ τὸν ἀπόπλουν συναντήσαντες οἱ Ἀθηναῖοι τὸν στόλον τῶν πολεμίων παρὰ τὴν Σαλαμίνα τῆς Κύπρου κατεναυμάχησαν αὐτόν, καταδιώξαντες δὲ καὶ τοὺς εἰς τὴν νῆσον ἀποβιβασθέντας κατέτρώπωνσαν καὶ αὐτούς. Τὰς νίκας ταύτας κατὰ τῶν Περσῶν ἐπεσφράγισεν ἡ κατόπιν συναφθεῖσα συνθήκη, ἡ κληθεῖσα *Κιμῳνιος εἰρήνη*. Κατὰ ταύτην ὁ μὲν βασιλεὺς τῶν Περσῶν ὤφειλε νὰ ἀφήσῃ ἐλευθέρως πάσας τὰς ἑλληνικὰς παραλίους πόλεις τῆς μικρᾶς Ἀσίας, τὰ στρατεύματα αὐτοῦ ἔπρεπε νὰ μένωσιν μακρὰν τῆς θαλάσσης εἰς ἀπόστασιν τριῶν ἡμερῶν. πολεμικὸν δὲ περσικὸν πλοῖον νὰ μὴ πλέῃ ἐνδότερον τῶν Συμπληγάδων πετρῶν καὶ τῶν Χελιδονέων νήσων. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἐξ ἐτέρου ἔπρεπε νὰ παραιτήσωσιν πᾶσαν ἀξίωσιν ἐπὶ τῆς Κύπρου καὶ τῆς Αἰγύπτου. Ἡ συνθήκη αὕτη ὤφειλετο εἰς τὰς νίκας τοῦ Κίμωνος, διὸ καὶ ἐκλήθη *Κιμῳνιος εἰρήνη*, ἀν καὶ συνωμολογήθη μετὰ τὸν θάνατόν αὐτοῦ.

§ 30. Ἀκμὴ τῆς ἡγεμονίας τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ Περικλέους.

Ὁ Περικλῆς ἦτο υἱὸς τοῦ Ξανθίππου, ὅστις ἐνίκησε τοὺς Πέρσας ἐν Μυκάλῃ, καὶ τῆς Ἀγαρίστης γεννηθεὶς ἐν Ἀθήναις τῷ 493 π. Χ. Ἡ φύσις ἐπροίκησεν αὐτόν μὲ σπάνια προτερήματα, τὰ ὅποια ἐτελειοποίησεν ἡ καλλίστη ἀγωγή καὶ ἡ ἀρίστη ἐκπαίδευσις. Ἀλλ' ὁ κατ' ἐξοχὴν συντελέσας εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ φιλόσοφος Ἀναξαγόρας. Εἰς τὸν ἰδιωτικόν του βίον ὁ Περικλῆς ἦτο λίαν μέτριος καὶ συνετὸς, ἀπέφευγε δὲ τὰς διασκεδάσεις καὶ τὰ συμπόσια καὶ μόνον εἰς τὸν οἶκόν του συναναστρέφετο μὲ τοὺς ἐξοχωτέρους ἄνδρας τῆς ἐποχῆς, μετὰ τῶν ὁποίων συνδιελέγετο πάντοτε περὶ σπουδαίων ἀντικειμένων. Λίαν πρωίμως ὁ Περικλῆς διέπρεψεν ὡς στρατιωτικὸς καὶ μάλιστα ὡς πολιτικὸς ἀνὴρ καὶ ὡς τοιοῦτος προσήλκυσε τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ὑπόληψιν τῶν συμπολιτῶν του. Ἀπέφευγε ὅμως νὰ συχνάζῃ εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου σπανίως ὠμίλει καὶ μόνον ὁσάκις ἐπρόκειτο περὶ

σπουδαίων ὑποθέσεων. Ἦτο δ' εὐγλωττος καὶ δεινὸς ῥήτωρ καὶ ὁσάκις ὠμίλει ἦτο γαλήνιος, ἀπέφευγε τὰς χειρονομίας καὶ ὁ λόγος τοῦ ἐπροξένει βαθεῖαν ἐντύπωσιν. Καὶ ἐφ' ὅσον μὲν ἔζη ὁ Κίμων, ὅσας ἦτο πολιτικὸς αὐτοῦ ἀντίπαλος, εἶχε μεγάλην πολιτικὴν δύναμιν, μετὰ δὲ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἀπέβη παντοδύναμος καὶ ἐκυβέρνησε τὰς Ἀθήνας ὡς ἀνώτατος ἄρχων ἐπὶ εἰκοσὶν ὅλα ἔτη ἀναδείξας αὐτὰς ἐνδόξους καὶ ἰσχυράς (449 — 429) ὁ Περικλῆς διὰ τὰ εἰσπράττει τοὺς συμμαχικοὺς φόρους καὶ κρατῇ τοὺς συμμάχους εἰς ὑποταγὴν, ὥρισεν ἵνα κατὰ πᾶν ἔτος ἐξήκοντα τριήρεις περιπλέωσιν ἐπὶ ὀκτὼ μῆνας τὰς νήσους καὶ τὰ παράλια τῶν συμμαχικῶν πόλεων. Προσέτι διὰ τὰ παρέχη πόρον ζωῆς εἰς τοὺς ἀπορωτέρους πολίτας ἔπεμπε πολλοὺς ἐξ αὐτῶν ὡς ἀπορίκτους εἰς τὰς ὑποτασσομένας πόλεις καὶ διένειμεν εἰς αὐτοὺς διὰ κλήρου τὰς γαίας αὐτῶν. Οὗτοι δ' ἐχρησίμευον συγχρόνως καὶ ὡς φρουροὶ τῶν χωρῶν ἐκείνων. Ἐπίσης χάριν τῆς πενεστέρας τάξεως τῶν πολιτῶν ὥρισε τὰ πληρώνονται ἐκ τῶν χρημάτων τοῦ δημοσίου ταμείου εἰς αὐτοὺς τὸ εἰσιτήριο κατὰ τὰς δραγματικὰς παραστάσεις. Τὸ δὲ ἐν Δήλῳ συμμαχικὸν ταμεῖον μετέφερεν εἰς Ἀθήνας καὶ διέταξε τὰ φυλάττωνται ἄθικτα δι' ἐκτάκτους ἀνάγκας δέκα χιλιάδας ταλάντων, ἥτοι ἐξήκοντα ἑκατομμύρια ἀρχαίων ἀττικῶν δραχμῶν. Ὁ δὲ στόλος αὐτῶν ἐκ 300 τριήρων ἦτο πάντοτε ἑτοιμος εἰς πόλεμον. Τὸ δὲ πάντων σπουδαιότατον εἶνε, ὅτι ὅχι μόνον κατέστησεν ὁ Περικλῆς τὰς Ἀθήνας ἰσχυράς κατὰ θάλασσαν καὶ ἐξησφάλισε τὴν πόλιν διὰ τῶν μακρῶν τευχῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκαλλώπισεν αὐτὰς δι' ἐξόχων καλλιτεχνημάτων καὶ τὰς κατέστησε τὴν λαμπροτάτην πασῶν τῶν ἑλληνικῶν πόλεων. Τὴν ἀνωτάτην δ' ἐπιστάσιαν τῶν καλλιτεχνικῶν αὐτῶν ἔργων ἀνέθηκεν εἰς τὸν ἐξοχώτατον καλλιτέχνην Φειδίαν, ὅστις συνεκέντρωνεν ἐν Ἀθήναις περὶ ἑαυτὸν τοὺς ἀρίστους καλλιτέχνους, δι' ὧν κατεσκευάσθησαν τὰ ἀπαράμιλλα ἐκείνα ἔργα, τὰ ὅποια ἐκίνησαν καὶ θά κινῶσι τὸν θαυμασμόν εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα. Τότε ἐπὶ Περικλείους καὶ διὰ τοῦ Περικλείους κατεσκευάσθη ἐκ λευκοτάτου μαρμάρου τῆς Πεντέλης ὁ ἀμίμητος ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς, ὁ Παρθενῶν, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἵστατο τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τῆς θεᾶς, ἔργον τοῦ Φειδίου. Τότε κατεσκευά-

σθησαν τὰ λαμπρὰ Προπύλαια, ἡ μεγαλοπρεπεστάτη εἰσόδος τῆς Ἀκροπόλεως. Τότε ἤρχισεν ἡ κατασκευὴ τοῦ Ἑρεχθείου, ναοῦ τοῦ ἀρχαίου ἡρώος τῶν Ἀθηνῶν Ἑρεχθεώς, ἀλλ' ἑπερατώθη βραδύτερον. Μεταξὺ δὲ τοῦ Παρθενῶνος, τοῦ Ἑρεχθείου καὶ τῶν Προπυλαίων ἔστατο τὸ χαλκοῦν ἄγαλμα τῆς Προμάχου Ἀθηναίης, κατασκευασθὲν ἐκ τῶν λαφύρων τῆς ἐν Μαραθῶνι νίκης καὶ ἔχον ὕψος μετὰ τοῦ βᾶθρου πενήκοντα ποδῶν. Ἐπὶ Περικλέους αἱ Ἀθηναὶ κατέστησαν τὸ κέντρον τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας, τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν. Ἐπὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ ἀνεφάνησαν ἐν Ἀθήναις οἱ μέγιστοι σοφοί, ποιηταὶ καὶ καλλιτέχναι, οἵτινες ἐδόξασάν τὰς Ἀθῆνας καὶ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ δὲ ἐποχὴ ἐκείνη εἶνε ἡ λαμπροτέρα ἐποχὴ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ δικαίως ἐπυνομαζέται αἰὼν τοῦ Περικλέους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (431—404)

ΧΡΟΝΟΙ ΤΩΝ ΕΜΦΥΛΙΩΝ ΣΠΑΡΑΓΜΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΑΡΑΚΜΗΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

§ 31. Πρώτη δεκαετής περίοδος τοῦ πολέμου ἡ Ἀρχιδάμειος πόλεμος (431—422).

Πρώτιστον καὶ κυριώτατον αἷτιον τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ὑπῆρξεν ἡ ἀντιζηλία τῆς Σπάρτης πρὸς τὰς Ἀθῆνας διὰ τὴν μεγίστην αὐτῆς ἀκμὴν καὶ δόξαν. Ἀφορμὴν δὲ τοῦ πολέμου αὐτοῦ ἔδωκε πρῶτον μὲν ὁ ἔνεκα τῶν ἐμφυλίων ταραχῶν τῆς Ἐπιδάμνου ἐκραγεὶς πόλεμος μεταξὺ Κερκυραίων καὶ Κορινθίων, εἰς τὸν ὅποιον ἔλαβον μέρος ὑπὲρ τῶν Κερκυραίων καὶ οἱ Ἀθηναῖοι παρὰ τὰς τριακονταετῆς συνθήκας· δευτέρον δὲ ἡ ὑπὸ τῶν Κορινθίων πρὸς ἀντεκδίκησιν ὑποκινηθεῖσα ἀποστασία τῆς Ποτιδαίας ἀπὸ τῆς συμμαχίας τῶν Ἀθηνῶν, ἥτις ἦτο ἀποικος μὲν τῶν Κορινθίων, σύμμαχος δὲ τῶν Ἀθηναίων.

καὶ τρίτον τέλος ψήφισμά τι τῶν Ἀθηναίων, διὰ τοῦ ὁποίου ἀπεκλείοντο οἱ Μεγαρεῖς ἀπὸ πάντων τῶν λιμένων τῆς ἡγεμονίας τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἀπὸ τῆς Ἀττικῆς ἀγορᾶς. Ἐνεκα τοῦτου συνεκροτήθη ἐν Σπάρτῃ συνέλευσις ἐξ ὅλων τῶν συμμάχων πόλεων, αἵτινες ἀπήτησαν παρὰ τῶν Ἀθηναίων νὰ λυθῶσι τὴν πολιορκίαν τῆς Ποτιδαιίας, νὰ ἐπιτρέψωσιν εἰς τοὺς Μεγαρεῖς τὴν ἐλευθέραν ἐμπορίαν εἰς τοὺς συμμαχικοὺς λιμένας καὶ εἰς τὴν ἀγορὰν τῶν Ἀθηνῶν καὶ νὰ ἀποδώσωσιν εἰς τοὺς συμμάχους καὶ ἰδίως εἰς τοὺς Αἰγινίτας τὴν ἐλευθερίαν, εἰ δὲ μὴ τὸ συνέθριον νὰ κηρύξῃ ὡς λυθεῖσαν τὴν εἰρήνην. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέριψαν πάσας τὰς ἀπαιτήσεις τῶν Πελοποννησίων, οὗτοι δ' ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον. Οὕτω δ' ἐξεργάγη ὁ μέγιστος καὶ χεῖριστος τῶν ἐμφυλίων πολέμων τῆς Ἑλλάδος. Ὁ πόλεμος οὗτος ἐκλήθη *Πελοποννησιακός* καὶ διήρκεσεν ἐπὶ εἴκοσι καὶ ἑπτὰ ὅλα ἔτη, ἔλαβον δὲ μέρος εἰς αὐτὸν ὅλαι σχεδὸν αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις, διαιρεθεῖσαι εἰς δύο ἀντίπαλα στρατόπεδα. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Ἀρχίδαμος κατέβαλε πολλὰς προσπάθειας πρὸς συμβιβασμόν, ἀλλ' ἐστάθη ἀδύνατον. Ὄθεν κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 431 π. χ. ὁ Ἀρχίδαμος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν μετὰ πολυαριθμοῦ στρατοῦ καὶ δῆῳσας τὴν χώραν ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας ἐπίστρεψεν εἰς τὰ ἴδια. Ἐτέρωθεν ὁ στόλος τῶν Ἀθηναίων ἐδῆῳσε τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου καὶ Λοκρίδος καὶ ὁ πεζικὸς αὐτῆς στρατός τὴν Μεγαρίδα. Κατὰ δὲ τὸ δεύτερον ἔτος τοῦ πολέμου ἐνέσκηψεν εἰς τὰς Ἀθήνας καταστρεπτικὸς λοιμός, ὅστις εὐρὼν πρόσφορα τὰ πάντα, ἔνεκα μάλιστα τῆς ἐν τῇ πόλει συσσωρεύσεως τοσαύτου πλήθους, ἐπροξένησε μεγίστην καταστροφὴν καὶ πλεῖστοι ἀπέθανον ἐν τῷ μέσῳ φρικτῶν πόων. Περὶ δὲ τὸ φθινόπωρον τοῦ ἐπομένου ἔτους προσβλήθεις ὑπὸ τῆς αὐτῆς νόσου ἀπέθανε καὶ ὁ μέγας Περικλῆς (429). Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Περικλέους πολιτικοὶ ἀναξιοὶ καὶ δημαγωγοὶ μηδαμῖνοι ἀνέλαβον τὴν διοίκησιν τῶν κοινῶν πραγμάτων. Τοιοῦτος μάλιστα ἀνεφάνη ὁ βυρσοδέψης Κλέων, ἀνὴρ φωνακλᾶς καὶ *κανχηματίας*. Καὶ οἱ μὲν Ἀθηναῖοι κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τοῦ πολέμου ἐκυρίευσαν τὴν Ποτιδαίαν, οἱ δὲ Πελοποννησιοὶ ἐκυρίευσαν καὶ κατέσκαψαν τὰς Πλαταιάς. Τὸ δ' ἐπόμενον

ἔτος οἱ Ἀθηναῖοι καθυπέταξαν τὴν ἀπ' αὐτῶν ἀποστατήσαν Μιτυλήνην. Χίλιοι τῶν Μιτυληναίων ἐντελῶς ἐφρονεύθησαν κατὰ πρότασιν τοῦ Κλέωνος ὡς παραίτιοι τῆς ἀποστασίας, τὰ τείχη τῆς πόλεως καθηρέθησαν, ἀφρέθη ὁ στόλος αὐτῆς καὶ ἡ χώρα διενεμήθη εἰς Ἀθηναίους κληρούχους. Ἀκόμη τραγικώτεροι σκηναὶ διεδραματίσθησαν ἐν Κερκύρα μεταξύ τῶν δημοκρατικῶν καὶ τῶν ἀριστοκρατικῶν, μετὰ φρικαλείας δὲ σφαγὰς ὑπερίσχυσαν οἱ δημοκρατικοί. Ἐπεὶ δὲ μᾶλλον σπαραξικάρδια ὑπέστησαν οἱ Αἰγινῆται, οἱ ὅσον περιφρονῶς κατὰ τῶν Περσῶν ἀγωνισθέντες ἐν Σαλαμῖνι καὶ λαβόντες τὸ πρῶτον βραβεῖον τῆς ἀνδρείας. Κατ' αὐτὸ τὸ πρῶτον ἔτος τοῦ πολέμου οἱ Ἀθηναῖοι κατέλαβον τὴν πόλιν αὐτῶν καὶ διένειμαν τὴν νῆσον εἰς Ἀθηναίους κληρούχους, οἱ δὲ κάτοικοι διεσπάρησαν εἰς τὴν Πελοπόννησον, πολλοὶ δὲ κατέκησαν εἰς Θυρέαν. Ἀλλ' ἐν ἔτει 424 οἱ Ἀθηναῖοι ἐκπορθήσαντες τὴν Θυρέαν κατέκαυσαν αὐτήν, ὅσους δὲ συνέλαβον αἰχμαλώτους ἀπαγαγόντες εἰς Ἀθήνας ἀπέκτειναν. Κατὰ δὲ τὸ ἑξῆς ἔτος τοῦ πολέμου οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ συμβουλήν τοῦ στρατηγοῦ Δημοσθένους κατέλαβον καὶ ὠχύρωσαν τὴν Πύλον (425 π. Χ.). Οἱ Σπαρτιατὰι ἐσπευσαν μετὰ στρατοῦ καὶ στόλου νὰ ἀνακτήσωσι αὐτήν. Ἀλλὰ πᾶσαι αὐτῶν αἱ ἐφοδοὶ κατὰ τοῦ ὀχυρώματος ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, οἱ δὲ ἐν τῇ ἔμπροσθεν τοῦ λιμένος τῆς Πύλου Σφακτηρίᾳ ἀποβιβασθέντες 420 Σπαρτιατὰι ἀπεκλείσθησαν στενῶς ἐν τῇ νήσῳ. Ἐπελθόντος δὲ βραδύτερον καὶ τοῦ Κλέωνος μετὰ νέου ἀθηναικοῦ στρατοῦ ἡ Σφακτηρία ἐπολιορκήθη στενότερον καὶ οἱ ἐν αὐτῇ ὑπολειπόμενοι 292 Σπαρτιατὰι παρέδωκαν τὰ ὅπλα καὶ ἀπήχθησαν αἰχμαλῶτοι εἰς Ἀθήνας (425). Ἀπὸ τοῦ κατορθώματος τούτου ἐπαρθείς ὁ Κλέων ἀπέβη θρασύτερος καὶ οὐδὲ νὰ ἀκούσῃ κανὸν λόγον περὶ εἰρήνης ἤθελεν. Ὅτε δὲ ὁ ἐξαίρετος στρατηγὸς τῶν Σπαρτιατῶν Βρασίδης μετέφερε τὸν πόλεμον εἰς τὴν Χαλκιδικὴν τῆς Μακεδονίας, ἵνα κινήσῃ εἰς ἀποστασίαν τὰς ἐκεῖ ὑπηκόους πόλεις τῶν Ἀθηναίων, ἐξέπλευσε καὶ ὁ Κλέων κατ' αὐτοῦ μετὰ πολυαριθμοῦ στρατοῦ καὶ συνάψας μάχην παρὰ τὴν Ἀμφίπολιν ἠττήθη κατὰ κράτος καὶ τραπεῖς εἰς φυγὴν ἐφρονεύθη. Συγχρόνως ἀπέθανε καὶ ὁ Βρασίδης ἐκ τῶν τραυμάτων τοῦ, αἱ δὲ Ἀμφι-

πολιται ἀπένευμαν εἰς αὐτόν μεγάλας τιμὰς. Τέλος μετὰ τοιαύτας ἐκατέρωθεν συμφρὰς συνωμολογήθη πεντηκονταετής εἰρήνη, κληθεῖσα Νικίαιος, ἀπὸ τοῦ στρατηγοῦ Νικίου, ὅστις τὰ μάλιστα συνετέλεσεν εἰς τὴν συνωμολόγησιν αὐτῆς.

Β. Δευτέρα περίοδος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου

(421—413)

§ 32. Διάρρηξις τῶν συνθηκῶν. Ἀλκιβιάδης.

Η εἰς Σικελίαν ἐκστρατεία τῶν Ἀθηναίων.

Κατὰ τῆς πεντηκονταετοῦς ταύτης εἰρήνης τοῦ Νικίου ἤρχισαν νὰ γογγύζωσι πολλοὶ πόλεις καὶ ἰδίως ἡ Κόρινθος, ἥτις καὶ κατήρτισεν ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν Ἀργείων καὶ Μαντινέων ἰδίαν συμμαχίαν, ἡ ὁποία σκοπὸν εἶχε νὰ ἀποσπᾷ ἀπὸ τῆς Σπάρτης τὴν ἐν Πελοποννήσῳ ἡγεμονίαν. Θερμὸς προστάτης τῆς συμμαχίας αὐτῆς ἀναφαίνεται ὁ Ἀλκιβιάδης, ὁ υἱὸς τοῦ Κλεινίου καὶ ἀνεψιὸς τοῦ Περικλέους. Ὁ Ἀλκιβιάδης εἶχε μὲν πολλὰ προτερήματα, ἀλλὰ καὶ πλείστα ἑλαττώματα, καὶ ἕνεκα τούτου ἀντιώφελιμον ἀπέβη ἐπιβλαβέστατος καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἦτο νέος εὐφυής, εὐγλωττος, ἀνδραγαθὸς, ῥωμαλέος καὶ πλουσιώτατος, ἀλλ' ἦτο συγχρόνως καὶ ἄστατος, ἐπιπόλαιος, πείσμων, ματαιόδοξος καὶ ἀσεβὴς καὶ πρὸς τὴν θρησκείαν καὶ πρὸς τοὺς νόμους τῆς πατρίδος του. Ἀναμιχθεὶς δὲ ἤδη τὸ πρῶτον εἰς τὰ πολιτικὰ ὑπεστήριξε τὴν νέαν συμμαχίαν καὶ ἔδωκε τὴν πρώτην ὥθησιν νὰ ἐπαναληφθῇ ὁ πόλεμος. Ἄλλ' οἱ νέοι σύμμαχοι ἠττήθησαν εἰς τὴν ἐν Μαντινείᾳ μάχην κατὰ κράτος καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἀναγνωρίσωσι τὴν ἡγεμονίαν τῆς Σπάρτης (418). Συγχρόνως οἱ Ἀθηναῖοι ἐκτρέποντες καὶ πάλιν εἰς νέας φρικώδεις σφαγὰς κατὰ τῶν ἐν τῇ Χαλκιδικῇ Σικιωνίων καὶ τῶν μέχρι τοῦδε οὐδέτερον διαμενοντων Μηλίων τῶν ὁποίων ἐξεπόρθησαν τὴν πόλιν καὶ τοὺς μὲν ἀνδρας ἀπέσφαξαν πάντας, τὰς δὲ γυναῖκας καὶ τὰ παῖδιά ἐξηνδραπόδισαν.

Ἀλλὰ ταῦτα πάντα δὲν ἐξηρέθισαν τόσον τὴν Σπάρτην, ὅσον ἡ ἐπὶ τὴν Σικελίαν ἐκστρατεία τῶν Ἀθηναίων. Εἰς τὴν ἀσύνετον ταύτην ἐκστρατείαν ἐβόησαν αὐτοὺς ὁ ἐπιπόλαιος καὶ

φιλόδοξος Ἀλκιβιάδης. Ἀφορμὴν δ' εἰς τὴν ἐκστρατείαν αὐτὴν ἔδωκαν οἱ ἐν Σικελίᾳ Ἑγεσταῖοι, οἵτινες ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων κατὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν Σελινου-
 τίων, τοὺς ὁποίους ὑπεστήριζον οἱ Συρακούσαιοι. Οἱ Ἀθηναῖοι
 πρὸ πολλοῦ ἐπεθύμουν νὰ κατακτήσωσι τὴν εὐφορον καὶ πλου-
 σιωτάτην ταυτὴν νῆσον, ἥδη δὲ προτρέπομενοι καὶ ὑπὸ τοῦ
 φιλοπολέμου Ἀλκιβιάδου ἀπεφάσισαν νὰ ἐκστρατεύωσι καὶ
 ταχέως παρεσκευάσαν τὸν στόλον των. Λαμπρότερος δὲ καὶ
 κραταιότερος ἄλλοτε στόλος δὲν εἶχεν ἐκπλεῦσαι ἐκ τοῦ Πει-
 ραιῶς. Στρατηγοὶ δὲ τῆς ἐκστρατείας ἐχειροτονήθησαν ὁ Νι-
 κίας, ὁ Ἀλκιβιάδης καὶ ὁ Λαμαχος. Ἀλλὰ μολὶς ὁ στόλος
 ἐξέπλευσε καὶ οἱ ἐχθροὶ τοῦ Ἀλκιβιάδου ἐκίνησαν κατ' αὐτοῦ
 τὴν δίκην τῶν Ἑρμοκοπιδῶν. Κατηγόρησαν δὴλα δὴ αὐτόν,
 ὅτι ἄλλοτε μὲ ἄλλους νέους ἐνέπαιξε τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια
 καὶ ὅτι πρὸ τοῦ ἐκπλου τοῦ στόλου ἐν καιρῷ νυκτὸς συνέτριψε
 τοὺς Ἑρμαῖς. Ἦσαν δὲ οἱ Ἑρμαῖ στήλαι τετράπλευροι ἀπο-
 λήγουσαι εἰς ἀνθρωπίνην κεφαλὴν. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐπέψαν τὴν
 Σαλαμινίαν καὶ προσέκαλεσαν τὸν Ἀλκιβιάδην νὰ ἐπανέλθῃ
 καὶ ἀπολογηθῇ περὶ ἀσεβήματος. Ὁ Ἀλκιβιάδης ὅμως δὲν
 ὑπήκουσεν εἰς τὴν πρόσκλησιν, ἀλλὰ κατ' ἀρχὰς μὲν κατέφυ-
 γεν εἰς Θουρίους καὶ ἐκείθεν εἰς τὸ Ἄργος, ἐπειτα δὲ μαθὼν
 ὅτι κατεδικάσθη εἰς θάνατον κατέφυγεν εἰς τὴν Σπάρτην. Πνέων
 δ' ἐκδίκησιν κατὰ τῆς πατρίδος του προέτρεψε τοὺς Σπαρτιά-
 τας νὰ καταλάβωσι τὴν Δεκέλειαν, χωρίον ἐπικκιστότατον τῆς
 Ἀττικῆς καὶ νὰ ἐκπέμψωσιν εἰς τὰς Συρακούσας βοήθειαν.
 Οὕτω δὲ ἡ ἐκστρατεία αὕτη τῶν Ἀθηναίων ἐπαθε μεγάλην
 ζημίαν, διότι ὄχι μόνον ἔλειπεν ὁ ἐκανώτατος στρατηγός, ἀλλὰ
 καὶ διότι οὗτος ἐδίδαξε τὴν Σπάρτην τί πρέπει νὰ πράξῃ,
 ἵνα ματαιώσῃ τὴν ἐκστρατείαν. Τὸ κατ' ἀρχὰς ἡ ἐκστρατεία
 εὐδοκίμησε καὶ αἱ Συρακοῦσαι πολιορκούμεναι κατὰ ξηρὰν καὶ
 θάλασσαν ὑπὸ τοῦ Νικίου ἐπλησίαζον νὰ παραδοθῶσιν. Ἀλλ'
 αἴφνης ἐπελθὼν ὁ Σπαρτιατὴς Γυλιππος ἀνέτρεψε τὰ πάντα.
 Ὁ Νικίας τότε περιῆλθεν εἰς δεινὴν θέσιν καὶ ἐζήτησε παρὰ
 τῶν Ἀθηναίων ἢ τὴν κατάπαυσιν τοῦ πολέμου ἢ τὴν ἀποστο-
 λὴν νέας ἐπικουρίας. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀντὶ νὰ καταπαύσωσι τὸν
 πόλεμον ἀπέστειλαν νέον στρατὸν καὶ στόλον ὑπὸ τοὺς στρα-

τηγούς Δημοσθένην καὶ Εὐρυμέδοντα· οἱ Ἀθηναῖοι ὁμῶς καὶ μετὰ τὴν ἔλευσιν τῆς νέας ἐπικουρίας ἡττήθησαν καὶ κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν· αἱ κατὰ θάλασσαν μάλιστα δύο τελευταῖαι ἦνται ἐβυθίσαν αὐτούς εἰς τὴν ἑσχάτην ἀπελπισίαν.

"Οθεν ἀπεπαύσαν νὰ ἐγκαταλίπωσι τὸν στόλον καὶ τὸ στρατόπεδον αὐτῶν καὶ νὰ ἀπέλθωσιν ἐκείθεν διὰ ξηρὰς εἰς τὰ ἐνδοτέρα τῆς νήσου Διηρέθησαν δ'εἰς δύο, καὶ τῆς μὲν ἐμπροσθοφυλακῆς ἠγεῖτο ὁ Νικίας, τῆς δὲ ὀπισθοφυλακῆς ὁ Δημοσθένης.

"Ολος δὲ ὁ στρατός ἀνήχεται εἰς πεσσαράκοις περίπου χιλιά-

-Δ' νῶτ ρόαχ ὅ 'ΑΛΛ' νεκελεχεΔ νήτ επωρούχω Ιακ εδοχέτακ -ένκ ρωζεῖληπκὲ ρητώρη αἷτ τεκα νόθλευσε κωνηθ

κν επρωρεπιώ Ιακ νηνύσο κε επρώρη νήτ εδοκ

ρεφδιὺ κεῖβ εβελεῖβ "Ε πριετὲ ριχημ ητοιτικ

υελὲ νερεση ρούτυο ρίε νε βερθεγκ ρωολύδορη

νολύτο ρεον Ιακ απειχατ Η ρκειργανε κκιρεθ

νωτηκατε κωλιχορικεῖ νω πορκά ητ νε νῶτ κέ

νήτ άρηκ ρυσιμελοτ ρουσ εδοδεΙ νήτ επητικενά

-άΣ κήτ υος νῳεγορενέ νερεηποτέτακ Ιακ νοτηκΙΜ

Ιοκηραχιλό ρικηρθΑ' νε νῶτ ιρεπ το 'ΑΛΛ' νεμ

νήτ νεσυφιθηκ Ιακ κεϋερεπ νεκατιρεμαπό ότ νεπηγητετακ

ρυστ νερητοδένευ 005 νε νεκατεκ νεπυετικόν νεκηραχιλό

νε το 'ΑΛΛ' .0005 νῶτ νεκατεκ νεπυετικόν Ιακ ρωολύδορη 004

ρολλυρόθ Ιακ ρολυσοδε ΑΔΚΙΒΙΑΔΗΣ νῶτ ιογητερη φιαΣ

ριποδ ρηδεδικΑ' δ Ιακ ρδη νεβλήπορη ρυιοπό ρυστ ρρη

δας.'Αλλ' ὁ Πύλιπος καὶ οἱ Συρακούσαι ἐγκαίρως πρόκαπα-
λαβόντες πάσας τὰς διόδους ἐξηνάγκασαν κατὰ πρῶτον μὲν
τὸν Δημοσθένην, ἕπειτα δὲ καὶ τὸν Νικίαν νὰ παραδοῶσιν
ἐπὶ τῷ ὄρει, ἵνα μηδαίς τῶν στρατιωτῶν θανατωθῇ μηδὲ ἀπα-
χθῇ εἰς δουλείαν. Ἄλλ' οἱ ὅροι τῆς συνθήκης παρεβιάσθησαν
καὶ οἱ μὲν πλείστοι τῶν παραδοθέντων κατεσφάγησαν, οἱ δὲ
λοιποὶ ἢ ἐπωλήθησαν ὥς ἀνδράποδα εἰς τὴν ἀγοράν ἢ ἐρρίφηθη-
σαν εἰς τὰ λατομεῖα, εἰς δεσμὰ τραυτά, τὰ ὅποια εἶνε πιχρο-
τερα καὶ αὐτοῦ τοῦ θανάτου καὶ μάλιστα διὰ ψυχὰς εὐγενεῖς
καὶ γυναῖκας. Τὸν δὲ Νικίαν καὶ Δημοσθένην ἀπέκτειναν βαρ-
βάρος καὶ ἀνάνδρους οἱ Συρακούσαι λιθοβολοῦντες αὐτοὺς (413).

ρονεμοχη ρωικνεγα ρεφδιviM νῶτύο ρερχεύκν δ Ιακ επεπε υοπ



Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἰσχυρῶς) Τρίτη περίοδος ἡ Δεκείλαιος πόλεμος (413-404).
 § 33. Νίκη τῶν Ἀθηναίων. Κἀθοδος
 τοῦ Ἀλκιβιάδου.
 Ἡ ἀγγελία τῆς ἐν Σικελίᾳ πανωλεθρίας ἐβίβησε τοὺς Ἀθηναίους εἰς τὴν ἐσχάτην ἀπελπισίαν. Δὲν ὑπῆρχε δὲ ἐν Ἀθῆναις οἰκογένεια, ἥτις νὰ μὴ ἐπένθυφόρησεν, ἀφ' οὗ ἐβδαιώθη ἡ διαδοθεῖσα φήμη περὶ τῆς ἐν Σικελίᾳ καταστροφῆς. Αἱ συμμάχιδες πόλεις ἀμέσως ἀπεστάτησαν, ἡσπαρτιατικὴ δὲ φρουρά κατέλαβε καὶ ὠχύρωσε τὴν Δεκείλαιαν. Ἀλλ' ὁ λαὸς τῶν Ἀθηναίων συνελθὼν κατ' ὀλίγον ἐπὶ τῆς πρώτης ἐκπλήξεως ἀνέλαβε τὴν πρώτην ἑαυτοῦ γενναίω φροσύνην καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἀντιστῇ μέχρι ἐσχάτων. Ἀμέσως δ' ἐξέλεξε δέκα ἄνδρας, προβούλους κληθέντας, καὶ ἐπέτρεψεν εἰς αὐτοὺς πᾶσαν ἐλευθερίαν ἐνεργείας. Κατασκευάσας δὲ τάχιστα καὶ νέον στόλον ἐκ τῶν ἐν τῇ ἀκροπόλει φυλαττομένων ἐξακισχιλίων ταλάντων ἀνέκτησε τὴν Λέσβον καὶ ἐνίκησε τοὺς πολεμίους παρὰ τὴν Μίλητον καὶ κατέστησεν κέντρον τῶν ἐνεργειῶν του τὴν Σάμον. Ἀλλ' οἱ περὶ τὸν Πείσανδρον ἐν Ἀθῆναις ὀλιγαρχικοὶ κατήργησαν τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα καὶ καθίδρυσαν τὴν ὀλιγαρχίαν, ἀντὶ δὲ τῆς βουλῆς τῶν 500 συνέστησαν τοὺς 400 προβούλους καὶ τὴν ἐκκλησίαν τῶν 5000. Ἀλλ' οἱ ἐν Σάμῳ στρατηγοὶ τῶν Ἀθηναίων Θράσυβουλος καὶ Θράσυλλος, πρὸς τοὺς ὁποίους προσῆλθεν ἤδη καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης, ὅστις περιῆλθεν ἤδη εἰς ῥῆξιν πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους, ἐγκαθίδρυσαν διὰ τοῦ Θηράκωντος πάλιν τὴν δημοκρατίαν καὶ ἐφήρισαν τὴν καθόδον τοῦ Ἀλκιβιάδου. Ὁ Ἀλκιβιάδης ὁμῶς δὲν ἠθέλησε νὰ ἐπανεέλθῃ ἀμέσως εἰς τὰς Ἀθῆνας, ἀλλ' ἀφ' οὗ διαπραξὴ λαμπρὸν τι κατόρθωμα. Οἱ ἐν Σάμῳ στρατηγοὶ τῶν Ἀθηναίων ἐνίκησαν τοὺς Λακεδαιμονίους παρὰ τὸ μεταξὺ Ἀλκυδίου καὶ Σηστοῦ ἀκρωτήριον, τὸ καλούμενον Κυνὸς σῆμα, καὶ παρὰ τὴν Ἀβυδον (411). Εἰς τὴν δευτέραν ταύτην νίκην συνέτελεσε καὶ ὁ ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς μάχης φθάσας Ἀλκιβιάδης μετὰ δέκα ὀκτὼ πλοίων. Τὸ ἐπόμενον ἔτος κατέτροπώσαν κατὰ κράτος παρὰ τὴν Κυζικὸν τὸν στόλον τῶν Λακεδαιμονίων, ὅπου ἔπεσε καὶ ὁ ναύαρχος αὐτῶν Μίνδαρος γενναίως μαχόμενος.

Τὸ μέγεθος τῆς συμφορᾶς παρέστησε κάλλιστα ἡ πρὸς τὴν Σπάρτην πεμπομένη ἑπιστολὴ τοῦ γραμματέως Ἰπποκράτους· «Ἐρρεῖ τὰ καλὰ Μίνδαρος· ὁ δ' ἀπεσούρι· πεινῶντι τῶνδρες ἀπορίοιμες τί χρὴ δρᾶν»· ἦτοι ἀκατεστράφη ὁ στόλος· ὁ Μίνδαρος ἐφονεύθη· πεινοῦσιν οὖν ἄνδρες· ἀπαραύμεν τί πρέπει νᾶ πράξωμεν». Μετὰ τὴν περιφανῆ ταύτην νίκην ὁ Ἀλκιβιάδης καταλαβὼν πολλὰς πόλεις κατεχομένας ἤδη ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τὸν Βυζάντιον καὶ τὴν Χαλκηδῶνα καὶ στρεψάσας τὴν κυριαρχίαν τῶν Ἀθηναίων κατέπλευσεν εἰς Πειραιᾶ, ὅπου ἔτυχεν ἐνθουσιώδους ὑποδοχῆς (407).

§ 34. Λύσανδρος, Καλλικρατίδας, Ναυμαχία ἐν Ἀργινούσαις.

Τὸν Μίνδαρον διεδέχθη εἰς τὴν ναυαρχίαν ὁ Λύσανδρος, ἀνὴρ πανοῦργος καὶ δραστήριος. Ὁ Λύσανδρος κατῴρθωσε νᾶ προσελύσῃ εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Λακεδαιμονίων καὶ Κύρον τὸν νεώτερον, διάδοχον τοῦ Τισσαφέρνης, καὶ διὰ τῆς χρηματικῆς αὐτοῦ συνδρομῆς πληρῶσας ἐννεήκοντα ναῦς κατεναυμάχησε παρὰ τὴν Ἐρεβαν τὸν στόλον τῶν Ἀθηναίων ὅπου ἔπεσε καὶ ὁ ἀντιναύαρχος αὐτῶν Ἀντίοχος (407). Ὁ Ἀλκιβιάδης ναύαρχος ἤδη ὢν τῶν Ἀθηναίων εἶχε μεταβῆ εἰς Φώκαιαν πρὸς συλλογὴν χρημάτων καὶ ὅπως συνεννοηθῇ καὶ μετὰ τοῦ Θρασυβούλου, ὅστις ἐπολιόρκει τὴν πόλιν. Εἶχε δὲ ἀπαγορεύσει αὐστηρῶς εἰς τὸν Ἀντίοχον πᾶσαν ἐχθροπραξίαν πρὸς τὸν Λύσανδρον, ἀλλ' αὐτὸς δὲν ὑπήκουσεν. Ἐκ τοῦ ἀτυχήματος αὐτοῦ λαβὼν ἀφορμὴν ὁ ἄστατος δῆμος τῶν Ἀθηναίων καθήρεσε τῆς στρατηγίας τὸν Ἀλκιβιάδην καὶ ἐξέλεξεν ἀντ' αὐτοῦ δεκά ἑτέρους στρατηγούς. Τὸν Λύσανδρον κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος διεδέχθη ὡς ναύαρχος ὁ Καλλικρατίδας, ἀνὴρ πανελληνίων φρονημάτων καὶ ἐφάμιλλος μὲν καθ' ὅλα πρὸς τὸν Βρασίδαν, ἀλλὰ πολὺ ὑπέρτερος τοῦ Λυσάνδρου κατὰ τὴν στρατηγικὴν μεγαλοφυΐαν καὶ γενναϊότητα. Ὁ Καλλικρατίδας ἐνίκησε τὸν στρατηγὸν τῶν Ἀθηναίων Κόνωνα καὶ κατετρόπωσε τὸν πρὸς βοήθειαν αὐτοῦ ἐπελθόντα Διομέδοντα. Κυριεύσας δὲ καὶ τριάκοντα ναῦς ἐξηνάγκασε τὸν Κόνωνα νᾶ ἐγκλεισθῇ μετὰ τοῦ ὑπολειπομένου

στόλου εἰς τὸν λιμένα τῆς Μιτυλήνης. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέστειλαν πρὸς βοήθειαν τοῦ πολιορκουμένου Κόνωνος τὸν στόλον αὐτῶν ἐξ ἑκατὸν τεσσαράκοντα νεῶν. Ὁ Καλλικρατίδας μάθων τὴν ἐπίλευσιν τοῦ στόλου τῶν Ἀθηναίων ἐπέδραμεν εἰς συνάντησιν αὐτοῦ, ἀφήσας πρὸς πολιορκίαν τοῦ Κόνωνος πενήτηκοντα ναῦς ὑπὸ τὸν Ἑτεόνικον. Οἱ δύο στόλοι συνητηθήσαν παρὰ τὰς Ἀργινοῦσας νήσους, αἱ ὁποῖαι κεῖνται μεταξὺ Λέσθου καὶ μικρᾶς Ἀσίας. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐνίκησαν καταβιθύσαντες ἐβδομήκοντα πολεμικὰς ναῦς αὐτοὶ δὲ ἀποβαλόντες εἴκοσι πέντε. Εἰς τὴν ναυμαχίαν ταύτην ἔπεσε καὶ ὁ γενναῖος Καλλικρατίδας (406). Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ Ἀθηναῖοι στρατηγοὶ ἔνεκα τῆς σφαδρᾶς τρικυμίας δὲν ἡδυνήθησαν νὰ σώσωσι τοὺς ναυαγούς κατεδικάσθησαν ὑπὸ τοῦ παραφόρου ὄχλου τῶν Ἀθηναίων ὀκτὼ τούτων εἰς θάνατον, ἐξ ὧν οἱ δύο διεφυγον αὐτὸν μὴ ἐμφανισθέντες ἐν τῇ δίκῃ.

§ 35. Ἡ ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς ναυμαχία. Τέλος τοῦ πολέμου.

Τὸν γενναῖον καὶ ἐνῆρτον Καλλικρατίδαν διεδέχθη ἐπὶ τὴν ἀρχὴν πάλιν ὁ πολυμήχανος καὶ δόλιος Λύσανδρος, ὅστις καταλαβὼν τὴν Λάμψακον κατέστη κύριος πάσης τῆς θαλάσσης τῆς κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι προσωρμίσθησαν ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς ἀπέναντι τῆς Λαμψάκου καὶ παρὰ τὰς προτροπὰς τοῦ ἐν Θράκῃ διαμένοντος Ἀλκιβιάδου προέκάλουν εἰς μάχην τὸν Λύσανδρον καὶ κατόπιν, ἐπειδὴ οὗτος ἀπέφευγε τὴν μάχην, διεσκορπίζοντο εἰς τὴν ξηρὰν ἐπαναπλέοντες. Ἀλλ' ὁ Λύσανδρος καιροφυλακτήσας αὐτοὺς κατὰ τὴν πέμπτην ἡμέραν, καθ' ἣν διεσκορπίσθησαν εἰς τὴν ξηρὰν, καὶ ἐτίπεσάν αἰφνὴς ἐκυρίευσεν ἅπαντα τὸν στόλον αὐτῶν, πλὴν ὀκτὼ πλοίων, τὰ ὅποια διεσώθησαν ὑπὸ τὸν Κόνωνα εἰς Κύπρον, καὶ τῆς ἱερᾶς Παράλου, ἣτις ἔφερεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὴν θλιβεράν ἀγγελίαν (405). Ὁ Λύσανδρος ἐξαγαγὼν πάραυτα εἰς τὴν ξηρὰν τὸν στρατὸν τοῦ ἐξώγησε τρεῖς ἕως τέσσαρας χιλιάδας ἀνδρῶν, τοὺς ὁποίους μεταγαγὼν εἰς Λάμψακον ἐφύενυσεν ἅπαντας. Ἀφ' οὗ δὲ καθυπέταξε καὶ πάσας τὰς συμμάχους πόλεις τῶν Ἀθηναίων καὶ ἐγκαθίδρυσεν πανταχοῦ ἀρχὰς

καὶ πολίτευμα ὀλιγαρχικόν, κατέπλευσεν εἰς Πειραιᾶ. Καὶ αὐ-
 τὸς μὲν ἀπέκλεισε τὰς Ἀθήνας ἀπὸ θαλάσσης, αἱ δὲ βρισιεῖς
 τῆς Σπάρτης, Ἄγις καὶ Πausανίας, ἀπέκλεισαν αὐτὰς ἀπὸ ξη-
 ρᾶς μετὰ συμπάντος τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ. Οὕτω δὲ αἱ
 Ἀθηναῖοι ἐξηντλημένοι ἐκ τοῦ μακροῦ πολέμου καὶ δεινῶς ὑπὸ
 τῆς πείνης καταθασανίζόμενοι ἠναγκάσθησαν μετὰ πολύμνηνον
 ἀποκλεισμόν νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὸν νικητὴν. Τὰ μακρὰ τείχη
 καὶ τὰ ὀχυρώματα τοῦ Πειραιῶς κατεσκάφησαν, ὁ στόλος αὐ-
 τῶν παρεδόθη, πλὴν δέκα πλοίων, ἀνεκλήθησαν αἱ ἐξόριστοι,
 πᾶσαι αἱ ὑποτελεῖς καὶ ὑπήκοοι πόλεις ἀφίθησαν ἐλεύθεροι,
 συνεδέθη συμμαχία καὶ ἐπιμαχία μετὰ τῆς Σπάρτης καὶ τὸ
 πάντων σπουδαιότατον κατηργήθη τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα,
 ἡ δὲ διοίκησις τῆς πόλεως ἀνετίθη εἰς τριάκοντα ἄνδρας ὀλι-
 γαρχικούς, οἵτινες ἕνεκα τοῦ σκληροῦ τρόπου τῆς διοικήσεώς
 τῶν ἐπεκλήθησαν οἱ **τριάκοντα τύραννοι**.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

Ἡ ἡγεμονία τῆς Σπάρτης (404—371).

§ 36. Οἱ τριάκοντα τύραννοι. Θρασύδουλος.

Μετὰ τὴν τελευταίαν ἥττάν τῶν Ἀθηναίων καὶ τὴν ὑπό-
 γραφὴν τῆς συνθήκης τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος ἀνέλαβεν
 ἡ Σπάρτη, ἥτις κατέλυσε πανταχοῦ τὸ δημοκρατικὸν πολί-
 τευμα καὶ τὰς ἀρχὰς καὶ συνέστησε τὸ ὀλιγαρχικὸν πολίτευμα
 ὑπὸ τὸν ἀρμοστήν καὶ τὴν δεκαдарχίαν. Ὑπεχρέωσε δὲ καὶ τὰς
 ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν αὐτῆς πόλεις νὰ πληρώνωσιν ὑπὲρ τὰ χίλια
 ταλάντα ἐτήσιον φόρον. Εἰς πλῆλὰς δὲ πόλεις καθίδρυσε κα-
 σπαρτιατικὴν φρουράν. Ἀλλ' οὐδεμία ἄλλη πόλις ὑπέστη τόσα
 δεινὰ, ὅσα ὑπέστησαν αἱ Ἀθηναὶ ὑπὸ τὴν διοίκησιν τῶν **τριά-
 κοντα τυράννων**. Οὗτοι ἐξελέχθησαν τὸ κατ' ἀρχὰς νὰ μεταρ-
 ρυθμίσωσι τὸ πολίτευμα ἐπὶ τὸ ὀλιγαρχικώτερον. Ἀλλ' ἀφ' οὗ
 διώρισαν αὐθαιρέτως νέας ἀρχὰς καὶ συνέστησαν τὴν βουλὴν
 τῶν πεντακοσίων τυφλῶς ὑπακούουσάν πρὸς αὐτοὺς καὶ ἔλαβον
 ἐκ Σπάρτης φρουράν πεντακοσίων ἀνδρῶν ὑπὸ ἀρμοστήν τὸν

Καλλίβιον, ἤρχισαν νὰ φρονεύωσιν ἀδιακρίτως πάντας τοὺς πολίτας, ὅσοι ὑπερεῖχον κατὰ τὸν πλοῦτον, ὅπως διαρπάξωσι τὰς περιουσίας τῶν. Ὅθεν πολλοὶ τῶν πολιτῶν ἠναγκάσθησαν νὰ ζητήσωσι τὴν διὰ τῆς φυγῆς σωτηρίαν. Μεταξὺ τῶν φυγάδων εἰς ἦτο καὶ ὁ Θρασύβουλος, ὅστις κατέφυγεν εἰς τὰς Θήβας. Ὁ Θρασύβουλος ἀπεφάσισε νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν πατρίδα τοῦ ἀπὸ τοὺς τυράννους καὶ πρὸς τοῦτο κατέλαβε μετὰ ἐβδομήκοντα ἄλλων φυγάδων τὴν Φυλὴν, προύριον ὀχυρόν, κείμενον εἰς τὰ μεθόρια τῆς Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας. Ἐκεῖ δὲ προσῆλθον καὶ ἄλλοι φυγάδες ἐν ὧν περὶ τοὺς ἑπτακοσίους. Οἱ τριάκοντα τυράννοι ἐπῆλθον κατ' αὐτῶν, ἀλλ' ἠττηθέντες ἐπέστρεψαν εἰς τὴν πόλιν.

Οἱ περὶ τὸν Θρασύβουλον μετὰ πέντε ἡμέρας κατέλαβον διὰ νυκτός τὸν Πειραιᾶ. Οἱ περὶ τοὺς τριάκοντα ἐπελθόντες κατ' αὐτῶν ἠττήθησαν εἰς μάχην κρίσιμον, εἰς τὴν ὅποιαν ἐφρονεῦθη καὶ αὐτὸς ὁ Κρητίας, ὁ πρῶτος καὶ χερίστος τῶν τριάκοντα. Τὴν ἐπιούσαν ἡ βουλὴ συνελθοῦσα καθήρεσε τοὺς τριάκοντα καὶ ἐξέλεξεν ἀντὶ αὐτῶν δέκα ἑτέρους ἄρχοντας. Ἀλλὰ καὶ οὗτοι κατ' οὐδὲν διέσερον τῶν τριάκοντα καὶ μάλιστα πρὸς ὑποστήριξιν ἑαυτῶν ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῆς Σπάρτης, ἥτις ἀπέστειλε μετὰ ἰσχυρᾶς δυνάμεως τὸν Λύσανδρον. Μετ' ὀλίγον ὁμοῦς ἐπῆλθε καὶ ὁ ἕτερος τῶν βασιλέων τῆς Σπάρτης, ὁ Πausanίας, ὅστις φθονῶν τὸν Λύσανδρον κατώρθωσε νὰ συμφιλώσῃ τοὺς Ἀθηναίους. Οὕτω μετὰ τὴν συνδιαλλαγὴν ἐχορηγήθη γενικὴ ἀμνηστία, ἐκ τῆς ὁποίας ἐξηρέθησαν οἱ τριάκοντα καὶ οἱ δέκα. Ἀποκατέστη δὲ καὶ πάλιν τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα.

Ἡ ἀνάστασις τοῦ Κύρου καὶ ἡ κατάδοσις τῶν μυριῶν. (401—900)

Ὁ Κύρος ὁ νεώτερος ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ του, τοῦ βασιλέως τῆς Περσίας Ἀρταξέρξου τοῦ Μνήμονος, σατράπης τῆς Λυδίας, Φρυγίας καὶ Καππαδοκίας. Θέλων οὗτος νὰ ἐκθρονίσῃ τὸν ἀδελφόν του καὶ νὰ καταλάβῃ αὐτὸς τὸν θρόνον ἐσπράτευsen ἐπὶ τὴν Ἀσίαν παραλαβὼν δεκακισμυρίου Πέρσας καὶ δέκα τρεῖς περίπου χιλιάδας Ἑλλήνων.

μισθοφόρων ὑπὸ Κλέαρχον τὸν Λακεδαιμόνιον. Μετὰ τρίμηνον ὁδοιπορίαν συναντήσας τὸν ἀδελφόν του ἄγοντα περὶ τὰς ἑκατὸν μυριάδας στρατοῦ παρὰ τὰ Κούναξα τῆς Μεσοποταμίας συνῆψε πρὸς αὐτὸν μάχην, καθ' ἣν οἱ μὲν Ἕλληνες ἐνίκησαν τοὺς Πέρσας καὶ ἐτρέψαν εἰς φυγὴν, ἀλλ' ἐφονεύθη ὁ Κῦρος ἐφορμήσας καὶ πληγώσας τὸν ἀδελφόν του. Μετὰ ταῦτα γενομένης ἀνακωχῆς, ὁ Τισσαφέρνης συλλαμβάνει δολίως καὶ φονεῖ τὸν Κλέαρχον καὶ τοὺς λοιποὺς στρατηγούς τῶν Ἑλλήνων. Οὕτω δὲ οἱ Ἕλληνες ἔμειναν καὶ ἄνευ στρατηγῶν. Συνελθόντες δ' ἐκ τῆς πρώτης ἐκπλήξεως ἐξέλεξαν νέους στρατηγούς τῶν ὁποίων ἐπισημότερος ἦτο ὁ Ἀθηναῖος Εὐνοφῶν, ὅστις παρηκολούθει ὡς ἐθελοντῆς τὸν στρατηγὸν Πρόξενον τὸν Βοιωτίον. Καύσαντες πάντα τὰ περιττὰ αὐτῶν σκευὴ ἀπεφασίσαν νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν πατρίδα τῶν μὲ τὰ ὄπλα εἰς χεῖρας, ἀναθέτοντες τὰς ἐλπίδας τῶν εἰς τὴν ἀνδρείαν τῶν καὶ εἰς τὴν θεῖαν βοήθειαν. Οὕτω δ' ἤρχισεν ἡ περιφημος κάθοδος τῶν μυρίων διὰ μέσου χωρῶν ἀγνώστων ἄνευ ὁδηγοῦ καὶ χάρτου, διὰ μέσου λαῶν βαρβάρων καὶ πολεμικῶν, διὰ μέσου ποταμῶν ἀδιαβάτων καὶ χιονοσκεπῶν ὁρέων ἐν τῷ μέσῳ τοῦ χειμῶνος καὶ τοῦ δριμυτάτου ψύχους. Στερούμενοι δὲ τῶν πάντων καὶ ἐλεεινῶς κακυχόμενοι ἔφθασαν τέλος μετὰ πορείαν τεσσάρων ὅλων μηνῶν ἐπὶ τοῦ ὄρους, τὸ ὁποῖον ἐκαλεῖτο Θήχης, ἐκεῖθεν δὲ ἰδόντες τὴν θάλασσαν μετ' ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἀγαλλιάσεως ἐχαιρέτισαν αὐτὴν ὡς σώτειραν ἑαυτῶν κραυγάζοντες, «θάλαττα, θάλαττα». Συναθροιζόμενοι δ' ἐκεῖ ἐνηγκαλίζοντες ἀλλήλους καὶ ἔχυνον δάκρυα χαρᾶς καὶ ἐπισωρεύοντες λίθους καὶ ἐπιθέτοντες ὄπλα καὶ τετραυσμένας ἀσπίδας ἀνήγειρον ἐνδοξότατον ἀληθῶς τρόπαιον. Ἐντεῦθεν κατῆλθον εἰς τὴν Τραπεζοῦντα, ὅπου διὰ θυσιῶν καὶ γυμνικῶν ἀγώνων ἐξεδήλωσαν τὴν εὐγνώμοσύνην τῶν εἰς τὸν Δία τὸν σωτῆρα καὶ τοὺς ἄλλους θεούς. Ἐκεῖθεν 8,600 ἐκ τῶν 12,900 ἔφθασαν εἰς Κερασοῦντα, ὅθεν μετὰ νέας περιπετείας διεπεραιώθησαν εἰς τὸ Βυζάντιον. Ἐκεῖθεν δ' ἐξακισχίλιοι τούτων προσκληθέντες μετέβησαν εἰς τὴν Αἰολίδα καὶ κατετάχθησαν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν τῆς Σπάρτης Θίμβρωνα, ὅστις εἶχεν ἀποσταλῆ πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ Ἑλληνικῶν πόλεων.

§ 38. Νέαι συγκρούσεις Ἑλλήνων καὶ Περσῶν
Θίμβρων, Δερκελίδας, Ἀγησίλαος (400-396)

Ὁ Ἀρταξέρξης μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κύρου ἀνέθηκε τὴν διοίκησιν τῶν Ἰωνικῶν πόλεων εἰς τὸν Τισσαφέρνην, ὅστις ἠθέλησε νὰ τιμωρήσῃ τὰς ἐλληνικὰς πόλεις διὰ τὴν πρὸς τὸν Κύρον εὐνοίαν. Ὅθεν αὐταὶ ἐζήτησαν τὴν προστασίαν τῆς Σπάρτης, ἣτις ἀπέστειλε τὸν Θίμβρωνα μὲ ἐπτάκισχιλους ὀπλίτας καὶ τριακοσίους ἵππους μετὰ τῶν ὁποίων ἠνώθησαν καὶ πολλοὶ θέλονταί ἐκ τῶν Ἰωνικῶν πόλεων καὶ οἱ ἐξακισχίλιοι Κύριοι (400 π. Χ.). Ὁ Θίμβρων ἐκυρίευσεν πόλεις τινὰς τῆς Αἰολίδος καὶ ἐπολιόρκησεν τὴν Λάρισαν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ στρατὸς αὐτοῦ παρεξέτράπη εἰς λεηλασίας καὶ ἀρπαγὰς, ἀνεκλήθη ὁ Θίμβρων καὶ ἀπεστάλη ἀντ' αὐτοῦ ὁ πάνουργος Δερκυλίδας, ὅστις ἐκυρίευσεν τὴν Λάρισαν καὶ ἄλλας ὀκτὼ Αἰολικὰς πόλεις, αἱ ὁποῖαι ἀνῆκον εἰς τὴν σατραπείαν τοῦ Φαρναβάζου. Ἐπὶ τέλους συνωμολογήθη ἀνακωχὴ. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἀνηγγέλθη εἰς τὴν Σπάρτην, ὅτι οἱ σατράπαι συναθροίζουσι νέας δυνάμεις πρὸς ὑποδούλωσιν τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων ἀπεφασισε νὰ ἐκστρατεύσῃ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Ἀγησίλαος. Ὁ Ἀγησίλαος ἦτο υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Ἀρχιδάμου, ἦγε δὲ τότε τὸ τεσσαρακοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας. Ἦτο μικρὸς τὸ ἀνάστημα καὶ χυλὸς τὸν ἕτερον πόδα, ἀλλ' εἰς τὸ εὐτελὲς ἐκεῖνο σῶμα ἐνυπῆρχε ῥώμη σωματικὴ καὶ ψυχικὴ μεγαλοφροσύνη. Παραλαβὼν δὲ ὁ Ἀγησίλαος ὀκτάκισχιλους ἄνδρας διεπραιώθη εἰς τὴν Ἀσίαν διανοούμενος τὴν κατάλυσιν τοῦ Περσικοῦ κράτους. Φθάσας εἰς τὴν Ἐφεσον παρέτεινεν ἐπὶ τρεῖς μῆνας τὴν συνομολογηθεῖσαν ἀνακωχὴν. Ἀλλὰ πρὶν ἢ παρέλθῃ αὕτη, οἱ σατράπαι συναθροίσαντες νέας δυνάμεις ἀπήτησαν ἀπὸ τὸν Ἀγησίλαον νὰ ἀπέλθῃ τῆς Ἀσίας. Ἀλλὰ ὁ Ἀγησίλαος ἀντὶ νὰ ἀναχωρήσῃ εἰσέβαλεν εἰς τὴν πλουσίαν Φρυγίαν καὶ λαβὼν πλεῖστα λάφυρα καὶ αἰχμάλωτους ἐπέστρεψε καὶ διεχείμασεν εἰς τὴν Ἐφεσον (396). Κατὰ δὲ τὸ ἔξρ τοῦ ἐπομένου ἔτους ἐτράπη ἐπὶ τὰς Σάρδεας, καὶ ἄφ' οὗ ἐλεηλάτησε τὴν χώραν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας συνεχρότησε μάχην πρὸς τοὺς ἐπελθόντας πολεμίους παρὰ τὸν Πα-

κτωλὸν ποταμὸν καὶ κατετρόπωσεν αὐτοὺς κατὰ κράτος (395 π. X.). Μετὰ τὴν ἥτταν ταύτην ὁ μονάρχης τῆς Περσίας διέταξε ν' ἀποκεφαλισθῇ ὁ Τισσαφέρνης καὶ ἀνέθηκεν τὴν διοίκησιν εἰς τὸν Τιθραύστην. Ἐν ᾧ δὲ ὁ Ἀγησίλαος ἡτοιμάζετο νὰ εἰσβάλῃ κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας, ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ διαταγὴν τῆς Σπάρτης.

§ 39. Βοιωτικὸς ἢ Κορινθιακὸς πόλεμος.

Ἀνταλκίδειος εἰρήνη (395—387).

Ἡ Σπάρτη ἀναλαβοῦσα τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον κατεπίεσεν ἔτι μᾶλλον τῶν Ἀθηναίων τοὺς Ἕλληνας καὶ διὰ τοῦτο ἀπέβη μισητή. Τὴν περίστασιν ταύτην ὁ διαδεχθεὶς τὸν Τισσαφέρνην Τιθραύστης ἐθεώρησε καταάλληλον καὶ ἀπέστειλεν εἰς Ἑλλάδα μὲ χρήματα τὸν Ῥόδιον Τιμοκράτην, ὅστις κατώρθωσε νὰ συνενώσῃ εἰς συμμάχίαν τὰς Θήβας, τὴν Κόρινθον, τὸ Ἄργος καὶ τὰς Ἀθήνας. Οὕτω δὲ ἐξεργάγη ὁ Βοιωτικὸς ἢ Κορινθιακὸς ἐπικληθεὶς πόλεμος. Τὴν πρώτην δ' ἀφορμὴν εἰς τὸν πόλεμον ἔδωσαν οἱ Ἀρκροί, οἵτινες ὑποκινήθηεντες ὑπὸ τῶν Θηβαίων εἰσέβαλον εἰς Φωκίδα. Ὁ δὲ Λύσανδρος σπεύσας πρὸς βοήθειαν τῶν Φωκίων καὶ θελήσας νὰ κυριεύσῃ ἐξ ἐφόδου τὴν Ἀλιάρτον ἀπεκρούσθη καὶ ἐφονεύθη (395 π. X.). Ἡ Σπάρτη ἔνεκα τούτων ἠναγκάσθη νὰ ἀνακαλέσῃ ἐκ τῆς Ἀσίας τὸν Ἀγησίλαον, ὅστις ὑπακούων εἰς τοὺς νόμους τῆς πατρίδος ἐσπευσε νὰ ἐπανέλθῃ. Φθάσας δ' εἰς Κορώνειαν τῆς Βοιωτίας εὗρε συγκεντρωμένους πάλιν ἐκεῖ τοὺς συμμάχους, τοὺς ὁποίους εἶχε νικήσει ὁ Ἀριστόδημος, ὁ ἕτερος τῶν βασιλέων τῆς Σπάρτης. Ἐκεῖ συνήφθη μάχη φονικωτάτη, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐνίκησε μὲν ὁ Ἀγησίλαος, ἀλλ' ἐπληγώθη καὶ διέτρεξε τὸν ἑσχατον κίνδυνον (394). Ἐντεῦθεν ὁ πόλεμος μετηνέχθη εἰς Κορινθίαν, ὅπου οὐδεμία μὲν συνήφθη κρίσιμος μάχη, ἀλλ' ὁ Ἀθηναῖος Ἴφικράτης διὰ τῶν πελταστῶν του κατέκοψε μίαν ὁλόκληρον μόραν τῶν Σπαρτιατῶν ἐξ ἑξακοσίων ὁπλιτῶν ἐπιστρέφουσας εἰς Σπάρτην. Ὁ δὲ Κόρωνων διοικῶν τὸν στόλον τῶν Ἀθηναίων καὶ Περσῶν ἐνίκησε παρὰ τὴν Κνίδον τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ οὕτως ἐφύλαξεν

ἀπ' αὐτῶν τὴν ἡγεμονίαν τῆς θαλάσσης, ἀνήγειρε δὲ καὶ τὰ τεῖχη τοῦ Πειραιῶς καὶ τῶν Ἀθηνῶν (393).

Ἔνεκα τῶν τελευταίων τούτων ἀτυχημάτων ἡ Σπάρτη διὰ τοῦ Ἀνταλκίδου συνῆψε πρὸς τοὺς Πέρσας ἐπονείδιστον εἰρήνην, κληθεῖσαν ἀπ' αὐτοῦ Ἀνταλκίδειον (387). Κατὰ τὴν αἰσχρὰν ταύτην εἰρήνην ἡ Κύπρος καὶ αἱ παράλιαι πόλεις τῆς μικρᾶς Ἀσίας παρεδόθησαν εἰς τοὺς Πέρσας, αἱ δὲ λοιπαὶ νῆσοι, πλὴν τῆς Δήμου, Ἰμβρου καὶ Σκύρου, κατεχομένων ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, ἐκηρύχθησαν αὐτόνομοι.

§ 40. Καταθλιπτικὴ διαγωγή τῆς Σπάρτης.

Θῆβαι. Πελοπίδας. Ἐπαμεινώνδας.

Ἡ Σπάρτη μετὰ τὴν Ἀνταλκίδειον εἰρήνην ἀπεδείχθη ἔτι μάλλον τυραννική. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν κατέστρεψε τὴν Μαντίνειαν καὶ διώκισε τοὺς κατοίκους αὐτῆς εἰς τέσσαρας κώμας (385). Ἐπειτα κατέλυσε τὴν Ὀλυμπιακὴν ὁμοσπονδίαν καὶ τέλος διὰ τοῦ Φοιβίδου, διερχομένου ἐκεῖθεν μετὰ στρατοῦ εἰς Ὀλυθον, κατέλαβε τὴν Καδρεῖαν, ἀκρόπολιν τῶν Θηβῶν (382). Καὶ εἰς μὲν τὴν Καδμεῖαν ἐθεσεν ἰδίαν φρουράν, τὴν δὲ διοίκησιν παρέδωκεν εἰς τοὺς φίλους τῆς ὀλιγαρχικῆς, οἱ ὅποιοι ἔδειξαν τὴν αὐτὴν σκληρὰν διαγωγὴν, τὴν ὁποίαν ἄλλοτε οἱ ἐν Ἀθήναις τριάκοντα τύραννοι, ἄλλους μὲν ἐκ τῶν δημοκρατικῶν θανατώσαντες, ἄλλους δὲ ἐξαναγκάσαντες νὰ σωθῶσι διὰ τῆς φυγῆς εἰς Ἀθήνας. Μεταξὺ τούτων συγκαταλέγεται καὶ ὁ Πελοπίδας, ἀνὴρ ἐξ εὐγενοῦς καὶ πλουσίας οἰκογενείας καταγόμενος, γενναῖος καὶ ῥωμαλέος, φιλελεύθερος καὶ μισοτύραννος. Ὁ Πελοπίδας λοιπὸν καὶ ἄλλοι τινὲς πρόσφυγες συνεννοηθέντες μὲ τοὺς ἐν Θήβαις ὑμόφρονες φίλους τῶν ἐφόνευσαν τοὺς συμποσιάζοντας Βοιωτάρχας καὶ ἐγκατέστησαν τὴν δημοκρατίαν, τὴν δὲ φρουράν τῆς Καδμεῖας, παραδοθεῖσαν ὑπόσπονδον, ἀπέλυσαν (379). Ὁ Πελοπίδας συνέστησε καὶ τὸν ἱερὸν λόχον ἐκ 300 νέων τῶν ἀρίστων οἰκογενειῶν τῶν Θηβῶν. Ὁ δ' Ἐπαμεινώνδας ἦτον ἀνὴρ ἐνάρετος καὶ λίαν φιλόπατρις, εἶχε δὲ καὶ ἀνδρείαν καὶ στρατηγικὴν μεγαλοφυΐαν ἐξαιρετον. Συνειργάσθη δὲ γενναίως μετὰ τοῦ Πελοπίδα καὶ τῶν ἄλλων πρὸς τὸν στενὸν ἀποκλεισμόν τῆς σπαρτιατικῆς φρουρᾶς καὶ συνέ-

πραξε μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν συγκρότησιν καὶ τὴν ἐξάσκησιν τοῦ ἱεροῦ λόχου, ἐπενόησε δὲ καὶ τὴν *λοχὴν γάλαργα*, εἰς τὴν ὁποίαν κυρίως ὀφείλεται ἡ ἥττα τῆς Σπάρτης καὶ ἡ δόξα καὶ τὸ μεγαλεῖον τῶν Θηβῶν. Οἱ Θηβαῖοι διὰ τῆς γενναιότητος τοῦ Πελοπίδου καὶ τῆς στρατηγικῆς μεγαλοφυΐας τοῦ Ἐπαμεινώνδου κατάρθρωσαν νὰ νικήσωσιν ἐπανελημμένους τοὺς Σπαρτιάτας.

§ 41. Ἡ ἐν Λεύκτροις μάχη (371 π. Χ.).

Τὸ ἀνωτέρω κατόρθωμα τῶν φυγάδων ἐπροξένησε μεγίστην ἐντύπωσιν καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ἡ δὲ Σπάρτη ἔσπευσε νὰ πέμψῃ βοήθειαν, ἀλλ' ἦτον ἀργὰ πλέον. Ὅθεν ἀπεφάσισε νὰ ἐκδικηθῇ τοὺς Θηβαίους καὶ ἀπέστειλε κατ' αὐτῶν τὸν βασιλεῖα Κλεόμβροτον μὲ δεκατέσσαρας χιλιάδας ὀπλίτας καὶ χιλίους ἐξακοσίους ἵππους, ὅστις ἐστρατοπέδευσε παρὰ τὰ *Λεῦκτρα τῆς Βοιωτίας*. Ἀπέναντι αὐτοῦ ἀντεστρατοπέδευσαν καὶ οἱ δύο στρατηγοὶ τῶν Θηβαίων, Ἐπαμεινώνδας καὶ Πελοπίδας, ἄγοντες περὶ τοὺς ὀκτακισχιλίους πεζοὺς καὶ χιλίους ἐξακοσίους ἵππους. Οἱ Θηβαῖοι εἶχον καταληφθῇ ὑπὸ φόβου, διότι καὶ ὀλιγαριθμότεροι ἦσαν καὶ οἱ μάντις ἔλεγον ὅτι οἱ οἰωνοὶ δὲν ἦσαν καλοί. Ἀλλ' ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐνεθάρρυνεν αὐτοὺς εἰπὼν τὸν περίφημον ἐκείνον στίχον τοῦ Ὀμήρου αἰεὶ οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης» δηλαδὴ εἰς εἶνε ὁ ἄριστος οἰωνὸς νὰ μάχεται τις ὑπὲρ τῆς πατρίδος του. Οὕτω δὲ οἱ Θηβαῖοι λαβόντες θάρρος ἐπολέμησαν γενναίως καὶ ἐνίκησαν τοὺς Σπαρτιάτας (371 π. Χ.). Εἰς τὴν μάχην αὐτὴν ἔπεσε καὶ αὐτὸς ὁ Κλεόμβροτος, 400 Σπαρτιάται, 1000 Λακεδαιμόνιοι καὶ δύο ἕως τρεῖς χιλιάδες ἐκ τῶν συμμάχων. Τὸ ἀτύχημα ὑπέμεινεν ἡ Σπάρτη μετὰ ἡρωικῆς γενναιότητος, οἱ δὲ ἔσθοροι ἀπηγόρευσαν ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς τῶν φονευθέντων καὶ τὸν ἐλάχιστον θρῆνον. Μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην ἡ Σπάρτη ἐστερήθη τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΩΝ ΘΗΒΩΝ (371—363).

Η ΕΝ ΜΑΝΤΙΝΕΙΑ ΜΑΧΗ. ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΕΠΑΜΕΙΝΩΝΔΟΥ.

§ 42. Εἰσβολὴ τῶν Θηβαίων εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην πλείεσται πόλεις τῆς Ἑλλάδος ἀπέσπασαν ἐκ τῆς Σπάρτης καὶ ἠνώθησαν μετὰς Θήβας. Ἀφ' οὗ δὲ ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐξησφάλισε τὴν ἐν Βοιωτίᾳ ἡγεμονίαν τῆς πατρίδος του, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἠπειλῆσε νὰ καταλάβῃ καὶ αὐτὴν τὴν Σπάρτην, τὴν ὁποίαν ἔσωσεν ἡ σύνοσις τοῦ Ἀγησιλάου. Ἀνήγειρε τὴν Μαντίνειαν καὶ *συνώκισεν* αὐτήν. Ἐπίσης ἀνίδρυσε καὶ τὴν Μεγαλόπολιν, τὴν ὁποίαν κατέστησε κέντρον τοῦ κοινοῦ συνεδρίου τῶν Ἀρκάδων, καὶ συγκαλέσας τοὺς ἀπανταχοῦ γῆς φυγοπάτριδας Μεσσηνίους συνώκισεν αὐτοὺς εἰς Μεσσήνην περὶ τὴν Ἰθώμην (321). Ἐκτοτε αἱ Θῆβαι συνεκέντρωσαν εἰς ἑαυτάς τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλ' αὕτη δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολὺν χρόνον, διότι συνηύξησε καὶ συγκατέπεσε μετὰ τοῦ Πελοπίδου καὶ Ἐπαμεινώνδου. Καὶ ὁ μὲν Πελοπίδας ἀπέθανεν ἐν Κυνος-κεφαλῇς ἡρωϊκῶς μαχόμενος κατὰ τοῦ τυράννου τῶν Φερῶν Ἀλεξάνδρου (364). Ὁ δὲ Ἐπαμεινώνδας ἐτελεύτησε μετὰ διετίαν εἰς τὴν ἐν Μαντινείᾳ μάχην, εἰσβαλὼν ἤδη τὸ τέταρτον εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ὁ Ἐπαμεινώνδας ἀποπειραθεὶς νὰ καταλάβῃ τὴν Σπάρτην καὶ τὴν Τεγέαν καὶ ἀποτυχὼν συνῆψε παρὰ τὴν Μαντίνειαν μάχην ἐκ παρατάξεως πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ τοὺς συμμάχους αὐτῶν. Μετὰ πολὺν χρόνον δὲ καὶ φονικώτατον ἀγῶνα κατετρόπωσε πάλιν τοὺς ἀντιπάλους διὰ τῆς *λοῆς φάλαγγος*, ἀλλ' ἔπεσε καὶ αὐτὸς λαβὼν θανατηφόρον πληγὴν εἰς τὸ στῆθος ὑπὸ δόρατος. Ὁ Ἐπαμεινώνδας ζῶν ἐτι μετεκομίσθη εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ συνελθὼν ἐκ τοῦ τραύματος κατὰ πρῶτον ἠρώτησεν, *ἂν δι-σώθῃ ἡ ἀσπίς του*· ἀφοῦ δὲ τῷ ἐπέδειξαν αὐτήν, ἠρώτησεν,

ἂν καὶ ἡ νίκη ἔμεινεν ὑπὲρ αὐτῶν, ἀφ' οὗ δὲ ἐβεβαιώθη καὶ περὶ τούτου, ἄρκετὰ ἐλθῶσα, εἶπε, καὶ διέταξε νὰ ἐκβάλωσι τὴν αἰχμὴν τοῦ δόρατος ἀπὸ τοῦ στήθους καὶ μετ' ὀλίγον ἐξέπνευσεν ἄγων τὸ 56 ἢ 57 ἔτος τῆς ἡλικίας. (362). Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην στιγμὴν δὲν ἀπέβαλε τὴν μεγαλοφροσύνην καὶ τὴν συνείδησιν τῶν μεγαλουργημάτων του, διότι ὅτε εἰς τῶν φίλων εἶπε πρὸς αὐτὸν «τελευταῖς ἄτεκνος, Ἐπαμεινώνδας» ἐκεῖνος ἀπεκρίθη. «Ὅχι· μὰ τὸν Δία, ἀλλ' ἀρίνω δύο ἀθανάτους θυγατέρας, τὴν ἐν Λεύκτροις καὶ τὴν ἐν Μαντινείᾳ νίκη». Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἐπαμεινώνδου αἱ Θῆβαι ἀπέβαλλον τὴν ἡγεμονίαν των. Τὸ δὲ δεινότερον, οὐδὲ ἄλλη τις ἐλληνικὴ πόλις ἠδυνήθη νὰ συγκεντρώσῃ εἰς ἑαυτὴν τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' ἐπηκολούθησεν ἐκλυσίς καὶ διαφορὰ πολιτικὴ, ἠθικὴ καὶ θρησκευτικὴ καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα, τῆς ὁποίας ἡ ἡγεμονία περιῆλθεν εἰς τὸν βασιλεῖα τῆς Μακεδονίας Φίλιππον τὸν Β'.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

Η ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΠΕΡΙΕΡΧΕΤΑΙ ΕΙΣ ΤΟΝ ΒΑΣΙΛΕΑ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΦΙΛΙΠΠΟΝ ΤΟΝ Β'.

Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΦΙΛΙΠΠΟΣ Ο Β'.

§ 43. Πρώτα κατορθώματα τοῦ Φιλίππου.

Φωκικὸς ἡ ἱερὸς πόλεμος.

Φίλιππος ὁ Β' ἦτο τρίτοκος υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀμύντου τοῦ Γ'. Μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ πρώτου ἀδελφοῦ του καὶ τὸν θάνατον τοῦ δευτέρου ἐν τινὶ μάχῃ διεδέχθη αὐτὸν ὁ Φίλιππος ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου υἱοῦ αὐτοῦ. Ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας ὁ Φίλιππος ἔλαβεν ἀρίστην ἀνατροφὴν καὶ ἐπὶ ὀκταετίαν διατελέσας ἐν Θήβαις ὡς ὁμηρος ἔλαβε τελειωτέραν ἐπιστηματικὴν καὶ ῥητορικὴν παιδείαν ὑπὸ τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ Παμμένους καὶ ἐκ τῆς συναναστροφῆς τοῦ Πέλο-

πίδου καὶ ἐπαμεινώνδου, τοῦ ὁποίου κατ' ἐξοχὴν πᾶς πράξεις
ἐζήλωσεν. Ἐπανελθὼν δὲ εἰς Μακεδονίαν καὶ καταλαβὼν τὸν
θρόνον μετερρύθμισε τὸν στρατὸν καὶ τὸν ὅπλισμόν αὐτοῦ καὶ
συγκροτήσας κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ ἱεροῦ λόχου τὴν πε-
κνήν μακεδονικὴν φάλαγγα καθυπέταξε πάντας τοὺς περὶ
οἰκοῦντας λαούς. Ἐπειτα ἐστράφη ἐπὶ τὴν Χαλκιδικὴν χερσό-
νησον καὶ καθυπέταξε πολλὰς πόλεις αὐτῆς. Ὁ δ' ὤνεν Ἑλλά-
δι διεξαγόμενος μεταξὺ τῶν ἱεροσύλων Φωκίων πρὸς τοὺς Θη-
βαίους, Λοκροὺς καὶ Θεσσαλοὺς, Φωκίος ἢ ἱερός ἐπικληθεὶς



ΦΙΛΙΠΠΟΣ

πολέμος, ἔδωκεν εὐλογον ἄφορμὴν εἰς τὸν Φίλιππον νὰ ἐπέμβῃ
εἰς τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος. Διήρκεισε δὲ ὁ ἱερός
οὗτος πόλεμος ἐπὶ δέκα ἔτη (356—346). Ἀφορμὴν εἰς τὸν
δεκαετῆ τούτον πόλεμον ἔδωκαν οἱ Φωκεῖς, τοὺς ὁποίους κα-
τεδίκασε τὸ Ἀμφικτιονικὸν συνέδριον εἰς ὑπέρογκον πρόστιμον,
ἐπειδὴ ἐκαλλιεργήσαν γῆν ἱερὰν τοῦ ἐν Δελφοῖς ναοῦ, καὶ ἄ-
νέθηκε τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀποφάσεως εἰς τοὺς Θηβαίους. Οἱ
Φωκεῖς, ἐπειδὴ οὐκ ἔδυνάμηντο νὰ πληρώσωσιν τὸ πρόστιμον,
ἠναγκάσθησαν πιεζόμενοι νὰ λάβωσι τὰ ὅπλα καὶ διὰ τῶν
ἱερῶν χρημάτων τοῦ ναοῦ, τὸν ὅποσον ἐσύλησαν, ἠδυνήθησαν
νὰ ἐξοπλίσωσι πολυάριθμα καὶ ἀξιώμαχα στῆφν μισθοφόρων
διὰ τῶν ὁποίων ἀντετάχθησαν γενναίως πρὸς τοὺς ἀντιπάλους
τῶν. Οἱ Θεσσαλοὶ, μετὰ τῶν ὁποίων συνετάσσοντο καὶ οἱ Λο-
κροὶ καὶ οἱ Θηβαῖοι, ἤττηθέντες δις ὑπὸ τῶν Φωκίων πρῆσε-
κάλεσαν εἰς βοήθειαν τὸν Φίλιππον. Ὁ Φίλιππος εἰσβαλὼν

εἰς Θεσσαλίαν ἀπέβη κύριος αὐτῆς κατὰ τρόπῳς κατὰ κράτος τοὺς Φωκεῖς (352). Τότε ἀπεπειράθη νὰ διαβῇ καὶ τὰς Θερμοπύλας, ἀλλ' ἀπέτυχε, διότι οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ἐγκαίρως προκαταλάβει αὐτάς. Ἐπειτα ἐστράφη ἐπὶ τὴν Ἰσχυράν. Ὁ λυθον, τὴν ὁποίαν μετὰ τριετὴ πολιορκίαν ἐκυρίευσέ καὶ κατέσκαψεν, ὡς καὶ τριάκοντα δύο ἑτέρας πόλεις τῆς Χαλκιδικῆς, αἵτινες ἀπετέλουν ἡμισπονδίαν (348).

Μάτην δ' ῥήτωρ Δημοσθένης μετὰ τὴν φοβερὰν εὐγλωττίαν τοῦ ἀποκαλύπτων τὰ ἐπίδομα σχέδια τοῦ Φιλίππου προσεπάθει γὰρ ἐξεγείρῃ τὴν φιλοπατρίαν τῶν Ἀθηναίων, νὰ δράμωσι πρὸς σωτηρίαν τῆς Ὀλυνθοῦ. Οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὴν περιστάσιν ταύτην ἐδείξαν τόσῃν βραδύτητα καὶ ἀμέλειαν, ὥστε ὁ Φίλιππος ὄχι μόνον προέλαβε καὶ ἐκυρίευσεν τὴν Ὀλυνθον, ἀλλὰ καὶ κατόπιν ἐξαπατήσας αὐτοὺς διὰ τῆς συνομολογηθείσης εἰρήνης διέβη ἀκωλύτως τὰς Θερμοπύλας καὶ εἰσβαλὼν εἰς Φωκίδα κατετρόπωσε τοὺς ἱεροσύλους Φωκεῖς. Καὶ τὰς μὲν πόλεις αὐτῶν κατέσκαψε, πλὴν τῶν Ἀβῶν, αὐτὸς δὲ ἀποφάσει τοῦ συνεδρίου ἐκηρύχθη Ἀμφικτύων καὶ ἔλαβε τὰς δύο ψήφους, τὰς ὁποίας οὗτοι εἶχον εἰς τὸ συνέδριον (346).

§ 44. Ἡ ἐν Χαίρωνιά μάχη (3 Ἀυγούστου

(388 — 336 π. μ. X) ΛΟΓΑΓΕΛΙΑ

Ὁ Φίλιππος δὲν ἐβράδυσε νὰ εὔρῃ νέαν εὐλογον ἀφορμὴν, ὅπως ἐπεμβῇ καὶ παλιν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος. Τὴν ἀφορμὴν οὗ ταυτην παρέσχεν εἰς αὐτὸν ὁ ῥήτωρ Αἰσχίνης, ὅστις ἐπέστη τὸ Ἀμφικτυονικὸν συνέδριον νὰ κηρύξῃ νέον πόλεμον κατὰ τῶν ἱεροσύλων Λοκρῶν, οἱ ὁποῖοι ἐκαλλιεργήσαν μέρος τῆς ἱερᾶς γῆς τῶν Δελφῶν, καὶ νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν βοήθειαν τοῦ Φιλίππου, ὅστις εἰσβαλὼν αἰφνης εἰς Φωκίδα ἐκυρίευσεν τὴν Ἀμφισσάν καὶ τὴν Ναύπακτον καὶ στραφεὶς ἀπροσδοκῆτως κατέλαβε τὴν Ἐλάτειαν. Ἡ ἀγγελία αὕτη κατεπάραιξε πάντας τοὺς Ἕλληνας καὶ μάλιστα τὰς Ἀθήνας. Ἀθηναῖοι δὲ καὶ Θῆβαι, ἐννοήσασαι τὸν κίνδυνον, προτρέπόμεναι δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ ῥήτορος Δημοσθένους, ἀνέλαθον μετ' ἄλλων πένων πόλεων ἀπὸ κοινου τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα. Μετὰ σπονδιωτάτην δὲ καὶ κρίσιμον μάχην ἐν Χαίρων-

ναία τῆς Βοιωτίας ὁ Φίλιππος κατετρόπωσε κατὰ κράτος τοὺς Ἕλληνας (338). Εἰς τὴν μάχην ταύτην ἔπεσον καὶ οἱ 300 τοῦ ἱεροῦ λόχου ἅπαντες μέχρι ἐνός χωρὶς νὰ ὑποχωρήσωσιν ἐκ τῆς θέσεως, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχον παχθῇ. Μετὰ τὴν νίκην ταύτην ὁ Φίλιππος ἀπολύσας πάντας τοὺς αἰχμαλώτους διεκέρυξεν, ὅτι δὲν μελετᾷ τὴν ὑποδούλωσιν τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ τὴν τιμωρίαν τῶν Περσῶν, οἱ ὅποιοι ἐπυρπόλησαν τοὺς νεκροὺς τῆς Ἑλλάδος. Ὅθεν συγκαλέσας εἰς Κόρινθον τοὺς τοιοῦτον τῶν Ἑλλήνων συνέδριον ἀνηγορεύθη στρατηγὰς αὐτοκράτωρ Ἑλλήνων κατὰ Περσῶν. Ἀλλ' ἐνῷ ἡτοιμάζετο νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἐν μέγα-
λην ταύτην ἐκστρατείαν ἐδόλοφάνθη ὑπὸ Παυσανίου, ἐνός τῶν σωματοφυλάκων του. Ἀπέθανε δὲ βασιλεύσας ἐπὶ 23 ἔτη εἰς ἡλικίαν 47 ἐτῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ

Ἡ ΕΛΛΑΣ ΥΠΟ ΤΗΝ ΜΟΝΑΡΧΙΚΗΝ ΗΓΕΜΟΝΙΑΝ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ (336 — 324).

§ 48. Τὰ κατὰ τὸν Ἀλέξανδρον μέχρι τῆς εἰς Ἀσίαν ἐκστρατείας αὐτοῦ.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φιλίππου ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας ὁ εἰκοσάετης υἱὸς αὐτοῦ Ἀλέξανδρος, ὁ διὰ τὰ μεγάλα αὐτοῦ κατορθώματα ἐπικληθεὶς Μέγας. Ὁ πατήρ του ἐφρόντισε νὰ δώσῃ εἰς αὐτὸν ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας τὴν ἀρίστην ἀγωγὴν καὶ ἐκπαίδευσιν. Ἀλλ' ὁ κατ' ἐξοχὴν συντελέσας εἰς τὸ νὰ ἀναδείξῃ μέγαν τὸν Ἀλέξανδρον ὑπῆρξεν ὁ μέγιστος τῶν φιλοσόφων τῆς ἀρχαιότητος Ἀριστοτέλης. Διὸ καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ὑπὲρ πάντας ἐτίθετο καὶ ἡγάπα τὸν διδάσκαλόν του Ἀριστοτέλην καὶ ἔλεγεν, ὅτι εἰς μὲν τὸν πατέρα του ὤρειλε τὸ ζῆν (= τὸ εἶναι), εἰς αὐτὸν δὲ τὸ εὖ ζῆν (= τὸ εὖ εἶναι). Ἐξόχως δὲ ἡγάπα τὰ θεοτέσια ποιήματα τοῦ Ὀμή-

ρου καὶ ἐγίνωσκειν ἀπὸ μνήμης τὴν Ἰλιάδα, τὴν ὁποίαν ἔφερε
μεθ' αὐτοῦ ὡς φρόδιον πολεμικῆς ἀρετῆς εἰς ὅλας τὰς ἐκστρατείας.
Ἐθαύμαζε δὲ καὶ ἐξήλευε πρὸ πάντων τὸν Ἀχιλεῦ καὶ ἱμακά-
ριζεν αὐτόν, διότι πύτιχθης γὰρ ἐξημνήσῃ τὴν ἀνδρείαν του ὁ
θεῖος Ὀμηρος. Ὅτε δ' ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, ἐτεμώρησεν αὐστη-
ρῶς τοὺς δολοφόνους τοῦ πατρὸς του καὶ ὡς ἀστραπὴ ἐπιφάνει
εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐξέπληξε πάντας τοὺς περιφρονούντας αὐτόν διὰ
τὴν νεότητά του καὶ δεικνύοντας τάσεις πρὸς ἀποστασίαν. Ἐλ-
θὼν δ' εἰς Κόρινθον ἀνηγορεύθη ἐν τῷ κοινῷ συνεδρίῳ ἀρχιστρά-
τηγος τῶν Ἑλλήνων κατὰ Περσῶν. Ἐπαυελθὼν εἰς Μακεδονίαν



ΜΕΓΑΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ
καθυπέταξεν εἰς βραχύτατον χρόνον πάντας τοὺς ἐπ' ἐξ ἀπο-
στατήσαντας λαούς. Ἐπειδὴ δὲ διεφθίμωσθ' ὅτι ἐροεῖτο, ὅτι
Θηβαῖοι ἀνύψωσαν τὴν σημαίαν τῆς ἀνταρσίας καὶ ἐπολιο-
κήσαν τὴν ἐν Καδμείᾳ μακεδονικὴν φρουράν. Ἄλλ' ὡς ἀστρα-
πὴ ἐπιφανείας καὶ πάλιν ὁ Ἀλέξανδρος καὶ συγκροτήσας μα-
χὴν κατετρόπωσεν αὐτούς. Ἑξακισχίλιοι ἔπεσον εἰς τὴν μάχην·
τρισμῦριοι δὲ ἠχμαλωτίσθησαν καὶ ἅπανα ἡ πόλις κατεσκά-
φη πλὴν τῆς Καδμείας τῶν ναῶν καὶ τῆς οἰκίας τοῦ ποιη-
τοῦ Πινδάρου (335).

§ 46. Ἐκστρατεία τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς Ἀσίαν.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἀφίσας εἰς Μακεδονίαν ὡς ἀντιπράσωπόν
του τὸν Ἀντίπατρον, αὐτὸς ἐν ἔτει 334 διαπέρασε διὰ τοῦ
Ἠφροσύνη ποταμοῦ ἀπὸ τοῦ Ἰστυπύτου Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Ἑλλησπόντου εἰς Ἀσίαν μετὰ τρισυρίων πεζῶν καὶ πεντακισχιλίων ἵππέων. Ἐκεῖθεν ἐπορεύθη εἰς Τροίαν καὶ προσέφερε θυσίας εἰς τὸν τάφον τοῦ Ἀχιλλεύως καὶ ἐτέλεσεν ἀγῶνας εἰς τιμὴν αὐτοῦ. Προχώρησας εὖρε παράτεταγμένους τοὺς Πέρσας παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Γρανικοῦ ποταμοῦ με πολυαριθμον πεζικὴν καὶ ἱππικὴν δύναμιν. Πρῶτος δ' Ἀλέξανδρος ὁρμήσας διέβη τὸν ποταμὸν ἄγων τὸ ἱππικὸν καὶ κατετρόπωσεν αὐτοὺς κατὰ κράτος. Εἰς τὴν μάχην ταύτην ὁ Ἀλέξανδρος ἐδείξε μεγίστην στρατηγικὴν μεγαλοφυΐαν καὶ γενναϊότητα, ἀλλ' ἐκινδύνευσεν νὰ φονεῖθῃ ὑπὸ τοῦ Σπιθριδάτου, ὅστις ἐπιλθὼν ἐκ τῶν νώτων ὕψωσε τὸ ξίφος νὰ ἀποκόψῃ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ προλαβὼν ὁ στρατηγὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου Κλεῖτος ἀπέκοψε τὸν βραχίονα ἐκείνου καὶ ἐσώσε τὴν ζωὴν τοῦ βασιλέως. Μετὰ τὴν περιφανῆ ταύτην νίκην ὁ Ἀλέξανδρος προχώρησας καθυπέταξε πάσας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς μικρᾶς Ἀσίας, προσέτετε τὴν Φρυγίαν, Λυκίαν, Παμφυλίαν καὶ Παισιδίαν, ὅπου ἔκοψε διὰ τοῦ ξίφους καὶ τὸν Γόρδιον δεσμόν, τοῦ ὁποίου ἡ λύσις προεμάντευε κατὰ τινὰ χρησμόν τὴν κατάκτησιν τῆς ὅλης Ἀσίας.

Ἐν ἔτει 333 ὁ Ἀλέξανδρος καθυπέταξε τὴν Παφλαγονίαν, Καππαδοκίαν καὶ Κιλικίαν. Ἐνταῦθα ὁ Ἀλέξανδρος λουσθεὶς κατὰ τοὺς ποταμούς τοῦ Κύνου ἠσθένησε βαρέως, ὥστε πάντες ἀπηλπίσθησαν περὶ τῆς ζωῆς του, μόνος δ' ὁ ἰατρὸς αὐτοῦ Φίλιππος ὁ Ἀκαρνὰν ἀνέλαβε με τόλμην νὰ θεραπεύσῃ αὐτόν. Ἐν ᾧ δὲ ὁ Ἀλέξανδρος ἔλαβε παρ' αὐτοῦ τὸ δραστήριον φάρμακον νὰ τὸ πῖνῃ, ἐνεχείρισεν εἰς αὐτὸν ἐπιστολὴν τοῦ στρατηγοῦ Παρμενίωνος, διὰ τῆς ὁποίας οὗτος κατήγγελλε τὸν Φίλιππον ὡς δωροδοκηθέντα ὑπὸ τῶν Περσῶν νὰ δηλητηριάσῃ αὐτόν. Ἰαθεὶς καὶ ταχέως ἀναρρώσας ὁ Ἀλέξανδρος εἰσεβάλεν εἰς τὴν Συρίαν καὶ παρὰ τὴν Ἰσσοῦν συνεκρότησε τὴν δευτέραν κρίσιμον μάχην πρὸς αὐτὸν τὸν Δαρείον, ἄγοντα τετρακοσίας χιλιάδας πεζῶν καὶ ἑκατὸν χιλιάδας ἵππων. Εἰς τὴν μάχην ταύτην ἠττήθη κατὰ κράτος ὁ Δαρείος καὶ ἐσώθη διὰ τῆς φυγῆς, ἐφονεύθησαν δὲ καὶ ἡχμαλωτίσθησαν ἐν ὅλῳ περὶ τὰς ἑκατὸν χιλιάδας Περσῶν, πλῆθος δὲ λαφύρων καὶ ὅλη ἡ οἰκογένεια τοῦ Δαρείου περιήλθον

εἰς χεῖρας τοῦ νικητοῦ, ὅστις πρὸς τὰς αἰχμαλώτιδας ἔδειξεν ὅλην τὴν μεγαλοφροσύνην καὶ τὴν εὐγένειαν τῆς ψυχῆς του.

Ἐν ἔτει 332 ἐκυρίευσε τὴν Συρίαν, Ράδον, Κύπρον καὶ μετὰ ἐπτάμηνον, πολιορκίαν τὴν δυσπρόρητον Τύρον, καὶ κατόπιν μετὰ διμήνον πολιορκίαν τὴν Γάζαν.



ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ

Ἡ Φοινίκη, ἡ Παλαιστίνη καὶ ἡ Αἴγυπτος ὑπετάγησαν ἐκουσίως. Παρὰ δὲ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Νείλου ἔκτισεν ὁ Ἀλέξανδρος τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἡ ὁποία ἐντὸς ὀλίγου ἔγεινε πόλις ἐμπορικὴ καὶ πλούσια. Ἐκεῖθεν βαδίσας δι' ἀμμωδῶν ἐρήμων ἐπεσκέσθη καὶ τὸν ναὸν τοῦ Ἀμμωνίου Διὸς καὶ ἐχαιρετῆσθη ὑπὸ τῶν ἱερέων ὡς υἱὸς τοῦ Διὸς («Χαῖρε παῖ Διός»).

Ἐν ἔτει 331 διαβάς τὸν Εὐφράτην καὶ Τίγρητα συνῆλθεν εἰς τὰς πεδιάδας τῶν Ἀρβήλων καὶ Γαυγαμήλων τρίτην κρίσιμον καὶ μυριονεκρον μάχην πρὸς τὸν Δαρείον, ἄγοντα περὶ τὸ ἓν ἑκατομμύριον πεζῶν καὶ τεσσαράκοντα χιλιάδας

ἵππῶν, διακόσια δρεπανηφόρα ἄρματα καὶ δεκαπέντε ἑλ-
φάντας, καὶ κατετρόπωσεν αὐτὸν κατακόψας περὶ τὰς ἑκατὸν
χιλιάδας Περσῶν, ἐπὶ δὲ πλείονας ζωγρήσας. Καὶ ὁ μὲν Ἀλέ-
ξανδρος μετὰ τὴν νίκην κατέλαβε τὰς πρωτεύουσας τοῦ περ-
σικοῦ κράτους, Βαβυλῶνα, Σοῦσα, Περσέπολιν καὶ Πασαργά-
δας, ὅπου εὔρεν ἀπείρους θησαυρούς. Ὁ δὲ Δαρεῖος κατήντη-
σεν ἤδη φυγὰς ἐλεινὸς καταδιωκόμενος ὑπὸ τοῦ νικητοῦ εἰς
τὰ ἐνδότερα τοῦ κράτους, καὶ μετὰ ἓν ἔτος συλληφθεὶς ἐφονεύθη
ὑπὸ τοῦ Βῆσσου, σατράπου τῆς Βακτριανῆς. Ὁ Ἀλέξανδρος
καταδιώξας τὸν Βῆσσον, ἀνακηρύττοντα ἑαυτὸν βασιλέα, συνέ-
λαβε μετὰ διετίαν πέραν τοῦ ποταμοῦ Ὡξου καὶ ἀνεσταύρω-
σεν αὐτόν. Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Ἀλέξανδρος καθυπέταξε τὴν Παρ-
θίαν, Ὑρκιανίαν, Ἀρίαν, Δραγγιανήν, Ἀραχωσίαν, Βακτρια-
νὴν καὶ Σογδιανήν. Ἐπειτα κατέκτησε καὶ τὴν Ἰνδικήν
(327—325). Τότε διαβάς τὸν Ἰνδὸν καὶ τὸν Ὑδάσπην πο-
ταμὸν συνῆψε μάχην σπουδαιότατην πρὸς τὸν βασιλέα Πῶρον
καὶ κατατρόπῳσας αὐτὸν συνέλαβεν αἰχμάλωτον. Ἐρωτήσας
δὲ αὐτόν, πῶς θέλει νὰ τὸν μεταχειρισθῇ, ἔλαβε τὴν ἀπάντη-
σιν «βασιλικῶς». Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἀποθαυμάσας τὴν μεγα-
λοπρυσίην αὐτοῦ ἐχάρισε τὴν ζωὴν καὶ τὸ βασίλειον καὶ ἔκαμε
φίλον καὶ σύμμαχον.

Προχωρήσας ὁ Ἀλέξανδρος ἕως εἰς τὸν Ὑφασιν ποταμὸν
καὶ ἀκούσας ἤδη τὸ πρῶτον γογγύζοντα τὸν στρατὸν τοῦ ἡναγ-
κασθῆναι νὰ ἐπιστρέψῃ, ἀφ' οὗ ἀνήγειρεν ἐκεῖ δώδεκα μεγάλους
βωμοὺς καὶ ἐτέλεσεν εὐχαριστηρίους θυσίας πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ
ἵππικους καὶ γυμνικούς ἀγῶνας. Ἐπιστρέψας δὲ εἰς Σοῦσα ἐν
ἔτει 324 ἡσχολήθη περὶ τὴν διοίκησιν τῶν χωρῶν τοῦ ἄχανοῦς
ἐκείνου κράτους καὶ ἀνέλαβε τὴν συγχώνευσιν καὶ ἀφομοίωσιν
τοῦ περσικοῦ καὶ ἐλληνικοῦ βίου διὰ τῶν μικτῶν γάμων τελέ-
σας πανηγυρίν. Καὶ πρῶτον αὐτὸς δίδων τὸ καλὸν παράδειγμα
ἐνυμφεῖσθαι τὴν θυγατέρα τοῦ Δαρείου Στατίειραν, συνέζησε δὲ
μετὰ Περσίδων καὶ ὀδοσκήκοντα ἐκ τῶν ἐπιφανεστάτων Μακε-
δόνων καὶ δεκακισχιλίους ἐκ τοῦ ἄλλου στρατοῦ. Στρατολο-
γήσας δὲ καὶ τρισμυρίους νέους ἐκ τῶν Περσῶν κατέταξεν εἰς
τὸν στρατὸν τοῦ καλέσας αὐτοὺς ἐπιγόνους. Ἐκείθεν ἐπανῆλθεν
εἰς Βαβυλῶνα, τὴν ὁποίαν ἐμελέτα νὰ καταστήσῃ πρωτεύουσαν

τοῦ ὅλου κράτους καὶ εἰδέθη τοὺς πρέσβεις ὅλου τοῦ τότε γνω-
στοῦ κόσμου, κομίζοντας πρὸς τὸν μονάρχην τῆς οἰκουμένης
πολύτιμα δῶρα καὶ στεφάνους ὡς σημεῖα εἰρήνης καὶ ὑποτα-
γῆς. Ἄλλ' οἱ ὑπερβολικοὶ καὶ ἀδιαλείπτου ἄγωνες, εἰς τοὺς
ὀπίους ἐξέθηκεν αὐτὸν ἐπὶ δώδεκα ὅλα ἔτη, αἱ διηνεκεῖς
φροντίδες περὶ διοικήσεως τοῦ ἀπεράντου κράτους καὶ αἱ μέρι-
μναι περὶ τῆς διαδόσεως τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ εἰς λαοὺς
βεθυλισμένους ἐπὶ αἰῶνας εἰς τὸ σκότος τῆς ἀμαθείας καὶ βαρ-
βαρότητος, προσέτι δὲ καὶ ἄλλαι ἠθικαὶ περιπέτεαι ἐπέδρασαν
ὀλεθρίως ἐπὶ τῆς υἱείας τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ ὁ ἀκατάβλητος
ἥρως κατέπεσε πυρέσσων καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐτελεύτησεν
ἔχων τὸ 33 ἔτος τῆς ἡλικίας καὶ βασιλεύσας ἔτη 12 καὶ μῆ-
νας 8 (323 π. Χ.).

ΔΙΑΔΟΧΟΙ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

§ 47. Διαίρεσις τοῦ κράτους τοῦ Ἀλεξάνδρου
εἰς σατραπείας καὶ συγκρούσεις τῶν στρατηγῶν
αὐτοῦ ἐν Ἑλλάδι καὶ Ἀσίᾳ μέχρι τῆς ἐν Ἰψῷ
μάχης (323—301).

Ὁ αἰφνίδιος καὶ ἀπροσδόκητος θάνατος τοῦ Ἀλεξάνδρου
συνετάρaxε τὸν κόσμον ὅλον. Ἐπειδὴ δὲν ἀφῆκεν οὐδένα διά-
δοχόν του, ἐπῆλθον μετὰξὺ τῶν στρατηγῶν του διαφωναί καὶ
συγκρούσεις αἱματηραί. Καὶ διάδοχος μὲν τοῦ Ἀλεξάνδρου
ἀνηγορεύθη ὁ ἑτεροθαλής αὐτοῦ ἀδελφός, Ἀρριδαῖος, ἀνὴρ νο-
θρὸς καὶ ἡλίθιος, καὶ ὡς συμβασιλεὺς αὐτοῦ ὁ οἰκ. Πρωξάνης
τεχνησόμενος, ὁ ὁποῖος καὶ τεχθεὶς μετὰ τρεῖς μῆνας ἐχαιρετή-
θη ὑπὸ τοῦ στρατοῦ ὡς βασιλεὺς Ἀλεξάνδρος. Ὁ δὲ Περδίκ-
κας, εἰς ᾧν ὁ Ἀλεξάνδρος ἀποθνήσκων ἔδωκε τὸν ἑαυτοῦ δα-
κτύλιον, ἀνεκνήρυχθη ἐπιμελητῆς αὐτοκράτωρ. Τὸ δ' ὅλον κρά-
τος διηρέθη εἰς 36 σατραπείας ἢ διοικήσεις καὶ τὴν διοίκησιν
αὐτῶν ἀνέλαθον οἱ ἀνώτεροι τοῦ Ἀλεξάνδρου στρατηγοί.

Ἄλλὰ καὶ οὕτω πάλιν δὲν διετηρήθη ἐπὶ μακρὸν χρόνον
ἡ εἰρήνη· διότι ὁ μὲν Περδίκκας ἐδολοφονήθη, ἀντ' αὐτοῦ δὲ
ἐπιμελητῆς αὐτοκράτωρ ἀνεκνήρυχθη ὁ Ἀντίπατρος, ὁ ὁποῖος
κατεδίκασεν εἰς θάνατον τὸν Εὐμένην καὶ πεντήκοντα ἄλλους

στρατηγούς. Ὁ Εὐμένης ὁ Καρδιανός, ὃ διατελέσας ἰδιαίτερος τοῦ Ἀλεξάνδρου γραμματεὺς, ὑπῆρξεν εἰς τῶν μεγαλοφυστέρων στρατηγῶν καὶ ἠδυνήθη τῇ ἀντιπαλαίᾳ ἐπὶ μακρὸν χρόνον κατὰ τοῦ Ἀντιπάτρου καὶ ἄλλων Μακεδόνων στρατηγῶν, ὑπὸ τῶν ὁποίων ἐφθονεῖτο καὶ ὁ Ἕλληνας Νικᾶν καὶ φονεῖν τὸν Κρατερόν, καὶ Νεοπτόλεμον καὶ ἀντιπαλαίει νικηφόρως πρὸς τὸν Ἀντίγονον, ἀλλ' ἐπὶ τέλους προδοθεὶς ὑπὸ τῶν ἰδίων στρατηγῶν ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Ἀντιγόνου, ὃν ὁπίσθιος ἀποβαίνει ἤδη κύριος τῆς Ἀσίας ἀπὸ τῆς Ἰνδικῆς μέχρι τῆς μεσογείου θαλάσσης. Ὁ Ἀντίγονος ἐφαίνετο ἤδη ὁ μᾶλλον τῶν ἄλλων παντοδύναμος, ἔχων δὲ καὶ υἱὸν φιλόδοξον καὶ μεγαλοπράγμονα, τὸν Δημήτριον, τὸν ἐπωνομασθέντα *Πολιορκητὴν*, καὶ ἀπολαμβάνων ἐτησίαν πρόσδοτον δεκακισχιλίων ταλάντων, ἤλαπιζεν ὡς βεβαίαν τὴν ὑφ' αὐτὸν τοῦ ὅλου κράτους ἐνότητα. Ἀλλὰ πάντα ταῦτα ἀνέπτυξαν τὸν φόβον καὶ τὸν φόβον τῶν ἄλλων σατραπῶν καὶ προκάλεσαν τὴν κατ' αὐτοῦ ἰσχυρὰν συμμαχίαν Σελευκοῦ, Πτολεμαίου, Λυσισμάχου καὶ Κασσιάνδρου. Ἐξερράγη δὲ πόλεμος φοβερός συνταράξας ἐπὶ τριετίαν τὴν Ἀσίαν, Εὐρώπην καὶ Ἀφρικὴν. (315—312). Ἐπελθούσης δ' ἐπὶ μικρὸν ἀνακωχῆς καὶ εἰρήνης, ἐπανελήφθη σφοδρότερος ὁ ἀγὼν, καὶ συγχροτηθεὶς φονικωτάτης μάχης ἐν Ἰψῷ, ὃ Ἀντίγονος ἠττήθη κατὰ κράτος καὶ ἐφονεύθη (301 μ. Χ.). Μετὰ τὴν μάχην ταύτην ἐκρίθη ὀριστικῶς ἡ τύχη τῆς Ἀσίας τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Εὐρώπης. Καὶ τῆς μὲν Αἰγύπτου, Κιλικίας, Συρίας καὶ Λιβύης ἤρξε Πτολεμαῖος ὁ Λάγος καὶ οἱ τοῦτου ἀπόγονοι, οἱ καλούμενοι *Πτολεμαῖοι* (323—30 π. Χ.), τῆς δὲ Συρίας, τῆς ἀπὸ τοῦ Ἑλληνιστῶντος μέχρι τῆς Ἰνδοῦ, ἤρξατο Σέλευκος ὁ Νικάτωρ καὶ οἱ τοῦτου ἀπόγονοι, καλούμενοι *Σελευκίδαι* (316—64 π. Χ.). τῆς δὲ Μακεδονίας καὶ κυρίως Ἑλλάδος ἤρξε μετὰ νέας συγκρούσεις Ἀντίγονος ὁ Γονατᾶς, ὁ υἱὸς Δημήτρίου τοῦ Πολιορκητοῦ καὶ οἱ τοῦτου ἀπόγονοι, οἱ καλούμενοι *Ἀντιγονίδαι* (278—168 π. Χ.).

**§ 48. Λαμιακὸς πόλεμος.—Εἰσβολὴ τῶν
Γαλατῶν. Ἀντίγονος ὁ Γονατᾶς.
(323 — 240 π. Χ.).**

Ἄμα ἐγνώσθη ὁ θάνατος τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν Ἑλλάδι, ὁ ῥήτωρ Δημοσθένης ἀνερρίπισε τὸ ὑπὲρ ἐλευθερίας φρόνημα τῶν Ἀθηναίων καὶ ἄλλων Ἑλλήνων. Ὄθεν στρατὸς πολυἀριθμος ὑπὸ τὸν γενναῖον στρατηγὸν τῶν Ἀθηναίων Λεωσθένην καταλαμβάνει τὰς Θερμοπύλας καὶ νικᾷ τὸν Ἀντίπατρον, ὅστις κατέφυγεν εἰς τὸ ἐν Λαμίᾳ φρούριον, ἀναμένων ἐκεῖ τὸν Λεόννατον μετὰ νέων δυνάμεων. Ἄλλ' εἰς νέαν μάχην πίπτει ὁ Λεωσθένης πολιορκῶν τὸν ἀντίπατρον. Νικῶσιν αὖθις οἱ Ἀθηναῖοι τὸν Ἀντίπατρον ὑπὸ τὸν νέον στρατηγὸν ἑαυτῶν Ἀντίφιλον, πεσόντος ἐν τῇ μάχῃ καὶ τοῦ Λεοννάτου, ἄλλ' ἐπελθόντος τοῦ Κρατεροῦ μετὰ πολυαρίθμου στρατιᾶς, ἡττῶνται κατὰ κράτος οἱ Ἕλληνες ἐν Κρανῶνι τῆς Θεσσαλίας (322). Τὸ πολίτευμα τῶν Ἀθηνῶν καταργεῖται καὶ ὁ Δημοσθένης καταδικαζόμενος καὶ μὴ θέλων νὰ πέσῃ εἰς χεῖρας τοῦ Ἀντιπάτρου ἐκπνέει ἐν τῷ ἐν Καλαβρίᾳ ναῶ τοῦ Ποσειδῶνος, πῶν τὸ κῶνειον. Μακεδονικαὶ δὲ φρουραὶ καταλαμβάνουσιν ἤδη τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ Πελοποννήσου.

Αἱ Ἀθῆναι ὑπὸ τὴν δεκαετῇ διοίκησιν Δημητρίου τοῦ Φαληρέως ὕφιστανται τὴν ἐσχάτην ταπεινώσιν (318—308). Ἐντὸς μηνὸς ἀνίδρυσαν πρὸς τιμὴν αὐτοῦ 360 ἀνδριάντας, καὶ τούτους πάλιν ἅπαντας συνέτριψαν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἄφ' οὗ ὁ Δημήτριος ὁ Πολιορκητὴς ἐκυρίευσε τὴν πόλιν (298). Ἐτι θλιβερώτερα δεινὰ ὑπέστη ἡ Ἑλλάς ἐκ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Γαλατῶν, οἵτινες κατεπλημμύρησαν τὰς χώρας τῆς Μακεδονίας καὶ Ἰλlyρίας. Μόλις δ' ἡδυνήθη νὰ ἐκβάλῃ αὐτοὺς ὁ Σωσθένης καὶ αἰφνης ἐπέδραμον νέα στίφη ὑπὸ τὸν Βρέννον, ἐληλάτησαν τὴν Μακεδονίαν καὶ Θεσσαλίαν καὶ διαβάντες τὰς Θερμοπύλας προήλασαν δηοῦντες τὴν χώραν διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου μέχρι τῶν Δελφῶν. Ἄλλ' ἐνταῦθα ὑπέστησαν δεινὴν φθορὰν ἐκ τε τῶν ἐπιπεσόντων Ἑλλήνων καὶ τοῦ ἐνσκήψαντος δριμυτάτου χειμῶνος. Μετὰ τὴν φθορὰν ταύτην, πεσόντος καὶ τοῦ ἡγεμόνος

αὐτῶν Βρέννου, ἡναγκάσθησαν οἱ ὑπολειπόμενοι νὰ ζητήσωσι τὴν σωτηρίαν διὰ τῆς φυγῆς. (275 π. Χ.). Διεπεραιωθέντες δ' εἰς τὴν Θράκην Ἰδρυσαν μετ' ἄλλων ἐκεῖ ἐπιδραμόντων Γαλατῶν ἴδιον βασιλεῖον. Μετὰ ἐξηκονταετῇ δὲ διαμονῇ ἐκ-
 ῥηθέντες ὑπὸ τῶν Θρακῶν διεπεραιώθησαν εἰς Ἀσίαν καὶ κατέλαβον τὴν μεταξὺ Καππαδοκίας, Παφλαγονίας, Βιθυνίας καὶ Φρυγίας χώραν, τὴν ἑκτοτε ἀπ' αὐτῶν κληθεῖσαν *Γαλα-
 τίαν*. Ἐκ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Γαλατῶν νεαί ἐπῆλθον ἀνωμα-
 λίαι ἐν Ἑλλάδι, ἐξ ὧν ἐπωφελοῦμενος Ἀντίγονος ὁ Γονατᾶς κατέλαβε τὸν πάτριον θρόνον τῆς Μακεδονίας (278). Ὁ Ἀν-
 τίγονος ἀνεδείχθη εἰς τῶν συνετωτέρων ἡγεμόνων, ἀλλ' ἤττη-
 θεῖς ὑπὸ τοῦ Πύρρου ἀπώλεσε τῆς Μακεδονίας τὸν θρόνον, τὸν ὁποῖον καὶ πάλιν ἀνέκτησε μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ. Ἀποπει-
 ραθεὶς δὲ νὰ καθυποτάξῃ καὶ τὰς ἐνταῦθα ἑλληνικὰς πόλεις ἀπέτυχε σχεδὸν πανταχοῦ καὶ μόνον ἴσχυσε νὰ ἐμβάλλῃ φρου-
 ρὰν ἐν Ἀθήναις καὶ νὰ δεσπόσῃ τῆς Ἀττικῆς. Κατέλαβε δὲ δολῶς καὶ τὸν Ἀκροκόρινθον, ἀλλὰ πρὸ τοῦ θανάτου ἀπέ-
 βαλεν αὐτὸς αὐτόν, καὶ ὅτε ἐτελεύτησε δὲν κατεῖχεν ἐν τῇ ἐν-
 ταῦθα Ἑλλάδι, εἰμὴ τὴν Εὐβοίαν καὶ Ἀττικὴν (340 π. Χ.). Αἱ δὲ ἑλληνικαὶ πόλεις ἐπέτυχον τὸν ἀπὸ τῆς Μακεδονίας ἀ-
 πεχωρισμὸν διὰ τῆς αἰτωλικῆς καὶ ἀχαϊκῆς ὁμοσπονδίας.

§ 49. Αἰτωλικὴ καὶ ἀχαϊκὴ ὁμοσπονδία καὶ αἱ μεταξὺ αὐτῶν συγκρούσεις.

Ἡ ἐνταῦθα κυρίως Ἑλλάς ὑπέκυψε κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τοὺς βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας, πολλαὶ ὅμως πόλεις αὐτῆς ἡδυ-
 νήθησαν νὰ διατηρήσωσι τὴν αὐτονομίαν των. Κατανοήσασαι δὲ τὰ ἀγαθὰ ἀποτελέσματα τοῦ κοινοῦ συνδέσμου ἀνενέωσαν καὶ τὰς ἀρχαίας Ἀμφυκτιονίας ἢ συμμαχίας. Τοιαῦται δὲ Ἀμφυτιονίαι ἢ συμμαχίαι συνέστησαν δύο, εἰς μὲν τὴν Στερεάν Ἑλλάδα ἢ Αἰτωλικὴ εἰς δὲ τὴν Πελοπόννησον ἢ Ἀχαϊκὴ (281 π. Χ.).

Καὶ οἱ μὲν Αἰτωλοὶ, ἔθνος ὀρεινὸν καὶ ἄγριον, ἐθεωροῦντο ἑκπαλαὶ Ἕλληνες, ἀλλὰ κατόπιν ἐθεωροῦντο ἡμιδάρβαροι. Ἐπὶ δὲ τῶν μακεδονικῶν χρόνων ἀπετέλεσαν ἰδίαν συμπολι-
 τείαν ἐκ διαφόρων πόλεων καὶ χωρίων (284). Συνήρχοντο δὲ

κατ' ἔτος εἰς κοινὸν συνέδριον, *Παναιτώλιον* καλούμενον, ἐν Θέρμῳ, ἐνίοτε καὶ ἀλλαχοῦ. Διῶκει δὲ τὰ τῆς συμμαχίας συμβούλιόν τι διαρκές, τὸ ὁποῖον ἐξέλεγε κατ' ἔτος τὸν στρατηγόν, τὸν ἑπάρχον καὶ τὸν δημόσιον γραμματέα. Διηγωνίσθησαν δὲ γενναίως πρὸς τοὺς Μακεδόνας καὶ ἀντίστησαν ἔρρωμένως κατὰ τῆς εἰσβολῆς τῶν Γαλατῶν. Ὡς ἐκ τοῦ ὀρεινοῦ δὲ τῆς χώρας ἡδυνήθησαν νὰ τηρήσωσι τὴν ἰδίαν αὐτονομίαν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἦσαν ἐπιρρεπεῖς πρὸς τὸν ληστρικὸν βίον ἤλθον εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὴν ἀχαϊκὴν ὁμοσπονδίαν καὶ προῦκάλεσαν τὸν συμμαχικὸν κληθέντα πόλεμον, κατὰ τὸν ὁποῖον ἡττήθησαν ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Φιλίππου τοῦ Γ', ὅστις ἀναμίχθη εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον ὑπὲρ τῶν Ἀχαιῶν (220—217). Ἀλλὰ κατόπιν καὶ οὗτοι ἀντεκδικούμενοι ἐπολέμησαν τὸν Φίλιππον συμμαχήσαντες μετὰ τῶν Ῥωμαίων (211—207). Οἱ δὲ Ἀχαιοὶ ἀπετέλεσαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὁμοσπονδίαν ἐκ δώδεκα πόλεων, ἀπέβαλον τὰς μακεδονικὰς φρουράς καὶ ἐπέζετειναν τὴν ἑαυτῶν ὁμοσπονδίαν καὶ ἐπὶ ἄλλων πόλεων ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου. Συνήρχετο δὲ καὶ αὕτη τακτικῶς οἰς τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐν Αἰγίῳ, ἣ καὶ ἐκτάκτως ἀλλαχοῦ, καὶ ἀπεφάσκειν ὅσα καὶ ὅπως καὶ ἡ τῶν Αἰτωλῶν. Ἡ ψυχὴ ὡς εἶπεῖν, καὶ ὁ δεξιὸς βραχίον τῆς ὁμοσπονδίας ὑπῆρξεν ἐπὶ τριάκοντα ἔτη ὁ Σικυώνιος Ἀρατος, ἐκλεγόμενος παρ' ἐνιαυτὸν στρατηγὸς τακτικῶς σχεδόν, ἔργῳ ὅμως καὶ γνώμῃ ἤρχε διαρκῶς. Ἀλλὰ καὶ αὕτη δὲν ἡδυνήθη νὰ σώσῃ τὴν αὐτονομίαν τῆς Ἑλλάδος, διότι ἤλθεν εἰς σύγκρουσιν ὃχι μόνον πρὸς τὴν ὁμοσπονδίαν τῶν Αἰτωλῶν (220—217), ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν Σπάρτην, ἥτις νῦτύχησε περὶ τὸ δεύτερον ἡμῖς τῆς γ' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος νὰ ἀναδείξῃ δύο μεγαλοφρονεστάτους βασιλεῖς, τὸν Προκλείδην Ἀγιν τὸν Δ' (244—240) καὶ τὸν Εὐρυσθενίδην Κλεομένην τὸν Γ' (235—222).

§ 50. Οἱ βασιλεῖς τῆς Σπάρτης Ἀγίς ὁ Δ' καὶ Κλεομένης ὁ Γ'.

Ἀμφότεροι οἱ βασιλεῖς οὗτοι θλιβόμενοι ἐπὶ τῇ ταπεινώσει καὶ ἀδοξίᾳ τῆς ἰδίας πατρίδος ἀνέλαβον πάνυ φιλοτίμως νὰ ἀνυψώσωσι ταύτην διὰ τῆς ἀνανεώσεως τῶν θεσμῶν τοῦ Λυ-
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

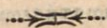
κούργου εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς ἰσχὺν καὶ εὐκλειαν. Καὶ ὁ μὲν καλὸς κάγαθος Ἅγις ἔπεσε θῦμα τῆς μοχθηρᾶς ἀντιδράσεως τοῦ ἑτέρου τῶν βασιλέων Λεωνίδου καὶ τῶν ἐφόρων στραγγαλισθεὶς ἐν τῇ εἰρκτῇ (240). Ὁ δὲ Κλεομένης ὑπερνηκίτας πάσας τὰς ἐσωτερικὰς ἀντιδράσεις καὶ κατατροπώσας ἔπανε- λημμένως (227—222) τοὺς Ἀχαιοὺς ἐξηνάγκασεν αὐτοὺς νὰ ἀναγορεύσωσι τῆς ὅλης ὁμοσπονδίας αὐτὸν *στρατηγὸν αὐτοκράτορα*. Ἀλλ' ὁ Ἄρατος ἐκ φθόνου πρὸς τὸν Κλεομένην ἐζήτησε τὴν ἐπικουρίαν τῶν Μακεδόνων, καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ ἄλλοτε μειράκιον ἐξώσας ἀπὸ τοῦ Ἀκροκορίνθου τοὺς Μακεδόνας παραδί- δει αὐτὸν ἤδη εἰς τὸν μετὰ πολυαριθμοῦ στρατιᾶς ἐπελθόντα Ἀντίγονον τὸν Δώσωνα (222). Ὁ Ἀντίγονος ἐνωθεὶς ἤδη μετὰ τῶν Ἀχαιῶν καὶ συγκροτήσας ἐκ παρατάξεως πολυόνε- κρον μάχην ἐν Σελλασίᾳ νικᾷ κατὰ κράτος τὸν Κλεομένην (222). Ὁ Κλεομένης διαπεραιωθεὶς εἰς Αἴγυπτον καὶ ἀποτυ- χὼν πάσης ἐπικουρίας ἐκ Πτολεμαίου τοῦ Φιλοπάτορος ἐγένετο αὐτόχειρ ἀπομαρανθεὶς πᾶσαν ἐλπίδα.

Οἱ δὲ Αἰτωλοὶ μετὰ τὸν *συμμαχικὸν πόλεμον ἀναλαμβάνουσι* τὸν κατὰ Φιλίππου πόλεμον ἐπικαλεσθέντες τὴν συμμα- χίαν καὶ τῶν Ῥωμαίων, οἱ ὅποιοι προκληθέντες καὶ ὑπ' ἄλ- λων ἀφορμῶν ἀναλαμβάνουσι τὸν κατὰ Φίλιππον πόλεμον.

§ 31. Οἱ Ῥωμαῖοι καθυποτάσσουσι τὴν Ἑλλάδα.

Οἱ Ῥωμαῖοι ὡς γενάρχην ἑαυτῶν ἐθεώρουν τὸν μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Τροίας εἰς Λάτιον διασωθέντα Αἰνίαν, ἰδρυ- τὴν δὲ καὶ οἰκιστὴν τῆς Ῥώμης τὸν Ῥωμύλον, ἀπόγονόν αὐ- τοῦ (754—715). Τὸν Ῥωμύλον διεδέχθησαν ἐξ ἑτεροῦ βασι- λεῖς (715—509). Ἐπειτα ἡ μὲν βασιλεία κατηργήθη ἀντ' αὐ- τῆς δὲ καθιδρύθη τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα (509—31 π. Χ.). Κατὰ τὸ μακρὸν δὲ διάστημα τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύμα- τος ἡ Ῥώμη ἡδυνήθη διὰ τῆς πρὸς τοὺς νόμους αὐστηρᾶς πειθαρχίας τῶν πολιτῶν, διὰ τῆς φιλοπατρίας, τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς συνέσεως αὐτῶν νὰ καταπολεμήσῃ καὶ καθυποτάξῃ πάντας τοὺς πέριξ λαοὺς καὶ τὰς κατὰ τὴν μεσημβρινὴν Ἰτα- λίαν ἑλληνικὰς ἀποικίας. Ἐπειτα μετὰ μακρὸν καὶ ἐναγώνιον

πόλεμον νὰ κατατροπώσῃ καὶ τοὺς παντοδυνάμους Καρχηδονίους. Ἐπὶ τέλους κατετρόπωσε καὶ τὸν βασιλεῖα τῆς Μακεδονίας Φίλιππον διὰ τοῦ στρατηγοῦ αὐτῆς *Κοῖντου Φλαμίνιον* (197). Ἐτερος δὲ στρατηγὸς τῶν Ῥωμαίων, ὁ *Αἰμίλιος Παῦλος*, κατετρόπωσε κατὰ κράτος τὸν ἀνάξιον τούτου υἱὸν καὶ διάδοχον Περσέα καὶ μετέβαλε τὴν Μακεδονίαν εἰς *ἐπαρχίαν ῥωμαϊκὴν* (168). Ὁ αὐτὸς στρατηγὸς ἐπεχείρησε καὶ ἐν Ἠπειρῷ δεινὴν λεηλασίαν τῶν χωρῶν καὶ πόλεων, ἐκ τῶν ὁποίων ἐβδομήκοντα κατέσκαψεν ἐκ θεμελίων καὶ ἐξηνδραπόδισεν ἑκατὸν πεντήκοντα χιλιάδας κατοίκων. Ἄπανα ἡ σύγκλητος τῶν Αἰτωλῶν ἐκ πεντακοσίων πεντήκοντα μελῶν κατεσφάγη. χίλιοι δ' ἐκ τῶν ἐπιφανεστάτων πολιτῶν τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας ἀπήχθησαν αἰχμάλωτοι εἰς Ῥώμην, καὶ οἱ μὲν ἑπτακόσιοι τούτων ἀπέθανον ἐκ τῶν κακουχιῶν, οἱ δὲ ἐπιζήσαντες τριακόσιοι ἐπανῆλθον μετὰ δέκα ὀκτὼ ἔτη εἰς τὰς πατρίδας των. Οὗτοι πνέοντες ἐκδίκησιν ἀνέφλεξαν τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἐνθουσιασμόν τῶν συμπολιτῶν των, ἡ δὲ συμπολιτεία συνελθοῦσα ἐν τῷ Ἰσθμῷ κηρύττει τὸν κατὰ τῆς Ῥώμης πόλεμον (149 π.Χ.). Ἄλλ' ὁ μὲν στρατηγὸς τῶν Ῥωμαίων Κόιντος Μέτελλος κατετρόπωσε τὸν ὑπὸ τὸν Κριτόλαον ἀχαϊκὸν στρατὸν ἐν Θερμοπύλαις καὶ ἐν Σκαρφεῖα, ὁ δὲ τοῦτον διαδεχθεὶς στρατηγὸς Λεύκιος Μούμιος κατετρόπωσεν ἐν Λευκοπέτρᾳ τὸν ὑπὸ τὸν Δίαιον στρατὸν τῶν Ἀχαιῶν καὶ ἐκυρίευσεν τὴν πλουσιωτάτην Κόρινθον. Διαρπάσας δὲ καὶ λαφυραγωγῆσας αὐτὴν ἐπυρπόλησε καὶ κατέστρεψε, κατέσφαξε δὲ καὶ τοὺς πολίτας καὶ ἐξηνδραπόδισε τὰ παιδιά καὶ τὰς γυναῖκας (146 π. Χ.). Κατόπιν οἱ Ῥωμαῖοι καθυποτάξαντες καὶ τὴν λοιπὴν Πελοπόννησον μετέβαλον αὐτὴν εἰς *ἐπαρχίαν ῥωμαϊκὴν*.



ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Η ΕΛΛΑΣ ΥΠΟ ΤΗΝ ΡΩΜΑΪΚΗΝ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑΝ

ΠΡΩΤΗ ΥΠΟΔΟΥΛΩΣΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

§ 32. Ἡ Ἑλλάς ἀπὸ τῆς καταστροφῆς τῆς
Κορίνθου μέχρις Αὐγούστου
(146 π. Χ. — 14 μ. Χ.).

Ἡ Ῥώμη μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Κορίνθου καθυπέταξε βαθμηδὸν καὶ τὰς λοιπὰς ἑλληνικὰς χώρας. Πολλαὶ ὅμως αὐτῆς πόλεις διετήρησαν τὴν αὐτονομίαν των μέχρις Αὐγούστου, ὅτε ἡ Ἑλλάς μετεβλήθη ὀριστικῶς εἰς Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν, μετονομασθεῖσα Ἀχαΐα, τὴν ὁποίαν ἰδιοῖκει εἰς Ῥωμαῖος ἀνθύπατος ἐδρεύων ἐν Κορίνθῳ. Ἡ Ἑλλάς ὑπὸ τὴν Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν ὑφίστατο πλείστας κακώσεις καὶ δεινά. Οὐδόλως ὅμως ἀπέβαλε τὴν συνείδησιν τῆς ἰδίας ἐαυτῆς ἐθνικότητος. Διὰ τῶν ἀρχαίων δ' ἐαυτῆς θεσμῶν καὶ τῆς γλώσσης τῆς διετήρησε τὴν πνευματικὴν τῆς ὑπεροχὴν καὶ πνευματικῶς μάλιστα ἐκυριάρχησεν ἐπὶ τῆς κυριάρχου Ῥώμης. Διότι οἱ Ῥωμαῖοι ἂν καὶ ἦσαν κατακτηταὶ παρεδέχθησαν τοὺς θεσμοὺς καὶ τὸν πολιτισμὸν τῆς Ἑλλάδος. Ἐσπούδαζον ἐπιμελῶς τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας τῶν Ἑλλήνων καὶ εἰς ὅλα των τὰ ἔργα εἶχον ὑπόδειγμα τὰ ἀριστουργήματα τῆς Ἑλλάδος. Οἱ εὐγενέστατοι τῶν Ῥωμαίων ἔστελλον τοὺς υἱοὺς των εἰς τὰς σχολὰς τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἄλλων πόλεων καὶ λάβωσιν ἑλληνικὴν παιδείαν. Οἱ μέγιστοι ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς τῆς Ῥώμης εἶνε μαθηταὶ τῶν Ἑλλήνων. Διὸ καὶ πολλοὶ Ῥωμαῖοι αὐτοκράτορες τιμῶντες τὸ παρελθὸν μεγαλεῖον τῆς Ἑλλάδος ποικιλοτρόπως εὐηργέτησαν πολλὰς αὐτῆς πόλεις.

Ὁ βασιλεὺς τοῦ Πόντου Μιθριδάτης ὁ 5', διὰ τῆς συνέσεως καὶ τῶν εὐνοικῶν περιστάσεων ἀνέδειξε τὸ μικρὸν του βασιλεῖον μέγα καὶ ἰσχυρόν. Καταλαβὼν δὲ καὶ τὰς Ἀθήνας καὶ τὸν Πειραιᾶ προσεῖάλεσε πάντας τοὺς Ἕλληνας ἐπὶ τὴν ἐλευθερίαν. Ἀλλ' ἐπελθὼν ὁ Σύλας ἐκυρίευσεν τὰς Ἀθήνας καὶ ἐπυρπόλησεν τὸν Πειραιᾶ (86 π. Χ.). Ἀφῆρπασεν δὲ καὶ τοὺς θησαυροὺς τῶν ναῶν τῆς Ἐπιδαύρου, τῆς Ὀλυμπίας καὶ τῶν

Δελφῶν. Δις δὲ κατετρόπωσε τὰς στρατιάς τοῦ Μιθριδάτου παρὰ τὴν Χαιρώνειαν καὶ τὸν Ὀρχομενόν. Ἡ Ἀττικὴ καὶ ἡ Βοιωτία, ἡ Θεσσαλία καὶ ἡ Μακεδονία, ὑπέστησαν φοβερὰν λεηλασίαν. Αἱ δὲ πόλεις τῆς μικρᾶς Ἀσίας μετὰ τὰς ἡττάς, τὰς ὁποίας ὑπέστη καὶ ἐκεῖ ὁ Μιθριδάτης, ὑπεβλήθησαν εἰς βρρυτάτην φορολογίαν.

Πλείστας δὲ καταστροφὰς ὑπέστησαν πολλαὶ ἑλληνικαὶ πόλεις καὶ ἀπὸ τοῦς πειρατὰς τῆς Κιλικίας. Ὁ δὲ Πομπηΐος, ἀφ' οὗ κατέστρεψεν αὐτούς, ἐπισκέφθη τὰς Ἀθήνας καὶ ἐδώρισε πρὸς καλλωπισμὸν αὐτῆς πεντήκοντα τάλαντα. Ὅτε δ' ἐξεργάγη ὁ μεταξὺ Καίσαρος καὶ Πομπηΐου ἐμφύλιος πόλεμος ἅπανα ἡ Πελοπόννησος, ἡ Βοιωτία καὶ αἱ Ἀθηναί, συνεπολέμησαν μετὰ τοῦ Πομπηΐου, εὐγνωμονοῦσαι πρὸς αὐτὸν διὰ τὴν καταστροφὴν τῶν πειρατῶν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἀγὼν συνεκροτήθη εἰς ἑλληνικὰς χώρας, ἡ Ἑλλὰς ὑπέστη νέας συμφορὰς καὶ ὑπέκυψεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Καίσαρος. Ἄλλ' ὁ νικητὴς ἐδείχθη λιαν ἐπιεικής, ἀπένειμεν εἰς τὰς Ἀθήνας μεγάλας δωρεὰς καὶ ἀνήγειρε τὴν ὑπὸ τοῦ Μουμμίου πυρποληθεῖσαν Κόρινθον (44 π. Χ.) Ἐπίσης ἐπιεικεῖς ἐδείχθησαν καὶ ὁ Ὀκταβιανὸς καὶ Ἀντώνιος πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, οἱ ὅποιοι ἀνήρτησαν τὰς εἰκόνας τοῦ Βρούτου καὶ Κασσίου παρὰ τὰς εἰκόνας τοῦ Ἀρμοδίου καὶ Ἀριστογείτονος. Ὁ Ἀντώνιος ὄχι μόνον δὲν ἐτιμώρησε τοὺς Ἀθηναίους, ἀλλὰ διέτρυψε καὶ ἐπὶ πολὺν χρόνον εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπένειμε μεγάλας εἰς τὴν πόλιν δωρεὰς καὶ ἔχαιρε καλούμενος *φιλέλληρ* καὶ *φιλαθηναίος*. Ὅτε δὲ πάλιν ἐξεργάγη νέος ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ Ὀκταβιανοῦ καὶ Ἀντωνίου, οἱ Ἕλληνες πάλιν κατὰ σύμπτωσιν συνεμάχουν μετὰ τοῦ ἡττηθέντος Ἀντωνίου. Ἀλλ' ὁ Ὀκταβιανὸς αὐτοκράτωρ ἀνακηρυχθεὶς ὄχι μόνον δὲν ἐτιμώρησε τοὺς κατ' αὐτοῦ πολεμήσαντας Ἕλληνας, ἀλλὰ καὶ πολυειδῶς ἐτίμησε καὶ εὐεργέτησε τοὺς μετ' αὐτοῦ συμμαχήσαντας Λακεδαιμονίους. Ἀνίδρυσε παρὰ τὸ Ἀκτιον καὶ πόλιν ἐπονομάσας αὐτὴν *Νικόπολιν* καὶ συνώκισε τὴν πόλιν τῶν Πατρῶν, ἡ ὁποία ἦτο σχεδὸν ἔρημος.

Ἀπερίγραπτα δὲ εἶνε τὰ δεινὰ, τὰ ὁποῖα ὑπέστη ἡ Ἑλλὰς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς ὑπο-

δουλώσεως της. Πάντες οἱ ἐπιφανεῖς καὶ πλοῦσιοι πολῖται τῆς Μακεδονίας καὶ Ἰλλυρίας ὑπεχρεώθησαν ἐπὶ ποινῇ θανάτου νὰ μεταναστεύσωσιν εἰς τὴν Ἱταλίαν. Ἡ Ἥπειρος ὑπὸ τοῦ Αἰμιλίου Παύλου ὑπέστη φοβεράν λεηλασίαν, ἐβδομήκοντα δ' αὐτῆς πόλεις κατεστράφησαν καὶ ἑκατὸν πενήκοντα χιλιάδες ἀνθρώπων ἐξηνδραποδίσθησαν. Ὁ Μούμμιος οὐ μόνον ἐπυρπόλησε τὴν Κόρινθον, ἀλλ' ἐξηνδραπόδισε καὶ τοὺς κατοίκους αὐτῆς. Ὁ Σύλλας ἐποίησε φοβερὰς καταστροφάς. Οἱ πειραταὶ τῆς Κιλικίας ἐλεηλάτησαν περὶ τὰς τετρακοσίας ἑλληνικὰς πόλεις. Ὅλη ἡ πρὸς βορρᾶν Ἑλλάς, Ἥπειρος, Ἰλλυρία, Μακεδονία, Αἰτωλία, Ἀκαρνανία καὶ Λοκρίς, αἱ ἄλλοτε εὐδαίμονες καὶ πολυάνθρωποι αὐταὶ χῶραι, ἡρημώθησαν σχεδὸν τῶν κατοίκων των. Ἐκ δὲ τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ πόλεων ἀξία μνείας εἶνε ἡ Λάρισσα, ἐκ δὲ τῶν ἐν Βοιωτίᾳ ἡ Τάναγρα καὶ αἱ Θεσπιαί. Αἱ δὲ ἐπτάφυλοι Θῆβαι καὶ κατατροπώσασαι τοὺς Σπαρτιάτας εἰς τὰ Λεῦκτρα αἱ εἰς τὴν Μαντίνειαν, οὐδὲ κώμης εἰσὶν ἄξιοι. Ἡ δὲ Λακωνία ἡρίθμει μόνον ατριάκοντα κώμας ἐκ τῶν ἑκατὸν πρότερον πολυανθρώπων πόλεων.

§ 83. Ἡ Ἑλλάς ἐπὶ τῶν μετὰ τὸν Αὐγούστον αὐτοκρατόρων μέχρι Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου (14—306 μ. Χ.).

Οἱ μετὰ τὸν Αὐγούστον αὐτοκράτορες, Τιβέριος, Καλιγούλας, Κλαύδιος καὶ Νέρων, ἐπλήρωσαν τὸ μέγα κράτος τῆς Ῥώμης ἀνοσιῶν κακουργημάτων. Πάντας ὅμως ὑπερέβη ὁ Νέρων. Οὗτος ἐμίανε τὰς χεῖράς του εἰς τὸ αἷμα τῆς μητρός του, τῆς συζύγου του καὶ τοῦ διδασκάλου του καὶ πλείστων ἄλλων. Ἐπ' αὐτοῦ ἐπυρπολήθη καὶ ἡ Ῥώμη καὶ ἐξηγέρθη σφοδρὸς κατὰ τῶν χριστιανῶν διωγμός, ἐπειδὴ ἡ πυρπόλησις ἀπεδόθη εἰς αὐτούς. Μετὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῆς πόλεως ἀνήγειρεν ὁ Νέρων καὶ μεγαλοπρεπέστατον παλάτιον, τὸ ὁποῖον ἐκ τῶν πλουσιωτάτων καὶ χρυσῶν κοσμημάτων του ἐπεκλήθη χρυσοῦς οἶκος. Πρὸς ἐπικόσμησην δὲ αὐτοῦ ἐπέβαλεν εἰς τὰς ἐπαρχίας βαρυτάτην φορολογίαν, ἡ δὲ Ἑλλάς καὶ ἡ Ἱταλία ἀπεγυμνώθησαν τῶν λαμπρῶν καλλιτεχνημάτων των. Ὁ Νέρων ἤλθε καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ διηγωνίσθη εἰς ὅλους τοὺς πανελλην-

νίους ἀγῶνας, πανταχοῦ δὲ καὶ ἡττώμενος ἀνεκηρύσσετο νικη-
τῆς καὶ αὐτὸς ἐλάμβανε τὰ ἀριστεῖα καὶ τοὺς στεφάνους. Ὁ
Νέρων, ἀφ' οὗ ἐξώκειλεν εἰς τὰς ἐσχάτας αἰσχροουργίας, ἐδόλο-
φονήθη ὑπὸ συνωμοτῶν, συνανέπνευσε δὲ καὶ ἡ Ἑλλάς μετὰ τῆς
λοιπῆς ἀνθρωπότητος, ἀλλὰ καὶ δὲν ἀνέκυψεν εἰς λαμπροτέραν
περιωπὴν ἐκ τῆς εὐτελοῦς θέσεως ὑποδούλου ῥωμαϊκῆς ἐπαρ-
χίας. Ὁ αὐτοκράτωρ ὅμως Τραϊανὸς ἐπέδειξεν ἰδιαιτέραν
εὐνοϊαν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὑπὸ τὴν ἀγαθὴν δ' αὐτοῦ κυβέρ-
νησιν καὶ τῶν μετὰ ταῦτα αὐτοκρατόρων, Ἀδριανοῦ, Ἀντω-
νίνου τοῦ εὐσεβοῦς καὶ Μάρκου Αὐρηλίου, ἡ Ἑλλάς μεγάλως
ἀνεκκυφίσθη τῶν καταπιεζόντων αὐτὴν δεινῶν. Ἡ δὲ τήρησις
τῶν ἀρχαίων θεσμῶν καὶ ἔθνικῶν συνελεύσεων ἐθέρμαινε τὸ ἐθνι-
κὸν φρόνημα τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Ἀδριανὸς μετὰ πενταετῇ εἰ-
ρηνικῇ βασιλείᾳ περιώδευσε πρὸς ὁλόκληρον τὴν ἀχανῆ αὐτο-
κρατορίαν. Κατελθὼν δὲ καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐχάραξε κατὰ
τὸν ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου στρατιωτικὴν ὁδὸν καὶ ἔφερεν εἰς τὴν
πόλιν ἄφθονον ἐκ τῆς λίμνης Στυμφαλίας ὕδωρ. Εἰς τὴν Νε-
μέαν κατεσκεύασεν ἵπποδρόμιον καὶ εἰς τὴν Μαντίνειαν ἀνήγειρε
μεγαλοπρεπῆ ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος. Ἀλλ' ἡ πόλις, ἣτις ἐφείλ-
χυνε τοῦ Ἀδριανοῦ τὴν ἀγάπην, ὑπῆρξαν αἱ Ἀθῆναι. Ἐνταῦθα
διέτριψεν ἐπὶ μακρὸν χρόνον καὶ ὡς πολίτης Ἀθηναῖος ἐμνήθη
καὶ τὰ Ἑλευσίνια μυστήρια. Ἀνήγειρε ναὸν τῆς Ἥρας καὶ
τοῦ Διὸς καὶ ἱερὸν εἰς ὅλους τοὺς θεοὺς καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ
ἔφερεν εἰς πέρας τὸν ἐπὶ Πεισιστράτου ἀρξάμενον μεγαλοπρεπῆ
ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς. Πλησίον δὲ τοῦ Ἰλισσοῦ ἐκτίσεν
ἰδίαν πόλιν. Ὑπὸ δὲ τοῦ Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς καὶ Μάρ-
κου Αὐρηλίου καὶ αἱ Ἀθῆναι καὶ ἡ λοιπὴ Ἑλλάς ποικιλο-
τρόπως εὐηργετήθησαν. Οἱ αὐτοκράτορες οὗτοι θεωροῦνται οἱ
ἄριστοι τῶν ἡγεμόνων, ἐξ ὧν ποτὲ ἡξιώθη ἡ ἀνθρωπότης.
Ἀλλὰ μετὰ τὸν Μάρκον Αὐρηλίον ἐπηκολούθησεν ἐπὶ ἑκατὸν
ἔτη σειρά ἀθλίων αὐτοκρατόρων. Ἀπαντες οὗτοι ἀπὸ τοῦ Κορ-
μόδου, τοῦ ἀναξίου υἱοῦ τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου, μέχρι Καρίνου
(180—285 μ. Χ.), ἐκτὸς ὀλίγων, εἶνε βδελυροὶ καὶ ἀποτρό-
παιοι. Ἀπὸ τοῦ Κορμόδου ἀρχίζει σειρά ὠμῶν αὐτοκρατόρων,
τοὺς ὁποίους ἀνεβίβαζον καὶ κατεβίβαζον ἀπὸ τοῦ θρόνου εἰ-
πραϊτωριανοὶ καὶ οἱ λεγεῶνες. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἀρχί-

ζει θλιβερά ἐποχή διὰ τὸ ῥωμαϊκὸν κράτος. Βάρβαροι δὲ λαοί, Γόθοι, Ἀλαμάνοι, Μαρκομάννοι καὶ ἄλλοι διήλασαν ὁλόκληρον τὴν Εὐρώπην καὶ λεηλατοῦντες καὶ διαρπαζόντες πρόεβησαν μέχρι τῆς Πελοποννήσου. Ἀλλ' αἶφνης ἐν Ἑλλάδι ἔνελαμψεν ὁ σπινθὴρ τῆς ἀρχαίας φιλοπατρίας καὶ μεγαλοφροσύνης καὶ οἱ βάρβαροι ἀποκρούονται μὲν ἐκ τῆς Ἀττικῆς ὑπὸ τοῦ Δεξιππου, ἐκβάλλονται δ' ἐκ τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν ἀπανταχόθεν ἐξεγερθέντων Ἑλλήνων.

§ 54. Διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Καίσαρος Αὐγούστου ἐγεννήθη εἰς Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ Σωτὴρ καὶ λυτρωτὴς τοῦ κόσμου, ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου. Ἀπὸ τοῦ τρικοστοῦ ἔτους τῆς ἡλικίας του ἤρχισε νὰ διδάσκη δημοσίᾳ τὸν λαόν. Ἵνα κηρύξη δὲ τὸ εὐαγγέλιον τῆς θείας ἀπολυτρώσεως εἰς ὅλον τὸν κόσμον ἐκλέγει τοὺς δώδεκα μαθητάς του. Μετὰ τριετὴ διδασκαλίαν πλήρη εὐεργεσιῶν καὶ θαυμάτων οἱ Ἰουδαῖοι ἐκ φθόνου τυφλοῦμενοι ἀντὶ νὰ πιστεύσωσιν εἰς αὐτὸν τὸν κατεδίδικαν νὰ ἀποθάνῃ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. Ἀλλ' ὁ τάφος δὲν ἠδυνήθη νὰ κρατήσῃ τὸν Ἰησοῦν, τὸν ἔχοντα τὸ κράτος τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου. Τὴν τρίτην ἡμέραν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἀνέστη ἀπὸ τῶν νεκρῶν καὶ μετὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας ἀπὸ τῆς Ἀναστάσεως ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς. Κατὰ δὲ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς ἀπὸ τῆς Ἀναστάσεως κατῆλθε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον εἰς τοὺς μαθητάς του ἐν εἶδει πυρίνων γλωσσῶν καὶ διεφώτισεν αὐτούς. Ἐκτοτε οἱ Ἀπόστολοι ἤρχισαν νὰ κηρύττωσι τὸ Εὐαγγέλιον εἰς ὅλα τὰ ἔθνη. Ἐδίδασκον δὲ καὶ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἥ ὅποια διὰ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων του εἶχε διαδοθῇ εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία κατὰ πρῶτον διὰ τῶν Ἀποστόλων, ἔπειτα διὰ τῶν διαδόχων αὐτῶν καὶ τῶν λοιπῶν πατέρων τῆς ἐκκλησίας ἐξηπλώθη εἰς ὅλα τὰ ἔθνη. Ἀλλ' ἡ νέα θρησκεία ἀπῆντησε πολλαχοῦ πλείστα προσκόματα. Οἱ δ' εἰς Χριστὸν πιστεύοντες κατεδίδοντο ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων καὶ διὰ μυ-

ρίων βασάνων καὶ διὰ τοῦ μαρτυρικοῦ θανάτου ἐβεβαίωσαν τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν των. Πρῶτος δὲ Ῥωμαῖος αὐτοκράτωρ, ὅστις ἀνεγνώρισε καὶ ὑπεστήριξε τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν, ὑπῆρξεν ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος.

§ ΒΒ. Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας (274—337 μ. Χ.).

Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας ἦτο υἱὸς Κωνσταντίνου τοῦ Χλωροῦ καὶ τῆς ἀγίας Ἑλένης γεννηθεὶς τῷ 274 μ. Χ. ἐν Ναύσῳ τῆς Μοισίας, τῇ σημερινῇ Νίσσα. Ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Διοκλητιανοῦ διωρίσθη *χιλλαρχος*, μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του ἀνηγορεύθη ὑπὸ τοῦ στρατοῦ αὐγουστος (306 μ. Χ.). Ὁ Κωνσταντῖνος ἐπολέμησε κατὰ πρῶτον καὶ ἐνίκησε πρὸ τῆς Ῥώμης τὸν αὐτοκράτορα Μαξέντιον (312 μ. Χ.).



ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ

Πρὸ τῆς μάχης φθάσας παρὰ τὰς Ἀλπεὺς εὐρέθη εἰς δεινὴν ἀμυχανίαν, διότι ὁ Μαξέντιος εἶχε περισσότερον στρατόν. Ὁθεν ὁ Κωνσταντῖνος ἀπεφάσισε νὰ ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τοῦ

Θεοῦ τῶν Χριστιανῶν, τὸν ὁποῖον ἐσέβετο καὶ ὁ πατήρ του. Κατὰ τὴν μεσημβρίαν δὲ εἶδεν εἰς τὸν οὐρανὸν σταυρὸν ἐκ φω-
τός μετὴν ἐπιγραφὴν «ἐν τούτῳ νίκα». Τὴν δὲ νύκτα ἐνεφανίσθη



ΒΥΖΑΣ

ὁ Χριστὸς εἰς τὸν ὕπνον του μετὸ φανὲν σημεῖον καὶ παρήγ-
γειλεν εἰς αὐτὸν νὰ κατασκευάσῃ ἀντίτυπον αὐτοῦ. Ὅθεν ὁ
Κωνσταντῖνος κατεσκεύασε τὴν πρώτην χριστιανικὴν σημαίαν,
τὴν ὁποίαν ἐπωνόμασε λάβαρον.

Κατόπιν ἐνίκησε καὶ τὸν αὐτοκράτορα Δικίνιον καὶ ἔγεινε
μόνος αὐτὸς αὐτοκράτωρ τοῦ ὅλου ῥωμαϊκοῦ κράτους (323
μ.Χ.). Ἐκτοτε ὁ Κωνσταντῖνος ἔγεινεν ἐνθερμος πρῶτος τῆς
χριστιανικῆς θρησκείας, τὴν ὁποίαν κατεδίδωκον οἱ πρόφῃν αὐτο-
κράτορες τῆς Ῥώμης. Συνεκάλεσε δὲ ὁ Κωνσταντῖνος ἐν Νικαίᾳ
καὶ τὴν πρώτην οἰκουμενικὴν Σύνοδον, εἰς τὴν ὁποίαν προσῆλθον
318 ἐπίσκοποι καὶ ἤτις συνέθεσε τὸ *σύμβολον* τῆς πίστεως,
ἥτοι τὸ «Πιστεύω», ἀπὸ τοῦ πρώτου μέχρι τοῦ ὀγδόου ἄρθρου,
καὶ τὸ ὁποῖον συνεπληρώθη μέχρι τοῦ ὡδεκάτου ἄρθρου εἰς
τὴν δευτέραν οἰκουμενικὴν Σύνοδον. Ὁ Κωνσταντῖνος μετέφερε
καὶ τὴν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους ἀπὸ τῆς Ῥώμης εἰς τὸ Βυ-
ζάντιον, τὸ ὁποῖον ἱδρυσεν ὁ Βύζας ἐν ἔτει 658 π. Χ. διὰ Με-
γαρέω ἀποίκων. Ὡχύρωσε δὲ αὐτὴν μετ' ἰσχυρὰ τείχη καὶ ἐκαλ-
λώπισε μετὰ λαμπρὰ οἰκοδομήματα καὶ καλλιτεχνήματα, τὰ
ὅποια μετεκόμισεν ἐκ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ νέα πρωτεύουσα ἐπω-
νομάσθη *Νέα Ῥώμη* καὶ κατόπιν *Κωνσταντινουπόλις* ἀπὸ τοῦ
ὀνόματος τοῦ Κωνσταντίνου.

Μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ὁ Κωνσταντῖνος ἡσθένησε βαρέως. Προσεκάλεσε λοιπὸν τὸν ἐπίσκοπον τῆς Νικομηδείας Εὐσέβιον καὶ ἔλαβε παρ' αὐτοῦ τὸ ἅγιον βάπτισμα. Διότι ἂν καὶ ἦτο χριστιανός, δὲν εἶχεν ἀκόμη βαπτισθῆ. Ἀπέθανε δὲ τὴν 21 Μαΐου καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἡ ἐκκλησία ἐορτάζει τὴν μνήμην αὐτοῦ καὶ τῆς μητρὸς του Ἑλένης. Καὶ ἡ μὲν Ἐκκλησία κατέταξεν αὐτὸν μεταξύ τῶν ἁγίων, ἡ δὲ ἱστορία ἐπυνόμασεν αὐτὸν *Μέγαν*.

§ 36. Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης.

Ὁ Ἰουλιανὸς ἦτο ἀνεψιὸς τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου γεννηθεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει περὶ τὸ 331 μ. Χ. Μετὰ τέσσαρας μῆνας ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, ὁ υἱὸς



ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ

αὐτοῦ Κωνσταντῖος ἐφόνευσε πάντας τοὺς συγγενεῖς. Ἐκ τῆς σφαγῆς αὐτῆς διεσώθη ὡς ἐκ θαύματος ὁ Ἰουλιανὸς ἄγων τὸ πέμπτον ἔτος τῆς ἡλικίας καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Γάλλος ἄγων τὸ δωδέκατον ἔτος τῆς ἡλικίας. Τοῦτον μετ' ὀλίγον ὁ Κωνσταντῖος ἀνηγόρευσε καίσαρα καὶ ἐπεμψεν ὡς διοικητὴν τῆς Ἀσίας. Ἀλλ' ἐκ φύσεως ὢν δειλὸς καὶ φιλύποπτος ἐφόνευσε καὶ αὐτόν, τὸν δὲ Ἰουλιανὸν ἐξώρισεν εἰς Ἀθήνας (354 μ. Χ.). Ὁ Ἰουλιανὸς εἶχεν ἐκπαιδευθῆ εἰς τὰς σχολὰς τῆς μικρᾶς Ἀσίας, εἰς δὲ τὰς Ἀθήνας διέμεινεν ἐπὶ ἐξ μόνον μῆνας. Αἱ Ἀθηναῖοι τότε εὐρίσκοντο εἰς τελείαν πολιτικὴν παρακμήν, ἀλλ' ἐσώζοντο ἀκέραια σχεδὸν τὰ λαμπρὰ μνημεῖα τῆς ἀρχαίας καλλιτεχνίας. Διετηρεῖτο δὲ καὶ τὸ ἀρχαῖον δη-

μοκρατικὸν πολίτευμα καὶ ἡ ἀρχαία ἐθνικὴ θρησκεία καὶ ἤκμα-
ζον αἱ φιλοσοφικαὶ σχολαί. Ταῦτα πάντα ἐπροξένησαν σπου-
δαίαν ἐντύπωσιν εἰς τὸν εὐφάνταστον Ἰουλιανόν. Ἐκτοτε ὁ
Ἰουλιανὸς συνέλαβε τὴν ιδέαν νὰ καταπολεμήσῃ τὴν χριστια-
νικὴν θρησκείαν καὶ νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἐθνικὴν. Ἀλλ' ἐκρυσεν
ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸ φρόνημά του καὶ περιέμενε τὴν κατάλληλον
εὐκαιρίαν, ἥτις καὶ δὲν ἐβράδυνε νὰ ἔλθῃ. Ὁ Ἰουλιανὸς μετ'
ὀλίγα ἔτη, ἀποθανόντος τοῦ Κωνσταντίου, ἀνηγορεύθη αὐτὸς
αὐτοκράτωρ (361 μ. Χ.). Παρευθὺς δὲ τότε ἀπέβαλεν ἐπισή-
μως τὴν πίστιν πρὸς τὸν Χριστὸν καὶ ἀφιέρωσε τὸν ἑαυτὸν του
εἰς τοὺς ἀθανάτους θεοὺς. Δι' αὐτὸ καὶ ἐπωνομάσθη ἀποστάτης
καὶ παραβάτης τῆς πίστεως τοῦ Χριστοῦ ὑπὸ τῆς ἱστορίας καὶ
τῆς ἐκκλησίας. Ἐκήρυξε δημοσίως τὴν ἐθνικὴν λατρείαν καὶ
διέταξε νὰ ἀνοιχθῶσι πανταχοῦ οἱ ὑπάρχοντες ἐθνικοὶ ναοὶ καὶ
νὰ ἀνεγερθῶσι νέοι. Οἱ χριστιανοὶ διετάχθησαν νὰ ἀποζημιώ-
σωσι τοὺς ἐθνικοὺς διὰ τοὺς καταστραφέντας ναοὺς των. Ἡ
ἐκτέλεσις τῆς διαταξέως αὐτῆς προεκάλεσε πανταχοῦ συγκρού-
σεις καὶ φοβερὸς ἤθελεν ἐπέλθῃ ἐμφύλιος πόλεμος καὶ ἡ χρι-
στιανικὴ θρησκεία ἤθελε διατρίξῃ τὸν μέγιστον τῶν κινδύνων,
ἂν ἐπέξῃ ὁ Ἰουλιανός, ἀλλ' ἐφονεύθη ἐκστρατεύσας εἰς Ἀσίαν
κατὰ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν (363). Ὁ Ἰουλιανὸς ἦτο ἀνὴρ
μεγαλοφυῆς καὶ εἶχε πολλὰς ἀρετάς, ἀλλ' ἐπέζητει ἀδύνατα
πράγματα παρασυρθεὶς ἀπὸ τῆς ιδέας, ὅτι αἰτία τῆς παρακμῆς
τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους ἦτο ἡ χριστιανικὴ θρησκεία. Ἐφαντά-
ζετο δὲ ὅτι, ἂν ἀνωρθοῦτο ἡ ἀρχαία ἐθνικὴ θρησκεία, ἡδύνατο
διὰ τῆς ἠθικῆς αὐτῆς δυνάμεως νὰ ἀνδρυνθῇ καὶ ἡ κραταιὰ
αὐτοκρατορία Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου ἢ τοῦ Ἰουλίου Καίσα-
ρος. Ὁ Ἰουλιανὸς ὑπὸ τοιούτων ἐμπνεόμενος εὐγενῶν φρονημά-
των ἂν ἐγεννᾶτο εἰς ἄλλην ἐποχὴν, ἡδύνατο ἀληθῶς νὰ μεγα-
λουργήσῃ.

§ 37. Ἐπιδρομὴ τῶν Οὐννων καὶ Γότθων.

Θευδόσιος ὁ μέγας.

Οἱ Οὐννοι, φυλὴ Μογγολικὴ, ἐξώρμησαν ἀπὸ τὰ ἐνδότερα
τῆς Ἀσίας καὶ προχώρησαντες κατέλαβον τὰς μεσημβρινὰς
χώρας τῆς Ῥωσσίας καὶ Πολωνίας, οἱ δὲ πρῶνι κατοικοῦν-

τες μεταξύ τῶν ποταμῶν Βόλγα καὶ Ταναΐδος Ἄλανοὶ ἤναγ-
κάσθησαν νὰ μετοικήσωσιν εἰς ἄλλα μέρη. Καὶ οἱ μὲν πρὸς ἀ-
νατολὰς τοῦ Ἰστρου κατοικοῦντες ἀνατολικοὶ Γότθοι ὑπετάγη-
σαν εἰς τοὺς Οὐννους, οἱ δὲ πρὸς βορρᾶν τοῦ Ἰστρου μετώκη-
σαν εἰς τὴν Μοισίαν. Ἄλλ' οἱ Γότθοι μετ' ὀλίγον εἰσέβαλον
εἰς τὴν Θράκην καί, ἀφ' οὗ ἐνίκησαν ἐκεῖ τὸν ῥωμαϊκὸν στρατόν,
ἐπροχώρησαν κατασπρέφοντες τὴν χώραν τῆς Θράκης καὶ Μα-
κεδονίας μέχρι τῆς Θεσσαλίας. Εἰς τὴν δεινὴν ἐκείνην περίστα-
σιν ὁ αὐτοκράτωρ Γρατιανὸς προσεκάλεσεν ὡς συνάρχοντα τὸν



ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ

στρατηγὸν Θεοδόσιον καὶ παρεχώρησεν εἰς αὐτὸν τὴν διοίκη-
σιν τῶν ἀνατολικῶν χωρῶν τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους καὶ τῆς
Ἰλλυρίας (379 μ. Χ.). Ὁ Θεοδόσιος, ὅστις ἦτο στολισμένος
μὲ πολλὰς ἀρετάς, ἀπέφυγε νὰ συγκρουσθῇ πρὸς τοὺς Γότθους
εἰς μάχην κρίσιμον, ἀλλ' ἐξηκολούθει νὰ παρενοχλῇ αὐτοὺς
διὰ μικρῶν συμπλοκῶν καὶ ἐπὶ τέλους τοὺς ἐξηνάγκασε νὰ
καταθέσωσι τὰ ὅπλα καὶ νὰ διάγῳσι τοῦ λοιποῦ ὡς φίλοι καὶ
σύμμαχοι. Ἐπετράπη δὲ εἰς αὐτοὺς νὰ κατοικήσωσιν εἰς τὴν
Θράκην. Μετ' ὀλίγον ὅμως ἐπανεστάτησαν καὶ πάλιν, ἀλλὰ
κατεβλήθησαν καὶ διεσπάρησαν εἰς τὴν Δακίαν καὶ τὴν Μοισίαν.

Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Γρατιανοῦ καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του
Οὐολεντινιανοῦ ὁ Θεοδόσιος συνήνωσε πάλιν ὑπὸ τὸ σκήπτρόν
του καὶ τὰς δυτικὰς ἐπαρχίας καὶ ἀπέβη μονάρχης τοῦ ὅλου
ῥωμαϊκοῦ κράτους. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θεοδοσίου τὸ
ῥωμαϊκὸν κράτος διηρέθη ὀριστικῶς ἐπὶ τῶν υἱῶν του εἰς ἀνα-

τολικὸν καὶ δυτικὸν (395 μ. Χ.). Καὶ τὸ μὲν δυτικὸν ῥωμαϊκὸν κράτος εἶχε πρωτεύουσαν τὴν Ῥώμην, τὸ δὲ ἀνατολικὸν τὴν Κωνσταντινούπολιν.

§ 38. Νέαι βαρβαρικά ἐπιδρομαί. Κατάλυσις τοῦ δυτικοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους (395—476 μ. Χ.)

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θεοδοσίου ὁ ἡγεμὼν τῶν Οὐσιγιότ-
θων Ἀλάριχος διέρρηξε τὰς συνθήκας καὶ ἐπεχείρησε φοβεράν
ληηλασίαν τῶν χωρῶν τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους. Ἐληλάτησε
τὴν Θράκην, τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἰλλυρίαν, τὴν Θεσσαλίαν
τὴν Στερεάν Ἑλλάδα καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Πελοπόννησον.
Ἐξεδίωξε δ' αὐτὸν ἐντεῦθεν ὁ γενναῖος Στελίων, ὁ στρατηγὸς
τοῦ δυτικοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους. Μετ' ἄλλας δὲ ληηλασίας
καὶ δηώσεις τῆς Ἰταλίας ὁ Ἀλάριχος ἐτελεύτησεν (410 μ.
Χ.). Ἀλλ' ἀναφαίνεται ἤδη ἔτι φοβερώτερος τοῦτου ἐχθρὸς,
ὁ Ἀττίλας, ὁ ἡγεμὼν τῶν Οὐννων, ὁ ὁποῖος διὰ τὰ ἀναριθ-
μητα κακά, τὰ ὁποῖα ἐπροξένησεν εἰς τὸ ῥωμαϊκὸν κράτος,
ἐπωνομάσθη θεία μάστιξ. Οὗτος, ἀφ' οὗ ἐπήνεγκε μεγάλην λεη-
λασίαν καὶ καταστροφὴν εἰς τὴν Μοισίαν, Θράκην καὶ Μακε-
δονίαν, ἐξηναγκάσθη ὑπὸ τοῦ γενναίου αὐτοκράτορος Μαρκιανοῦ
νὰ καταφύγῃ ἐκ τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους εἰς τὸ δυτικόν. Μετὰ
φοβερὰς δὲ καὶ ἐκεῖ καταστροφὰς ἐνίκηθη εἰς μεγάλην καὶ
φονικωτάτην μάχην ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Ἀετίου (451 μ. Χ.).
Κατόπιν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Παννονίαν καὶ μετὰ διετῆ τῆς χώ-
ρης ἐρήμωσιν ἐτελεύτησεν. Μετὰ νέας δὲ λεηλασίας καὶ κα-
ταστροφὰς, τὰς ὁποίας ὑπέστη τὸ δυτικὸν ῥωμαϊκὸν κράτος
κατελύθη ὁριστικῶς καὶ ἀνηγορεύθη βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας ὁ
Γερμανὸς Ὀδόακρος (476 μ. Χ.).



ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΡΩΤΗ (α)

ΑΠΟ ΤΟΥ ΔΙΧΑΣΜΟΥ ΤΟΥ ΡΩΜΑΪΚΟΥ ΚΡΑΤΟΣ ΜΕΧΡΙ ΛΕΟΝΤΟΣ
ΤΟΥ ΙΣΑΥΓΟΥ (395—717).

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΕΞΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΤΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΡΩΜΑΪΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

§ 39. Προεισαγωγικαὶ παρατηρήσεις.

Μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ δυτικοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους συνε-
ξέλιπε καὶ πᾶς ἡθικός δεσμός μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἀνατολι-
κοῦ κράτους, τὸ διωκτικὸν βαθμὴδὸν ἐξελληνιζόμενον διὰ τῆς ἐπι-
κρατήσεως τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης, τῆς χριστιανικῆς θρησκείας
καὶ τῶν νόμων, μεταμορφοῦται ἀπὸ ῥωμαϊκοῦ εἰς ἐλληνικόν.
Τὸ νέον τοῦτο ἐξελληνισθὲν κράτος ἀπὸ τῆς νέας αὐτοῦ πρω-
τεύουσης τοῦ Βυζαντίου ἐπωνομάσθη *Βυζαντινόν*, ἐβασίλευσαν
δὲ ἐπὶ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Θεοδο-

(α) Τὴν ἱστορίαν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους πρὸς εὐκολωτέραν κατὰ-
ληψιν αὐτῆς θέλομεν ὑποδιαιρέσῃ εἰς πέντε περιόδους, τούτων ἡ μὲν α'
περίοδος ἐπεκτείνεται ἀπὸ τῆς διαιρέσεως τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους μέ-
χρι τῶν εἰκονομάχων βασιλέων (395—717), ἡ δὲ β' ἀπὸ τῶν εἰκο-
νομάχων μέχρι Βασιλείου τοῦ Μακεδόνης (717—867), ἡ δὲ γ' ἀπὸ
Βασιλείου τοῦ Μακεδόνης μέχρι Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ (867—1081),
ἡ δὲ δ' ἀπὸ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταν-
τινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων (1081—1204) καὶ ἡ ε' ἀπὸ τῆς ἀλώ-
σεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων μέχρι τῆς ἀλώσεως
αὐτῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων (1204—1453). Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην
ἐβασίλευσαν 23 αὐτοκράτορες, τῶν ὁποίων ἐπισημότεροι εἶνε ὁ Ἰουστι-
νιανός, ὁ Ἡράκλειος καὶ Κωνσταντῖνος ὁ Πρώτος.

σίτου μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων (τῶν Φράγκων) περὶ τοὺς ἐβδομήκοντα αὐτοκράτορας (396—1204). Πολλοὶ τούτων ἀληθῶς ὑπῆρξαν ἄθλιοι καὶ ἐλκεῖνοι καὶ συνετέλεσαν διὰ τῆς ἀνικανότητός των εἰς τὴν παρακμὴν καὶ τὴν ὑποδούλωσιν τοῦ κράτους, ἀλλ' ὑπῆρξαν καὶ πολλοὶ τούτων ἄνδρες μεγαλοφυεῖς καὶ στρατηγοὶ γενναῖοι καὶ μεγαλόφρονες, ἐφάμιλλοι ἐν πολλοῖς πρὸς τοὺς ἐνδόξους ἄνδρας τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Διὰ τῆς ἀνδρείας δ' αὐτῶν, τῆς φιλοπατρίας καὶ μεγαλοφυΐας, ἠδυνήθησαν νὰ ἀντιπαλαίσωσι πρὸς μυρίους ἔξωθεν ἐπελθόντας πολεμίους καὶ νὰ διατηρήσωσι τὸ κράτος ἐλεύθερον ἐπὶ μίαν περίπου χιλιετηρίδα ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς του.

§ 60. Ἰουστινιανὸς (483—565 μ. Χ.)

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐγεννήθη εἰς τὴν πλησίον τοῦ Ἀξίου ποταμοῦ πόλιν τῶν Σκούπων περὶ τὸ 483 μ. Χ. καὶ διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸν ἄτεκνον ἀποθάνοντα θεῖόν του Ἰουστίνον (523 μ. Χ.). Παρὰ τοῦ θεῖου του ἔλαβεν ἀρίστην ἀνατροφὴν καὶ ἐκπαίδευσιν, ἥτο δὲ λίαν ἐργατικός καὶ φιλότιμος. Συνέταξε δὲ νόμους ἀρίστους, ἀνήγειρε λαμπρὰ οἰκοδομήματα καὶ διὰ τῶν πολλῶν στρατηγῶν του, ἐκ τῶν ὁποίων διεκρίνετο ὁ μέγας Βελισσάριος, ἐπραξε μεγάλων κατορθώματα. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν ὁ Βελισσάριος κατέβαλε φοβερὰν τινα στάσιν τοῦ λαοῦ, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Ἰουστινιανὸς διεκινδύνευσε νὰ χάσῃ καὶ τὴν ζωὴν καὶ τὸν θρόνον. Ἡ στάσις αὕτη ἐπεκλήθη στάσις τοῦ νίκα, διότι οἱ στασιασταὶ εἶχον ὡς σύνθημα τὴν λέξιν «νίκα». Οὗτοι θέλοντες νὰ ἀναβιβάσωσιν εἰς τὸν θρόνον ἄλλον αὐτοκράτορα ἐκίνησαν εἰς στάσιν τὸν λαὸν τῆς πρωτεύουσας καὶ θέσαντες πῦρ εἰς τὴν πόλιν ἔκαυσαν μέγα μέρος αὐτῆς. Ὁ αὐτοκράτωρ ἠθέλησε νὰ διασωθῇ διὰ τῆς φυγῆς, ἀλλ' ἀντέστη ἡ σύζυγός του Θεοδώρα, ὁ δὲ Βελισσάριος ἐφορμήσας μετὰ τρισχιλίων ἱππέων κατὰ τῶν στασιαστῶν ἐφόνευσεν ἐξ αὐτῶν περὶ τὰς τριάκοντα χιλιάδας καὶ κατέβαλε τὴν στάσιν, ἣ ὁποία διήρκεσεν ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας.

Κατόπιν ὁ Βελισσάριος κατέβαλε τοὺς Βανδήλους τῆς Ἀφρικῆς, ἀνέκτησε τὴν Ἰταλίαν ἀπὸ τοὺς Ὀστρογόθους καὶ

ἤγαγεν εἰς Κωνσταντινούπολιν αἰχμαλώτους τοὺς βασιλεῖς ἀμφοτέρων τῶν ἐθνῶν. Μετὰ εἰκοσαετῇ δὲ πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν ἐξηνάγκασε καὶ αὐτοὺς νὰ συνομολογήσωσι πεντηκονταετῆς συνθήκας (562 μ. Χ.).

Ὁ Ἰουστινιανός, ὅπως προφυλάξῃ τὸ κράτος ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων, ἀνήγειρε πολλὰ πολλαχοῦ τῆς χώρας ὀχυρώματα καὶ φρούρια. Ἀνέκτισε δὲ καὶ πολλὰς πόλεις, αἱ



ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΣ

ὅποια εἶχον καταστραφῇ ὑπὸ σεισμῶν. Προσέτι δὲ ἀνήγειρε καὶ τὸν περικαλλέστατον ναὸν τῆς Ἀγίας τοῦ Θεοῦ Σοφίας. Πρὸς κατασκευὴν αὐτοῦ εἰργάζοντο καθ' ἑκάστην ἐπὶ ἑξ ἔτη δεκακισχίλιοι ἐργάται καὶ ἔδαπανήθησαν πλέον τῶν τριακοσίων εἴκοσιν ἑκατομμυρίων δραχμῶν.

Ὁ Ἰουστινιανός κατῴρθωσε πρῶτος νὰ μεταφέρῃ ἐξ Ἰνδιῶν εἰς Εὐρώπην καὶ σπόρον μεταξοσκωλήκων καὶ νὰ εἰσαγάγῃ τὴν καλλιέργειαν τῆς μετᾶξης, ἡ ὁποία ἦτο ἄγνωστος εἰς τὴν Εὐρώπην. Μετέφερον δὲ τὸν σπόρον αὐτὸν δύο μοναχοὶ θέσαντες αὐτὸν ἐντὸς καλαμίνων βάζδων.

Ἐτελεύτησε δὲ ὁ Ἰουστινιανός τῷ 565 μ. Χ. εἰς ἡλικίαν ὀγδοήκοντα τριῶν περίπου ἐτῶν βασιλεύσας περὶ τὰ τριάκοντα ὀκτὼ ἔτη.

§ 61. Ἡράκλειος (595—641 μ. Χ.).

Ὁ Ἡράκλειος ἦτο υἱὸς τοῦ Ἐξάρχου τῆς Ἀφρικῆς Ἡ-
ρακλείου γεννηθεὶς τῷ 574 μ. Χ. Ὁ Ἡράκλειος ἀνῆλθεν εἰς
τὸν θρόνον ἐν ἔτει 610 μ. Χ. εὔρε δὲ τὸ κράτος στρατιωτικῶς
καὶ οἰκονομικῶς εἰς ἀθλίαν κατάστασιν. Οἱ Πέρσαι, ἀφ' οὗ κα-
θυπέταξαν ὀλόκληρον σχεδὸν τὴν Ἀσίαν, ἐπολιόρκησαν καὶ τὴν
Κωνσταντινούπολιν (614). Ὁ Ἡράκλειος εὗρέθη τότε εἰς λίαν
στενόχωρον θέσιν καὶ ἀπεφάσισε νὰ μεταφέρῃ τὴν πρωτεύουσαν
εἰς τὴν Καρχηδόνα. Ἀλλ' ὁ τότε πατριάρχης Σέργιος ὤρκι-
σε τὸν βασιλέα νὰ ζήσῃ καὶ νὰ ἀποθάνῃ ἐκεῖ πιστῶς μὲ τὸν
λαόν του, τὸν ὁποῖον τῷ ἐνεπιστεύθη ὁ Θεός. Ὅθεν ὁ Ἡρά-
κλειος ἀνορθώσας τὰ οἰκονομικὰ καὶ διοργανώσας τὸν στρατὸν
ἐτράπη κατὰ τῶν Περσῶν, ἀφ' οὗ εἰρήνευσε πρὸς τοὺς Ἀρα-
βας καὶ Σλαῦους παραχωρήσας πρὸς αὐτοὺς τὰς ἐντὸς τοῦ
Ἰστροῦ χώρας. Ἀλλ' ἀντὶ νὰ τραπῇ κατὰ τῶν Περσῶν, τῶν
πολιορκούντων τὴν Κωνσταντινούπολιν, μετέφερε τὸν πόλεμον
εἰς τὸ περσικὸν κράτος καὶ οὕτως ἐξηνάγκασε τοὺς Πέρσας νὰ
λύσωσι τὴν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως (622 μ.Χ.).
Μετὰ ἐπταετεῖς δὲ ἐνδόξους ἀγῶνας ἐξηνάγκασε τὸν υἱὸν τοῦ
Χοσρόου Σιρόην νὰ συνομολογήσῃ συνθήκας. Κατὰ τὰς συνθή-
κας αὐτάς τὸ Βυζαντινὸν κράτος ἀνέκτησε τὰ παλαιὰ αὐτοῦ
ὅρια, τὰ ὁποῖα καθώριζεν ὁ Ἀράξης πρὸς βορρᾶν καὶ ὁ Εὐφρα-
της πρὸς μεσημβρίαν. Μεταξὺ δὲ τῶν πολυτίμων λαφύρων, τὰ
ὁποῖα ἔλαβεν ὁ Ἡράκλειος, ἦτο καὶ ὁ τίμιος καὶ ζωοποιὸς
σταυρός, τὸν ὁποῖον οἱ Πέρσαι εἶχον ἀφαρπάσει ἀπὸ τὸν ναὸν
τῆς Ἱερουσαλὴμ.

Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν Χοσρόης ἔ-
καμε συνθήκας μὲ τὸν Χαχάνον (ἡγεμόνα) τῶν Ἀβάρων νὰ κα-
ταλάβωσι τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ διανείμωσι τὸ Βυζαντι-
νὸν κράτος. Ὅθεν ἀπὸ κοινοῦ ἐπολιόρκησαν τὴν Κωνσταντι-
νούπολιν. Ἀλλ' οἱ πολιορκούμενοι ἀπέκρουσαν τὰς ἐφόδους καὶ
ἐξηνάγκασαν αὐτοὺς νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν (626 μ. Χ.).
Εἰς ἀνάμνησιν τῆς ματαιωθείσης ταύτης πολιορκίας καθιερώ-
θη νὰ τελεῖται κατ' ἔτος ἡ ἀκολουθία τοῦ ἀκαθίστου ἡμῶν
πρὸς τὴν ὑπέρμαχον Θεοτόκον.

Ὁ Ἡράκλειος ἔλθων εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐτέλεσε θρίαμβον καὶ κατόπιν μεταβὰς εἰς Ἱεροσόλυμα ἀνύψωσε τὸν σταυρὸν εἰς τὴν προτέραν τοῦ θέσιν (14 Σεπτεμβρίου 629) Ἐκτο-



ΗΡΑΚΛΕΙΟΣ

τε κατὰ πᾶσαν 14 Σεπτεμβρίου τελεῖται κατ' ἔτος ἡ ἑορτὴ τῆς ἀνυψώσεως τοῦ σταυροῦ. Ὁ Ἡράκλειος ἐτελεύτησε τῷ 641 μ. Χ. ἄγων τὸ 66 ἔτος τῆς ἡλικίας.

§ 62 Κωνσταντῖνος ὁ Πωγωνᾶτος. — Μωάμεθ.

Ἡ πρώτη πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως
ὑπὸ τῶν Ἀράβων.

Ἐπιφοβώτεροι καὶ τῶν Περσῶν, καὶ τῶν Οὐννων, καὶ τῶν Γότθων καὶ τῶν ἄλλων βαρβάρων λαῶν, ἀναφαίνονται περὶ τὰ τέλη τῆς ἑκτῆς μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος οἱ Ἀράβες. Οὗτοι ἀνήκουσιν εἰς τὸν σημιτικὸν κλάδον τῆς Καυκασίας φυλῆς καὶ ἔζων βίον νομαδικόν. Ἄλλ' ἐμπνευσθέντες ὑπὸ τῆς θρησκείας τοῦ Μωάμεθ ἀπέβησαν φιλοπόλεμοι καὶ ἐξώρμησαν εἰς τὴν τοῦ κόσμου κατὰκτησιν. Ὁ Μωάμεθ ἐγεννήθη εἰς τὴν Μέκκαν τῆς Ἀραβίας. (571—632). Πεπροικισμένος δ' ὑπὸ πολλῶν καὶ σπανίων σωματικῶν καὶ πνευματικῶν προτερημάτων ἀνεφάνη μεταξύ τοῦ λαοῦ ὡς προφήτης καὶ διὰ τῆς εὐγλωττίας του κατώρθωσε νὰ ἐμπνεύσῃ τὸν ἐνθουσιασμὸν εἰς τοὺς Ἀράβας καὶ νὰ ἀποκτήσῃ πολλοὺς ὁπαδοὺς. Ἀλλὰ καταδιωχθεὶς διεσώθη διὰ τῆς φυγῆς εἰς Μεδίναν καὶ ἀπὸ τότε ἀρχίζει παρὰ τοῖς Μωαμεθανοῖς τὸ ἔτος τῆς Ἐγίρας, δηλαδὴ

τῆς φυγῆς (622 μ.Χ.). Ὑπερισχύσας τῶν ἀντιπάλων του κατάρ-
θωσε νὰ γείνη νέας θρησκείας ἰδρυτῆς καὶ ἐντὸς ὀλίγου καθυ-
πέταξε διὰ τῶν ὅπλων τὴν Ἀραβίαν. Οἱ δὲ διάδοχοί του ἐκυ-
ρίευσαν τὴν Συρίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον (639—642) καὶ κα-
θυπέταξαν ὅλον τὸ περσικὸν κράτος (651). Ἐπὶ δὲ τοῦ αὐ-
τοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Κωνσταντίνου τοῦ Πρωγωνάτου, τὸ
Βυζαντιανὸν κράτος διέτρεξε τὸν μέγιστον τῶν κινδύνων.

Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Πρωγωνάτος ἦτο δισεγγονος τοῦ Ἡ-
ρακλείου. Ἦτο δὲ ἀνὴρ γενναῖος καὶ ἀνδρείος, καὶ διὰ τῆς γεν-
ναιότητος αὐτοῦ κατάρθωσε νὰ σώσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν,
τὴν ὁποίαν ἐπολιορκῆσεν ὁ καλῖφης τῶν Ἀράβων Μωαυῖζ. Οὗ-
τος διὰ νὰ καθυποτάξῃ εὐκολώτερον τὸ Βυζαντιανὸν κράτος



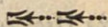
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ο ΠΡΩΓΩΝΑΤΟΣ

ἀπεφάσισε νὰ κυριεύσῃ τὴν πρωτεύουσαν αὐτοῦ, καὶ πρὸς τὸν
σκοπὸν αὐτὸν προπαρασκεύασε μέγαν στόλον, διὰ τοῦ ὁποίου
ἐπολιορκῆσε στενῶς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἡ φοβερά αὕτη
πολιορκία διήρκεσεν ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη (672—678). Ἡ τακτικὴ
πολιορκία ἤρχιζε κατὰ μῆνα Ἀπρίλιον καὶ ἔπαυε κατὰ τὸν
Σεπτέμβριον, ὅτε οἱ πολιορκηταὶ φοβοῦμενοι τὸ ὕγρον πῦρ τῶν
Ἑλλήνων διέλυον τὴν πολιορκίαν καὶ ἀπέπλεον εἰς τὴν Κύ-
ζικον, ὅπου καὶ διεχείμαζεν. Ὁ Μωαυῖζ ἐξηκολούθει νὰ ἀπο-
στέλλῃ κατ' ἔτος νέας ἐπικουρίας. Ἀλλ' οἱ Ἀράβες, ἄφ' οὗ
ὑπέφερον μεγάλας καταστροφάς, ἠναγκάσθησαν νὰ διαλύσωσιν

ὀριστικῶς τὴν πολιορκίαν καὶ νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰ ἴδια, κατὰ δὲ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν ἔπαθον τελείαν καταστροφὴν. Εἰς τὴν σωτηρίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως συνετέλεσε καὶ τὸ ὑγρὸν ἢ ἑλληνικὸν καλούμενον πῦρ, καὶ τὰ ἰσχυρὰ τεῖχη τῆς πόλεως καὶ ἡ ἀνδρεία τῶν Ἑλλήνων καὶ μάλιστα ἡ γενναϊότης τοῦ βασιλέως

Τὸ ὑγρὸν ἢ ἑλληνικὸν πῦρ, λέγεται, ὅτι πρῶτος ἐφεῦρεν ὁ Ἀθηναῖος Πρόκλος καὶ τὸ ὁποῖον ἐτελειοποίησεν ὁ ἐκ τῆς Ἡλιουπόλεως τῆς Συρίας Καλλίνικος.

Τὸ ὑγρὸν αὐτὸ πῦρ εἶχε τὴν ιδιότητα νὰ καίῃ καὶ ἐντὸς τοῦ ὕδατος καὶ εἶχε μεγάλην καταστρεπτικὴν δύναμιν.



ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΔΕΥΤΕΡΑ (α)

ΑΙΩΝ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΣ
(717—867).

§ 63. Λέων Γ' Ἰσαυρος

Δευτέρα πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων

Ὁ Λέων Γ' κατήγετο ἐκ τῆς Ἰσαυρίας, διὸ καὶ Ἰσαυρος ἐπωνομάζετο. Διεκρίνετο δὲ ὁ Λέων διὰ τὴν ἀνδρείαν του, διὸ καὶ ταχέως προήχθη εἰς ἀρχιστράτηγον ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Ἀναστασίου καὶ ἀπεστάλη εἰς Ἀσίαν (713). Αἱ κατα-

(α) Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἐβασίλευσαν 13 αὐτοκράτορες, ἐν οἷς συγκαταλέγονται καὶ δύο γυναῖκες, ἡ Εἰρήνη καὶ ἡ Θεοδώρα. Καὶ ἐσωτερικῶς μὲν διεξάγεται ὁ μεταξὺ τῶν μεταρρυθμιστῶν, τῶν καλουμένων εἰκονομάχων, καὶ τῶν ἀντιμεταρρυθμιστῶν ἀγὼν, καθ' ὃν ἰσχύσαντες οὗτοι καθιέρωσαν τὴν τιμητικὴν τῶν εἰκόνων προσκύνησιν. Ἐπὶ δὲ τοῦ Πατριάρχου Φωτίου ἐπῆλθε τὸ σχίσμα τῶν δύο ἐκκλησιῶν τῆς Δυτικῆς καὶ Ἀνατολικῆς. Ἐξωτερικῶς δὲ διεξάγονται οἱ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον εὐδόκιμοι πόλεμοι κατὰ τῶν Ἀράβων καὶ τῶν Βουλγάρων.

κτήσεις τῶν Ἀράβων εἶχον προβῆ πρὸς δυσμὰς μὲν μέχρι τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ, πρὸς ἀνατολὰς δὲ μέχρι τῶν Ἰνδιῶν. Τότε εἰσέβαλον καὶ εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ κατατροπώσαντες τοὺς Οὐϊσιγότθους εἰς μάχην φονικωτάτην ἠπέιλησαν ἀπὸ τῶν Πυρηναίων τὴν κατάκτησιν τῆς Εὐρώπης (711 μ.Χ.). Ὁ δὲ νέος *καλίφης* τῶν Ἀράβων Σουλεϊμὰν προετοιμάσας μεγάλας ναυτικὰς καὶ πεζικὰς δυνάμεις ἀπεφάσισε νὰ κυριεύσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ πεζικός τῶν Ἀράβων στρατὸς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Φρυγίαν, ὅπου ἀπῆντησε τὴν πρώτην ἀντίστασιν ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Λέοντος. Οὗτος κατέχων τὸ Ἀμόριον, φρούριον ἰσχυρότατον τῆς Φρυγίας, ἀντέταξε τὴν πρώτην ἡρωϊκὴν ἀμυναν καὶ παρεκώλυσε τὴν πρόδον τῶν Ἀράβων, οἵτινες ἠναγκάσθησαν νὰ διαχειμάρωσι περὶ τὴν Πέργαμον (716). Εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος ἐπεκράτει τότε ἄκρα ἀναρχία, διότι ὁ στρατὸς στασιάσας καθῆρσε τὸν Ἀναστάσιον καὶ ἀνηγόρευεν αὐτὸν αὐτοκράτορα ἄσημόν τινα, Θεοδόσιον καλούμενον. Εἰσελθὼν δὲ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν παρεξετράπη εἰς λεηλασίαν καὶ διαρπαγὴν. Ὁ Λέων, ἄφ' οὗ ἀπέκρουσε τοὺς Ἀράβας παρὰ τὸ Ἀμόριον, ἔσπευσεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ καθαιρέσας τὸν ἄθλιον Θεοδόσιον κατέλαβεν αὐτὸς τὸν θρόνον (25 Μαρτίου 717). Ὁ Λέων κατῴρῳσε νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν τάξιν καὶ μετὰ δραστηριότητος εἰργάσθη νὰ ἀποκρούσῃ τὸν κίνδυνον. Οἱ Ἀράβες ἐπελθόντες ἐπολιορκῆσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀπὸ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης. Ὁ Λέων διὰ τοῦ ὕγρου πυρὸς κατῴρῳσε νὰ πυρπολήσῃ πολλὰ πλοῖα τῶν πολεμίων, οἵτινες ἐκ φόβου κατέφυγον εἰς τὸν Ἀστακηνὸν κόλπον. Ἡ δὲ ἀπὸ ξηρᾶς πολιορκία ἐξηκολούθει μετὰ μεγάλης δραστηριότητος. Ἀλλὰ πᾶσαι αἱ ἐφοδοὶ αὐτῶν ἀπεκρούσθησαν μετὰ μεγάλης ζημίας. Μεγαλειτέραν δὲ καταστροφὴν ὑπέμειναν οἱ πολέμιοι ἐκ τοῦ ὀριμυτάτου χειμῶνος. Κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔαρ κατέπλευσαν καὶ δύο ἕτεροι στόλοι, ἀλλὰ καὶ οὗτοι ὑπέστησαν μεγάλην καταστροφὴν ὑπὸ τῶν πυρπολικῶν τῶν Ἑλλήνων. Ὁ δὲ πεζικός στρατὸς ὑπέστη φοβερωτάτην καταστροφὴν ὑπὸ τοῦ πολέμου, τοῦ ψύχους καὶ τῆς πείνης. Ὅστε οἱ πολέμιοι ἠναγκάσθησαν νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν καὶ νὰ ἀπέλθωσι διὰ θαλάσσης, ἀλλ' ὅλος αὐτῶν ὁ στόλος ἔνεκα τρικυμίας κατεστράφη ἐντελῶς.

Τοιαύτην ἔχασιν ἔλαθε καὶ ἡ δευτέρα αὕτη πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων, οἵτινες ἀπώλεσαν περὶ τὰ δισχίλια καὶ πεντακόσια πλοῖα καὶ περὶ τὰς πεντακοσίας χιλιάδας ἀνδρῶν. Εἰς τὴν ἐνδοξοτάτην ταύτην νίκην τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ τῆς βαρβαρότητος, τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας κατὰ τῆς Μωαμεθανικῆς, συνετέλεσε καὶ ὁ βαρὺς χειμὼν, καὶ τὸ ὄργρον πῦρ καὶ ἡ φιλοπατρία τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ τὰ μέγιστα συνετέλεσεν ἡ στρατηγικὴ μεγαλοψοΐα τοῦ Λέοντος, ὅστις δικαίως πρέπει νὰ θεωρῇται ὁ σωτὴρ καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ



ΛΕΩΝ Γ' Ο ΙΣΑΥΡΟΣ

καὶ τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Εὐρώπης καὶ ὁ μέγας τῆς ἀνθρωπότητος εὐεργέτης. Διότι ἂν οἱ Ἀράβες κατελάμβανον τότε τὴν Κωνσταντινουπόλιν, εὐχερῶς ἤθελον καταλάβῃ καὶ τὴν Εὐρώπην καὶ ὡς ἐκ τοῦ θρησκευτικοῦ αὐτῶν φανατισμοῦ ἤθελον καταστρέψῃ καὶ τὸν χριστιανισμόν καὶ τὸν πολιτισμόν αὐτῆς.

Ὁ Λέων, ἀφ' οὗ ἀπέκρουσε τὸν ἀπὸ τῶν Ἀράβων κίνδυνον, ἐπεχείρησε τὴν θρησκευτικὴν καὶ πολιτικὴν μεταρρυθμίσειν, διὰ τῆς ὁποίας ἠνώρθωσε τὴν τάξιν καὶ τὴν πειθαρχίαν τοῦ στρατοῦ καὶ εἰς ὅλον τὸ κράτος ἐνέβαλε νέαν ζωὴν.

§ 64. Τὰ ἐπὶ τῶν διαδόχων Λέοντος τοῦ

Ἰσαύρου. (741—867)

Τὰς ἀρχὰς τῆς μεταρρυθμίσεως ἡσπάσθησαν καὶ οἱ μετὰ

τὸν Λέοντα αὐτοκράτορες. Καὶ ὁ μὲν υἱὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος δ' Ε' (741—775), ὁ ὑπὸ τῶν χρονογράφων ἐπικληθεὶς Κοπρώνυμος, ἀνεδείχθη εἰς τῶν μεγαλοφρονεστέρων καὶ ἐνδοξοτέρων αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους, ἐφάμιλλος μὲν τοῦ πατρὸς κατὰ τὰς πολεμικὰς ἀρετὰς, τολμηρότερος δὲ καὶ δραστηριώτερος αὐτοῦ ὡς πρὸς τὸ ἔργον τῆς μεταρρυθμίσεως. Ὁ Κωνσταντῖνος Ε' ἐταπείνωσε τοὺς Ἀράβας καὶ κατετρόπωσε τοὺς Βουλγάρους. Ἀλλ' ἡ Εἰρήνη, ἡ σύζυγος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Λέοντος τοῦ Δ', ὡς ἐπίτροπος τοῦ υἱοῦ αὐτῆς Κωνσταντίνου τοῦ Σ', ἐκηρύχθη κατὰ τῶν ἀρχῶν τῆς μεταρρυθμίσεως καὶ συγκαλέσασα τὴν Ζ' οἰκουμένην Σύνοδον ἀνεστήλωσε τὰς εἰκόνας (787 μ. Χ). Ἐκ τῆς κακῆς ὁμως διοικήσεως αὐτῆς τὸ κράτος ὑπέστη ἀνιάτους συμφορὰς ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Ἀράβων καὶ τῶν Βουλγάρων. Καὶ τοὺς μὲν Βουλγάρους λαμπρῶς ἐξεδικήθη Λέων Ε' ὁ Ἀρμένιος (813—820) ὅστις ἐπελθὼν κατὰ τοῦ ἐν Μεσημβρίᾳ ἐστρατοπεδευμένου Κρούμμου, ἡγεμόνος αὐτῶν, καὶ ἐπιπεσὼν ἐν καιρῷ νυκτὸς κατέκοψεν ὀλόκληρον τὴν πολυἀριθμον ἐκείνου στρατιάν, ἀποθνήσκοντος καὶ τοῦ Κρούμμου μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐκ τραύματος. (814 μ. Χ). Ἐκτοτε ἐπὶ μίαν σχεδὸν ἑκατονταετηρίδα οἱ τεταπεινωμένοι Βούλγαροι οὐδεμίαν ἐπεχείρησαν εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος ἐπιδρομήν. Ἀλλ' οἱ Ἀράβες τῆς Ἰσπανίας κατέλαβον ἐπὶ τῆς αὐτοκρατείας Εἰρήνης τὸ πλεῖστον τῆς Σικελίας καὶ τὴν Κρήτην, τὴν ὁποίαν κατέστησαν πειρατῶν ὀρμητήριον. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μιχαὴλ τοῦ Τραυλοῦ ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ θρόνου ὁ υἱὸς αὐτοῦ Θεόφιλος ἀκολουθήσας τὰς ἀρχὰς τῆς μεταρρυθμίσεως καὶ ἐπιδείξας τὴν συνετὴν μετριοπαθεῖαν Λέοντος τοῦ Γ' καὶ τὴν αὐστηράνδραστηριότητα Κωνσταντίνου τοῦ Ε'. Τὰ περὶ τῆς συζεύξεως αὐτοῦ, προτιμήσαντός τὴν Θεοδώραν ἀντὶ τῆς Κκσσιανῆς ἢ Εἰκασίας, ἐκτίθενται ὑπὸ τῶν χρονογράφων ἐπὶ τὸ μυθικώτερον.

Περιπλακεῖς δ' εἰς πόλεμον πρὸς τὸν Χαλίφην Μαρῶν συνωμολόγησεν εἰρήνην πρὸς αὐτὸν διὰ τῆς πρεσβείας Ἰωάννου τοῦ Γραμματικοῦ (830). Ἀλλ' ἐπὶ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Μοτασσεμ, παραβιασθέντων τῶν ὄρων τῆς εἰρήνης, εἰσέβαλεν ὁ Θεόφιλος εἰς Συρίαν καὶ ἐκυρίευσεν πόλλας πόλεις αὐτῆς ὡς καὶ τὴν Σωζόπετραν, γενέτειραν τοῦ Καλίου. Ὁ Μοτασσεμ ὤμωσεν

ἀντεκδίκησιν καὶ συγκροτήσας πολυκριθμοτάτην στρατιάν ἐκυρίευσεν τὸ Ἀμόριον τῆς Φρυγίας, γενέτειραν τοῦ Θεοφίλου (838).

Μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου συνεκάλεσεν ὁ Θεοφίλος τὴν σύγκλητον καὶ πάντας τοὺς ἐν τέλει καὶ παρεκάλεσεν αὐτοὺς θερμῶς νὰ μεινώσι πιστοὶ εἰς τὰς ἀρχάς τῆς μεταρρυθμίσεως καὶ εἰς τὴν σύζυγόν του, τὴν ὁποίαν ἀφῆκεν ἐπίτροπον τοῦ τριτοῦ υἱοῦ τοῦ Μιχαήλ. Πάντες δ' ἐνόρκως ὑπεσχέθησαν, ὅτι θέλουσι σεβασθῇ τὰς τελευταίας διαταγὰς τοῦ αὐτοκράτορος.

Ἄλλ' ἡ Θεοδώρα μετὰ 40 ἡμέρας ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Θεοφίλου παρὰ τὴν ἐνορκον ὑπόσχεσιν προέβη εἰς τὴν ἀνατροπὴν τῶν ἀρχῶν τῆς μεταρρυθμίσεως καὶ τὴν ἀναστήλωσιν τῶν εἰκόνων, πρὸς ἀνάμνησιν τῆς ὁποίας καθιερώθη ἡ Κυριακὴ τῆς ὀρθοδοξίας. Ὁ δὲ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Θεοφίλου Μιχαὴλ διὰ τῆς κακῆς ἀνατροφῆς, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν, ἀπέβη ὁ ἐξωλέσματος καὶ ἀσεβέστατος πάντων ἀνθρώπων. Ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας μέχρι θανάτου διετέλεσεν ἀνάγωγος, αὐθάδης, ἄσωτος, ἀκόλαστος, ἀσεβὴς πρὸς τοὺς νόμους, τοὺς ὁποίους ἀυστόλως παρεβίαζεν, ἀσεβὴς καὶ πρὸς τὴν θρησκείαν, τὴν ὁποίαν ἐκάστοτε διεκωμῶδει καὶ ἐνέπαιζεν, ἀσεβὴς καὶ πρὸς τὴν μητέρα του, τὴν ὁποίαν οὐδέποτε ἐσεβάσθη. Συναναστρεφόμενος δὲ πάντοτε μετ' ἀνθρώπους ἀναιδεῖς κατεσπατάλησε τοὺς δημοσίους θησαυροὺς καὶ ἐν βραχεῖ κατησώτευσεν 150 ἑκατομμύρια δραχμῶν, ἅπερ εὗρεν εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον.

Ἄλλ' ὁ καλὸς Μιχαὴλ δολοφονεῖ τὸν θεῖόν του Βάρδαν διὰ τοῦ νέου θαλαμηπόλου Βασιλείου τοῦ Μακεδόνα, τὸν ὁποῖον χάριν εὐγνωμοσύνης παρέλαβε καὶ συνάρχοντα (866). Μετ' ὀλίγον δὲ μεταμεληθεὶς στέφει καὶ ἕτερον συμβασιλέα καὶ ὑπενεργεῖ νὰ δολοφονήσῃ καὶ τὸν Βασιλείον. Ἄλλ' οὗτος προλαβὼν φονεῖε τὸν Μιχαὴλ καὶ ἀναλαμβάνει τὴν ὅλην τοῦ κράτους διοίκησιν (867 μ. Χ.).

Ἐπὶ τῆς Θεοδώρας καὶ τοῦ υἱοῦ τῆς Μιχαήλ, ὡς ἦτον ἐπόμενον, τὸ κράτος περιήλθεν εἰς τὴν ἐσχάτην παραλυσίαν καὶ ὑπέστη σπουδαίους ἀκρωτηριασμούς. Αἱ ἐν Καλαβρίᾳ καὶ Ἀπουλίᾳ βυζαντιακαὶ κτήσεις περιήλθον εἰς τὴν κυριαρχίαν τῶν Φράγκων, ἡ Σικελία ὑπετάγη ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν καὶ αἱ ἐν

Ἀσία χωραὶ ὑπέστησαν δεινὰς δρώσεις καὶ λεηλασίας ἐκ τῶν ἀραβικῶν ἐπιδρομῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ (α)

ΑΙΩΝ ΤΗΣ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑΣ ΤΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΚΜΗΣ
ΚΑΙ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ
(867—1057)

§ 65. Βασίλειος ὁ Μακεδών.

Ὁ Βασίλειος ἐγεννήθη ἐν Ἀδριανουπόλει τῷ 812 μ.Χ. Μετὰ ἐν ἔτος ἀπῆλθον αἰχμαλωτός μετὰ τῶν γονέων του ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Βουλγάρων Κρούμου, ὅστις ἐκυρίευσεν τὴν Ἀδριανουπόλιν. Μετὰ εἰκοσιτέσσαρα ἔτη ἐπανῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἔγεινεν ἱπποκόμος ἐνός τῶν μεγιστάνων τῆς αὐλῆς καὶ κατόπιν προσελήφθη ὡς τοιοῦτος ὑπὸ Μιχαὴλ τοῦ Γ'. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο ῥωμαλέος τὸ σῶμα καὶ γενναῖος τὴν ψυχὴν, τάχιστα προήχθη εἰς τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα τῆς αὐλῆς, καὶ

(α) Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην μετὰ τὰς ὑπὸ τῶν Ἀράβων καὶ τῶν Βουλγάρων λεηλασίας καὶ δρώσεις, τὰς ὁποίας ὑπέστη τὸ κράτος μάλιστα κατὰ τὴν εἰκοσιπενταετῇ βασιλείᾳ τῆς Θεοδώρας καὶ τοῦ ἀθλοῦ υἱοῦ αὐτῆς Μιχαὴλ τοῦ Γ'. ἡττῶνται κατὰ κράτος καὶ ὑποτάσσονται οἱ Βούλγαροι (971-1018), ἡττῶνται οἱ Ἀράβες, ἀνακτᾶται ἡ Κύπρος, ἡ Κρήτη, ἡ Κιλικία καὶ πλείστοι τῶν ἐν Ἀσίᾳ ἐλληνικῶν χωρῶν, τὸ δὲ Βυζαντιανὸν κράτος ἐπὶ τῶν τριῶν μάλιστα αὐτοκρατόρων, Νικηφόρου Φωκά, Ἰωάννου Τσιμισκῆ καὶ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου, ἀνυψοῦται εἰς τὴν ὑψίστην περιωπὴν τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς δόξης. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ὕψους ἐκείνου τῆς ἀκμῆς καὶ τῆς δόξης αἰφνης καὶ παρὰ προσδοκίαν βαίνει ἀκατάσχετον πρὸς τὴν παρακμὴν κατὰ τοὺς τελευταίους ἀθλίους βασιλεῖς τῆς δυναστείας ταύτης τῶν Μακεδόνων καὶ συμπληροῦται κατὰ τὴν ἐπομένῃν διὰ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων. Ἐβασίλευσαν δὲ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην 15 αὐτοκράτορες, ἐν οἷς συγκαταλέγονται καὶ δύο γυναῖκες.

προσελκύσας τὴν εὐνοίαν τοῦ βασιλέως υἱοθετήθη ὑπ' αὐτοῦ, ἐγένετο καῖσαρ καὶ τέλος συμβασιλεύς. Ἐκτοτε ὁ Βασίλειος ἔλαβεν ἀξιοπρεπή θέσιν καί, ἐπειδὴ ἀντίστατο εἰς τὰς παραλόγους ἀξιώσεις τοῦ Μιχαήλ, ἐπῆλθε ῥῆξις μεταξύ αὐτῶν καὶ ὁ Βασίλειος προλαβὼν ἐφόνευσε τὸν Μιχαήλ. Οὕτω δὲ ὁ Βασίλειος ἔμεινε μόνος βασιλεὺς καὶ ἐγένετο ἀρχηγέτης νέας δυναστείας καὶ ἐλάμπρυνε τὸν θρόνον του δι' ἐνδόξων κατορθωμάτων. Διὰ τοῦ τελευταίου ἀνοσιουργήματος ὁ Βασίλειος ἔκαμε μεγάλην εὐεργεσίαν εἰς τὸ κράτος, διότι τὸ ἀπῆλλαξεν ἀπὸ ἀνθρωπῶν, ὅστις ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας μέχρι θανάτου ὑπῆρξεν ὁ μᾶλλον ἀνάγωγος καὶ ἐκόλαστος ἀνθρώπος καὶ ὅστις μηδὲν ἐσεβάσθη, μήτε θεῖον μήτε ἀνθρώπινον.



ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Α' Ο ΜΑΚΕΔΩΝ

Ὁ Βασίλειος ἅμα ἀνέλαβε τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα καὶ εὐθὺς ἐγένετο ἄλλος ἀνθρώπος ἐξαγνίσας τὰ παρελθόν του διὰ βίου χρηστοῦ καὶ ἀμέμπτου. Διὰ τῆς σώφρονος ὁ ἑαυτοῦ διοικήσεως καὶ τῆς φειδωλῆς διαχειρίσεως τῶν δημοσίων χρημάτων ἐβελτίωσε τὰ οἰκονομικά τοῦ κράτους, τὰ ὅποια εὗρεν εἰς ἐλλειπὴν κατάστασιν ἕνεκα τῆς κακῆς διαχειρίσεως τοῦ σπατάλου Μιχαήλ. Ἀνεμόρφωσε δὲ ὅλους τοὺς κλάδους τῆς διοικήσεως καὶ τὸ πάντων σπουδαιότατον διωργάνωσε τὰς πεζικὰς καὶ ναυτικὰς δυνάμεις, διὰ τῶν ὁποίων κατεπολέμησε τοὺς ἀπειλούντας τὸ κράτος ἐχθροὺς καὶ διὰ τῶν ἑαυτοῦ στρατηγῶν διέπραξεν ἑδοξα κατορθώματα.

Ὁ Βασίλειος ὁ Μακεδὼν εἶνε ὁ κατ' ἐξοχὴν Ἕλλην αὐτοκράτωρ, ὅστις πρῶτος ὤρισε νὰ γράφονται πάντα τὰ δημόσια ἔγγραφα εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἀντὶ τῆς λατινικῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἕως τότε ἔγράφοντο. Διέταξε δὲ νὰ συνταχθῇ εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ ἡ γὰρ συλλογὴ τῶν νόμων, τὴν ὁποίαν συνεπλήρωσεν ὁ υἱὸς καὶ διαδοχὸς αὐτοῦ Λέων ὁ Σοφός. Ἡ συλλογὴ αὕτη ἐπεκλήθη Βασιλικὰ καὶ ἀντικατέστησε τὸν κώδικα τοῦ Ἰουστινιανοῦ, θεωρεῖται δὲ μέχρι τῆς σήμερον ἡ κυριότερα πηγὴ τοῦ πολιτικοῦ ἡμῶν δικαίου.

Ἐπὶ δὲ τοῦ υἱοῦ τοῦ Λέοντος τοῦ σοφοῦ (885—912), οἱ μὲν Σαρακηνοὶ ἐληλάτησαν πολλὰς ἑλληνικὰς πόλεις καὶ νήσους καὶ ἐκπολιορκήσαντες τὴν Θεσσαλονίκην, ἀπέσφαξαν πολλοὺς τῶν κατοίκων καὶ ἀπήγαγον εἰκοσι δύο χιλιάδας αἰχμαλώτους, οἱ δὲ Βούλγαροι ἀναδείξαντες ἡγεμόνα ἑαυτῶν τὸν Συμεὼν, ἄνδρα δραστήριον, ἀνέλαβον τὰ ὅπλα καὶ ἤρχισαν νέας εἰς τὸ κράτος ἐπιδρομὰς, οἱ δὲ Ῥῶσσοι ἐπολιόρκησαν ἤδη τὸ δεύτερον τὴν Κ)λιν. Ἀλλ' ὁ συμβασιλεὺς Κωνσταντῖνου τοῦ Πορφυρογενήτου, Ῥωμανὸς ὁ Λεκαπηνός, διὰ τῶν περιφανῶν στρατηγῶν τοῦ τοῦς μὲν Βουλγάρους ἐταπείνωσε, περιορίσας αὐτοὺς πέραν τοῦ Ἰστρου, τοὺς δὲ Ῥώσσους ἐξώλόθρευσε, πολιορκήσαντας ἤδη τὸ τρίτον τὴν Κ)λιν. Ὁ δὲ στρατηγὸς αὐτοῦ Ἰωάννης Κουρκούας ἐπιστρατεύσας εἰς Ἀσίαν ἀνήγειρε τὰ περιφνέστατα τρόπαια ἐπὶ εἰκοσαετίαν πολεμῶν πρὸς τοὺς Ἀραβας. Περὶ τὰς χιλιάς ἑλληνικὰς πόλεις ἀνέκτησεν ἐξώσας ἐξ αὐτῶν τοὺς Ἀραβας καὶ ἐπεξέτεινε τὰ ὅρια τοῦ κράτους ἀπὸ τοῦ Ἄλως ποταμοῦ μέχρις Εὐφράτου καὶ Τίγρητος. Διὸ καὶ δικαίως ὑπὸ τῶν συγχρόνων τοῦ ἐπεκλήθη νέος Βελισσάριος.

§ 66. Φῶτιος ὁ Πατριάρχης.

Χωρισμὸς τῆς δυτικῆς ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ Φῶτιος ἐγεννήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκ γονέων ἐπιφανῶν καὶ πλουσίων περὶ τὸ 816 μ. Χ. Ἐχων ἐξοχα ἐκ φύσεως προτερήματα καὶ τυχὼν ἀρίστης ἀγωγῆς καὶ ἐκπαίδευσως ἀνεδείχθη ὁ πολυμαθέστατος καὶ σοφώτατος ἀνὴρ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους Ἐνεκα δὲ τοῦ ἐπιφανοῦς γένους καὶ τῆς

πολυμαθείας του ταχέως προήχθη εἰς τὰ ὑψηλότατα ἀξιώματα καὶ τέλος προεχειρίσθη ἐκὼν ἁκὼν πατριάρχης Κ[ό]πλεως ἀντὶ τοῦ καθαιρεθέντος Ἰγνατίου (25 Δεκεμβρίου 1857) Δυστυχῶς ὁ κλῆρος διηρέθη εἰς δύο μερίδας. ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία ἐκηρύχθη ὑπὲρ τοῦ Φωτίου, ἡ δὲ ἄλλη ὑπὲρ τοῦ Ἰγνατίου. Ἐντεῦθεν προέκυψεν ἕρις δεινὴ εἰς τὴν ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν. Εἰς τὴν ἐριᾷ ταύτῃ ἐῖρον ἀφορμὴν νὰ ἐπέμβωσι καὶ εἰς τὰ τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας καὶ οἱ ἀρχιερεῖς τῆς Ῥώμης. Ὡς πατριάρχης ὁ Φώτιος ἐπροστάτευσε τὰ δικαιώματα τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ἀπέναντι τῶν παραλόγων κυριαρχικῶν ἀξιώσεων τῶν παπῶν τῆς Ῥώμης καὶ προσήνεγκε καὶ εἰς τὸ ἔθνος καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἡμῶν τὴν μεγίστην εὐεργεσίαν. Πρὸς εἰρήνευσιν τῆς ἐκκλησίας συνεκροτήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει σύνοδος εἰς τὴν ὁποίαν παρεκάθησαν καὶ δύο τοποτηρηταὶ τοῦ πάπα. Ἡ σύνοδος αὕτη καθήρεσε τὸν Ἰγνάτιον καὶ ἀνεγνώρισεν ὡς νόμιμον πατριάρχην τὸν Φώτιον (861). Βραδύτερον ὅμως ὁ Πάπας συνεκάλεσεν ἰδίαν σύνοδον καὶ καθήρεσεν αὐθαίρετως τὸν Φώτιον, ἀπεπειράθη δὲ νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ πατριαρχείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὴν ὑπὸ Ἑλλήνων ἐκχριστιανισθεῖσαν Βουλγαρίαν. Ὁθεν καὶ ὁ Φώτιος συγκαλέσας ἰδίαν σύνοδον καθήρεσε καὶ ἀνεθεμάτισε τὸν πάπαν καὶ κατεδίκασεν πᾶσαν ἐπέμβασιν αὐτοῦ εἰς τὰ πράγματα τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας. (867). Τοιοῦτοτρόπως ἐδόθη ἡ πρώτη ἀφορμὴ τοῦ σχίσματος τῶν δύο ἐκκλησιῶν, τὸ ὅποιον συνετελέσθη βραδύτερον ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Μιχαὴλ Κηρουαρίου (1054).

Ἄλλ' ὁ Βασίλειος ὁ Μακεδὼν ἅμα ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον θέλων νὰ ἐπαναγαγῇ τὴν διαταραχθεῖσαν εἰρήνην τῆς ἐκκλησίας ἀνεκάλεσεν ἐκ τῆς ἐξορίας τὸν Ἰγνάτιον καὶ καθήρεσε καὶ ἐξώρισε τὸν Φώτιον, τὸν ὅποιον ὅμως μετ' ὀλίγον ἀνεκάλεσεν ἐκ τῆς ἐξορίας καὶ ἀνέθηκεν εἰς αὐτὸν τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν υἱῶν του (876). Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Ἰγνατίου ἀνυψώθη πάλιν τὸ δεύτερον ὁ Φώτιος εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον (877). Ἄλλ' ὁ διαδεχθεὶς τὸν Βασίλειον υἱὸς του, Λέων ὁ Σοφός, κατεβίβασε πάλιν τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου καὶ καθήρεσε τὸν Φώτιον, ὅστις καὶ ἐτελεύτησεν ἐν τῇ ἐξορίᾳ (2 Φεβρουα-

ρίου 891). Μαρτύρια τῆς εὐρυτάτης πολυμαθείας τοῦ Φωτίου ἔχομεν τὰ σοφά του συγγράμματα καὶ μάλιστα τὴν περιώνυμον *μυριόβιβλον*, εἰς τὴν ὁποίαν περιέλαβεν ἀκριβεστάτην περίληψιν 280 συγγραφέων, ἀρχαίων καὶ νεωτέρων, τῶν ὁποίων τὰ πλεῖστα συγγράμματα ἀπωλέσθησαν.

67. Νικηφόρος Φωκάς.

Ὁ Νικηφόρος Φωκάς ἦτο υἱὸς τοῦ περιφανοῦς στρατηγικοῦ Βάρδα Φωκά γεννηθεὶς τῷ 912 μ. Χ. Ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου διωρίσθη στρατηγός, ὑπὸ δὲ τοῦ βασιλέως Ῥωμανοῦ τοῦ Β' διωρίσθη ἀρχιστρατήγος τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἀπεστάλη μετὰ μεγάλης ναυτικῆς καὶ πεζικῆς δυνάμεως πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Κρήτης, τὴν ὁποίαν εἶχον κατακτήσει οἱ Ἀραβες ἀπὸ τοῦ ἔτους 823. Ὁ Νικηφόρος ἀποβίβασθεις εἰς τὴν νῆσον καὶ κατατροπώσας τοὺς Ἀραβας ἐπολιόρκησε τὸν Χάνδακα, φρούριον ἰσχυρότατον, τὸ σημερινὸν Ἡράκλειον, καὶ τὸ ὁποῖον μετὰ ὀκτάμηνον πολιορκίαν ἐκυρίευσεν ἐξ ἐφόδου (961 μ. Χ.) Ἐκδιώξας δ' ἐκ τῆς νήσου τοὺς Ἀραβας ἐπηύξησε τὸν πληθυσμὸν τῆς νήσου διὰ νέων χριστιανῶν ἐποίκων ἐξ Ἑλλάδος καὶ Ἀρμενίας. Προσέτι δὲ μετέστρεψεν εἰς τὸν χριστιανισμόν καὶ πολλοὺς τῶν ἐν τῇ νήσῳ Μωαμεθανῶν. Τοιοῦτοτρόπως δ' ἐκραταίωσε τὸν ἐν τῇ Κρήτῃ χριστιανικὸν Ἑλληνισμόν, ὅστις κρατερῶς ἀντεπάλαιε κατὰ τῆς Ἑνετικῆς καὶ Μωαμεθανικῆς κυριαρχίας. Μετὰ ταῦτα ἐπανεπλευσεν εἰς Κωνσταντινούπολιν κομιζὼν πλουσιώτατα λάφυρα καὶ αἰχμάλωτον τὸν τελευταῖον Ἐμίρην (ἡγεμόνα) τῆς Κρήτης Ἀβδουλ Ἀζίζ καὶ ἐτέλεσε μεγαλοπρεπῆ θρίαμβον (961).

Τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐξεστράτευσεν εἰς Ἀσίαν μὲ πολυάριθμον στρατὸν καὶ διαβάς τὸν Εὐφράτην ἐκυρίευσεν πλέον τῶν ἐξήκοντα ἀραβικῶν φρουρίων, παρὰ τῶν ὁποίων ἔλαβε πλουσιώτατα λάφυρα. Ἄλλ' ὁ γενναῖος στρατηγὸς ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν, διότι ἔμαθε τὸν θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος Ῥωμανοῦ τοῦ Β'. Φθάσας εἰς Κωνσταντινούπολιν κατέθεσεν εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον πάντα τὰ λάφυρα καὶ δεύτερον ἐτέλεσε μεγαλοπρεπῆ θρίαμβον (963). Ὁ Νικηφόρος διατρίψας ὀλίγον χρόνον εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐκστρατεύει

καὶ πάλιν εἰς τὴν Ἀσίαν. Ἐνῷ δὲ ἔφθασεν εἰς Καππαδοκίαν ἀποκαλύπτει συνωμοσίαν κατὰ τῆς ζωῆς του, τὴν ὅποιαν ὑπενήργησεν ὁ παρακοιμώμενος (αὐλάρχης) Βασίλειος. Ὁ στρατὸς ἀγανακτῆσας ἀναγορεύει τὸν Νικηφόρον ἐκόντα ἄκοντα βασιλέα, ὅστις ἐπιστρέψας εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀνηγορεύθη ἐπισήμως αὐτοκράτωρ καὶ συνεζεύχθη καὶ τὴν χήραν τοῦ Ῥωμανοῦ Θεοφανῶ (963).

Κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Κιλικίαν καὶ ἐκυρίευσεν πολλὰς πόλεις αὐτῆς καὶ τὴν ὀχυρωτάτην Ταρσόν, μεθ' ὃ ἐπιστρέψας εἰς Κωνσταντινούπολιν τρίτον ἐτέλεσε θρίαμβον (965). Τὸ αὐτὸ ἔτος διὰ τοῦ πατρικίου Νικήτα Χαλκού-τση ἀνέκτησε καὶ τὴν Κύπρον. Τέλος ρυθμίσας τὰ ἐσωτερικὰ



ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ Β' Ο ΦΩΚΑΣ

ἐστράτευσεν μετὰ τριετίαν εἰς Συρίαν καὶ μετὰ μακρὰν πολιορκίαν ἐκυρίευσεν διὰ τοῦ στρατοπεδάρχου Πέτρου καὶ τὴν ὀχυρωτάτην Ἀντιόχειαν (969).

Ὁ ἐνδοξότατος οὗτος ἀνὴρ ἀνεδείχθη μέγας ὄχι μόνον ὡς στρατηγὸς ἐν πολέμῳ, ἀλλὰ καὶ ὡς κυβερνήτης βελτιώσας ὅλους τοὺς κλάδους τῆς διοικήσεως. Ἐν ᾧ δὲ ἐμελέτα νὰ καθυποτάξῃ καὶ τὴν Βουλγαρίαν καὶ νὰ ἐκδιώξῃ ἐκ τῆς Συρίας τοὺς Ἀραβας, ἐδόλοφονήθη εἰς τὰ ἀνάκτορα ἐντὸς τοῦ βασιλικοῦ θαλάμου ὑπὸ τῆς συζύγου του Θεοφανοῦς καὶ τοῦ ἀνεψιοῦ του Ἰωάννου τοῦ Τσιμισκῆ κατὰ τὴν νύκτα τῆς δεκάτης Δεκεμβρίου 969. Τοιοῦτον θάνατον ἔλαβεν ὁ ἄριστος τῶν στρατηγῶν καὶ ὁ ἐνδοξότατος τῶν βασιλέων τῆς μεσαιωνικῆς

ἡμῶν ἱστορίας ! Εἰς τὸν Νικηφόρον τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ὀφείλει μεγάλην εὐγνωμοσύνην, διότι ἀνέκτησε τὴν Κρήτην, τὴν Ταρσόν, τὴν Κύπρον, τὴν Ἀντιόχειαν καὶ πλείστας ἄλλας πόλεις καὶ διέσωσε καὶ τὸν Ἑλληνισμόν καὶ τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν.

68. Ἰωάννης Τσιμισκῆς.

Ὁ Ἰωάννης Τσιμισκῆς ἐγεννήθη ἐν Ἀρμενίᾳ τῷ 924 ἐξ ἐπιφανεστάτης οἰκογενείας. Ἐχων πολλὰς ἀρετὰς ταχέως ἀνῆλθεν εἰς τὰ ἀνώτατα στρατιωτικὰ ἀξιώματα, ὑπὸ δὲ τοῦ βασιλέως καὶ θεοῦ του Νικηφόρου Φωκᾶ διωρίσθη ἀρχιστράτηγος τῆς Ἀνατολῆς (963). Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον καθαιρεθεὶς τοῦ ἀξιώματος, — ἄγνωστον διατί, — ἀπεσύρθη εἰς τὰ ἐν Ἀσίᾳ κτηματὰ του καὶ ἐζῆ βίον μεγαλοπρεπῆ.

Μετά τινα δὲ χρόνον διὰ τῆς μεσιτείας τῆς Θεοφανοῦς ἀνεκλήθη ἐκ τῆς ἐξορίας καὶ ἀνέλαβε τὸ πρῶτόν του ἀξίωμα. Τότε συννενοηθεὶς μετὰ τῆς Θεοφανοῦς ἐδολοφόνησε τὸν Νικηφόρον καὶ κατέλαβεν αὐτὸς τὸν θρόνον (969). Τὸ ἀπαίσιον ἄγγελμα τῆς δολοφονίας τοῦ δαφνοστεφοῦς βασιλέως κατετάραξε τὴν βασιλικὴν φρουρὰν καὶ τὸν λαόν καὶ πάντες μανιώδεις ὤρμησαν πρὸς ἐκδίκησιν. Ἀλλ' ὁ Ἰωάννης ἐγκλεισθεὶς ἀσφαλῶς εἰς τὰ ἀνάκτορα κατῴρθωσε διὰ τῆς μετριοπαθείας καὶ τῆς συνέσεως νὰ κατευνάσῃ τὸν ἐρεθισμὸν καὶ νὰ ἐδραιωθῇ εἰς τὸν θρόνον διορίσας εἰς ὅλας τὰς στρατιωτικὰς καὶ πολιτικὰς θέσεις ἄνδρας τῆς ἐμπιστοσύνης του.

Οὕτω δὲ καταλαβὼν τὸν θρόνον καὶ ἐδραιωθείς ἐν αὐτῷ ἀνέλαβεν αὐτοπροσώπως τὸν κατὰ Μωαμεθανῶν καὶ Βουλγάρων πόλεμον. Ὁ βασιλεὺς Νικηφόρος διεξάγων τὸν κατὰ Μωαμεθανῶν πόλεμον εἶχεν ἀναθέσει τὴν τιμωρίαν τῶν Βουλγάρων εἰς τὸν ἡγεμόνα τῶν Ῥώσων Σβιατοσλαῶν. Ἀλλ' οὗτος καταλαβὼν πλείστα μέρη τῆς Βουλγαρίας δὲν ᾔθελε νὰ κενώσῃ τὴν χώραν προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου. Ὅθεν ὁ Ἰωάννης ἠναγκάσθη νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Βουλγαρίαν καὶ κατατρόπῳσας τοὺς πολεμίους καθυπέταξε πᾶσαν τὴν Βουλγαρίαν ὑπὸ τὸ Βυζαντιανὸν κράτος (971). Μετὰ τριετίαν εἰσέβαλεν εἰς τὴν μεγάλην Ἀρμενίαν καὶ ἀφ' οὗ ἐκυρίευσε πολλὰς πόλεις

καὶ ἐλεηλάτησε τὴν χώραν, συνῆψεν εἰρήνην πρὸς τὸν καλί-
φην τοῦ Βαγδατίου, ὅστις ὑπέσχεθη τὴν πληρωμὴν ἐτησίου
φόρου. Ἄλλ' ὁ καλῖφης μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ἰωάννου
διέρρηξε τὰς συνθήκας, ὁ δὲ Ἰωάννης ἐπεχείρησε δευτέραν
ἐκστρατείαν καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Συρίαν. Κυριεύσας δὲ πολ-
λὰς πόλεις αὐτῆς ὑπερέβη τὸ ὄρος Λίβανον καὶ κατῆλθεν εἰς



ΙΩΑΝΝΗΣ Ο ΤΣΙΜΙΣΚΗΣ

Φοινίκην. Ἄλλὰ κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ ἰδηλητῆριάσθη
ὑπὸ τινος εὐνούχου κατὰ συμβουλὴν τοῦ παρακοιμωμένου Βα-
σιλείου (τῇ 10 Ἰανουαρίου 976).

69. Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος

(956 — 1025 μ. Χ.).

Ὁ Βασίλειος, ὁ ἐπικληθεὶς *Βουλγαροκτόνος*, ἦτο υἱὸς τοῦ
βασιλέως Ῥωμανοῦ τοῦ Β' καὶ τῆς Θεοφανοῦς γεννηθεὶς ἐν Κων-
σταντινουπόλει τῇ 956 μ.Χ. Ἀνῆλθε δ' εἰς τὸν θρόνον κατὰ τὸ
εἰκοστόν ἔτος τῆς ἡλικίας (976). Εἰς τῶν στρατηγῶν αὐτοῦ,
καλούμενος Βάρδας Σκληρός, στασιάσας ἐν Μεσοποταμίᾳ ἀνη-
γορεύθη βασιλεὺς καὶ κατέλαβε πᾶσαν τὴν μικρὰν Ἀσίαν, ἄλλ'
ἐπὶ τέλους κατεβλήθη ἡ στάσις. Ἐνεκα ὅμως τῆς στάσεως αὐτῆς,
ἡ ὁποία διήρκεσεν ἐπὶ τρία ἔτη, ἐπανεστάτησαν καὶ οἱ Βούλγα-
ροι καὶ ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν Σαμουὴλ ἐλεηλάτησαν τὴν
Μακεδονίαν, τὴν Ἡπειρον καὶ τὴν Θεσσαλίαν (980). Ἄλλ'

ὁ Βασίλειος τότε εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν καὶ ὁ Σαμουὴλ ἠναγκάσθη νὰ υποχωρήσῃ. Μετ' ὀλίγα δ' ἔτη ὁ Σαμουὴλ εἰσέβαλε δευτέραν φορὰν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Πελοποννήσου. Κατ' αὐτοῦ ὁ Βασίλειος ἀπέστειλε τὸν στρατηγὸν Νικηφόρον Οὐρανόν, ὅστις ἐπιπεσὼν ἐν καιρῷ νυκτὸς παρὰ τὸν Σπερχεῖον ποταμὸν κατέστρεψεν ὅλον σχεδὸν τὸν Βουλγαρικὸν στρατόν. Μόλις δὲ ὁ Σαμουὴλ μετὰ τοῦ υἱοῦ του διέφυγε τὴν ἐπομένην νύκτα διαμείνας κεκρυμμένος μετὰ τῶν πτωμάτων (995 μ. Χ.). Κατόπιν ὁ Βασίλειος ἀνακτῆσας τὸ Δυρράχιον ἀνελαβε τὴν ἡγεμονίαν τοῦ πολέμου, ὅστις διήρκεσεν ἐπὶ εἴκοσι σχεδὸν ἔτη (999-1018). Ἀφοῦ δὲ ὁ Βασίλειος κατέλαβε πολλὰ φρούρια, κατετρόπωσεν ἐπὶ τέλους εἰς μάχην φονικωτάτην καὶ τὸν Σαμουὴλ, ὅστις πληγωθεὶς ἀπέθανε μετ' ὀλίγας ἡμέρας. (1014). Ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησε καὶ ἐπὶ τῶν δύο κατόπιν βασιλέων Ῥωμανοῦ (ἢ Γαβριήλ), υἱοῦ τοῦ Σαμουὴλ, καὶ τοῦ διαδεξαμένου αὐτὸν Ἰωάννου. Οὗτος συγκεντρώσας πολυάριθμον στρατὸν ἀπεπειράθη νὰ καταλάβῃ τὸ Δυρράχιον, ἀλλ' ἐνίκηθη πρὸ τῶν τειχῶν αὐτοῦ καὶ ἐφονεύθη (1018). Μετὰ ταῦτα οἱ Βούλγαροι κατέθεσαν τὰ ὄπλα καὶ ὑπετάγησαν ὑπὸ τὸν Βασίλειον, ἡ δὲ Βουλγαρία ἐγένετο ἐπαρχία τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους (1019).

Ὁ Βασίλειος ἐπιστρέφων εἰς Κωνσταντινούπολιν διῆλθε διὰ τῶν Ἀθηνῶν. Ἀνελθὼν δὲ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ἀφιέρωσε πολύτιμα ἀναθήματα εἰς τὸ ἐσωτερικόν τοῦ Παρθενῶνος, ὁ ὁποῖος εἶχε μετασκευασθῇ εἰς ναὸν τῆς Θεοτόκου. Ἐλθὼν δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐτέλεσε μεγαλοπρεπῆ θρίαμβον καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀνευφημίων τοῦ λαοῦ ἐπωνομάσθη *Βουλγαροκτόνος*. Ἐτελεύτησε δὲ ὁ Βασίλειος τῷ 1025 ἄγων τὸ 70 ἔτος τῆς ἡλικίας. Ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου τὸ Βυζαντινὸν κράτος ἐφθασεν εἰς τὴν μεγαλειτέραν αὐτοῦ ἰσχύν καὶ δοξάν.

Ἐπὶ τῶν διαδόχων ὅμως τοῦ Βασιλείου τὸ κράτος ἀπὸ τῆς ὕψιστης ἐκείνης ἰσχύος καὶ δοξῆς περιῆλθεν εἰς τὴν ἐσχάτην ἐσωτερικὴν παραλυσίαν καὶ ἐξωτερικὴν ταπείνωσιν. Πάντες σχεδὸν οἱ στρατιωτικοὶ καὶ πολιτικοὶ ἄνδρες καθηρέθησαν ἢ ἐξωρίσθησαν, καθείρχθησαν ἢ καὶ ἐφονεύθησαν, ἀντ' αὐτῶν δὲ διωρίζοντο εἰς τὰ ἀνώτατα στρατιωτικὰ καὶ πολιτικὰ ἀξιώ-

ματα ἄνθρωποι ἀνίκανοι καὶ διεφθαρμένοι. Ὡς ἐκ τῆς ἀθλι-
στάτης δὲ ταύτης διοικήσεως ἐξηγέρθησαν πανταχόθεν πάντες
οἱ ἐχθροὶ καὶ ἄθροα ἐνέσκηψαν τὰ δεινά. Ἡ Σικελία καὶ κάτω
Ἰταλία κατεκτήθη ὑπὸ τῶν Νορμανδῶν. Ἡ Ἰβηρία καὶ τὸ
πλεῖστον τῆς Συρίας κατεκτήθη ὑπὸ τῶν Ἀράβων. (α)



ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Β' Ο ΒΟΥΛΓΑΡΟΚΤΟΝΟΣ

Ἡ Σερβία ἀπέβη κράτος ἀνεξάρτητον ὑπὸ ἰδίου ἡγεμόνα. Οἱ
Σελδζουκίδαι Τούρκοι ἐπέδραμον διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου τὴν
Μηδίαν, καὶ 800,000 Πετσενέγκων ἐπὶ πενταετίαν τὴν Βουλ-
γαρίαν, Μακεδονίαν καὶ Θρᾷκην. Ἐπὶ τέλους οἱ μᾶλλον ἐγ-
κριτο ἄνδρες συνελθόντες ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ γηραιοῦ στρα-

(α) Τὸ ἀραβικὸν κράτος ἐνεκα τῶν ἐμφυλίων ἐρίδων καὶ ρήξεων
τῶν χαλιφῶν ἐξησθένησε καὶ παρήκμασεν, ἀλλ' ἐκ τῶν διαφόρων αὐ-
τοῦ συντριμμάτων ἐσχηματίσθησαν τὰ περσικὰ καὶ τουρκικὰ κράτη,
τῶν ὁποίων τὸ ἐπιστημότερον καὶ μᾶλλον ἐπίφοβον εἰς τὸ βυζαντιακὸν
κράτος ἀποβαίνει τὸ τῶν Σελδζουκιδῶν Τούρκων. Οἱ Τούρκοι φαίνονται
κατὰ πρῶτον εἰς τὴν ἱστορίαν περὶ τὰ μέσα τοῦ 5' μ. Χ. αἰῶνος.
Ἐπὶ Ἡρακλείου γίνονται φιλοὶ καὶ σύμμαχοι αὐτοῦ κατὰ τῶν Περ-
σῶν καὶ Ἀράβων. Κατόπιν ὁμως ἀσπασθέντες τὸν Ἰσλαμισμὸν ὑπη-
ρέτουν ὡς μισθοφόροι ὑπὸ τοὺς χαλίφας. Ἐν ἔτει δὲ 970 ὑπὸ ἰδίου αὐ-
τῶν ἡγεμόνα, τὸν Σελδζοῦκ, ἀπετέλεσαν ἴδιον κράτος, τὸ Σελδζουκικόν,
ἔχον πρωτεύουσιν τὰ Ἐκβάτανα καὶ κατόπιν τὸ Ἰσπαχάν. Ἐπὶ τῶν
διαδόχων αὐτοῦ καὶ τὸ Σελδζουκικὸν κράτος διεσπάσθη εἰς πολλὰ κρά-
τη, ὧν ἐπιστημότερον ἀπέβη τὸ τῆς Νικαίας καὶ τοῦ Ἰκονίου, οὗ ἰδρυ-
τῆς ὑπῆρξεν ὁ Σουλμάν Α'. Ἀλλὰ καὶ ταῦτα παρήκμασαν βραδύτερον
ἐνεκα ἐμφυλίων πολέμων.

τηγοῦ Κατακαλῶν Κεκαυμένου, Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ καὶ Βρυεννίου, ἔθηκαν τέρμα εἰς τὴν οἰκτρὰν ταύτην κατάστασιν ἀναγορεύσαντες αὐτοκράτορα τὸν Ἰσαάκιον Κομνηνόν, ὃ ὁποῖος καθίσταται ἤδη ἀρχηγέτης τῆς νέας δυναστείας τῶν Κομνηνῶν.



ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΕΤΑΡΤΗ (1057—1204)

**ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΩΝ ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΑΡΑΚΜΗΣ ΤΟΥ
ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΑΥΓΑΣΤΕΙΑΣ ΤΩΝ ΚΟΜΝΗΝΩΝ**

§ 70. Αἵτια τῆς παρακμῆς τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τὸ Βυζαντικὸν κράτος μετὰ τὰ περιφανῆ καὶ ἐνδοξα τρόπαια ἐπὶ τῆς βασιλείας τῶν τριῶν αὐτοκρατόρων, Νικηφόρου Φωκᾶ, Ἰωάννου Τσιμισκῆ καὶ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου, καὶ τὴν ἀνύψωσιν αὐτοῦ εἰς τὸν ὕψιστον βαθμὸν τῆς ἀκμῆς καὶ τοῦ μεγαλείου, αἴφνης ἀπὸ τοῦ ὕψους ἐκείνου ἐπὶ τῶν ἀμέσων διαδόχων, τοῦ Βασιλείου βαίνει ἀκάτασχετον πρὸς τὴν παρακμὴν. Εἰς τοῦτο συνετέλεσεν ἔνθεν μὲν ἡ κακὴ διοικήσις αὐτοκρατόρων ἀθλίων καὶ ἀνικάνων καὶ ἡ ἄκρα ἀμάθεια καὶ δεισιδαιμονία τοῦ λαοῦ, ἐτέρωθεν δὲ αἱ ὑπὸ τῶν παπῶν ὑπενεργηθεῖσαι σταυροφορίαι πρὸς ἀπελευθέρωσιν δῆθεν τῶν ἀγίων τόπων, πράγματι δὲ πρὸς κατὰκτησιν τῆς Ἀνατολῆς καὶ πρὸς ὑποταγὴν τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ὑπὸ τὴν οὐτικὴν, καὶ ἐπὶ τέλους οἱ ἀναφανέντες Σαλῶζουκίδαι Τοῦρκοι, οἱ ὁποῖοι συνήνουν ἐν ἑαυτοῖς τὴν ἀνδρείαν μετὰ τῆς στρατιωτικῆς ἐμπειρίας καὶ τέχνης.

Ἐβασίλευσαν δὲ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην 16 αὐτοκράτορες τῶν ὁποίων ἐπισημότεροι εἶνε Ἀλέξιος Α' ὁ Κομνηνός, Ἰωάννης ὁ Κομνηνός, καὶ Μανουὴλ Κομνηνός. Οἱ δὲ λοιποὶ εἶνε ἄθλιοι καὶ οὐτιδανοὶ καὶ μάλιστα ἔνεκα τῆς ἀθλιότητος αὐτῶν τὸ κράτος ὑπεδουλώθη ὑπὸ τῶν σταυροφόρων.

§ 71. Τὰ ἐπὶ 'Αλεξίου 'Ιωάννου καὶ Μανουὴλ Κομνηνοῦ.

Ὁ 'Αλέξιος Κομνηνὸς ἐγεννήθη τῷ 1057 καὶ κατήγετο ἐξ ἐπιφανεστάτης οἰκογενείας. Δίαν νεαρὸς ἠκολούθησε τὸν βασιλέα Ῥωμανὸν Διογένην εἰς τὸν κατὰ τῶν Τούρκων πόλεμον (1071). Μόλις συμπληρώσας τὸ 20 ἔτος τῆς ἡλικίας διωρίσθη



ΑΛΕΞΙΟΣ Α' Ο ΚΟΜΝΗΝΟΣ

ἀρχιστράτηγος τῆς Ἀσσεως ὑπὸ τοῦ βασιλέως Βοτανειάτου, ὅστις κατέλαβε διὰ στάσεως τὸν θρόνον, καὶ ἀπεστάλη κατὰ τοῦ Βρυεννίου, ὅστις εἶχεν ἀναγορευθῆ καὶ αὐτὸς βασιλεὺς ἐν Δυρραχίῳ ὑπὸ τοῦ στρατοῦ. Ὁ 'Αλέξιος ἐνίκησε τὸν Βρυέννιον καὶ συνέλαβεν αἰχμάλωτον, κατετρόπωσε δὲ καὶ τοὺς λεηλατούντας τὴν Βουλγαρίαν Πετсенέγους. Ἐν ᾧ δὲ ἡτοιμάζετο νὰ ἐπέλθῃ καὶ κατὰ τοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ στασιάζαντος Μελισσηνοῦ, ἀποκαλύπτει συνωμοσίαν κατὰ τῆς ζωῆς του, τὴν ὁποίαν ἐνήργησαν δύο αὐλικοί. Ὅθεν ὁ 'Αλέξιος ἠναγκάσθη πρὸς σωτηρίαν τῆς ζωῆς του νὰ καταφύγῃ εἰς Θράκην. Ἐκεῖ δ' ἀναγορευθεὶς βασιλεὺς καὶ ἐπελθὼν κατέλαβε τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ ἄγων τὸ 24 ἔτος τῆς ἡλικίας (1081). Ὁ 'Αλέξιος εὗρε τὸ κράτος εἰς ἀθλιεστάτην κατάστασιν καὶ ἐνεκα τῶν ἐπὶ πεντηκονταετίαν ἀδιαλείπτων στάσεων εἶχε δια-

ταραχῇ ἡ ἐνότης αὐτοῦ. Τὸ ταμεῖον ἦτο κενόν, αἱ εἰσπράξεις τῶν φόρων ἐλάχιστα καὶ ὁ στρατὸς εὗρίσκετο εἰς ἐντελῇ παραλυσίαν. Ἐξωτερικῶς δὲ ἠπειλεῖτο τὸ κράτος ὑπὸ πολλῶν πολεμίων, ὧν μάλιστα φοβερώτατοι ἦσαν οἱ Σελδζουκίδαι Τούρκοι καὶ οἱ Νορμανδοὶ. Τούτων ὁ ἡγεμὼν Ροβέρτος Ρυσκάρδος ἐκυρίευσεν πολλὰ μέρη τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους νικήσας εἰς μάχην φονικωτάτην πρὸ τῶν τειχῶν τοῦ Δυρραχίου τὸν Ἀλέξιον, ὅστις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ροβέρτου ἀνέκτησε πάντα τὰ κατὰκτηθέντα μέρη. Ἀπαλλαγείς οὕτως ὁ Ἀλέξιος ἀπὸ τοῦ φοβερωτάτου τούτου πολεμίου κατέγεινεν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν τοῦ κράτους βελτίωσιν καὶ ἰδίως τῶν στρατιωτικῶν καὶ ναυτικῶν αὐτοῦ δυνάμεων, διὰ τῶν ὁποίων ἠδυνήθη νὰ σώσῃ τὸ κράτος ἀπὸ τοὺς νέους ἐπελθόντας πολεμίους.

Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν κατεπολέμησε τοὺς Τούρκους καὶ ἀνέκτησε τὴν Σινώπην καὶ Νικομήδειαν καὶ ἄλλα φρούρια. Ἐπειτα δὲ κατετρόπωσε τοὺς λεηλατοῦντας τὴν Θράκην καὶ Βουλγαρίαν Πετσενέγους καὶ Κομμάνους. Καὶ τέλος ἀπέκρουσε τὴν ἐκ δυσμῶν ἐπελθοῦσαν φοβερωτάτην θύελλαν ἐκ τῆς πρώτης σταυροφορίας (1096).

Τὴν σταυροφορικὴν ταύτην ἐκστρατείαν, ὥς καὶ τὰς μετὰ ταῦτα ἐξ διενεργηθείσας, προεκάλεσεν ὁ πάππας μὲ τὴν πρόφασιν νὰ ἐλευθερώσῃ δῆθεν τοὺς ἐν Ἱερουσαλὴμ ἁγίους τόπους ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν ἀπίστων, πράγματι δὲ νὰ κυριεύσῃ τὸ Βυζαντιακὸν κράτος καὶ καθυποτάξῃ τὴν ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν ὑπὸ τὴν δυτικὴν. Αἱ ἱεραὶ αὗται ἐκστρατεῖαι ἐπεκλήθησαν σταυροφορίαι, οἱ δὲ λαμβάνοντες μέρος εἰς αὐτάς σταυροφόροι, διότι προσέρραπτον εἰς τὸ ἐνδυμὰ των ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ βραχίονος ἢ ἐπὶ τῶν ὤμων σταυρὸν ἐξ ὑφάσματος ἐρυθροῦ ἢ ἄλλου χρώματος. Οἱ ἐπιστημότεροι τῶν σταυροφόρων φθάσαντες εἰς Κωνσταντινούπολιν ἔδωκαν ἑνορκον ὑπόσχεσιν, ὅτι ἤθελον ἀναγνωρίσῃ τὸν Ἀλέξιον νόμιμον κύριον ὅλων τῶν χωρῶν, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἤθελον ἐξώσῃ τοὺς Μουσουλμάνους. Διεπέρασαν δὲ οἱ ἑλληνικῶν πλοίων εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ διὰ τῆς βοήθειας τοῦ Ἀλεξίου ἐκυρίευσαν τὴν Νίκαιαν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἀνυψώθη ἡ ἑλληνικὴ σημαία. Ἀλλ' ὁ Βαλδουῖνος προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἑλληνος διοικητοῦ τῆς Ἐδέσσης Θεοδώρου πρὸς καταπολέμη-

σιν τῶν Τούρκων ἐδολοφόνησεν αὐτὸν καὶ καταλαβὼν τὴν πόλιν ἀνίδρυσεν τὴν πρώτην *φραγκικὴν ἡγεμονίαν* (1097). Δευτέραν ἡγεμονίαν ἴδρυσεν ὁ Βοημοῦνδος ἐν Ἀντιοχείᾳ, τὴν ὁποίαν ἐκυρίευσεν μετὰ ἐννεάμηνον πολιορκίαν (1098). Τῇ 15 δὲ Ἰουλίου 1098 οἱ σταυροφόροι ἐκυρίευσαν καὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ καθίδρυσαν τὸ τρίτον αὐτοτελὲς *φραγκικὸν βασίλειον*. Ὁ δὲ Βοημοῦνδος, πλὴν τῆς Ἀντιοχείας, κατέλαβε καὶ τὴν Κιλικίαν καὶ Παμφυλίαν καὶ ἦλθεν εἰς φοβερὰν ῥῆξιν πρὸς τὸν Ἀλέξιον. Οὗτος ὅμως κατεπολέμησεν αὐτὸν καὶ ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἐν Ἰλλυρίᾳ, ὅπου ὁ Βοημοῦνδος μετέφερε τὸν πόλεμον. Τέλος ὁ Ἀλέξιος κατεπολέμησε καὶ τὸν σουλτᾶνον τοῦ Ἰκονίου καὶ ἐξηνάγκασεν αὐτὸν νὰ παραχωρήσῃ διὰ συνθήκης πᾶσαν τὴν μικρὰν Ἀσίαν. Ἐτελεύτησε δὲ ὁ Ἀλέξιος ἐν ἔτει 1118.

Ὁ δὲ υἱὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ Ἰωάννης ἐκυρίευσεν τὴν Σωζόπολιν καὶ ἀνέκτησε τὴν Λαοδίκειαν καὶ τὴν Κασταμώννα, πατρίδα τῶν Κομνηνῶν, εἰσβαλὼν δὲ καὶ εἰς Συρίαν ἐτελεύτησεν.

Ὁ δὲ Μανουὴλ Κομνηνός, υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Ἰωάννου, ὑπῆρξεν ὁ ῥωμαλεώτερος καὶ ἡρωϊκώτερος πάντων τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Ἀλλ' ἀτυχῶς ἡ ἡράκλειος αὐτοῦ ῥώμη καὶ ὁ φιλοπόλεμος χαρακτήρ παρώρμησαν αὐτὸν εἰς μακροὺς καὶ δαπανηροτάτους πολέμους, οἱ ὁποῖοι ἐξήντησαν καὶ τοὺς πόρους καὶ τὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις τοῦ κράτους. Διοργανώσας δὲ τὸν στρατὸν ἀνέλαβεν ἀμέσως τὸν κατὰ τοῦ δουκὸς τῆς Ἀντιοχείας πόλεμον καὶ ἐξηνάγκασεν αὐτὸν νὰ ἀμόσῃ πίστιν ἐν Κ]λει. Κατόπιν εἰσβαλὼν εἰν Φρυγίαν ἀνέδειξεν ἀληθῆ θαύματα ἀνδρείας καὶ ἡρωϊσμοῦ καὶ ἐξηνάγκασεν τὸν σουλτᾶνον τοῦ Ἰκονίου νὰ ἀποδώσῃ πάντα τὰ κατεχόμενα φρούρια τῆς Παμφυλίας καὶ Κιλικίας. Ἐπανελθὼν εἰς Κ]λιν ἀπέκρουσε τὸν ὑπὸ τῆς β' σταυροφορίας ἐπικρεμασθέντα κίνδυνον καὶ ἀνέκτησε τὴν Κέρκυραν, κυριευθεῖσαν ἐν τῷ ἐμταξῷ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Σικελίας Ῥογήρου τοῦ Β'. Καθυπέταξε δὲ καὶ τοὺς ἀποστατήσαντας Δαλμάτας, Σέρβους, Οὐγγρους καὶ Πετσενέγους καὶ συνῆψε συνθήκην πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ Ῥογήρου Γουλιέλμον (1154). Μετέπειτα ἐπῆλθε κατὰ τοῦ δουκὸς τῆς Ἀντιοχείας Ῥενάλδου καὶ τῶν Ἀρμενίων καὶ νικήσας αὐτοὺς εἰσῆλθε τροπαιοῦχος εἰς Ἀντιοχείαν (1156).

Νικήσας δὲ καὶ τοὺς Τούρκους ἐπανελημμένως τοὺς ἐξηνάγκασε νὰ συνομολογήσωσιν εἰρήνην καὶ νὰ ἀποδώσωσι πάντα τὰ κατακτηθέντα. Μετὰ πενταετῇ πόλεμον κατετρόπωσε καὶ τοὺς Οὐγγυροὺς ἐν μάχῃ κρισιμωτάτῃ (1168). Ἐπειδὴ δὲ ὁ σουλτᾶνος τοῦ Ἰκονίου παρεβιάσε τὰς τελευταίας συνθήκας, ὁ Μανουὴλ ἐστράτευσεν αὐθὺς κατ' αὐτοῦ καὶ νικητὴς προήλαυσε πρὸς τὸ Ἰκόνιον, ὅτε αἶψης καὶ ἀπροσδοκῆτως κυκλωθεὶς εἰς τὰς δοσχωρίας, τὰς παρὰ τὸ παλαιὸν φρούριον Μυριοκέφαλον, ὑπέστη ἦτταν ὀλεθρίαν καὶ αὐτὸς ὁ Μανουὴλ πλεῖστα ἔλαβε τραύματα (1176).

Ἐπὶ τῶν μετέπειτα ὅμως αὐτοκρατόρων ἡ μὲν ἐσωτερικὴ διοικήσεις περιῆλθεν εἰς τὴν ἐσχάτην παραλυσίαν ὁ δὲ στρατὸς καὶ ὁ στόλος σχεδὸν διελύθη, τὸ δὲ κράτος ἀπέβη τὸ ἔρμαιον ἐμφυλίων στάσεων καὶ ἐπιδρομῶν ἄλλοφύλων, καὶ ἐπὶ τέλους ἀπώλεσε καὶ τὴν ἰδίαν αὐτονομίαν ὑπὸ τῶν σταυροφόρων τῆς τετάρτης διενεργηθείσης σταυροφορίας.

72. Ἄλωσης τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν σταυροφόρων (1204).

Ἐν ἔτει δὲ 1202 οἱ σταυροφόροι ἐπεχείρησαν τὴν τετάρτην σταυροφορίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν καὶ ἐκυρίευσαν τὴν Κων[σταντι]νούπολιν. Τὴν σταυροφορίαν αὐτὴν προσεκάλεσεν ὁ τότε πάπας Ἰννοκέντιος ὁ Β'. Ὁ δὲ Δόγης τῆς Ἑνετίας Ἑρρίκος Δάνδολος ἀνέλαθεν ἐπὶ ἄορξ ἀμοιβῇ νὰ μεταβιβάσῃ αὐτοὺς ἐκ τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν Ἀσίαν. Ἀλλ' ἂφ' οὗ οὗτοι κατέλαβον τὴν ἐν Δαλματίας Δάραν, μετέβαλον σχέδιον ἐκστρατείας καὶ ἀπεφασισαν κατὰ πλειοψηφίαν νὰ κυριεύσωσι τὴν Κωνσταντινουπόλιν. Ἐλαβον δὲ ὡς πρόφασιν νὰ ὑποστηρίξωσι νὰ ἀνακτησῇ τὸν θρόνον ὁ υἱὸς τοῦ ἐκθρονισθέντος Ἰσαακίου Ἀγγέλου, Ἀλέξιος ὁ Δ', καὶ τὸν ὁποῖον ἀνεκήρυξαν ὡς βασιλεῖα τοῦ Βυζαντίου ἅμα κατέλαβον τὸ Δυρράχιον. Οἱ σταυροφόροι καταλαβόντες τὸν Γαλατᾶν καὶ ἕνα τῶν πύργων τοῦ φρουρίου ἔθεσαν πῦρ εἰς τὰς πέριξ οἰκίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ ὁ μὲν ἄρπαξ τοῦ θρόνου Ἀλέξιος ὁ Γ' ἐτράπη εἰς φυγὴν, οἱ δὲ σταυροφόροι περιελθόντες εἰς διένεζιν πρὸς τὸν Ἀλέξιον Δ' ἐκήρυξαν ἐπισήμως τὸν πόλεμον (κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1203). Ὁ

λαὸς καθαιρεῖ τὸν ἀνάξιον ἀναδειχθέντα Ἀλέξιον καὶ ἀναγο-
ρεῖ αὐτοκράτορα γενναῖόν τινα νέον, *Καραβόν*. Ἄλλ' ὁ Ἀ-
λέξιος Ε' Δούκας, ὃ καὶ Μούρτσουφλος καλούμενος, δολοφονεῖ
αὐτὸν καὶ καταλαμβάνει τὸν θρόνον, ἀλλὰ καὶ οὗτος ἐτράπη
μετ' ὀλίγον εἰς φυγὴν. Ἐν τούτοις λογάδες τινὲς ἄνδρες συγκρο-
τήσαντες ἴδιον σῶμα ὑπὸ τὸν γενναῖον Θεόδωρον Λάσκαριν ἀπέ-
κρουσαν πάσας τὰς ἀπὸ ξηρᾶς ἐφόδους τῶν πολεμίων, οἵτινες ἐπὶ
τέλους θέσαντες πῦρ ἐκυρίευσαν τὴν πόλιν (12 Ἀπριλίου 1204).

Πάν ὅ,τι διεσώθη ἀπὸ τὰς φλόγας ἐπεσέν εἰς χεῖρας
τῶν αὐτοκαλουμένων εὐσεβῶν σταυροφόρων, οἵτινες ἐπὶ τέσσα-
ρας ἡμέρας ἐξηκολούθησαν τὴν λεηλασίαν χωρὶς νὰ σεβασθῶσι
μητε γέροντας, μητε νέους, μητε γυναῖκας, μητε παρθένους,
μητε καλλιτεχνήματα, μητε ἱεροὺς ναοὺς! Ὁ *Ἰωάννης* *Κομνηνός* *Ἰσχυρὸς*
Ἰωάννης Ἐκλειψις σελήνης ἐπισυμβᾶσα τὴν 16 Ἀπριλίου ἐνέπνευσε
τρόμον εἰς τὸν δεισιδαίμονα ἐκείνον ὄχλον, ἐπήνεγκε τὴν παῦ-
σιν τῆς δεινῆς ταύτης τραγῳδίας καὶ ἔδωκε καιρὸν εἰς τοὺς
ἐπαγγελλομένους ἐλευθερωτὰς τῶν ἀγίων τόπων νὰ διανεμηθῶ-
σι τὰ λάφυρα καὶ τὸ κράτος τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας.
Καὶ ὁ μὲν Βαλδουῖνος ἐστέφθη αὐτοκράτωρ καὶ ἔλαβε τὴν
Κίλιν, τὴν Θράκην καὶ τὰς κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν Βυζαν-
τινὰς κτήσεις. Ὁ δὲ Βονιφάτιος τὴν Μακεδονίαν, τὴν Θεσσα-
λίαν καὶ τὴν κυρίως Ἑλλάδα, καταστήσας πρωτεύουσιν τὴν
Θεσσαλονίκην. Οἱ δ' Ἑνετοὶ ἔλαβον τὴν Ἡπείρον, τὴν Κρή-
την, τὴν Πελοπόννησον καὶ ἀπάσας τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου
καὶ Ἰονίου πελάγους. ἔλαβον δὲ προσέτι καὶ τὸν πατριαρχι-
κὸν θρόνον τῆς Κίλεως, προχειρίσαντες ἴδιον πατριάρχην τὸν
Θωμᾶν Μοροζίνην. Ἄλλοι δ' ἐκ τῶν σταυροφόρων ἔλαβον
ἄλλα μικρότερα μέρη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΕΜΠΤΗ

ΔΕΥΤΕΡΑ ΥΠΟΛΟΓΑΔΣΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

§ 73. Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία τῆς Θεσσαλονίκης

Ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος Κομνηνὸς ἀνίδρυσεν ἐν Ἡπείρῳ, ἐν

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Αἰτωλία καὶ ἐν Ἀκαρνανίᾳ ἴδιον κράτος, τὸ ὁποῖον ἐπωνομά-
σθη δεσποτᾶτοκ τῆς Ἑλλάδος καὶ εἶχε πρωτεύουσαν τὴν Ἀρ-
ταν. Τὸν Μιχαὴλ δολοφονηθέντα διεδέχθη ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ
Θεόδωρος Κομνηνός, ἀνὴρ φιλοπόλεμος καὶ φιλόδοξος (1213).
Οὗτος διὰ νέων κατακτήσεων ἐπηύξησε τὸ κράτος καὶ κατέ-
στησε τὸν ἡγεμόνα τῆς Βουλγαρίας φόρου ὑποτελῆ. Καταλα-
βὼν δὲ καὶ τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὰς περὶ τὴν χώρας μέχρι
Φιλίππουπόλεως ἀνίδρουσε τὴν ἐν Θεσσαλονικῇ ἐλληνικὴν αὐτο-
κρατορίαν. Ἐνίκησε δ' ἐν Σέρραις καὶ τὰς συννηωμένας δυνά-
μεις τῶν Φράγκων, κατέλαβε τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ ἐπρο-
χώρησε λεηλατῶν μέχρι Κωνσταντινουπόλεως, ὅπου κατετρό-
πωσε πάλιν τοὺς Φράγκους (1224). Οὕτω δὲ κατήρτισε μέγα
καὶ ἰσχυρὸν κράτος. Ἄλλ' ἡττηθεὶς ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τῶν
Βουλγάρων Ἀσάν εἰς κρίσιμωτάτην μάχην παρὰ τὸν Ἑβρον
ποταμὸν ἔπεσεν αἰχμαλωτός καὶ ἀπετυφλώθη (1230). Ὁ Ἀ-
σάν κατέλαβεν εὐχέρως τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ τὰς λοιπὰς
ἀφαιρεθείσας χώρας τῆς Βουλγαρίας. Τὸν Θεόδωρον διεδέχθη
ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Μανουὴλ, παρὰ τοῦ ὁποίου ὁ Μιχαὴλ Β'
ἀφῆρσε τὰς ἐν Ἠπείρῳ, Αἰτωλίᾳ καὶ Ἀκαρνανίᾳ καὶ ἐν μέ-
ρει καὶ τὰς ἐν Θεσσαλίᾳ κτήσεις, καὶ κατήρτισε νέον δεσπο-
τᾶτον ἐν Ἠπείρῳ διατηρηθὲν μέχρι τοῦ 1318.

§ 74. Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας (1204—1261).

Ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις διαφυγὼν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως
ἀνίδρουσεν ἐν Νικαίᾳ νέαν ἐλληνικὴν αὐτοκρατορίαν στεφθεὶς
πάνηγυρικῶς αὐτοκράτωρ (1206). Τὴν μικρὰν ταύτην αὐτο-
κρατορίαν ἐπηύξησεν ὁ Θεόδωρος δι' ἐνδόξων νικῶν. Νικήσας
δὲ καὶ ρονεύσας ἰδίᾳ χειρὶ καὶ τὸν σουλτάνον τοῦ Ἰκονίου
κατέλαβε καὶ τὴν Ἀντιόχειαν καὶ πᾶσαν τὴν χώραν μέχρι τῆς
Ἀτταλείας.

Ἐτι δὲ μᾶλλον ἐπηύξησε τὴν αὐτοκρατορίαν ταύτην ὁ ἐπ'
ἀδελφῇ γαμβρὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ Ἰωάννης Βατάτσῃς
(1222—1255). Ὁ Βατάτσῃς κατατρόπώσας ἐν μάχῃ φονι-
κωτάτῃ τὰς κατ' αὐτοῦ ἐπὶ ἐλθούσας συννηωμένας δυνάμεις τῶν
Φράγκων ἀφῆρσεν ἀπ' αὐτῶν πᾶσας τὰς ἐν Ἀσίᾳ κτήσεις

(1224). Μετὰ δεκαετῇ δ' ἀνακωχὴν ἐκυρίευσεν καὶ τὴν Καλλίπολιν καὶ τὴν Θράκην καὶ εἰσβαλὼν εἰς Μακεδονίαν ἐκυρίευσεν τὰς Σέρρας καὶ πάσας τὰς μέχρι Θεσσαλονίκης πόλεις



ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΛΑΣΚΑΡΙΣ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΤΑΤΣΗΣ

καὶ ὑπέταξεν ὑπὸ τὴν ἐλληνικὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Νικαίας τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἅπαν τὸ ἐν Εὐρώπῃ κράτος τῶν Φράγκων, πλὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἄλλων τινῶν μερῶν. Οὕτω δὲ ἤνωσεν ὑπὸ τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Νικαίας ἅπαντα τὸν ἐν Ἀσίᾳ καὶ Εὐρώπῃ Ἑλληνισμόν (1249).

78. Μιχαὴλ Παλαιολόγος.

Ἀνάκτησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ἦτο υἱὸς τοῦ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου. Ὑπῆρξεν ὁ ἰκανώτερος στρατηγὸς ἐξ ὅλων τῶν συγχρόνων του. Ἦτο δὲ πανοῦργος ἀνὴρ καὶ εἶχεν ἀκόρεστον φιλοδοξίαν. Δις ἀποπειραθεὶς νὰ καταλάβῃ τὸν θρόνον τοῦ βασιλείου τῆς Νικαίας, τὸ ὅποιον ἐσύστησεν ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις, ἀπέτυχεν. Ἀλλὰ κατόπιν κατέλαβεν αὐτὸν διὰ δόλου καὶ κακουργίας. Ὁ Θεόδωρος Β' Λάσκαρις ἀφῆκεν υἱὸν ἀνήλικον ὑπὸ τὴν ἐπιτροπείαν τοῦ πατριάρχου Ἀρσενίου καὶ τοῦ ὑπουργοῦ του Μουζάλωνος. Τοῦτον δολοφονήσας ὁ Παλαιολόγος προσελήφθη αὐτὸς κηδεμὼν καὶ συγκυβερνήτης καὶ τέλος ἐστέφθη καὶ αὐτοκράτωρ (1 Ἰανουαρίου 1260).

Κατατροπώσας πρὸ τῆς στέψεώς του τὸν δεσπότην τῆς Ἠπείρου Μιχαὴλ Κομνηνὸν κατέλαβε πᾶσαν σχεδὸν τὴν Θεσσαλίαν. Κυριεύσας δὲ μετ' ὀλίγον καὶ τὴν Σηλυβρίαν ἀπειραῖσθαι νὰ καταλάβῃ καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν, κατεχομένην ὑπὸ τῶν Φράγκων, ἀλλ' ἀπέτυχεν. Κατόπιν ἀπέστειλε τὸν στρατηγὸν αὐτοῦ Ἀλέξιον Στρατηγόπουλον μετὰ ὀκτακοσίων ἱππέων καὶ εὐαρίθμων πεζῶν νὰ ἐπιτηρῇ τὸν δεσπότην τῆς Ἠπείρου Μιχαὴλ. Ὁ Στρατηγόπουλος διερχόμενος διὰ Κωνσταντινουπόλεως κατέλαβεν αὐτὴν ἀμαχητὶ εἰσελθὼν διὰ τινος ὑπογείου διόδου (26 Ἰουλίου 1261). Ὁ Μιχαὴλ μαθὼν τὴν καταληψιν ἔσπευσεν ἐκ Νικαίας καὶ εἰσελθὼν πανηγυρικῶς εἰς τὴν πόλιν ἐστέφθη αὐτοκράτωρ.

Οὕτω δὲ μετὰ πενήκοντα ὀκτὼ περίπου ἔτη ἀνεκτῆθη ἡ Κωνσταντινούπολις ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸν θρόνον εἰς ἑαυτὸν καὶ εἰς τοὺς ἀπογόνους του ἀπετύφλωσε τὸν νόμιμον



ΜΙΧΑΗΛ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

τοῦ θρόνου διαδόχον Ἰωάννην. Ἄλλ' ἐκτὸς τούτου διέπραξε καὶ ἄλλο φοβερῶτατον ἐθνικὸν ἔγκλημα. Ἀντὶ δῆλα δὴ νὰ φροντίσῃ νὰ βελτιώσῃ τοὺς ἐθνικοὺς πόρους καὶ διὰ τῆς διοργανώσεως τῶν πεζικῶν καὶ ναυτικῶν δυνάμεων νὰ ἐνισχύσῃ τὸ μάχιμον φρόνημα τῶν ὑπηκόων του, ἐζήτησε τὴν συμμαχίαν τῶν Ἑνετῶν καὶ Γενουαίων καὶ καθυπέταξε τὴν ἐλληνικὴν

ἐκκλησίαν ὑπὸ τὴν δυτικὴν, ὅπως λάβῃ τὴν συμμαχίαν τοῦ πάπα κατὰ τῶν Τούρκων. Ἄλλ' ὁ λαὸς ἐμίσησεν αὐτὸν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε καὶ θανόντα δὲν ἤξιωσαν οὐδεμιᾶς τιμητικῆς ταφῆς.

§ 76. Τὸ νέον ὀσμανικὸν ἢ ὀθωμανικὸν κράτος.

Οἱ Τούρκοι, φυλὴ βάρβαρος, προῆλθον ἀπὸ τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας καὶ βαθμηδὸν ἐσύστησαν ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ κράτος μέγα καὶ ἰσχυρόν. Ὁ πρῶτος ἰδρυτὴς τοῦ ὀσμανικοῦ ἢ ὀθωμανικοῦ κράτους ὑπῆρξεν ὁ Ὄσμὰν ἢ Ὄθμάν, ἐκ τοῦ ὁποίου οἱ Τούρκοι ἐπωνομάσθησαν Ὄσμάνοι ἢ Ὄθωμανοί. Ὁ Ὄσμὰν καταλαβὼν τὴν Προῦσαν τῆς Βυθινίας κατέστησεν αὐτὴν πρωτεύουσαν τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους (1325). Ὁ δὲ υἱὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ Ὁρχὰν ὁ Α', συστήσας τὸ τάγμα τῶν *γεμιτσάρων* ἐκυρίευσεν τὴν Νικομήδειαν καὶ Νίκαιαν καὶ πᾶσαν τὴν Βυθινίαν καὶ Παφλαγονίαν, προσέτι δὲ καὶ τὴν Θρακικὴν χερσόνησον καὶ τὴν Καλλιόπολιν. Ὁ δὲ υἱὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ Μουράτ ὁ Α' διαπεράσας εἰς Εὐρώπην κατέλαβε τὴν Φιλιππούπολιν καὶ πᾶσαν τὴν χώραν μέχρι Ἀδριανουπόλεως, τὴν ὁποίαν κατέστησεν πρωτεύουσαν ἀντὶ τῆς Προῦσης (1361). Ὁ δὲ υἱὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ Βαγιαζήτ, ὁ ἐπικληθεὶς Κεραυνός, ἐπέετεινε τὰς κατακτήσεις τοῦ πατρός του ἐν Ἀσίᾳ μὲν μέχρι Εὐφράτου, ἐν Εὐρώπῃ δὲ μέχρι τῆς κυρίως Ἑλλάδος καὶ Πελοποννήσου καὶ ἐπολιόρκησεν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἄλλ' αἰφνης ἐπεφάνη ἀπροσδοκῆτως σωτὴρ αὐτῆς ὁ ἐκ τῶν ἐνδοτέρων τῆς Σινικῆς ἐξορμήσας μετ' ἀπειροπληθῶν δυνάμεων Ταμερλᾶνος ἢ Τιμούρ. Ὁ Βαγιαζήτ λύσας τὴν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔσπευσε νὰ διαπεράσῃ ἐκ τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ συγκροτήσας παρὰ τὴν Ἀγκυραν μάχην φοινικωτάτην κατετροπώθη καὶ συλληφθεὶς αἰχμάλωτος μετ' ὀλίγον ἐτελεύτησεν. Ὁ δὲ Ταμερλᾶνος στερούμενος στόλου δὲν διεπέρασεν εἰς Εὐρώπην, ἀλλ' ὑπέστρεψεν εἰς τὰ ἴδια ἀρκεσθεὶς εἰς τὰ λάφυρα καὶ τοὺς αἰχμαλώτους (1402). Ἄλλ' ἐπὶ τέλους καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις καὶ ὅλον τὸ κράτος ὑπεδουλώθη ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ τοῦ Β', δισεγγόνου τοῦ Βαγιαζήτ.

**§ 77. Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος. Πολιορκία
καὶ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως
ὑπὸ τῶν Τούρκων.**

Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος ἐγεννήθη τῇ 7 Φεβρουαρίου 1405 καὶ ἀπέθανε τῇ 29 Μαΐου 1453 θάνατον ἡρωικὸν μαχόμενος ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος. Ἦτο δ' υἱὸς τοῦ βασιλέως Μανουὴλ καὶ ἀδελφὸς τοῦ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς τοῦ βασιλεύσαντος Ἰωάννου. Ὁ Ἰωάννης ἀπέθανε χωρὶς νὰ ἀφήσῃ τέκνον, ἔλαβε δὲ τὸν θρόνον ὡς διάδοχος αὐτοῦ ὁ Κωνσταντῖνος, προτιμηθεὶς τῶν δύο ἐτέρων ἀδελφῶν αὐτοῦ Δημητρίου καὶ Θωμᾶ (31 Ὀβρίου 1448).

Ἐν ἔτει 1451 ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους Μωᾶμεθ ὁ Β', ἀνὴρ φιλόδοξος καὶ μεγαλοπράγμων. Οὗτος ἀπεφάσισε νὰ κυριεύσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐπελθὼν με στρατὸν καὶ στόλον πολυἀριθμὸν ἐπολιορκήσεν αὐτήν. Εἰς τὴν φοβερὰν ταύτην δύναμιν ὁ Κωνσταντῖνος μόλις ἀντέταξεν 26 πλοῖα καὶ ἐπτακισχίλιοι ἄνδρας, ἐκ τῶν ὁποίων εἰσχίλιοι ἦσαν Γενουαῖοι καὶ Ἑνετοὶ ὑπὸ τὸν γενναῖον Ἰουστινιανόν, οἱ δὲ λοιποὶ πεντακισχίλιοι ἦσαν Ἕλληνες. Καὶ ὅμως ὁ Κωνσταντῖνος γενναιοφρόνως ἀπέρριψεν ἐπανειλημμένως πᾶσαν περὶ συνθήκης πρότασιν ἔχων ἀπόφασιν νὰ ἀντιταχθῇ μέχρις ἐσχάτων καὶ νὰ ἀποθάνῃ θάνατον ἡρωικόν ὡς Ἕλληνα ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος.

Καὶ μετὰ τὴν μικρὰν ταύτην δύναμιν ὁ Κωνσταντῖνος ἀντέταχθη νικηφόρος καὶ ἐπὶ ἐπτὰ ἐβδομάδας ἀπέκρουσε πᾶσας τὰς ἐφοδούς τῶν πολεμίων καὶ μετ' ἀγανακτήσεως ἀπέρριψε καὶ τὰς τελευταίας προτάσεις τοῦ Μωᾶμεθ πρὸς συμβιβασμόν. Ὁ Κωνσταντῖνος εἶχε νὰ ἀντιπαλαίσῃ συγχρόνως καὶ πρὸς τὰς ἐσωτερικὰς θρησκευτικὰς ἐριδας λαοῦ ἀμαθοῦς καὶ δεισιδαίμονος, ὅστις ἀντὶ νὰ λάβῃ τὰ ὄπλα καὶ ὑπερασπισθῇ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν πίστιν τοῦ συνεζήτει περὶ θρησκευτικῶν ζητημάτων καὶ ἀνέμενε τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀπὸ μόνῃν τὴν θεῖαν βοήθειαν. Ὁ πόλεμος εἶχε κηρυχθῇ πρὸ πολλοῦ, ἀλλ' ἡ τακτικὴν πολιορκία τῆς πόλεως ἤρχισε τὴν 6 Ἀπριλίου 1453 καὶ διήρκεσε μέχρι τῆς 29 Μαΐου. Τὴν νύκτα δὲ τῆς 28 πρὸς τὴν 29

Μαΐου διατάχθη ἡ γενικὴ ἐφοδος, ἀφοῦ τὰ τείχη εἶχον καταρ-
ρεύσει ἀπὸ τοὺς ἀπαύστους πυροβολισμοὺς καὶ τέσσαρες ἐκ τῶν
πύργων εἶχον ἐντελῶς κατεδαφισθῇ. Ὁ Κωνσταντῖνος πρὸ τῆς
ἐφόδου ἐπεθεώρησέν ὅλα τὰ τείχη τῆς πόλεως καὶ ἐνεθάρρυνε
τοὺς Ἕλληνας νὰ ἀγωνισθῶσιν ὡς ἄνδρες γενναῖοι ὑπὲρ πίστεως
καὶ πατρίδος. Μετὰ ταῦτα μετέβη εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας
Σοφίας, ἐζήτησε συγχώρησιν καὶ μετέλαβε τῶν ἀχράντων μυ-
στηρίων. Ἐκεῖθεν μετέβη εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ ἡσπάσθη καὶ
ἀπαχαίρετῃσε τὴν σύζυγόν του, τὰ τέκνα του καὶ τοὺς λοιποὺς
συγγενεῖς, καὶ ἐκεῖθεν διηυθύνθη εἰς τὰ τείχη πρὸς τὸ μέρος, ὅπου



ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ο ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

ἦτο ὁ μεγαλείτερος κίνδυνος. Μετὰ τὸ μεσονύκτιον ἤρξατο ἡ
πρῶτη ἐφοδος ὑπὸ τῶν ρωσουλλέκτων, ἥτις καὶ ἀπεκρούσθη.
Ὁμοίως ἀπεκρούσθη καὶ ἡ δευτέρα ἐφοδος, ἡ γενομένη ὑπὸ τῶν
ἀτάκτων καὶ ἡ τρίτη, ἡ γενομένη ὑπὸ τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ
καὶ τῶν γενιτσάρων, τοὺς ὁποίους ἤγεν αὐτὸς ὁ Μωάμεθ. Εἶχεν

ἐξημερώσει καὶ οἱ εὐάριθμοι Ἕλληνες ἐφαίνοντο ὀριστικῶς θριαμβεύοντες, ὃ δὲ Κωνσταντῖνος χαίρων καὶ ἀγαλλόμενος συνέχαιρε τοὺς συναγωνιστάς του διὰ τὴν νίκην. Ἀλλὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην κατὰ σύμπτωσιν οἱ Τοῦρκοι ἀνεκάλυψαν μικρὰν τινα πύλιν, ἣτις συνεκοινοῦν ὑπογείως μετὰ τοῦ τείχους καὶ ἣτις ἔχρησίμευε διὰ τὰς ἐξόδους τῆς φρουρᾶς κατὰ τῶν πολεμίων. Δι' αὐτῆς, λησμονηθείσης ἀνοικτῆς, εἰσῆλθον πολλοὶ τῶν πολεμίων καὶ ἐπετέθησαν ἐκ τῶν νώτων τῶν περὶ τὸν Κωνσταντῖνον ἀγωνιζομένων πρὸ τῆς πύλης τοῦ Ῥωμανοῦ. Συγχρόνως ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ τῆς μάχης καὶ ὁ Ἰουστινιανός, ἐπειδὴ ἐπληρώθη τὴν στιγμὴν ἐκείνην βαρέως, ὃ δὲ Μωάμεθ πληροφορηθεὶς καὶ τὴν ἐκ τῶν νώτων ἐπίθεσιν διέταξε νεαν ἔφοδον, πρὸς τὸ μέρος ὅπου ἦτο ὁ Κωνσταντῖνος. Ἐνῶ δὲ οἱ Ἕλληνες καὶ πάλιν γενναίως ἀπέκρουον τὴν ἔφοδον, εἶδον ἀπροσδοκῆτως ἑαυτοὺς κυκλωθέντας. Τότε ὁ Κωνσταντῖνος παρακολουθούμενος καὶ ὑπὸ τῶν περὶ ἑαυτὸν λογαδῶν ἀνδρῶν εἰσώρμησεν ἔφιππος εἰς τὸ πυκνότατον τῶν πολεμίων στίφος καὶ μαχόμενος ὡς ἥρως κατέπεσεν ἐν τῷ μέσῳ τῶν πολεμίων. Οἱ ἄγριοι Τοῦρκοι ἐτράπησαν ἤδη εἰς τὴν λεηλασίαν καὶ τὸν φόνον. Περὶ τὴν μεσημβρίαν εἰσῆλθεν ἔφιππος καὶ ὁ Μωάμεθ εἰς τὴν πόλιν καὶ κατευθυνθεὶς πρὸς τὸν μέγαν ναὸν τῆς Ἀγίας τοῦ Θεοῦ Σοφίας διέταξεν ἕνα τῶν ἱερέων νὰ ἀναβῇ ἐπὶ τοῦ ἁμβωνος καὶ νὰ καλέσῃ τοὺς πιστοὺς εἰς προσευχὴν. Ἐκτοτε ὁ ναὸς τῆς Ἀγίας Σοφίας μετεβλήθη εἰς τζαμίον καὶ καθιερώθη εἰς τὴν θρησκείαν τοῦ Ἰσλάμ. Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐξηκολούθησεν ἡ σφαγὴ καὶ ἡ αἰχμαλωσία, ἡ λεηλασία καὶ ἡ ἀρπαγὴ. Αἱ οἰκίαι ἐλαφυραγωγήθησαν, οἱ ναοὶ ἐσολήθησαν, τὰ ἱερὰ ἐβεβη-
βηλώθησαν καὶ αὐτὸς ὁ μέγας ναὸς τῆς Ἀγίας τοῦ Θεοῦ Σοφίας ἀπεγυμνώθη πάντων τῶν κειμηλίων, τὰ ὅποια αἰῶνες ὅλοι εἶχον ἐναποθέσῃ εἰς αὐτόν. Ἐπεσον δὲ εἰς τὴν μάχην καὶ πάντες οἱ Ἕλληνες ἀρχηγοί, ἐκτὸς τοῦ Λουκᾶ Νοταρᾶ, παρὰ τοῦ ὁποῦ τοῦ Μωάμεθ ἐξηκρίβωσε τὸν θάνατον τοῦ Κωνσταντῖνου. Ἀλλὰ καὶ ὁ Νοταρᾶς ἀπεσφάγη τὴν ἐπιούσαν τῆς ἀλώσεως μετὰ τῆς συζύγου, τῶν θυγατέρων του καὶ τῶν δύο υἱῶν του. Ἐρεῦνης δὲ γενομένης μεταξὺ τῶν πτωμάτων, ἀνευρέθη καὶ τὸ πτώμα τοῦ Κωνσταντῖνου. Καὶ ἡ μὲν κεφαλὴ ἀποκοπεῖσα ἀνε-

στηλώθη ἐπὶ ἰστοῦ πρὸς θεάν μέχρι ἐσπέρας, δὲ ἀκέφαλος μεί-
νας νεκρὸς ἐνεταφιάσθη εἰς μέρος τι τῆς πόλεως. Καὶ ἐκεῖ που
μέχρι τῆς σήμερον ὑπὸ λίθον ἀνεπίγραφον ἀναπαύεται ὁ ὕπατος
καὶ τελευταῖος τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας πρόμαχος, ἕως οὗ
ἀναστηθῇ ἐκ τῆς δουλείας καὶ ὅλον τὸ ἔθνος καὶ ἀνεγείρῃ εἰς
τηλικούτον ἥρωα ἀνάλογον ἐξ ἐθνικῆς εὐγνώμοσύνης *μνημεῖον*.
Μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατέπεσον βαθυμ-
δὸν καὶ αἱ λοιπαὶ ἑλληνικαὶ πόλεις καὶ ὑπεδουλώθη ὁλόκληρον
τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος.



ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣ'

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΥΠΟ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΚΗΝ ΔΕΣΠΟΤΕΙΑΝ
(1453—1821)

ΑΙΩΝ ΑΦΟΡΗΤΟΥ ΔΟΥΛΕΙΑΣ.

ΤΡΙΤΗ ΥΠΟΔΟΥΛΩΣΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

§ 78. Γενική επισκόπησις τῆς τύχης τῶν Ἑλλήνων
μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κ|λεως ὑπέκυψαν βαθμηδὸν καὶ αἱ λοιπαὶ πόλεις καὶ πᾶσαι αἱ χῶραι τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὴν Τουρκικὴν δεσποτείαν. Καὶ οἱ μὲν τῶν κατοίκων τῆς Κ|λεως καὶ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος ἀπεσφάγησαν, ἄλλοι δ' ἐξηνδραποδίσθησαν καὶ ἄλλοι διεσώθησαν διὰ τῆς φυγῆς εἰς ξένας χώρας. Οἱ λογιώτεροι δὲ τούτων συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀναζωπύρῃσιν τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν καὶ εἰς τὴν προαγωγὴν τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Εὐρώπης. Ἐκ δὲ τῶν διασωθέντων κατοίκων ἄλλοι μὲν, εἴτε ἐκουσίως, εἴτε καὶ διὰ τῆς βίας, μὴ δυνάμενοι νὰ ὑπομένωσι τὰ δεινὰ τῆς δουλείας ἐξώμοσαν τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν καὶ ἔγειναν τοῦρκοι τὸ θρησκειμα. Ἄλλοι δὲ τούτων χάριν τῇ τιμῇ καὶ τῇ ἐλευθερίᾳ τῶν κατέφυγον ἔνοπλοι εἰς τὰ ὄρη καὶ δὲν ἔπαυσαν ἀγωνιζόμενοι πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος, καὶ οὗτοι εἶνε οἱ περιώνυμοι *κλέπται* καὶ *ἀρματωλοί*. Ἄλλ' ὁ πολὺς λαὸς ὑπέκυψεν ὑπὸ τὸν ζυγὸν τὸν αὐχένα καὶ ὑπέφερε μετ' ἀκραδάντου ὑπομονῆς τὰς στερήσεις, τὰς βασάνους καὶ τὰ μαρτύρια, διετήρησεν ἀδιάφθορον τὴν *γλῶσσαν* καὶ τὴν *θρησκείαν* του καὶ διέμεινεν ἀκλόνητος εἰς τὴν πίστιν τῶν πατέρων του, μὲ τὴν ἐλπίδα

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

πρὸς τὸν Θεόν, ὅτι διὰ τῆς βοήθειας αὐτοῦ θὰ γείνη καὶ πάλιν ἐλεύθερος.

§ 79. Θρησκευτικὰ προνόμια. Κλήρος.

Σχολεῖα.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κ]λεως ὁ Μωάμεθ παρατηρήσας τὴν εἰς τὴν πόλιν λειψανδρίαν ἐσκέφθη, ὅτι τὸ μόνον τῆς συγκεντρώσεως μέσον ἦτον ἡ *θρησκεία*, ἔχουσα ὡς πνευματικὸν σημεῖον συγκεντρώσεως τὸ *πατριαρχεῖον*. "Οθεν ἐπέτρεψεν εἰς τὸν λαὸν τὴν ἐλευθέραν ἐξάσκησιν τῶν θρησκευτικῶν του καθόντων, ἐξαιρετικῶς δὲ περιεποιήθη τὸν *κλῆρον* καὶ ἀνέθεσεν εἰς τὸν πατριάρχην τὴν ἀνωτάτην διοίκησιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ἀπονείμας εἰς αὐτὸν πλεῖστα θρησκευτικὰ πρὸνόμια, τὰ ὅποια ἐκανονίσθησαν δι' αὐτοκρατορικοῦ χρυσοῦλλου. Ὁ πατριάρχης ἐξήσκει ἀπόλυτον ἐξουσίαν ἐπὶ τοῦ κατωτέρου κλήρου, ἐπὶ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἐπὶ τῶν μοναστηρίων καὶ ἐδίκαζε τὰς μεταξὺ χριστιανῶν ἀναφυομένας διαφορας. Διὰ τῶν προνομίων τούτων ὁ πατριάρχης ἀπέβη ὁ *ἐθνάρχης* τῶν ὑπὸ τὴν τουρκικὴν δεσποτείαν ζώντων χριστιανῶν.

Εἰς τὸ πατριαρχεῖον ὀφείλεται καὶ ἡ σύστασις πολλῶν σχολείων εἰς διαφόρους πόλεις. Κατ' ἀρχὰς ὅμως οἱ Τοῦρκοι δὲν ἐπέτρεπον τὴν σύστασιν σχολείων καὶ ἡ παιδεία περιωριζέτο εἰς τὰ μοναστήρια καὶ εἰς τὰς ἐκκλησίας. Οἱ πρῶτοι τοῦ γένους διδάσκαλοι ὑπῆρξαν οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ μοναχοί, οἱ ὅποιοι εἰς τὰς μονὰς καὶ εἰς τοὺς νάρθηκας τῶν ἐκκλησιῶν ἐδίδασκον τοὺς ἐλληνοπαῖδας τὴν ἀνάγνωσιν καὶ γραφὴν. Διὰ τοῦτο ὁ λαὸς συνεδέετο στενότερον πρὸς τὸν κατώτερον *κλῆρον*, τοὺς *παππᾶδες* του, οἱ ὅποιοι προήρχοντο ἐξ αὐτῶν τῶν σπλάγγνων του καὶ οἱ ὅποιοι ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἐγίνωσκον τὰς θλίψεις καὶ τὰς στερήσεις του, τὰς κακουχίας του καὶ τὸν βαρὺν ζυγὸν τῆς δουλείας του. Διὸ καὶ ἐστήριζον αὐτὸν εἰς τὴν πίστιν τῶν πατέρων του, παρεμύθουν εἰς τὰς θλίψεις καὶ κακούχίας του καὶ ὑπέθαλπον τὴν ἐλπίδα, ὅτι θὰ ἀνακτήσῃ τὴν ἐλευθερίαν του. Βαθμηδὸν δὲ διὰ τῆς φροντίδος τοῦ πατριαρχείου ἤρχισαν νὰ συσταίνωνται καὶ ἀνώτερα σχολεῖα εἰς διαφόρους πόλεις, οἷον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, εἰς τὸν Ἀθῶνα, εἰς τὰ Ἰωάννινα, εἰς τὰς Κυ-

δωνίας, εἰς τὴν Πάτμον, εἰς τὴν Σμύρνην, εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν, εἰς τὰς Ἀθήνας, εἰς τὰς Πάτρας εἰς τὴν Δημητσάναν καὶ ἄλλαχοῦ.

**§ 80. Πολιτικὰ προνόμια. Δημογέροντες
προὔχοντες, προεστοί, διερμηνεῖς,
πρέσβεις, ἡγεμόνες.**

Τὰ κάλλιστα κτήματα τῶν χριστιανῶν ἀφηρεύθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων, τὰ δὲ ὀλιγώτερον προσοδοφόρα ἀφίθησαν εἰς τοὺς χριστιανούς, ἵνα τὰ καλλιεργῶσι καὶ νὰ προσφέρωσι τὸ δέκατον ἢ καὶ τὸ πέμπτον τῶν προσόδων εἰς τὴν τουρκικὴν ἀρχήν. Ὁ φόρος αὐτὸς ἐπωνομάσθη *κεφαλικὸς φόρος*, *χαρατσί*, καὶ ἐδίδετο διὰ νὰ ἔχωσι τὴν ἄδειαν οἱ χριστιανοὶ νὰ φέρωσι δι' ἓν ἔτος ἐπ' ὧμου τὴν κεφαλὴν. Πολλὰ δὲ χωρία τῆς Πελοποννήσου, τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους, τῆς Ἡπείρου, τῆς Μακεδονίας καὶ ἰδίως τῶν ὀρεινότερων μερῶν, ἔμειναν ὑπὸ τὴν κατοχὴν τοῦ *δούλου λαοῦ*, ὁ ὁποῖος ταχέως ἐμόρφωσε τύπον δημοκρατικῆς διοικήσεως. Ἐκαστον χωρίον, καὶ μάλιστα εἰς τὴν Πελοπόννησον, ταχέως ἀπέκτησε τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγῃ κατὰ πλειοψηφίαν τὸν *δημογέροντά του*, ἐκάστη δὲ κωμόπολις τοὺς *προεστούς της*, οὗτοι δὲ ἐξέλεγον τοὺς *προὔχοντας* τῆς ἐπαρχίας, τοὺς *κοιτοσαμπάσηδες*. Οἱ προὔχοντες ἠδρευον εἰς τὴν Τρίπολιν καὶ ἐπετρόπευον τὰ συμφέροντα ὅλου τοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ τοῦ *πασσαλικίου* τοῦ *Μωριᾶ*. Οἱ προὔχοντες μετὰ τῶν ἀρχιερέων καὶ προεστῶν ἐξέλεγον τὸν *Βελίχηρ*, ὁ ὁποῖος διέμενεν εἰς τὴν Κ|πολιν ἔχων καθήκον νὰ φροντίζῃ περὶ σπουδαιότερων ὑποθέσεων τῶν διαφόρων κοινοτήτων. Οἱ *δημογέροντες*, οἱ *προὔχοντες* καὶ οἱ *προεστοὶ* ἀνελάμβανον καὶ τὴν τοπικὴν ἀστυνομίαν καὶ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ εἰσπράττωσι τοὺς φόρους καὶ νὰ φροντίζωσι καὶ περὶ τῶν ἄλλων κοινῶν ὑποθέσεων. Μεταξὺ δὲ τῆς τάξεως ταύτης τῶν ἀνθρώπων ἐμορφώθη καὶ τάξις τις *Ἑλληνικῆς ἀριστοκρατίας, διοικητικῶν ὑπαλλήλων καὶ δημοσίων εἰσπρακτόρων*. Ἐπειδὴ δὲ οὗτοι κατώκουν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν συνοικίαν τοῦ *Φαραρίου*, ἐπεκλήθησαν *Φαραριῶται*. Οὗτοι διὰ τῆς πνευματικῆς αὐτῶν ὑπεροχῆς καὶ τῆς λεπτότητος τῶν τρόπων προσείλκυσαν τὴν ὑ-

πόληψιν καὶ τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν Τούρκων καὶ ταχέως ἀνυψώθησαν εἰς τὰς ὑψηλοτάτας θέσεις τῆς Ὑψηλῆς Πύλης ὡς μεγάλοι διερμηνεῖς, πρέσβεις καὶ ἡγεμόνες. Οἱ ἐπιστημότεροι τούτων ὑπῆρξαν ὁ Παναγιώτης Νικουῆσης, ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος καὶ ἄλλοι. Διὰ τῆς μεγάλης δ' ἐαυτῶν ἐπιρροῆς, τὴν ὁποίαν ἐξήσκουν ἐπὶ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, συνετέλεσαν καὶ οὗτοι εἰς τὴν σύστασιν πολλῶν πολλαχοῦ σχολείων καὶ γυμνασίων καὶ δι' αὐτῶν εἰς τὴν πνευματικὴν τοῦ ἔθνους ἀνάπτυξιν καὶ εἰς τὴν εὐδόωσιν τῆς ἐθνικῆς αὐτοῦ παλιγγενεσίας.

§ 81. Ὁ λαὸς ὑπὸ τὴν τουρκικὴν δεσποτείαν.

Ἰπὸ τὸ πρόσχημα τῶν χορηγηθέντων θρησκευτικῶν καὶ πολιτικῶν προνομίων ὁ λαὸς ὑφίστατο τὰ πάνδεινα ὑπὸ τῶν Τούρκων διοικητῶν καὶ πασσάδων. Καὶ ἡ περιουσία, καὶ ἡ ζωὴ, καὶ ἡ τιμὴ τοῦ Ἑλλήνος καὶ τῆς οἰκογενείας του ἦτον εἰς τὴν διάκρισιν καὶ τοῦ τελευταίου Τούρκου. Ἐκτὸς τοῦ φόρου τῶν προσόδων, πᾶς χριστιανὸς ἐπλήρωνε κατ' ἔτος καὶ τὸν *κεφαλικὸν φόρον*, τὸ *χαράτσιον*. Ἀλλ' ὑπῆρχε καὶ ἕτερος καταθλιπτικώτερος τούτου φόρος, ὁ *φόρος τοῦ αἵματος*, ἥτοι ἡ ἀρπαγὴ τῶν καλλίστων ἑλληνοπαίδων ἀπὸ τοῦ ἔκτου ἕως τοῦ εἰκοστοῦ τετάρτου ἔτους τῆς ἡλικίας, ἐκ τῶν ὁποίων ἀπετελεῖτο τὸ τάγμα τῶν *γενιτσάρων*. Οἱ νέοι οὗτοι ἐγκλειόμενοι ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας εἰς τοὺς στρατῶνας καὶ διδασκόμενοι τὴν τουρκικὴν θρησκείαν καὶ γλῶσσαν ὑπὸ τὸν νέον στρατιωτικὸν βίον, τὸν ὁποῖον ἤγον, ἐλησμόνου καὶ γονεῖς, καὶ φίλους, καὶ συγγενεῖς, καὶ πατρίδα καὶ θρησκείαν. Ἡ ἀρπαγὴ αὕτη ἐπεκλήθη *παιδομάζωμα*. Εἰς πενταχοσίας δὲ χιλιάδας καὶ πλέον ὑπολογίζονται οἱ οὕτως ἀρπαγέντες χριστιανόπαιδες. Διὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν δεινῶν τούτων καταπίεσεων καὶ τὴν σῶσιν τὰ πολύτιμα ταῦτα ἀγκυλὰ του ὁ Ἕλληνας ἠναγκάζετο νὰ ἀποσύρῃται εἰς τὰ ὀρεινότερα μέρη καὶ νὰ κρύπτηται εἰς τὰς χαράδρας καὶ τὰς φάραγγας. Μόνη δὲ ἡ ἰδέα, ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ ἡ ἠ θυγάτηρ του θα ἀποσπασθῶσι διὰ τῆς βίας ἀπὸ τὰς ἀγκάλας τῶν γονέων, διήγειρεν εἰς αὐτοὺς τοιοῦτον τρόπον, ὡς ἀπὸ τῆς ἐκείνου ἐλπίδος ἐκπύρεται ἀπὸ τὴν γονεῖς

τάς ἀγκάλας των τὰ ἴδια τέκνα, ἵνα μὴ τὰ ἴδωσι κατόπιν εἰς τὸν τουρκικὸν στρατὸν κατασπαράττοντα τὰ σπλάγγνα τῆς ἰδίας πατρίδος. Ἐνεκα δὲ τῆς ἐλσεινῆς καὶ ἀφερῆτου ταύτης καταστάσεως ὁ λαὸς δὲν ἔπαυσεν ἀπὸ τοῦ νὰ διαμαρτύρηται καὶ νὰ ἐπαναστατῇ, ὅπως ἀποτινάξῃ ἀπὸ τοῦ τραχήλου τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας.

§ 82 Ἀρματοῦλοι καὶ κλέφται.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν Τούρκων πολλοὶ φιλελεύθεροι Ἕλληνες ἀπεσύρθησαν ἐνοπλοὶ εἰς τὰ ἄβατα ὄρη μὴ ὑποφέροντες τὴν δουλείαν καὶ τὰς βιαιοπραγίας αὐτῶν. Οὗτοι εἶνε οἱ περιώνυμοι κλέφται. Τὸ ὄνομα κλέφτης ἐπὶ τῆς δουλείας τοῦ ἔθνους ἐσήμαινε τοὺς φιλελευθέρους καὶ γενναίους ἄνδρας καὶ δὲν πρέπει νὰ συγχέηται πρὸς τὸ ὄνομα κλέφτης τῆς σημερινῆς ἐποχῆς, τὸ ὁποῖον σημαίνει τὸν κακοῦργον. Συνήθης κατοικία αὐτῶν ἦσαν αἱ φάραγγες καὶ τὰ ἄβατα ὄρη. Τὰ μέρη δὲ αὐτὰ ἐπεκλήθησαν λημέρια τῶν κλεφτῶν. Οὗτοι ἀνελάμβανον τὴν ὑπεράσπισιν τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων καὶ συχνότατα ἐπιπίπτοντες ἀπὸ τὰ λημέρια των ἐξεδικοῦντο τοὺς ἐχθροὺς τῆς πλοτεως καὶ πατρίδος διὰ τὰς καταπιέσεις, τὰς ὁποίας ἔκαμνον εἰς τοὺς ὁμοπίστους ἀδελφούς των. Ὅλη ἡ ζωὴ των ἦτο ἀδιάκοπος ἀγὼν κατὰ τῶν Τούρκων. Ἦσαν δὲ πάντοτε ἐτοιμοὶ νὰ ἀγωνισθῶσι, διότι ἡ ζωὴ των διέτρεχεν εἰς πᾶσαν στιγμὴν κίνδυνον. Ὅσάκις δὲν ἐμάχοντο, ἐγυμνάζοντο εἰς τὸ *τρέξιμον*, εἰς τὸ *λιδάρι*, εἰς τὸ *πῆθημα*, εἰς τὸ *πάλαιμα* καὶ εἰς τὸ *σημάδι*. Ἦσαν δὲ τόσον θαυμαστοὶ σκοπευταί, ὥστε διεπέρων τὴν σφαῖραν ἀπὸ τὸ δαχτυλίδι εἰς ἀπόστασιν ἑκατὸν καὶ διακοσίων βημάτων, ἢ ἐφόνεον τὸν ἐχθρὸν εἰς τὸ σκοτὸς ἀκούοντες τὴν φωνὴν του ἢ βλέποντες τὴν λάμψιν τοῦ ὅπλου του. Ὅχι ὀλιγώτερον ἀξιοθαύμαστος ἦτο καὶ ἡ ταχύτης τῶν ποδῶν των, πολλοὶ ἔφθανον τρέχοντες τὸν ταχύτατον ἵππον. Ἐπίσης μὲ ἀπαράδειγμάτιστον καρτερίαν ὑπέμενον τὴν πείναν καὶ τὴν δίψαν, τὴν ζέστην καὶ τὸ ψῦχος, τὴν αὐπνίαν καὶ τὰς λοιπὰς στερήσεις καὶ κάκουχας. Ὅσάκις δὲ περιεκυκλοῦντο ὑπὸ πωλυριθμοτέρων ἐχθρῶν, ἐπολέμουν ἀκατάπαυστα ἐπὶ δύο καὶ

τρεις ἡμέρας χωρὶς νὰ φάγωσι, χωρὶς νὰ πῖωσι, χωρὶς νὰ κοιμηθῶσιν, ἀφ' οὗ δὲ ἐξέλιπον τὰ πολεμοφόδια των, διεπέρων ξιφῆρεις διὰ μέσου τῶν πολεμίων. Ἐπροτίμων τὸν θάνατον τῆς αἰχμαλωσίας καὶ ἀπὸ ἐθνικὴν ὑπερηφάνειαν καὶ διότι προέβλεπον τὰ βάσανα, εἰς τὰ ὅποια ἐμελλον νὰ ὑποβληθῶσιν. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῶν βασάνων αὐτῶν διετήρουν ἀκατάβλητον καὶ τὸ ἐθνικὸν φρόνημα καὶ τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα, χωρὶς νὰ στεναῶσιν ἢ νὰ θαυμάσωσιν ἢ νὰ προσφέρωσι λέξιν· καὶ ἂν προέφερον λέξιν τινά, ἡ λέξις αὕτη ἦτο ὕbris κατὰ τῶν τυράννων των ἢ τῆς θρησκείας των.



ΚΛΕΦΤΑΙ ΚΑΙ ΑΡΜΑΤΩΛΟΙ

Πολλᾶκις οἱ Τούρκοι, ἐπειδὴ δὲν ἠδύναντο νὰ καθυποτάξωσι τοὺς κλέφτας, ἠναγκάζοντο νὰ συνθηκολογῶσι πρὸς τοὺς ἀρχηγούς αὐτῶν καὶ ἀνέθετον εἰς αὐτοὺς τὰς γῆρας τῆς δημοσίας τάξεως διαφόρων χωρῶν. Οἱ τοιοῦτοι ἐπεκλήθησαν ἀρματωλοί, ἡ δὲ ὑπ' αὐτοὺς τεθειμένη πρὸς φύλαξιν χώρα ἐκαλεῖτο ἀρματωλικιον. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν κλεφτῶν ἐκαλεῖτο καπετάνιος, οἱ δὲ λοιποὶ κλέφται παλληκάρια, τὸ πρῶτον δὲ παλληκάρι κατὰ τὴν ἀνδρείαν ἐλέγετο πρωτοπαλληκαρον. Εἰς πᾶσαν δὲ εὐκαιρίαν οἱ ἀρματωλοὶ ἐπανεστάτουν καὶ ἐγίνοντο πάλιν κλέφται. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ὀνομασία τοῦ ἀρματωλοῦ καὶ κλέφτου συνεταυτίζετο. Ὁ ὑπόδουλος ἐλληνικὸς λαὸς ἀκούων

τὰ κατόρθώματα καὶ τὴν ἀνδρείν τῶν κλεφτῶν εἰς τὰ δημώ-
δε ἄσματα ἐλάμβανε θάρρος νὰ ὑπομῆν τὰ δεινὰ τῆς δουλείας,
ἀνεφλέγετο δὲ καὶ εἰς αὐτὸν ὁ πόθος πρὸς τὴν ἐλευθερίαν. Διὸ καὶ
οὐδέποτε ἔπαυσεν ὁ λαὸς ἐλπίζων καὶ ἀγωνιζόμενος νὰ ἀποτι-
νᾷ ἀπὸ τοῦ τραχήλου τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας του.

**§ 83. Ἡ ὁπὸ τῆς μεγάλης Αἰκατερίνης
ὑποκινήθησα ἐπανάστασις τοῦ 1770.**

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως δὲν ἐπῆλθεν
ἀμέσως ἡ κατάκτησις ὅλων τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν, ἀλλὰ μετὰ
μακροῦς καὶ αἱματηροῦς πολέμους. Ἀλλὰ καὶ ὑποταγέντες οἱ
Ἕλληνες δὲν ἔπαυον ἐπαναστατοῦντες εἰς πᾶσαν εὐκαιρίαν ὑπο-
κινούμενοι καὶ συμμαχοῦντες μετὰ τῶν Ἑνετῶν. Μετὰ πολλὰς
δὲ ἐπαναστάσεις καὶ ἀνηλεῖς σφαγὰς ἀπελπισθέντες ἐκ τῆς
χριστιανικῆς Εὐρώπης καὶ τῶν Ἑνετῶν, ἐστρεψαν τὰς ἐλπίδας
τῶν εἰς ἑαυτοὺς καὶ εἰς τὴν ὁδόδοξον Ῥωσσίαν, ἣ ὁποία ἤρ-
χισε νὰ ἐπεμβαίνει ἀπροκαλύπτως εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἀνα-
τολῆς, καὶ διὰ τῆς ὑποκινήσεως εἰς ἐπαναστάσεις τῶν δούλων
λαῶν ἤρχισε νὰ ἐπιδιώκῃ τὴν κατάκτησιν τῆς Κωνσταντινου-
πόλεως καὶ τῆς Ἀνατολῆς.

Ἐπὶ τῆς μεγάλης Αἰκατερίνης τῆς Ῥωσσίας ὑπεκινήθη ἡ
μεγαλειτέρα τῶν ἐπαναστάσεων. Ἀπόστολοι ἐκ Ῥωσσίας περιέ-
τρεχον τὰς ἐπαρχίας τῆς Ἀνατολῆς ὑποκινοῦντες τοὺς δούλους
λαοὺς εἰς γενικὴν ἐπανάστασιν. Ὁ δ' ἐν τῷ Ῥωσσικῷ στρατῷ
ὑπηρετῶν Ἕλλην λοχαγὸς Γεώργιος Παπαδόπουλος, περιελθὼν
τὴν Ἡπειρον καὶ Ἀκαρνανίαν, διεπέρασε καὶ εἰς τὴν Πελοπόν-
νησον καὶ ἦλθεν εἰς συνεννόησιν μετὰ πολλῶν προϋχόντων καὶ
ἀρματωλῶν. Ὁ ἑλ-Καλαμών Παναγιώτης Μπενάκης, ἑγγονος
τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μάνης, Λυμπεράκη Φερακάρη, μεγάλως ἰσχύων
παρὰ τοῖς Ἕλλησι καὶ τοῖς Τούρκοις, καὶ ἄλλοι τινες προϋχον-
τες καὶ ἀρματωλοὶ ἐνθουσιωδῶς ἀπεδέχθησαν τὰς προτάσεις
αὐτοῦ καὶ ἐπέγραψαν συνθήκην ὑποσχεθέντες νὰ ἐξοπλίσωσιν
ἑκατὸν χιλιάδας Ἑλλήνων ἅμα παραχωρηθῶσι τὰ ἀναγκαῖα
ὄπλα καὶ ἐμφανισθῇ ὁ Ῥωσσικὸς στόλος εἰς τὰ παράλια τῆς
Πελοποννήσου.

Μετὰ δὲ τὸν ἐκτραγέοντα ἐν ἔτει 1768 Ῥωσσοτουρκικὸν πό-
σηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

λεμον μοῖρα ἐξ' πολεμικῶν πλοίων ὑπὸ τὸν Θεόδωρον Ὀρλώφ προσωρμίσθη εἰς Οἶτυλον (περὶ τὰ τέλη τοῦ Φεβρουαρίου 1770). Ἑτέρα δὲ μοῖρα ὑπὸ τὸν Ἀλέξιον Ὀρλώφ προσωρμίσθη εἰς Κορώνην, ἣτις ἐπολιορκεῖτο ἤδη ὑπὸ τοῦ πρώτου (23 Ἀπριλίου 1770). Ἐντεῦθεν ἡ ἐπανάστασις ἐξηπλώθη καθ' ὅλην τὴν Πελοπόννησον, τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, τὴν Κρήτην καὶ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ Ἰονίου πελάγους. Ἐκυριεύθη ἡ Κυπρissία καὶ κατελήφθη ἡ Πύλος, ἡ Σπάρτη καὶ ὁ Μιστράς, καὶ ἐπολιορκήθη ἡ Κορώνη καὶ ἡ Τρίπολις. Ἀλλ' ἡ τοῦ Αἰμου στρατιὰ καὶ τὰ μάχιμα τῆς Ἡπείρου στίφη διαταχθέντα εἰσώρμησαν εἰς τὴν Πελοπόννησον, κατέσβησαν τὴν ἐπανάστασιν καὶ διῆλθον ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον αὐτὴν δηρῶντες καὶ σφάζοντες. Τότε οἱ Ὀρλώφ ἀπέπλευσαν καταλιπόντες τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Ἀλβανῶν, οἱ ὅποιοι ἐξετραχηλίσθησαν εἰς λεηλασίας καὶ σφαγὰς ἀνηλεεῖς. Ἡ Πελοπόννησος σχεδὸν ἡρημώθη, διότι ἐκ τῶν κατοίκων αὐτῆς μόλις διεσώθησαν περὶ τὰς ἐξήκοντα χιλιάδας ἐκ γῆς σφαγῆς καὶ τοῦ ἀνδραποδισμού. Ἐν τῷ *διβαρίῳ* δ' ἐπῆλθε μάλιστα ἡ ἀποτρόπαιος σκέψις περὶ ἐξολοθρεύσεως καὶ ἐκφυλισμοῦ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἰδίᾳ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ, μόνη δὲ ἡ ἰδέα τοῦ *χαρατοῦ*, τὴν ὁποίαν πρὸ πάντων ὑπεστήριξεν ὁ ὑποναύαρχος Χασάν πασᾶς, ἐματαίωσε τὴν σκέψιν αὐτήν. Ἀλλ' οἱ Ἀλβανοὶ ἐξηκολούθησαν ἐπὶ δεκαετίαν τὸ ἀποτρόπαιον ἔργον τῆς σφαγῆς καὶ τῆς ἐρημώσεως. Ἐπειδὴ δὲ ἡρνοῦντο νὰ ἀναχωρήσωσιν ἐκ τῆς Πελοποννήσου, ἀπῆτουν δὲ μάλιστα μισθοὺς καὶ φόρους, ἀπεστάλη κατ' αὐτῶν ὁ Χασάν πασᾶς μετὰ πολεμικῆς δυνάμεως καὶ κατετρόπωσε αὐτοὺς ἐν μάχῃ φονικωτάτῃ παρὰ τὴν Τρίπολιν. Εἰς τὴν μάχην αὐτὴν συνεπολέμησαν καὶ τρισχίλιοι κλέφται, ὅπως ἐκδικηθῶσι τοὺς Ἀλβανοὺς διὰ τὴν ἐρήμωσιν καὶ τὰς σφαγὰς τῆς πατρίδος. Ἀλλ' ὁ ἄπιστος Χασάν ἀντήμειψεν αὐτοὺς κατόπιν διὰ φονικῆς καταδιώξεως. Ἐκ δὲ τῆς πανωλεθρίας, τὴν ὁποίαν ὑπέστησαν οἱ Κολοκοτρωναῖοι, διεσώθη ὡς ἐκ θαύματος ὁ νεαρὸς Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, τὸν ὁποῖον διεφύλαξεν ἡ θεία πρόνοια, ὡς ἄλλον Μωϋσῆν, ἵνα ἐκδικηθῇ τὸν θάνατον τῆς οἰκογενείας του καὶ δόνησῃ τοὺς Ἕλληνας ἐκ τῆς δουλείας εἰς τὴν ἐλευθερίαν.

§ 84. Λάμπρος Κατσώνης καὶ Ἀνδρουτσος.

Ὁ Λάμπρος Κατσώνης ἐγεννήθη ἐν Λεβαδείᾳ τῆς Βοιωτίας περὶ τὸ 1752. Κατὰ πρῶτον διέπρεψε κατὰ τὴν ἐν Πελοπόννησῳ διενεργηθεῖσαν ἐπανάστασιν ὑπὸ τῆς μεγάλης Αἰκατερίνης (1770). Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν αὐτῆς μετέβη εἰς Ῥωσίαν καὶ διέπρεπεν εἰς τὸν κατὰ τῆς Περσίας πόλεμον. Ἐν ἔτει 1788 κατῆλθεν εἰς Τεργέστην καὶ ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν



ΛΑΜΠΡΟΣ ΚΑΤΣΩΝΗΣ

τοῦ ὑπὸ τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων ἐξοπλισθέντος καταδρομικοῦ στόλισκου συγκειμένου ἐκ τριῶν μόνον πλοίων. Συλλαβὼν δὲ κατὰ τὸν πλοῦν του διάφορα τουρκικὰ πλοῖα ἐπνύξησε τὸν στολίλισκον του καὶ δι' αὐτοῦ πολλάκις κατεπολέμησε τὸν τουρκικὸν στόλον καὶ ἐπὶ πενταετίαν ἀνήγειρε τὰ ἐνδοξότερα κατὰ θαλάσσαν τρόπαια καὶ ἐνέπνευσε τὸν τρόμον εἰς τὴν Τουρκίαν. Ὁ σουλτᾶνος μαθὼν τὰ κατορθώματα τοῦ θαλασσινοῦ τούτου ἥρωος προσεπάθησε δι' ὅλων τῶν μέσων νὰ προσελκύσῃ αὐτόν. Ἀλλ' ὁ ἀτρόμητος Λάμπρος ἀπέρριψε μετὰ περιφρονήσεως καὶ τὰς ὑποσχέσεις καὶ τὰς ἀπειλὰς καὶ ἐξηκολούθησε τὸ ἐνδοξον στάδιόν του κατατροπώσας ἐπανειλημμένως ἐκ παρατάξεως τὸν τουρκικὸν στόλον. Κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1790 ἐπλευσεν ἐξ Ἰθάκης πρὸς τὸ Ἰκάριον πέλαγος πρὸς συνάντησιν τοῦ

τουρκικοῦ καὶ ἀλγερινοῦ στόλου, παρλαβὼν καὶ πεντακοσίους κλέφτας ὑπὸ τὸν Ἀνδρουτσον.

Ὁ περιώνυμος οὗτος ἀνὴρ ἐγεννήθη ἐν Δοκρίδι περὶ τὸ 1740. Δίαν νεαρὸς ἐτράπη εἰς τὸν κλέφτικον βίον, μὴ ἀνεχόμενος τὸν τουρκικὸν ζυγόν. Ἐλαβε δὲ μέρος καὶ αὐτὸς εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1770. Ὁ Λάμπρος μὲ ἐννέα μόνον πλοῖα



ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΣ

κατετρόπωσε κατὰ πρῶτον παρὰ τὴν Κίαν τὸν τουρκικὸν στόλον (6 Ἀπριλίου 1790). Τὴν ἐπομένην ἐπῆλθε καὶ ὁ ἀλγερινὸς στόλος καὶ συνηνώθη μετὰ τοῦ τουρκικοῦ. Ὁ Λάμπρος μὲ ἐπτὰ μόνον πλοῖα ἀντετάχθη κατὰ τῶν δύο ἡνωμένων στόλων μετὰ ἡρωϊκῆς γενναιότητος. Μετὰ πολὺν χρόνον δὲ καὶ φονικωτάτην μάχην ἐνίκηθη ἡδὴ πρώτην φοράν ὁ Λάμπρος ἀπωλέσας πέντε πλοῖα καὶ περὶ τοὺς 650 ἀνδρας, ἐκτὸς τῶν τραυματιῶν. Ἄλλ' ἐφόνευσε περὶ τοὺς τρισεχλίους καὶ ἐπλή-

γωσε πολυαριθμοτέρους. Ὁ Λάμπρος βαρέως πληγωμένος ἀπέπλευσεν εἰς Μῆλον. Θεραπευθεὶς ἐκ τῶν πληγῶν του ταχέως συνεκέντρωσε νέον στόλον καὶ ἀπεφάσισε νὰ καταστρέψῃ τὸν τουρκικὸν στόλον καὶ νὰ διαβῇ τὸν Ἑλλήσποντον. Ἄλλ' ἔλαβε διαταγὴν παρὰ τῆς μεγάλης Αἰκατερίνης, αὐτοκρατεῖρας τῆς Ῥωσσίας, νὰ παύσῃ πᾶσαν ἐχθροπραξίαν, διότι αὕτη συνωμολόγησεν εἰρήνην πρὸς τὴν Τουρκίαν. Ὁ μεγαλόφρων Λάμπρος ἡνθήθη νὰ ὑπακούσῃ καὶ ὑπερηφάνως ἀπήντησεν:

« Ἀνὴ αὐτοκράτειρα τῆς Ῥωσσίας συνωμολόγησε τὴν εἰρήνην της, ὁ Κατσώνης ὅμως δὲν ὑπέγραψε τὴν ἰδικήν του». Παραλαβὼν δὲ καὶ τὸν Ἀνδρουτσον μὲ τοὺς πεντακοσίους ἄρματωλοὺς του κατέλαβε τὸ Ταίναρον μὲ τὴν ἀπόφασιν νὰ διενεργήσῃ νέαν ἐλληνικὴν ἐπανάστασιν. Ἄλλ' ἐκεῖ προσβλήθεις ὑπὸ τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου, ἀφοῦ ἐπήνεγκε μεγάλην καταστροφὴν εἰς τοὺς ἀποβιβασθέντας πολεμίους, ἤναγκασθη νὰ ἀποπλεύσῃ εἰς Ἰθάκην, ἐπειδὴ ἠπέιλησεν αὐτόν, ὅτι θὰ τὸν πολεμήσῃ καὶ ὁ ἡγεμὼν τῆς Μάνης Τζανέτος Γρηγοράκης. Ἐκεῖθεν ἀπῆλθεν εἰς Ῥωσσίαν, ὅπου ἐτελεύτησεν ἄγων τὸ πεντηκοστὸν δεῦτερον ἔτος τῆς ἡλικίας (1804). Ἄλλ' ὁ Ἀνδρουτσος μὲ τοὺς πεντακοσίους ἄρματωλοὺς του ἀπῆλθε διὰ ξηρᾶς. Ἐπὶ τεσσαράκοντα δὲ ἡμέρας καὶ τεσσαράκοντα νύκτας ἀκαταπαύστως καταδιωκόμενος κατάρθωσε νὰ φθάσῃ εἰς Ῥίον, ὁπόθεν διεπέρασεν εἰς Ῥούμελην. Κατὰ τὴν ἀξιοθαύμαστον δὲ ταύτην ἐκστρατείαν ὁ Ἀνδρουτσος ἐφόνευσε 1500 ἐχθρούς, αὐτὸς δὲ ἔχασε 96 ἄνδρας. Ἄλλ' ἐν Κερκύρᾳ συλληφθεὶς δολιῶς ὑπὸ τῆς Ἑνετικῆς δημοκρατίας παρεδόθη εἰς τοὺς Τούρκους καὶ δέσμιος ἀπαχθεὶς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐρρίφθη εἰς τὸ κάτεργον, ὅπου ἐθανατώθη διὰ πολλῶν βασάνων.

§ 88. Ἀνάπτυξις τῆς ναυτιλίας, τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν ἐλληνικῶν γοσσιμάτων.

Ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῆς χώρας του εἶνε φύσει γαντικὸς καὶ ἐμπορικὸς. Ὅχι μόνον ὅτε ἦτο ἡ Ἑλλάς ἐλευθέρα, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν μακρὸν χρόνον τῆς δουλείας της αἱ νῆσοι καὶ αἱ παράλαιο πόλεις της ἐπεδίδοντο εἰς τὴν ναυτιλίαν καὶ τὸ ἐμπόριον. Ἰδίως νύξήθη ἡ ναυτιλία τοῦ ἐμ-

πορίου μετὰ τὴν συνομολογηθεῖσαν συνθήκην μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας (1783). Διὰ τῆς συνθήκης αὐτῆς παρεχωροῦντο πολλὰ προνόμια εἰς τὰ ὑπὸ Ῥωσσικὴν σημαίαν πλέοντα ἐμπορικὰ πλοῖα. Ἐκ ταύτης ἐπωφελοῦμενοι οἱ Ἕλληνες ἐπλεον ὑπὸ Ῥωσσικὴν σημαίαν χάριν ἐμπορίας τὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ τοῦ Αἰγαίου πελάγους μέχρι τοῦ πορθμοῦ τοῦ Γιβραλτάρ. Εἰς τοὺς ἐμπορικοτέρους δὲ λιμένας τῶν Εὐρωπαϊκῶν πολεων ἀνιδρῦθησαν πλούσια ἐμπορικὰ καταστήματα καὶ Ἑλληνικαὶ κοινότητες. Ἡ δ' ἐξαγωγή τῶν Ῥωσσικῶν σιτηρῶν περιῆλθε βαθμηδὸν εἰς τοὺς Ἕλληνας, οἵτινες τάχιστα ἀπέβησαν οἱ δεινοὶ τῶν Ἀγγλῶν ἀνταγωνισταί. Ἐνεκα δὲ τῶν πειρατῶν τῆς Ἀλγερίας, τῆς Βαρβαρίας καὶ Ἀφρικῆς, ἡ ναγκάζοντο νὰ ἐξοπλίζωσι τὰ πλοῖά των διὰ πυροβόλων διὰ νὰ ὑπερασπύζωνται εἰς τὰς συχνὰς αὐτῶν ἐπιθέσεις. Αἱ συχναὶ ὅμως αὗται συμπλοκαὶ μὲ τοὺς ἀγρίους ἐκείνους πειρατὰς ἐξήσκουν τοὺς Ἕλληνας εἰς τὸν χειρισμὸν τῶν ὅπλων, τὰ δὲ κέρδη ἐδελέαζον πολλοὺς νὰ ἀψηφῶσι τοὺς κινδύνους. Καθὼς δὲ εἰς τὴν ξηρὰν διεκρίνοντο οἱ κλέφται, οὕτω καὶ εἰς τὴν θάλασσαν διεκρίθησαν διὰ τὴν τόλμην καὶ γενναιότητα αὐτῶν οἱ κατοικοὶ τῶν νήσων, καὶ μάλιστα τῆς Ὑδρας, τῶν Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν. οἵτινες διὰ τοῦ ναυτικοῦ των, τοῦ πλοῦτου καὶ τῆς ἀνδρείας των, συνετέλεσαν τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος κατὰ τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα. Φιλότιμοι δὲ ἄνδρες μετὰ τοῦ πλοῦτου μετεκόμιζον εἰς τὴν ἰδίαν πατρίδα συγχρόνως καὶ νέα σπέρματα μορφώσεως καὶ πολιτισμοῦ. Ἐντεῦθεν ἀνεπτύχθη τὸ ἐθνικὸν φρόνημα καὶ ἀνεφλέχθη ἡ πρὸς τὴν φιλομάθειαν τάσις. Ἐξοχοὶ δὲ ἄνδρες ὑπὸ τῆς φιλοπατρίας ἐμπνεόμενοι ἀνίδρυσαν πολλαχοῦ σχολεῖα καὶ οἱ ἀσίδιμοι τοῦ γένους διδάσκαλοι ἀνέλαβον μετὰ ζήλου τὴν διδασκαλίαν τῶν Ἑλληνοπαίδων. Τούτων ὁ ἐξοχώτερος πάντων εἶνε Ἀδαμάντιος ὁ Κοραῆς.

§ 86. Ἀδαμάντιος Κοραῆς.

Ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς ἐγεννήθη εἰς Σμύρνην τῷ 1743 ἐκ πατρὸς Χίου καὶ μητρὸς Σμυρναίας. Ἐν τῇ σχολῇ αὐτῆς ἐξεπαιδεύθη τὰ ἐγκύκλια μαθήματα ὑπὸ τῶν γονέων του, πρω-

ρισμένος διὰ τὸ ἐμπόριον, τὸ ὁποῖον ὁ Κοραῆς ἐνωρὶς παραιτή-
 σας μετέβη εἰς Μομπελιὲ τῆς Γαλλίας πρὸς ἐκμάθησιν τῆς
 ἱατρικῆς. Ἐντεῦθεν μετέβη εἰς Παρισίους κατὰ τὴν παραμο-
 νὴν τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Ἐνθουσιασθεὶς δ' ἐκ τῶν ἐ-
 παγγελιῶν αὐτῆς ἠσθάνθη εἰς τὴν ψυχὴν του ὅλον τὸ ἥθικόν
 βάρος διὰ τὴν δόξαν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ διὰ τὴν ἐσχά-
 τιν ἡδὴ τοῦ ἔθνους ταπείνωσιν. Ἐκτοτε ἀπεφάσισε καὶ ὡς κύ-
 ριον σκοπὸν τοῦ βίου του ἔθεσε τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ ἔθνους του
 καὶ τὴν ἀπὸ τῆς δουλείας ἀπελευθέρωσιν του διὰ τῶν σοφῶν
 του συγγραμμάτων.



ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ ΚΟΡΑΗΣ

Τὴν ἐκδοσιν δ' αὐτῶν ἀνέλαβον ἰδίαις δαπάναις οἱ φιλο-
 γενεῖς ἀδελφοὶ Ζωσιμάδαι καὶ εἰς τὴν γενναιοδωρίαν τῶν ἀει-
 μνήστων αὐτῶν ἀνδρῶν ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος ἡ φήμη
 τοῦ σοφοῦ ἑλληνιστοῦ, εἰς δὲ τοὺς αὐτοσχεδίους αὐτοῦ στοχα-
 σμοὺς περὶ παιδείας καὶ γλώσσης ὀφείλει ἡ Ἑλλάς τὴν ἀνα-
 μόρφωσιν τῆς παιδείας καὶ γλώσσης της. Ὅτε δ' ἐξεργάγη ἡ
 ἑλληνικὴ ἐπανάστασις, ὁ Κοραῆς ἀναλογιζόμενος τὸ μέγεθος
 τοῦ ἐπιχειρήματος ἤρχισε νὰ ταρασσῇται μήπως διὰ τῶν συγ-
 γραφῶν του συνήρῃσεν εἰς τὸν ἐξανδραποδισμόν καὶ τὸν ὀ-
 λισθρον τοῦ ἔθνους του! Μὴ δυνάμενος δὲ νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν
 Ἑλλάδα ἕνεκα ἀσθενείας καὶ γήρωος ἀντεπάλασε σφοδρῶς κατὰ

τοῦ θανάτου, ἀπειλοῦντος νὰ ἀφαρπάσῃ ἀπὸ στιγμὴν εἰς στιγμήν τὴν ζωὴν του. καὶ ἐνέτεινε πάσας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις, μέχρις οὗ ἴδῃ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος του. Καὶ τὰ λοιπὰ πνέων ἐνεκαρτέρει, ἡγρύπνει, ἔγραφε, προέτρεπεν, ἤλεγχεν, παρέμυθει, καὶ μὲ φωνὴν ἀκουομένην μεταξὺ τῆς κλαγκῆς τῶν ὅπλων ἀνεφώνει πρὸς τοὺς ἀγωνιζομένους: «Θρῆσεῖτε».

Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῶν ἀδιαλείπτων ἐκείνων ἐργασιῶν ἐπελθὼν ὁ θάνατος ἀφῆρπασεν ἀπὸ τοῦ βίου τὸν *χαλκέντερον γέροντα*, τοῦ ὁποίου τὴν στέρησιν μετὰ τὴν Ἑλλάδος συνεθρήνησε καὶ ὅλος ὁ κόσμος τῆς σοφῆς Εὐρώπης. Ἐτελεύτησε δ' ἐν Παρισίοις τῇ 29 Μαρτίου, 1833 καὶ ἐκηδεύθη μεγαλοπρεπῶς. Ἡ δ' Ἑλλάς ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τὴν μνήμην τοῦ ἀνδρὸς καὶ ἐξ εὐγνωμοσύνης ἔστησε πρὸ τῶν προφυλαίων τοῦ Πανεπιστημίου τὸν ἀνδριάντα αὐτοῦ.

87. Ῥήγας ὁ Φεραῖος (1757—1798).

Ὁ Ῥήγας ἐγεννήθη τῷ 1757 εἰς τὰς ἀρχαίας Φεράς ἢ Βελεστίνον τῆς Θεσσαλίας, διὰ τοῦτο καὶ ἐπωνομάσθη *Φεραῖος* ἢ *Βελεστερλῆς*. Τελειώσας δὲ τὰ μαθήματα εἰς τὸ σχολεῖον τῆς Ζαγοράς ἀπῆλθεν εἰς Βουκουρέστιον πρὸς τελειοτέραν ἐκπαίδευσιν, ἐκεῖ δ' ἔμαθε καὶ ἄλλας ξένας γλώσσας. Ὁ δ' ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας Μαυρογένης παρέλαβεν αὐτὸν ὡς γραμματέα του (1786). Ἡ τότε ἐκρχεῖσα Γαλλικὴ ἐπανάστασις ἐξήγειρεν ὅλων τὰ πνεύματα. Ὁ γενναῖος τὸ φρόνημα καὶ φύσει φιλελεύθερος Ῥήγας ἦτο ἀδύνατον νὰ μείνῃ ἀδιάφορος εἰς τὰ δεινὰ τῆς πατρίδος του. Ὅθεν συνέλαβε τὴν ἰδέαν τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος. Ἐκτοτε ἤρχισε νὰ ἐργάζεται μετὰ δραστηριότητος καὶ νὰ γράφῃ πρὸς τοὺς ἐξοχωτέρους ἄρματωλους καὶ προὔχοντας καὶ πρὸς ἄλλους πλουσίους Ἕλληνας. Ἐπίσης ἔγραφε πρὸς ἐπιστήμους Τούρκους καὶ Ἀλβανούς, καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν μέγαν στρατηγὸν τῆς Γαλλίας Βοναπάρτην, τὸν μετὰ ταῦτα γενόμενον αὐτοκράτορα. Ἵνα διαφωτίσῃ δὲ τοὺς ὁμογενεῖς του, συνέταξεν, ἐκτὸς ἄλλων συγγραμμάτων, καὶ *χάρτην* τῆς Ἑλλάδος μὲ πρωτεύουσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἵνα ἐξάψῃ δὲ καὶ τὸ ἐθνικὸν φρόνημα, συνέθεσε καὶ διάφορα ἐνθου-

σιώδη ποιήματα ὑπὲρ ἐλευθερίας, τὰ ὅποια ἐψάλλοντο ἐνθου-
σιωδῶς παρὰ τῶν ἀπανταχοῦ διεσκορπισμένων Ἑλλήνων.

«Ὡς πότε παλληκάρια νὰ ζῶμεν 'ς τὰ στενά
μονάχοι 'σάν λιοντάρια 'ς τῆς ράχαις, 'ς τὰ βουνά;
Σπηλῆς νὰ κατοικῶμεν, νὰ βλέπωμεν κλαδιά,
νὰ φεύγωμεν τὸν κόσμον γιὰ τὴν πικρὴ σκλαβιά;
Νὰ χάνωμεν πατρίδα ἀδελφία καὶ γονεῖς,
τοὺς φίλους, τὰ παιδιὰ μας κι' ὅλους τοὺς συγγενεῖς;
Καλλίτερα μιᾶς ὥρας ἐλεύθερη ζωῇ,
παρὰ σαράντα χρόνων σκλαβιά καὶ φυλακῇ.
Στοχάσου πῶς σὲ ψήνουν καθ' ὥρα 'ς τὴ φωτιά.
'Ελάτε μ' ἓνα ζῆλον εἰς τοῦτον τὸν καιρὸν
νὰ κάνωμεν τὸν ὄρκον ἐπάνω 'ς τὸν σταυρόν.
Μᾶς κράζει ἡ πατρίς μας, μᾶς θέλει, μᾶς πονεῖ,
ζητεῖ τὴν συνδρομὴν μας μὲ μητρικὴ φωνή.



ΡΗΓΑΣ Ο ΦΕΡΑΙΟΣ

Ἐκ Βιέννης ὁ Ῥήγας μετέβη εἰς Τεργέστην, ἵνα ἐκεῖθεν
μεταβῇ εἰς Ἑνετίαν πρὸς συνάντησιν τοῦ Ναπολέοντος.

Δυστυχῶς ὅμως τὰ εἰς Τεργέστην προαποσταλέντα ἔγγρα-
φα καὶ τὰ συγγράμματά του παρεδόθησαν εἰς τὴν Αὐστρία,
κὴν ἀρχήν. Ὁ Ῥήγας ἅμα ἐφθασε συνελήφθη μὲ ἄλλους ἑπτὰ

ὄπαδούς του καὶ δέσμοι ἐρρίφθησαν εἰς τὴν φυλακὴν, ὅπου καὶ ἐστραγγαλίσθησαν. Λέγεται δ' ὅτι ἀποθνήσκων ὁ Ῥήγας ἀνέκραξεν : « Ἐτσι ἀποθνήσκουσι τὰ παλληκάρια, ἀρκετὸν σπόρον ἐσπείρα, ὅστις ταχέως θὰ βλαστήσῃ καὶ θὰ καρποφορήσῃ, τὸν δὲ γλυκὺν αὐτοῦ καρπὸν θὰ θερίσῃ τὸ γένος μου ». (1797) Ὁ Ῥήγας ἐλάλησεν ὡς προφήτης καὶ ἀπέθανεν ὡς ἐθνομάρτυς. Ὁ ῥιφθεὶς σπόρος ἐβλάστησεν, ἡ Ἑλλάς ἤλευθέρωθη καὶ ἐγεύθη τοὺς γλυκοὺς τῆς ἐλευθερίας καρπούς. Ἡ δὲ ἀναστηθεῖσα πατρίς εὐγνωμονοῦσα ἔστησε πρὸ τῶν προπυλαίων τοῦ Πανεπιστημίου τὸν ἀνδριάντα αὐτοῦ.

§ 88. Οἱ Σουλιῶται.

Ἡρωϊκοὶ ἀγῶνες αὐτῶν κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ.

Τὸ ἡρωϊκὸν Σοῦλι κεῖται εἰς τοὺς ἀπροσίτους βράχους τῶν Κασσωπείων ὀρέων τῆς Τσαμουργιάς, ὑπεράνω τῆς χαράδρας τοῦ Ἀχέροντος. Καὶ οἱ ἀπόκρημνοι βράχοι καὶ αἱ βαθεῖαι χαράδραι καθίσταν τὸ Σοῦλι ἀπόρρητον, ἀλλὰ πολὺ περισσότερον καθίστα αὐτὸ ἀπόρρητον ὁ ἡρώϊσμός τῶν κατοίκων του. Ὁ Σουλιώτης ἐκ παιδικῆς ἡλικίας ἐγυμνάζεται εἰς τὰ ὄπλα καὶ οὐδέποτε ἀπεχωρίζετο αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ αὐταὶ αἱ Σουλιώτισσαι, ἐσάκις ἐγένετο πόλεμος, συνεξστράτευσον μὲ τοὺς ἄνδρας τῶν καὶ συνεπολέμουν μετ' αὐτῶν.

Ὁ Ἀλῆ πασσᾶς τῶν Ἰωαννίνων, τύραννος θηριώδης καὶ ἄπιστος, ἠθέλησε νὰ καταλάβῃ τὸ Σοῦλι. Ἀλλ' ἡ πρώτη προσβολὴ ἀπέτυχε καὶ ὁ πολυἀριθμὸς αὐτοῦ στρατὸς ἐνίκηθη καὶ κατεδιώχθη μέχρις Ἰωαννίνων (1790). Μὴ δυνάμενος δ' ὁ Ἀλῆ πασσᾶς νὰ καταβάλλῃ τοὺς Σουλιώτας διὰ τῆς ἀνδρείας, κατέφυγεν εἰς τὸν δόλον καὶ ἔγραψεν ἐπιστολὴν ζητῶν τὴν βοήθειαν αὐτῶν εἰς τὸν κατὰ τοῦ Ἀργυροκαστροῦ πόλεμον. Ἐβδομήκοντα Σουλιῶται ὑπὸ τὸν Λάμπρον Τζαβέλλαν συνεξστράτευσον, ἀλλὰ δολίως συλληθέντες ἐρρίφθησαν εἰς τὰς φυλακάς. Ἀλλὰ καὶ πάλιν μὴ δυνηθεὶς ὁ Ἀλῆ πασσᾶς νὰ κυριεύσῃ τὸ Σοῦλι, διέταξε καὶ ἔφερον τὸν Τζαβέλλαν ἐνώπιόν του « Ἡ ζωὴ σου, ἄθλιε χριστιανέ, τῷ εἶπεν, εἶνε εἰς χεῖράς μου, θὰ ὑποστῇς δὲ φρικτῶδη βασανιστήρια, ἂν δὲν μοῦ παραδώσῃς τὸ Σοῦλι. » Ὁ Τζαβέλλας ὑπέσχθη νὰ ἐ-

πιστρέψῃ εἰς τὸ Σοῦλι καὶ νὰ ἐνεργήσῃ τὰ δέοντα, ἀφῆκε δὲ ὡς ὁμηρον τὸν υἱὸν τοῦ Φῶτον. Ὁ Τζαβέλλας ἐπέστρεψεν εἰς τὸ Σοῦλι καὶ ἐφανέρωσε τοὺς καταχθονίους σκοποὺς τοῦ Ἀλῆ. Ἀφοῦ δὲ προπαρασκευάσθῃ νὰ ἀποκρούσῃ πᾶσαν ἐπιθεσιν ἐκ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ ἔγραψε πρὸς αὐτὸν τὴν ἐξῆς ἐπιστολήν. «Χαίρομαι, ὅπου ἐγέλασα ἓνα δόλιον. Εἶμαι ἐδῶ νὰ ὑπερασπισθῶ τὴν πατρίδα μου. Ὁ υἱός μου θέλει ἀποθάνῃ, ἐγὼ ὅμως θέλω τὸν ἐκδικήσῃ. . . Ἄν ὁ υἱός μου δὲν μὲνῃ εὐχарιστημένος νὰ θυσιασθῇ διὰ τὴν πατρίδα του, δὲν εἶνε ἄξιος νὰ ζήσῃ καὶ νὰ γνωρίζηται ὡς υἱός μου». Ὁ Ἀλῆς ἐλύσσαξεν ἀπὸ τὴν ὀργὴν του καὶ ὁ Φῶτος ὠδηγήθη ἐνώπιον τοῦ τυράννου, ὅστις ἠπειλήσεν, ὅτι θὰ τὸν ψήσῃ ζωντανόν. Ὁ Φῶτος ἀπήντησε: «Δὲν φοβοῦμαι, ἐγεννήθηκα διὰ τὴν πατρίδα καὶ διὰ τὴν πατρίδα θὰ ἀποθάνω » Ὁ Ἀλῆς ἐθαύμασε τὴν ἀφοβίαν τοῦ παιδίου καὶ δὲν τὸ ἐφόνευσε. διέταξε δ' ἐφοδὸν κατὰ τοῦ Σουλίου. Εἰς τὴν μάχην αὐτὴν ἔλαβον μέρος καὶ αἱ Σουλιώτισσαι ὑπὸ τὴν Μόσχων, σύζυγον τοῦ Τζαβέλλα. Ἐκ δισχιλίων ὅμως Ἀλβανῶν μόλις ἑκατὸν τεσσαράκοντα διεσώθησαν διὰ τῆς φυγῆς (1792).

Μετὰ ὀκτὼ ἔτη ὁ Ἀλῆς ἐπανελάβε τὸν πόλεμον, ἀλλ' οἱ Σουλιῶται ἔχοντες ἀρχηγὸν τὸν νεαρὸν Φῶτον ἀπέκρουσαν πᾶσας τὰς ἐφοδούς. Ὁ Ἀλῆς μὴ δυνηθεὶς καὶ πάλιν νὰ κοταλάβῃ τὸ Σοῦλι κατέφυγεν εἰς τὸν δόλον καὶ ἀπεπειράθη νὰ δωροδοκήσῃ τοὺς σπουδαιοτέρους ὁπλαρχηγούς. Ἀλλὰ πάντα τὰ τεχνάσματα ἀπέτυχον. Ἐπὶ τριετίαν οἱ Σουλιῶται ὑπέμειναν μετὰ καρτερίας φρικώδεις στερήσεις, ἀλλ' ἔμμενον ἄκαμπτοι καὶ πάντες προετίμων τὸν θάνατον, ἀλλ' ὄχι τὴν ὑποταγὴν.

Ἐπὶ τέλους ὅμως μεταξὺ τῶν πολυορκουμένων εὐρέθη καὶ ἓνας προδότης Ἰούδας, ὁ Πήλιος Γούσης. Οὗτος εἰς συμπλοκὴν τινα τραπείας εἰς φυγὴν ἀπεκλείσθη τῆς κοινωνίας καὶ ἐπεριφρονεῖτο ὡς δειλὸς καὶ ἄνανδρος. Ἀντὶ δὲ νὰ ἐξαλείψῃ τὸ στίγμα διὰ γενναίου κατορθώματος, ἐμελέτησεν ἐκδίκησιν καὶ ἐπρόδωκε τὴν πατρίδα του. Λαβὼν πρὸς ἀμοιβὴν τῆς προδοσίας του δέκα πευγγιά (ποσότητά τινα χρημάτων) ὠδήγησεν ἐν καιρῷ νυκτὸς καὶ ἔκρυπεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ διακοσίου Τοῦρκους. Ὅτε δὲ διετάχθη ἡ ἐφοδός, ἐξώρμησαν καὶ οἱ κεκρυμμέ-

νοι καὶ προσέβαλον ἐκ τῶν νώτων τοὺς Σουλιώτας. Οὕτω δὲ ἐξηνάγκασαν αὐτοὺς νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς τὸ Κιοῦγγι, φρούριον τῆς ἁγίας Παρασκευῆς, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀνεγείρει ἐπὶ τοῦ λίαν ἀποκρήμνου ἐκείνου βράχου ὁ μοναχὸς Σαμουήλ. Οὗτος ἄγνωστῶς τὴν πατρίδα καὶ τὴν καταγωγὴν ἐπεφάνη μεταξὺ τῶν πολιορκουμένων. Ἐκάλει δὲ ἑαυτὸν *δευτέραν παρουσίαν* καὶ ὁ λαὸς ἐθεώρει αὐτὸν ὡς *ἀπόστολον τοῦ Θεοῦ*. Διὰ τῶν λόγων του δὲ καὶ διὰ τῆς ἡρωϊκῆς ἀνδρίας του εἶχεν ἐμπνεύσει τὸν γενικὸν ἐνθουσιασμόν. Καὶ ὅτε ὁ Ἄλῃς ἐπρότεινε τὴν εἰρήνην μετὰ τὴν συμφωνίαν νὰ ἐξορισθῇ ὁ Φῶτος, πάντες εὐρέθησαν πρόθυμοι νὰ θυσιάσωσι τὸν γενναῖον ἀρχηγόν των. Εἰς μάτην ὁ Φῶτος ὑπέμνησεν εἰς αὐτοὺς τὸν μῦθον τοῦ λύκου καὶ τῶν προβάτων καὶ προεμάντευσε τὴν μέλλουσαν συμφορὰν, αὐτοὶ ἔμειναν ἀμεταπειστοί. Ὁ Φῶτος ὑπακούει καὶ μετὰ αἵματωμένην καρδίαν καὶ μετὰ δάκρυα γεμάτους τοὺς ὀφθαλμούς μεταβαίνει εἰς τὴν πατρικὴν του οἰκίαν καὶ ἐμβάλλει πῦρ. «Ἡ οἰκία τοῦ Τζαβέλλα δὲν θὰ βεβηλωθῇ ὑπὸ τῶν ἀπίστων,» εἶπε καὶ ἀπῆλθεν.

Οἱ Σουλιῶται ἀπὸ τοῦ φρουρίου τῆς ἁγίας Παρασκευῆς ἀντέταξαν τὴν τελευταίαν ἡρωϊκὴν ἀμυναν. Ἐπετράπη δὲ εἰς αὐτοὺς τελευταῖον νὰ ἀπέλθωσι μετὰ τὰ ὄπλα των καὶ τὰς ἀποσκευὰς των, ἔμεινε δ' εἰς ἁγίαν Παρασκευὴν ὁ Σαμουήλ μετὰ πέντε συντρόφους διὰ νὰ παραδώσῃ τὸν χώρον καὶ νὰ λάβῃ τὸ ἀντίτιμον διὰ τὰ ἐκεῖ πολεμοφόδια. Ὁ δὲ γραμματεὺς τοῦ Ἄλῃ πληρώσας τὰ χρήματα εἶπε πρὸς τὸν Σαμουήλ. «Ποίαν τιμωρίαν, καλόγερε, νομίζεις τώρα, ὅτι θὰ ὑποστῇς, ἂν οὐ εἶχες τὴν ἀνοησίαν νὰ παραδοθῇς εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Βεζύρη;» «*Καρμίαν*», ἀπήντησεν ὁ Σαμουήλ, καὶ πάραυτα ἔρριψε τὸ πιστόλιόν του εἰς τὴν πυρίτιδα καὶ ἐκεῖ συνέτάφη μετὰ τῶν συντρόφων καὶ τῶν ἐχθρῶν τῆς πατρίδος καὶ πίστεως (1803).

Τὴν ἡρωϊκὴν ταύτην πράξιν ὁ Ἄλῃς τὴν μετεχειρίσθη ὡς πρόφασιν νὰ ἀκυρώσῃ τὰς συνθήκας καὶ διέταξε τὴν καταδίωξιν τῶν Σουλιωτῶν. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον σῶμα ἐκ χιλίων πεντακοσίων ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν Τζαβέλλαν, Δράκον, καὶ Ζέρβαν διεσώθη εἰς Πάργαν.

Τὸ δὲ δεύτερον ὑπὸ τὸν Κουτσονίκαν περιεκυκλώθη εἰς

Ζαλόγγον. Ἐπὶ δύο ἡμέρας ἀπέκρουσαν τὰς μανιώδεις τῶν πολεμίων ἐφόδους, ἀλλὰ τὴν τρίτην ἡμέραν, ἐπειδὴ δὲν εἶχον πλέον οὔτε πολεμοφόδια, οὔτε τροφάς, διῆλθον ξιφήρεις διὰ μέσου τῶν πολεμίων καὶ μόλις ἐκ τῶν ὀκτακοσίων διεσώθησαν ἑκατὸν πεντήκοντα εἰς Πάργαν. Ἐκεῖ δὲ ἐξετελέσθη ὁ ἥρωϊκὸς ἄμα καὶ σπαραξικάρδιος χορὸς τοῦ Ζαλόγγου. Ἐξήκοντα Σουλιώτισσαι θέλουσαι νὰ ἀποφύγῃσι τὴν αἰχμαλωσίαν καὶ τὴν ἀτίμωσιν ἔδραμον εἰς ἐξέχοντά τινα βράχον, κάτωθεν τοῦ ὁποίου ἔρρεεν ὁ Ἀχέρων. Καὶ ἀφ' οὗ κατεφίλησαν τὰ τέκνα των, τὰ ἐξεσφενδόνισαν εἰς τὸ χεῖνεν βράχθρον. Κατόπιν ἐσχημάτισαν χορὸν καὶ εἰς κάθε περιστροφὴν ἐρρίπτετο καὶ ἀνὰ μία εἰς τὸν κρημνόν, ἕως οὗ κατεκρημνίσθησαν ὅλαι.

Τὸ δὲ τρίτον σῶμα κατέφυγεν εἰς τὸ μοναστήριον Σέλτσον καὶ ἀφοῦ ἐπὶ τέσσαρας μῆνας ἀπέκρουσαν γενναίως τὰς μανιώδεις τῶν πολεμίων ἐφόδους, μόλις ἐκ τῶν χιλίων διεσώθησαν εἰς Πάργαν ὑπὸ τὸν γενναῖον Κώσταν Βότσαρην τεσσαράκοντα πέντε.

§ '89. Ο Ἀλῆ πασᾶς καὶ οἱ ἄρματωλοὶ τοῦ Ὀλύμπου,

Νῆκος Τσάρας καὶ Εὐθύμιος Βλαχάδας.

Ὁ Νῆκος Τσάρας ἢ κοινῶς Νικοτσάρας καλούμενος ἦτο υἱὸς τοῦ ἄρματωλοῦ Ἐλασσῶνος Τσάρα καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του ἔλαβεν αὐτὸς τὸ ἄρματωλικίον. Ἀλλ' ὁ Ἀλῆ πασᾶς διώρισεν ἀντ' αὐτοῦ εἰς τὸ ἄρματωλικίον ἄσημόν τινα, Βλαχοδόδωρον καλούμενον. Ἐνεκα τούτου ὁ Νικοτσάρας ἐτράπη εἰς τὸν κλέφτικον βίον καὶ ἐντὸς ὀλίγου ἐξοπλίσας στολίσκον ἔγεινε φοβερὸς πειρατής. Ἐν ἔτει 1807 ὁ Νικοτσάρας ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ εἰς Σερβίαν πρὸς βοήθειαν τοῦ Κραχεώργη, ὅστις ἐπολέμει πρὸς τὴν Τουρκίαν. Ὅθεν πρᾶλαβὼν πεντακοσίους πεντήκοντα ἐκλεκτοὺς ἄρματωλοὺς καὶ ὀρκίσας αὐτοὺς ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου ἀπέπλευσεν ἐκ Σκοπέλου καὶ ἀπεβιβάσθη εἰς Κατερίναν τοῦ Ὀλύμπου καὶ ἐκεῖθεν εἰσῆλθεν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Περικυκλωθεὶς δὲ ὑπὸ πολυαριθμοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ πολεμήσας ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας καὶ νύκτας ἠττηθεὶς καὶ ὑποχωρήσας πρὸς τὴν Τεργάναν. Ἐκεῖ

δὲ πάλιν περιεκυκλώθη ὑπὸ δεκαπεντακισχιλίων ἐχθρῶν. Ἀφ' οὗ δ' ἐπολέμησεν ἐπὶ τρία ἡμερονύκτια, διέρχεται τὴν νύκτα ξιφῆρης διὰ μέσου τῶν πολεμίων. Φθάσας δ' ἐπὶ τοῦ Ἀγγίτου ποταμοῦ εὕρισκει τὴν γέφυραν φραγμένην μὲ ἀλυσόδετον πύλην καὶ φυλαττομένην ἀπὸ πολλοὺς Τούρκους. Ὁ Νικοτσάρας ὁρμᾷ αὐτὸς πρῶτος καὶ τρέψας εἰς φυγὴν τοὺς Τούρκους κόπται ὁ ἴδιος τὰς ἀλύσεις, θραύει τὴν πύλην καὶ κατευθύνεται εἰς Πράβι καὶ ἐκεῖθεν διὰ τοῦ Παγγαίου ὄρους κατευθύνεται πρὸς τὴν πικραλίαν καὶ διασώζεται εἰς τὸν Ἄθωνα, ὁπόθεν διὰ πλοίων ἐπέστρεψεν εἰς Σκόπελον (20 Ἰουλίου 1807).

Κατὰ τὴν περίφημον ταύτην ἐκστρατείαν του, διαρκέσασαν ἐπὶ δύο περίπου μῆνας, ὁ Νικοτσάρας ἀπώλεσε περὶ τοὺς τριακοσίους ἐβδομήκοντα ἀνδρας, ἐφόνευσε δὲ πολλαπλασίους ἐχθροὺς, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν ἐπιζησάντων συντρόφων του ἔφερον πολλὰς πληγὰς.

Εἰς τὴν Σκόπελον συνῆλθον οἱ ἐπισημότεροι τῶν ἀρματωλῶν τοῦ Ὀλύμπου καὶ ἐξοπλίσαντες ἐβδομήκοντα πλοῖα ἐξηκολούθησαν κατὰ θάλασσαν τὸν κατὰ τῆς Τουρκίας ἀγῶνα. Καὶ στόλαρχον μὲν διώρισαν τὸν Σταθάν, ἀντιναύαρχον δὲ τὸν Νικοτσάραν. Ἀλλ' ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις διὰ τοῦ πατριαρχείου ἐπέισε τοὺς ἀρματωλοὺς νὰ εἰρηνεύσωσι καὶ νὰ ἐπιστρέψωσι εἰς τὰς ἰδίας ἐπαρχίας. Οἱ ἀρματωλοὶ πάντες ὑπήκουσαν, μόνον ὁ Νικοτσάρας παρέμεινεν εἰς Σκόπελον, ὅπου βραδύτερον ἐδολοφονήθη ὑπὸ τινος Ἀλβανοῦ, ἐπίσης δὲν ἐπείσθη καὶ ὁ Βλαχάβας, ἀλλὰ κατέφυγε καὶ πάλιν εἰς τὸν Ὀλυμπον.

Ὁ Εὐθύμιος Βλαχάβας ἐγεννήθη ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ ἐγένετο ἱερεὺς κατὰ τὴν θέλησιν τοῦ πατρὸς του, διὸ καὶ Παπαευθύμιος καλεῖται. Ἀλλ' ὁ φιλελεύθερος ἀνὴρ δὲν ἠδύνατο νὰ βλέπῃ μὲ ἀδιαφορίαν τὰ βάσανα τῶν ὁμογενῶν του. Ὅθεν κατετάχθη μεταξὺ τῶν κλεφτῶν καὶ πρῶτος αὐτὸς συνέλαβε τὴν ὑψηλὴν ἰδέαν νὰ κινήσῃ ἐπανάστασιν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἔθνους του. Ἀναγορευθεὶς δὲ παρ' ὅλων τῶν ἀρματωλῶν τοῦ Ὀλύμπου ἀρχηγός, ὥρισεν ὡς ἡμέραν ἐνάρξεως τοῦ ἐθνικοῦ κινήματος τὴν 29 Μαΐου, καθ' ἣν ἡμέραν ἐπεσεν ἡ Κωνσταντινούπολις εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπροδόθη τὸ κίνημα, μετὰ τὴν ἡττάν, ὁ Βλαχάβας ἐπέπεσε νὰ

ἀνυψώσῃ ἐν Χασίοις τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως (5 Μαΐου 1808). Καταλαβὼν δὲ τὴν Καλαμπάκαν (Καστρί) καὶ ἀποκόψας πᾶσαν συγκοινωνίαν ἀφῆκεν ἐκεῖ τὸν ἀδελφόν του Θεόδωρον μὲ ἐξακσίους ἄνδρας καὶ αὐτὸς μετέβη εἰς τὸν Ὀλυμπον, ἵνα παρορμήσῃ καὶ τοὺς ἄλλους ἄρματωλούς νὰ δράμωσι πρὸς βοήθειαν. Οἱ ἐν Καλαμπάκᾳ περικυκλωθέντες ὑπὸ δεκακισχιλίων Τούρκων μετὰ δεκάωρον λυσσώδη μάχην ἐπεσον πάντες, ὃ δὲ Εὐθύμιος Βλαχάβας ἐφθασε μετὰ δύο ὥρας ἀπὸ τοῦ πέρας τῆς μάχης ἄγων πεντακισίους ἄρματωλούς.

Ὁ Βλαχάβας ἐντεῦθεν κατέφυγεν εἰς τὸν Ὀλυμπον καὶ ἐκεῖθεν εἰς Σκόπελον καὶ ἠνώθη μετὰ τοῦ Νικοτσάρα καὶ τῶν ἄλλων ἄρματωλῶν. Ἐξεπλίσσαντες δὲ στολίσκον προσέβαλλον τὰ τουρκικὰ πλοῖα καὶ ἐλεηλάτουν τὰ παράλια. Ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις μετεχειρίσθη ὅλα τὰ μέσα νὰ πείσῃ τὸν Βλαχάβαν νὰ παύσῃ τὰς καταδρομὰς. Ἐχορήγησε δ' ἀμνηστίαν καὶ εἰς αὐτὸν καὶ εἰς ποντος τοὺς λοιπούς καὶ διέταξε τὸν Ἀλῆ πασσᾶν νὰ παύσῃ πᾶσαν ἐχθρικὴν κίνησιν κατὰ τῶν ἄρματωλῶν τοῦ Ὀλύμπου. Ὁ δὲ πατριάρχης ἔγραψε πρὸς τὸν Παπᾶ-Εὐθύμιον παραινετικὰς ἐπιστολάς, δι' ὧν ἐξώρκιζεν αὐτὸν νὰ ἐγκαταλείψῃ σταδίον, τὸ ὁποῖον προσβάλλει αὐτὸν καὶ ὡς *χριστιανὸν* καὶ ὡς *ιερέα* τοῦ Ἰησοῦ. Οὕτως ἐξαπατηθεὶς ὁ Βλαχάβας διέλυσε τὸν στολίσκον του καὶ δολίως συλληφθεὶς ἀπήχθη δέσμιος εἰς Ἰωάννινα καὶ ὑπέστη φρικῶδες μαρτύριον.

§ 90. Ἐξαγόραςις τῆς Πάργας καὶ τὸ τέλος τοῦ Ἀλῆ.

Μετὰ τὴν καθυπόταξιν τοῦ Σουλίου ἐστρεψε τὸ ἄπληστον αὐτοῦ βλέμμα ὁ Ἀλῆς ἐπὶ τῆς Πάργας. Μὴ ὑννηθεὶς δὲ νὰ κυριεύσῃ αὐτὴν διὰ τῶν ὀπλῶν ἐξηγόρασε διὰ χρυσοῦ ἀπὸ τοὺς Ἀγγλοῖς, ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν ὁποίων τότε ὑπῆγετο. Οἱ ἐπιστιχεῖς Πάργαιοι, ὅτε ἔμαθον, ὅτι ἡ πατρίς αὐτῶν ἐπωλήθη ἀντὶ ἀργυρίου εἰς τὸν αἰμοδόρον τύραννον περιῆλθον εἰς τελείαν ἀπόγνωσιν καὶ πάραυτα σπεύσαντες ἐξέχωσαν τοὺς τάφους τῶν προγόνων των καὶ συναθροίσαντες τὰ ἱερὰ αὐτῶν ὅσα ἔκαυσαν ἐν μέσῃ ἄγχεῖ, «Τούρκους δὲν ἐπροσκύνησαν! Τούρκοι μὴ τὰ πατήσουσιν!» Ἐν τῇ ἐσχάτῃ δ' αὐτῶν ἀπογνώσει ἐμελέτησα,

νὰ προβῶσι καὶ εἰς ἄλλο ἀπονενοημένον ἔργον, νὰ σφάξωσι καὶ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα των, ἵνα μὴ ἐξανδραποδισθῶσιν ὑπὸ βαρβάρων, αὐτοὶ δὲ ἀγωνιζόμενοι νὰ πέσωσι μὲ τὰ ὄπλα εἰς χεῖρας φονεύοντες ὅσους ἂν δυνηθῶσι πλειοτέρους ἐχθρούς. Μόλις δ' ἀπετράπησαν τοῦ ἀπεγνωσμένου βουλευματος ὑπὸ τοῦ Ἀγγλου Ἀδάμς καὶ ἐπείσθησαν νὰ συναπέλθωσιν ἐκείθεν μετὰ τῶν τέκνων καὶ τῶν γυναικῶν κομίζοντες καὶ τὴν κόνιν τῶν πατέρων των.

Ἄλλ' ἦλθε τέλος καὶ ἡ σειρά τοῦ Ἀληπάσσᾶ, διότι στασιάσας κατὰ τοῦ σουλτάνου ἐπολιορκήθη καὶ ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ συγγενῶν καὶ φίλων παρεδόθη εἰς τὸν Χουρσήτ πασσᾶν καὶ ἐφονεύθη πληγείς δι' ἐγχειριδίου θανασίμως ὑπὸ τοῦ ἀπάγοντος αὐτὸν Μεχμέτ (26 Ἰανουαρίου 1822).

§ 91 Φιλικὴ Ἑταιρεία.

Κατὰ τὸ 1814 τρεῖς ἀσήμεντοι νέοι, ὁ Νικόλαος Σκουφᾶς ἐξ Ἀρτης, ὁ Ἀθανάσιος Τσακάλωφ ἐξ Ἰωαννίνων καὶ ὁ Ἐμμανουὴλ Ξάνθος ἐκ Πάτμου, ἐσύστησαν ἐν Ὁδησσῷ τὴν *μυστικὴν ἑταιρίαν τῶν φιλικῶν*. Σκοπὸς αὐτῆς ἦτο ἡ γενικὴ ἐξέγερσις πάντων τῶν ὑπὸ τὴν τουρκικὴν δεσποτείαν διατελούντων δούλων λαῶν, ἵνα ἀνακτῇσιν τὴν ἐλευθερίαν των. Ἀμέσως δὲ προσελήφθησαν εἰς τὴν ἑταιρίαν καὶ οἱ ἐξῆς Παναγιώτης Σέκερης, Ἀντώνιος Κομιζόπουλος, Ἀνθιμος Γαζής, Γεώργιος Λεβέντης, Νικόλαος Παξιμάδης καὶ Παναγιώτης Ἀναγνωστόπουλος. Βαθμηδὸν δὲ κατετάχθησαν εἰς τὴν ἑταιρίαν καὶ πάντες οἱ ἐξέχοντες Ἕλληνες εἰς τὰ πλοῦτη καὶ εἰς τὰ γράμματα, οἱ ἐπισημότεροι ἀρματωλοὶ καὶ κλέφται, ἀρχιερεῖς καὶ ἱερεῖς, καὶ χιλιάδες προκρίτων Ἑλλήνων ἐκ τῶν διασπαρμένων εἰς τὰ διάφορα μέρη τοῦ κόσμου. Τὰ μέλη τῆς φιλικῆς ἑταιρίας διηροῦντο εἰς ἑπτὰ τάξεις ἢ βαθμοὺς, εἰς ἀδελφοποιτοὺς, συστημένους, ἱερεῖς, ποιμένας, ἀρχιποιμένας, ἀφιερωμένους καὶ ἀρχηγοὺς ἀφιερωμένων.

Μέλη τῆς ἑταιρίας δὲν ἐγίνοντο πάντες ἀνεξελέγκτως, ἀλλὰ μετὰ αὐστηρὰν ἐξέτασιν ὅσοι ἦσαν ἀνθρωποὶ τίμιοι καὶ ἀγαθοί. Ὅσοι δὲ δοκιμαζόμενοι ἐκρίνοντο ἄξιοι νὰ γείνωσι μέλη τῆς ἑταιρίας, ὠδηγοῦντο εἰς μυστικὸν δωματίον καὶ ἐκεῖ ἐνώπιον τῆς

εικόνας τῆς Ἀναστάσεως ὠρκίζοντο ὑπὸ ἱερέως νὰ ἔχωσι πιστὴν ἐπιμονὴν, σιωπὴν καὶ ἀπόλυτον ὑπακοήν. Πάντες δὲ οἱ ἑταῖροι ἀνεγείρον μίαν ὑπερτάτην τῆς ἐτχιρίας ἀρχήν, τὴν ὁποίαν ἐτήρουν μυστικὴν, ἄφινον δὲ νὰ ἐννοῶσι πάντες τὸν αὐτοκράτορα τῆς Ῥωσσίας. Ἀλλ' οἱ ἑταῖροι, ἀφ' οὗ ἔγειναν πολυάριθμοι, ἀπῆλθον ἐπιμόνως νὰ ἀποκαλυφθῇ εἰς αὐτοὺς ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐταιρίας. Ὅθεν οἱ πρῶτοι ἰδρυταὶ τῆς ἐταιρίας εὐρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἀνεύρωσι τοιοῦτον, ὅστις νὰ πρέχῃ ἐγγύησιν, ὅτι εἶνε ἀνὴρ ἐνάρετος καὶ ἱκανός. Ὁ Ξάνθος κατὰ πρῶτον ἀπετάθη πρὸς τὸν Ἰωάννην Καποδίστριαν καὶ, ἐπειδὴ οὗτος ἡρνήθη νὰ ἀποδεχθῇ τὴν ἀρχήν, ἀπετάθη κατόπιν πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην, ὅστις προθύμως ἀπεδέχθη τὴν ἀνωτάτην ἀρχηγίαν καὶ ἀνηγορεύθη γενικὸς πληρεξούσιος καὶ ἐπίτροπος τῆς ἐταιρίας. (12 Ἀπριλίου 1820).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'

ΕΚΦΡΕΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

ΑΠΑΡΑΜΙΛΔΟΣ ΗΡΩΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΥΚΛΕΗΣ ΚΑΤΩΡΘΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

§ 92. Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης (1792—1828).

Ἡ ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις ἐπανάστασις.

Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἦτο υἱὸς τοῦ ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Κωνταντίνου Ὑψηλάντου γεννηθεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1792. Ὁ πάππος του καὶ ὁ πατήρ του ἐχρημάτισαν ἡγεμόνες τῆς Βλαχίας. Ὁ πατήρ του φεύγων τοὺς διωγμοὺς τῶν Τούρκων κατέφυγεν εἰς Πετρούπολιν, ὅπου ὁ νεαρὸς Ἀλέξανδρος ἐξεπαιδεύθη εἰς τὴν στρατιωτικὴν σχολὴν ὡς ὑπότροφος τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας καὶ κατετάχθη εἰς τὸν ρωσσικὸν στρατὸν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἦτο ἀνὴρ γενναῖος καὶ διέπρεπεν εἰς πολλὰς μάχας, εἰς δὲ τὴν ἐν Δρέσδῃ μάχην πολεμῶν κατὰ τοῦ Ναπολέοντος ἀπώλεσε τὸν δεξιὸν του βραχίονα (1812). Ὁ αὐτοκράτωρ προσέλαβεν αὐτὸν ὡς ὑπαρχηγὸν του καὶ

προήγαγεν εἰς ὑποστράτηγον (1817). Ἀφ' οὗ δὲ ἀπεδέ-
χθη τὴν ἀρχηγίαν ἐζήτησε καὶ ἔλαβεν ἀπεριόριστον ἄδειαν
ἀπουσίας ἀπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσσίας. Περί τὰ τέλη δὲ
τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ ἔτους 1821 ὁ Ἀλέξανδρος διαβάς τὸν
Προύθον ἐφθασεν εἰς Ἰάσιον τῆς Μολδαβίας καὶ ὕψωσε τὴν
σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως. Χιλιάδες μαχητῶν Ἑλλήνων συν-
έρρευσαν περὶ αὐτόν. Πεντακόσιοι δὲ νέοι ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων



ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ

οἰκογενειῶν ἀφήσυντες τὰς ἐν Εὐρώπῃ σπουδὰς τῶν προσῆλ-
θον καὶ κατετάχθησαν ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ σταυροῦ ἀποτελέ-
σαντες τὸν ἱερὸν λόχον. Οἱ Τούρκοι ταχέως συνεκέντρωσαν
πολὺν στρατὸν καὶ ἐπῆλθον κατὰ τοῦ Ὑψηλάντου. Καὶ
τετρακισχίλιοι μὲν τούτων ἐφώρμησαν καθ' ἐπτακοσίων ἐπα-
ναστατῶν, οἵτινες ὑπὸ τὸν Ἀθανάσιον Καρπενησιώτην κατεῖ-
χον τρία παλαιὰ χαρακώματα μετὰ δύο τηλεβόλων πρὸ τοῦ
Γαλαζίου. Οὗτοι, ἀφ' οὗ γενναίως ἀπέκρουσαν δι' ὅλης τῆς ἡ-
μέρας τὰς ἐφόδους τῶν πολεμίων, τὴν νύκτα διεπέρασεν ξιφή-
ρεις διὰ μέσου αὐτῶν. Δισχίλιοι δὲ Τούρκοι κατέλαβον τὸ
Δραγατσάνιον καὶ ὠχυρώθησαν ἐκεῖ. Ἀλλ' ὁ Γεωργιάκης Ὀ-
λύμπιος περιέκυψε καὶ ἐκείνους. Ἰτακκοὶ γὰρ ὁμοθυμαδὸν ἐπὶ τὴν πό-

πειραι αὐτῶν πρὸς ἐξοδὸν ἀπεκρούσθησαν. Οἱ Τοῦρκοι θέλον-
τες νὰ διευκολύνωσι τὴν ἐξοδὸν ἐμβάλλουσι πῦρ εἰς τὸ χωρίον,
ὃ δὲ συνταγματάρχης τοῦ ἰππικοῦ Καραθίας, ἀνὴρ παράφορος,
ἐφώρμησε λιάν ἀσυνέτως κατ' αὐτῶν μετὰ πεντακοσίων ἰππέ-
ων παραπείσας καὶ τὸν Νικόλαον Ὑψηλάντην νὰ ἀκολουθήσῃ
αὐτὸν μετὰ τοῦ ἱεροῦ λόχου. Οἱ Τοῦρκοι ἐνθαρρυνθέντες ἀπὸ τὸ
ἀνόητον κίνημα ἐξώρμησαν καὶ κατὰ πρῶτον μὲν ἔτρεψαν τὸν
Καραθίαν εἰς φυγὴν, ἔπειτα δὲ ἐπέπεσον κατὰ τῶν ἱερολοχιτῶν.
Οὗτοι ἂν καὶ ἦσαν ἀπειροπόλεμοι καὶ ἐμάχοντο πρὸς τετραπλα-
σίους ἐμπειροπολέμους ἐχθρούς, ἐπολέμησαν ὅμως γενναίως καὶ
οἱ τετρακόσιοι τούτων ἀπέθανον ἡρωϊκῶς μαχόμενοι τὸν ἐνδοξον
ὕπὲρ πατρίδος θάνατον.

Ὁ Ὑψηλάντης μετὰ τὴν ἥτταν αὐτὴν ἀπελπισθεὶς τελείως
περὶ τῆς ἐπιτυχίας τῆς ἐπαναστάσεως κατέφυγεν εἰς Αὐστρίαν
διὰ νὰ κατελθῇ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα πρὸς ἐξακολούθη-
σιν τοῦ ἀγῶνος. Ἀλλὰ συλληφθεὶς κατὰ διαταγὴν τῆς Αὐ-
στριακῆς κυβερνήσεως ἐρρίφθη εἰς φρικώδεις φυλακὰς καὶ ἐκεῖ-
εἰς τὴν σκοτεινὴν φυλακὴν ὁ ἀτυχὴς Ὑψηλάντης ἐμαραίνετο
μανθάνων τὰ ἡρωϊκὰ κατορθώματα τῶν ὁμογενῶν του. Μετὰ
ἐξαετίαν ἀπεφυλακίσθη, ἀλλὰ δὲν ἤξιώθη οὔτε νὰ ἀποθάνῃ
μαχόμενος ὑπὲρ πατρίδος, οὔτε νὰ ἴδῃ τὴν ἀπελευθέρωσιν αὐτῆς,
ἀλλ' ἀπέθανεν ἀπὸ τὰς κακουχίας καὶ τὴν λύπην του (1828).

Ὁ Ὑψηλάντης χάριν τῆς πατρίδος του ἐθυσίασε καὶ θέσιν
καὶ τιμὰς καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν του, ἀλλὰ τὸ ὄνομά του θὰ
διαμείνῃ ἀθάνατον καὶ θὰ εὐλογῇται εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα ἀπὸ
ἔθλον τὸ ἐλληνικὸν γένος.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ὑψηλάντου παρέμειναν ἐν
ταῖς ἡγεμονίαις πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ ἀγῶνος ὁ Ἀθανάσιος
Καρπενησιώτης, ὁ Γεωργάκης Ὀλύμπιος καὶ ὁ Φαρμάκης, καὶ
ἐξακολούθησαν τὸν ἀγῶνα. Καὶ ὁ μὲν Ἀθανάσιος Καρπενη-
σιώτης καταλαβὼν τὸν παρὰ τὸν Προῦθον καλούμενον Σκου-
λένιον λόφον μετὰ 400 ἀνδρῶν καὶ ὀκτὼ τηλεβόλων, ἀφοῦ
ἐπὶ ὀκτὼ ὅλας ὥρας ἀπέκρουσε τὰς μανιώδεις ἐφόδους ἐξακι-
σχιδίων Τούρκων καὶ ἐφόνευσε περὶ τοὺς 1000, ἐπεσέν ἡρωϊ-
κῶς μαχόμενος (17 Ἰουλίου). Ὁ δὲ Γεωργάκης Ὀλύμπιος
μετὰ τοῦ Φαρμάκη καταδιωκόμενοι κατέλαβον τὴν μονὴν τοῦ

Σέκκου. Καὶ ὁ μὲν Γεωργάκης καταλαβὼν τὸ κωδωνοστάσιον καὶ θεὶς πῦρ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην συνετάφη μετὰ τῶν ἐσορμησάντων πολεμίων καὶ τῶν δέκα συντρόφων του, ἐνὸς καὶ μόνου ὡς ἐκ θαύματος διχσωθέντος (10 Ἰουλίου 1821). Ὁ δὲ Φαρμάκης, ἀφοῦ ἀντέστη νικηφόρος ἐπὶ 11 ὅλας ἡμέρας, συνῆψε συνθήκην νὰ ἐξέλθῃ τῆς μονῆς μεθ' ὀπλῶν ἐπὶ τῇ ἐγγυήσει τοῦ πασσᾶ τῆς Ἰβραΐλας καὶ τοῦ προξένου τῆς Αὐστρίας, 33 ὁμῶς ἐκ τῶν συντρόφων του ἀπιστοῦντες εἰς τὰς συνθήκας καὶ τὰς ἐγγυήσεις ἀπέδρασαν ἐκεῖθεν διὰ νυκτός καὶ διεσώθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ πάντες, περὶ τοὺς 270, συλληφθέντες ὑπέστησαν ὀδυνηρότατον θάνατον. Ὁ δὲ Φαρμάκης ἀπήχθη δέσμιος εἰς Κ)λιν καὶ ἐκδορεῖς ζωντανὸς ἐσύρετο εἰς τὰς ἀγυῖας ὑπεβλήθη εἰς στρεβλώσεις καὶ τέλος ἀπηγχονίσθη. Κατὰ τῶν τριῶν τούτων ἡρωϊκῶν ἀνδρῶν ἡ μνήμη θὰ διαμμένη ἀθάνατος καὶ τὸ ὄνομά των θὰ εὐλογῇται ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.

93. Ἑθνικὴ ἐξέγερσις. Σφαγὴ ἐν Κων|πόλει καὶ ἀλλαχοῦ. Ἀπυχόνισις τοῦ Πατριάρχου.

Κατὰ Μάρτιον τοῦ 1821 ἡ ἐπανάστασις ἐξερράγη καὶ καθ' ὅλην τὴν Πελοπόννησον, τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους, τὴν Μακεδονίαν καὶ Ἡπειρον. Εἰς τὴν ταχέαν ἐξάπλωσιν τῆς ἐπαναστάσεως συνετέλεσαν πολλὰ αἷτια, ἀλλὰ πρὸ πάντων συνετέλεσαν αἱ τραγικαὶ σφαγαὶ τῶν χριστιανῶν, αἱ ὁποῖαι ἤρχισαν ἅμα ἀνεκαλύφθη τὸ σχέδιον τῆς ἐπαναστάσεως ἐκ τῶν κατασχεθέντων ἐγγράφων τῆς φιλικῆς ἐταιρίας καὶ ἀνηγγέλθη ἡ ἐν ταῖς ἡγεμονίαις ἐκραγεῖσα ἐπανάστασις. Πλεῖστοι ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἐσπευσαν νὰ σώσωσι τὴν ζωὴν διὰ τῆς φυγῆς. Ἀλλ' ὅτε ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ἔμαθεν, ὅτι ἐξερράγη ἡ ἐπανάστασις καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον, τότε ἀληθῶς ἐξεμάνη καὶ διέταξε τὴν ἀνηλεῆ σφαγὴν τῶν Χριστιανῶν. Θέλων δὲ ὁ σουλτᾶνος νὰ ἐμπνεύσῃ τὸν γενικὸν τρόμον διέταξε τὴν σφαγὴν καὶ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου. Οἰκουμενικὸς δὲ πατριάρχης ἦτο τότε Γρηγόριος ὁ Ε'. Ὁ ἱερομάρτυς τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως Γρηγόριος ὁ Πατριάρχης ἐγεννήθη ἐν Δημητσάνῃ τῷ 1745.

Ἐκ τῆς πατριδος αὐτοῦ μετέβη εἰς Σμύρνην πρὸς τελειοτέ-

ραν ἐκπαίδευσιν. Ὁ δὲ μητροπολίτης Σμύρνης ἐχειροτόνησεν αὐτὸν διάκονον, καὶ τότε μειωνεμάσθη Γρηγόριος καὶ μετ' ὀλίγον ἐγένετο καὶ μητροπολίτης Σμύρνης (1784). Ἐν ἔτει δὲ 1797 προεχειρίσθη πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ ὡς μητροπολίτης καὶ ὡς πατριάρχης ἐδείχθη ὁ τύπος τῆς ἀρετῆς καὶ ἐπραττε πολλὰς ἀγαθοεργίας. Ἀλλὰ συκοφαντηθεὶς εἰς τὴν τσερκικὴν κυβέρνησιν ὡς ὑποθαλπὼν ταραχὰς δις καθηρέθη



ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ

τοῦ πατριαρχικοῦ ἀξιώματος καὶ ἐξωρίσθη εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος. Ἐν ἔτει δὲ 1819 ἀνακληθεὶς ἐκ τῆς ἐξορίας ἀνέλαθεν ἐκ τρίτου τὸν πατριαρχικὸν θρόνον καὶ μετὰ διέτιαν ὑπέστη τὸν δι' ἀγχόνος μαρτυρικώτατον θάνατον.

Τὴν Κυριακὴν τοῦ Πάσχα (10 Ἀπριλίου 1821), ἐν ᾧ ἐλειτούργει εἰς τὸν πατριαρχικὸν ναόν, αἰφνης ἄγρια στίφη Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Τούρκων περιεκύκλωσαν τὰ πατριαρχεῖα. Ὁ πατριάρχης ἐξηκολούθησεν ἀτάραχος τὴν θείαν ἱερουργίαν, ἐμνημόνευσεν ὅλους τοὺς προκεκοιμημένους, ἠύχθη ὑπὲρ τῆς ἀπολυτρώσεως τῶν ἐν κινδύνοις καὶ θλίψεσι ζώντων χριστιανῶν, ἠύλόγησε μὲ κατάνυξιν τὸν περιστῶτα λαόν, ἐκοινώνησε τῶν ἀχράντων μυστηρίων, ἔψαλε τὸ «Χριστὸς ἀνέστη» καὶ κατὰ διάνοιαν ἠύχθη καὶ τὴν ἀνάστασιν τοῦ ἔθνους του. Μετὰ τὸ τέλος τῆς θείας λειτουργίας τὰ ἄγρια στίφη τῶν Τούρκων συνέλαβον τὸν πατριάρχην καὶ, ἄφ' οὗ τὸν ἐξύβρισαν βαναύσως καὶ τὸν ἐβασάνισαν, τὸν παρεδῶσαν εἰς τὸν δῆμιον. Ὁ δῆμιος ἐπέρασε τὸν βρόχον (θηλειᾶ) εἰς τὸν ἱερὸν τράχηλον τοῦ μάρτυρος καὶ ἐκρέμασεν αὐτὸν εἰς τὴν μεσαίαν πύλην τῶν πατριαρχείων. Τὴν τρίτην δὲ ἡμέραν τὸ ἱερὸν λείψانون τοῦ Πατριάρχου ἐξεκρεμάσθη καὶ παρεδόθη εἰς ὄχλον Τούρκων καὶ Ἑβραίων, οἵτινες ἔσυραν αὐτὸ διὰ μέσου τῶν ἀκαθαρσιῶν τῶν ὁδῶν καὶ τὸ ἔρριψαν εἰς τὴν θαλασσαν. Ὁ δ' ἐκ Κεφαλληνίας πλοίαρχος, Ἰωάννης Σκλάβος, παρέλαβεν αὐτὸ κρυφίως εἰς τὸ πλοῖόν του καὶ τὸ μετεκομίσεν εἰς Ὀδησσόν, ὅπου κατὰ διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας ἐκτεθεύθη μὲ βασιλικὰς τιμὰς. Ὁ θάνατος τοῦ Πατριάρχου ἐπροξένησε μεγάλην αἵσθησιν εἰς τοὺς ἀπανταχοῦ Ἕλληνας καὶ ἤναψεν εἰς τὰ στήθη πάντων τὴν φλόγα τῆς ἐκδικήσεως.

Ἐν ἔτει δὲ 1871 μετεκομίσθη τὸ ἱερὸν λείψانون εἰς Ἀθήνας. Ἐμπροσθεν δὲ τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου ἡ πατρίς ἔστησε πρὸς τιμὴν τοῦ ἔθνομάρτυρος μαρμάρινον ἀνδριάντα.

α') Τὰ κατὰ τὴν Πελοπόννησον ἐν ἔτει 1821.

• 94 Η ἐν Πελοποννήσῳ ἔκρηξις τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἐν ἔτει 1821.

Ἡ Πελοπόννησος καὶ ὡς ἐκ τῆς φυσικῆς θέσεώς της καὶ ἔνεκα τοῦ ὑπερέχοντος πληθυσμοῦ τῶν κατοίκων της ἐθεωρήθη ὡς τὸ καταλληλότετον κέντρον τῆς ἐθνικῆς ἐξεγέρσεως. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ κατ' ἐξοχὴν ἀντιπρόσωπος τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, ὁ Γρηγόριος Δικαῖος ἢ Παπαφλέσσας κοινῶς καλούμενος, κατήλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον πρὸ τῆς ἐνάρξεως

τοῦ ἀγῶνος κομίζων πολλά πολεμεφόδια. Διὰ τὴν ἐξάψην δὲ τὸν ἐνθουσιασμόν τῶν Ἑλλήνων διηγείτο πολλά μυθώδη καὶ ἀδύνατα πράγματα. Ἐκτὸς τοῦ Παπαφλέσσα κατήλθον πρό τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐπαναστάσεως καὶ πολλοὶ ἀρματωλοὶ, οἷον ὁ Ἀναγνωσταρᾶς, ὁ Νικηταρᾶς, οἱ Πετμεζαῖοι καὶ ὁ πολυμήχανος Κολοκοτρώνης. Διοικητὴς τῆς Πελοποννήσου ἦτο τότε ὁ Χουρσὴτ πασσᾶς, ἀνὴρ ἱκανὸς καὶ δραστήριος, ἐδρα



ΠΕΤΡΟΜΠΕΗΣ

δὲ τῆς διοικήσεως ἦτο ἡ Τρίπολις. Ἄλλ' ὅτε ἐξερράγη ἡ ἐπανάστασις, ὁ Χουρσὴτ εἶχεν ἀποσταλῆ κατὰ τοῦ ἀποστάτου Ἀλῆ πασσᾶ τῶν Ἰωαννίνων, ὡς ἀντιπρόσωπόν του δὲ εἶχεν ἀφήσει τὸν Σαλήκ ἀγᾶν, ἄνθρωπον ἀνίκανον. Ὁ Σαλήκ βλέπων τὰς προπαρασκευὰς τῶν Ἑλλήνων ἤρχισε νὰ ὑποπτεύηται καὶ προσεκάλεσε τοὺς προκρίτας καὶ ἀρχιερεῖς ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν νὰ μεταβῶσιν εἰς Τρίπολιν διὰ νὰ συσκεφθῶσιν ἀπὸ κοινοῦ ὁποῖα μέτρα πρέπει νὰ λαβῶσι κατὰ τοῦ ἀποστάτου Ἀλῆ πασσᾶ. Ἄλλ' ὁ σκοπὸς τοῦ ἦτο νὰ συλλάβῃ καὶ φυλακίσῃ αὐτοὺς καὶ τοιοιτοτρόπως ματαιώσῃ πᾶν ἐπαναστατικὸν κίνημα. Δώδεκα πρόκριτοι καὶ ἑννέα ἀρχιερεῖς χάριν τῆς κα-

τρίδος μετέβησαν εἰς Τρίπολιν, ἵνα μὴ δώσωσιν ὑπονοίας περὶ τῆς ἐπαναστάσεως. Τινὲς δὲ τῶν προκρίτων τῆς Πελοποννήσου μετὰ τινῶν ἀρματωλῶν συνῆλθον εἰς τὴν μονὴν τοῦ Ἀγίου Γεωργίου, ἣ ὅποια ἦτο πλησίον τοῦ Αἰγίου, ἵνα συσκεφθῶσι περὶ τῆς ἡμέρας τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐπαναστάσεως.

Ὡς ἡμέραν ἐνάρξεως ἡ φιλικὴ ἐταιρεία εἶχεν ὀρίσει τὴν 25 Μαρτίου. Ἀλλὰ πάντες σχεδὸν οἱ συνελθόντες ἤρχισαν νὰ διστάζωσι περὶ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐπαναστάσεως κατὰ τὴν ὠρισμένην ἡμέραν, διότι ἐφοβοῦντο ἀναλογιζόμενοι καὶ τὰς κολοσσιαίας δυνάμεις τῆς Τουρκίας καὶ τὰς δεινὰς συνεπειὰς ἐν περιπτώσει ἀποτυχίας. Ἀλλ' ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ὁ Παπαφλέσσας ἐφρόνουν, ὅτι ἡ περίστασις εἶνε λίαν εὐνοϊκὴ, καὶ δι' ἄλλους μὲν λόγους καὶ ἰδίως ἕνεκα τῆς ἀποστασίας τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ.

Ἐν τούτοις κατὰ προτροπὴν τοῦ Παπαφλέσσα ὁ τρομερὸς κλέφτης Νικόλαος Σολιώτης καὶ ὁ Ἀναγνώστης Κορδῆς μετὰ τινῶν ἄλλων συντρόφων τῶν παραφυλαξάντες ἐφόνευσαν ὀκτὼ Τούρκους εἰσπράκτωρας (τῇ 13 Μαρτίου 1821). Μετὰ τρεῖς δὲ ἡμέρας ἐξηνάγκασαν καὶ ἐξήκοντα Ἀλβανούς παρὰ τὴν Βερσοβὰν νὰ παραδώσωσι τὰ ὅπλα. Ὁ δὲ Χαντρογιάννης κατὰ προτροπὴν τοῦ Ζαΐμη καὶ Φωτῆλα ἐπυροβόλησαν τὸν σπαχῆν τοῦ διοικητοῦ τῶν Καλαβρύτων Ἀρναούτουγλου. Οὗτος ἐντρομος ἐκλείσθη ἐντὸς τριῶν πύργων μὲ ἄλλους Τούρκους καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας παρεδόθη διὰ συνθήκης (21 Μαρτίου). Μετὰ τὰ κινήματα αὐτὰ οἱ Τούρκοι ἤρχισαν νὰ καταφεύγωσιν εἰς τὰ φρούρια μετὰ τῶν οἰκογενειῶν τῶν. Δισχιλίαι δὲ Μανιάται ὑπὸ τὸν Πετρόμπετην ὕψωσαν τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ κατελθόντες τὰς δυτικὰς πλευρὰς τοῦ Ταυγέτου ἠνώθησαν μετ' ἄλλων ἐπαναστατῶν ὑπὸ τὸν Κολοκοτρώνην, τὸν Παπαφλέσσαν, τὸν Νικηταρὰν καὶ ἄλλους καὶ ἐπολιόρχησαν καὶ ἐκυρίευσαν τὰς Καλάμας (23 Μαρτίου 1821). Τὴν ἐπομένην ἡμέραν 25 ἱερεῖς καὶ πεντακισχίλιοι ἐπαναστάται ἐψαλαν δεξολογίαν πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τὴν νίκην καὶ ἀνέπεμψαν δεήσεις πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ γένους τῶν Ἑλλήνων. Συγχρόνως καὶ ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός, ὁ Ζαΐμης, ὁ Λόντος, ὁ Ροῦφος, ὁ Παπαδιαμαντόπουλος καὶ ἄλλοι ὁπλαρχηγοὶ ἐπολιόρχησαν τὰς Πάτρας. Εἰς

τὸ κέντρον τῆς πλατείας τοῦ Ἀγίου Γεωργίου ὕψωσαν τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας, τὴν ὁποίαν ἐνθουσιωδῶς προσερχόμενοι ἠσπάζοντο καὶ ὀρκιζόμενοι ἐλευθερίαν ἢ θάνατον ἐκράυγαζον: «Ζήτω ἡ ἐλευθερία. Ζήτωσαν οἱ ἄρχηγοί. Καὶ εἰς τὴν πόλιν νὰ δώσῃ ὁ Θεός». Ἀλλ' αἰφνης ἐπελθὼν ὁ Ἰουσοφ πασσᾶς τῆς Εὐβοίας διεσκορπίσεν αὐτοὺς καὶ ἐπυρπόλησε τὴν πόλιν.

Ἐν τούτοις ἡ ἐπανάστασις, ὡς ἄστραπή, διεδόθη ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς Πελοποννήσου καὶ μέχρι τῆς 25 Μαρτίου ὅλοι οἱ κάτοικοι ἐξηγέρθησαν κατὰ τῶν ἀπίστων, ἵνα ἐν μιᾷ στιγμῇ ἐκδικηθῶσι δουλείας δεινὰ τεσσάρων αἰώνων. Ἀλλ' οἱ πλείστοι τούτων ἀντὶ ὅπλων ἔφερον μαχαίρας καὶ βάρβδους καὶ σφενδόνας καὶ γεωργικὰ δίκρανα.

§ 98. Θεόδωρος Κολοκοτρώνης.

Ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης ἦτο υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου Κολοκοτρώνη καὶ Ζαμπίας, ἐγεννήθη δὲ τῇ 3 Ἀπριλίου 1770. Ἡ μήτηρ του παρακολουθοῦσα τὸν σύζυγόν της καταδιωκόμενον ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐγέννησε τὸν Θεόδωρον ὑπὸ κάτω δένδρου ἐπὶ τινος ὄρους τῆς Μεσσηνίας. Ὅτε ὁ πατήρ του καὶ πάντες σχεδὸν οἱ συγγενεῖς του ἐφονεύθησαν ὑπὸ τοῦ Χασάν πασσᾶ μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1770, ὁ Θεόδωρος διεσώθη ὡς ἐκ θαύματος ὑπὸ τῶν παλληκαρίων τοῦ πατρός του (1779). Ἐκτοτε ὁ Κολοκοτρώνης ὤμοσεν ἐκδίκησιν καὶ κατέφυγεν ὡς κλέφτης εἰς τὰ βουνά. Δεκαπενταέτης διωρίσθη ἀρμάτων Λεονταρίου. Ἀλλ' οἱ Τούρκοι ἐπεβουλεύθησαν τὴν ζωὴν του καὶ ὁ Θεόδωρος κατέφυγε πάλιν εἰς τὰ ὄρη. Ὁ Κολοκοτρώνης μετὰ πολλὰς καταδιώξεις, κατὰ τὰς ὁποίας διεκινδύνευσε πολλὰς τὴν ζωὴν, κατέφυγεν εἰς Ζακύνθον (1805). Καταταχθεὶς δὲ ὡς λοχαγὸς εἰς τὸν Ἀγγλικὸν στρατὸν καὶ διακρίθεις εἰς τὴν ἐν Κερκύρα μάχην κατὰ τῶν Γαλλῶν προήχθη εἰς ταγματάρχην. Κατὰ δὲ τὰς παραμονὰς τῆς Ἑλληνικῆς ἐπανάστασεως ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Καρδαμύλιν τῆς Μάνης (6 Ἰανουαρίου 1821). Μετὰ τὴν κυρίευσιν τῶν Καλαρῶν ἄλλοι μὲν τῶν ὀπλαρχηγῶν ἐτραπήσαν πρὸς τὰ Μεσσηνιακὰ φρούρια, ὁ δὲ Κολοκοτρώνης μετ' ἄλλων πρὸς τὰ μεσσηνιακὰ τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐπολιόρκησε τὴν Καρύταιναν. Καταλαβὼν δὲ

τά στενά τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου κατετρόπωτε τουρκικὸν ἀπό-
σπασμα, τὸ ὅποιον ἤρχετο πρὸς βοήθειαν τῶν ἐν Καρυταίνῃ
πολιορκουμένων Τούρκων. Πάντες σχεδὸν οἱ Τούρκοι περὶ τοὺς
500 ἢ ἐφονείθησαν ἢ ἐπνίγησαν εἰς τὸν Ἀλφειὸν ποταμὸν.
Μετὰ τὸ κατόρθωμα αὐτὸ συνεκεντρώθησαν περὶ τοὺς ἐξακίς-
χιλίους ἐπαναστάτας ὑπὸ διαφόρους ὀπλαρχηγούς καὶ ἐπολιόρ-
κησαν τὸ φρούριον τῆς Καρυταίνης. Ἀλλ' ἅμα εἶδον προσερ-
χομένους πρὸς βοήθειαν τῶν πολιορκουμένων διοχιλίους Τούρκους



ΘΩΔΩΡΟΣ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ

πεζούς καὶ 700 ἵππεῖς διεσκορπίσθησαν. Οἱ μείναντες σχεδὸν
ἀνευ στρατιωτῶν ὀπλαρχηγοὶ ἀπεφάσισαν νὰ κατέλθωσιν εἰς
Μεσσήνην. Ἀλλ' ὁ Κολοκοτρώνης ἐπέμενε νὰ μὴ ἰγκαταλει-
φθῶσιν αἱ πλησίον τῆς Τριπόλεως στρατηγικαὶ θέσεις, διότι
οὕτω θὰ δυνήθωσιν εὐκόλως νὰ κυριεύσωσι τὴν Τρίπολιν καὶ
ἐξασφαλίσωσι τὴν ἐπανάστασιν. Ἀλλ' οἱ λοιποὶ ὀπλαρχηγοὶ
δὲν ἤθελον νὰ μείνωσι, προέτρεπον δὲ καὶ τὸν Κολοκοτρώνην
νὰ τοὺς παρακολουθήσῃ. Ἀλλ' ὁ Κολοκοτρώνης ἀπήντησεν :
α' Ἐγὼ δὲν πηγαίνω πουθενά, σεῖς, ἂν θέλετε, τραβάτε, ἐγὼ
θὰ μείνω ἐδῶ, ὅπου καὶ τὰ βουνὰ καὶ τὰ πουλιὰ μὲ γνωρίζουν,
καὶ ἂν γαθῶ, κάλλιο τῶν νὰ μὲ φᾶν τὰ πουλιὰ τοῦ τόπου

μου». Τὴν νύκτα εἰσῆλθεν εἰς τι ἐκεῖ ἐκκλησίδιον καὶ μὲ θερμὰ δάκρυα παρεκάλεσε τὸν Θεὸν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς πατρίδος του. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας συνεκέντρωσε πάλιν περὶ ἑαυτὸν περὶ τοὺς 300 ἄνδρας, Ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἄμχ εἶδον μακρόθεν τουρκικὸν στρατὸν διεσκορπίσθησαν. Μετ' ὀλίγον συνελθόντες πάλιν οἱ ὀπλαρχηγοὶ ἐδέχθησαν τὸ στρατηγικὸν σχέδιον τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ κατέλαβον περίξ τῆς Τριπόλεως τρεῖς ὄχυράς θέσεις, τὸ *Χρυσόβιτσι*, τὸ *Βαλτέτσι* καὶ τὴν *Πιάναν*.

96. Ἡ ἐν Βαλτετσίῳ νίκη τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ Χουρσὴτ πασσᾶς ἐνδιαφερόμενος διὰ τοὺς ἐν Τριπόλει θησαυροὺς του καὶ τὴν οἰκογένειάν του ἀπέστειλε τὸν ὑποστράτηγόν του Μουσταφάμπεην μὲ 3500 Ἀλβανούς διὰ νὰ διαλύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπόλεως καὶ κατασβέσῃ τὴν ἐπανάστασιν. Οὗτος διελθὼν διὰ Πατρῶν διέλυσε τὴν πολιορκίαν τῆς πόλεως, τοῦ Ἀκροκορίνθου καὶ τοῦ Ναυπλίου, καὶ ἐπυρπόλησε τὰς Πάτρας καὶ τὸ Αἶγιον, ἐφθασε δὲ ἀκωλύτως εἰς Τρίπολιν. Τῇ 12 δὲ Μαΐου ἐφώρμησε μεθ' ὅλου τοῦ στρατοῦ του ἀνερχομένου εἰς 12000 πεζοὺς καὶ 1500 ἵππεις κατὰ τῶν ἐν Βαλτετσίῳ ὠχυρωμένων Ἑλλήνων. Οὗτοι ἦσαν ἐν ὄλῳ 845. Ὁ Κολοκοτρώνης συνεβούλευσεν αὐτοὺς πῶς νὰ ὀχυρωθῶσ καὶ ἔδωκε τὸ σχέδιον τῆς μάχης. Ἐπὶ τρεῖς ὅλας ὥρας οἱ 845 Ἕλληνες ἐπολέμησαν γενναίως καὶ ἀπέκρουσαν τὰς λυσσάδεις ἐφόδους τῶν Τουρκαλβανῶν. Μετὰ τρίωρον μάχην ἐπεφάνη ὁ Κολοκοτρώνης μὲ ἑπτακοσίους Ἕλληνας καὶ ὁ Πλαπούτας μὲ ὀκτακοσίους, οἵτινες προσεβαλον ἐκ τῶν πλαγίων τοὺς Τούρκους. Ἡ μάχη διήρκεσε μέχρι τῆς ἐσπέρας. Τὴν νύκτα οἱ Ἕλληνες ἔλαβον νέας ἐπικουρίας. Τὴν πρωΐαν ἐπανελήφθη ἡ μάχη καὶ κατὰ τὴν ἀκμὴν αὐτῆς ὁ Κολοκοτρώνης ἐφώναξεν: «Ἐπάνω τοὺς Ἕλληνας» καὶ πάντες ἐφώρμησαν ξιφῆρεις καὶ ἔτρεψαν τοὺς Τούρκους εἰς φυγὴν. Ἡ μάχη αὕτη τοσοῦτον θάρρος ἐνέπνευσε εἰς τοὺς Ἕλληνας, ὥστε ἐν ᾧ οὗτοι ἐτρέποντο πρότερον εἰς φυγὴν, ὁσάκις ἤκουον: «*ἔρχονται οἱ Τούρκοι*», ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἤρχισαν αὐτοὶ νὰ ἐρωτῶσι: «*ποῦ εἶνε οἱ Τούρκοι*».

§ 97. Νίκη τῶν Ἑλλήνων ἐν Δολιανοῖς.

Νικητάς ὁ Τουρκοφάγος.

Ὁ Μουσταφάμπεης θέλων νὰ ἐξαλείψῃ τὴν καταισχύνην τῆς ἡττης τοῦ διέταξεν ἐξακισχιλίους ἄνδρας νὰ ἐπέλθωσι μετὰ δύο πυροβόλων κατὰ τῶν ἐν Βερβαίνοις Ἑλλήνων καὶ ἀφ' οὗ νικήσωσιν αὐτοὺς νὰ προχωρήσωσι καὶ καταλάβωσι τὸν Μιστράν. Πλησίον τῶν Δολιανῶν συνήντησαν τὸν Νικήταν Σταματελόπουλον, τὸν κοινῶς καλούμενον Νικηταρᾶν, ὅστις μετέβαινεν εἰς Ναύπλιον μετὰ 300 περίπου ἀνδρῶν. Ὁ Νικητάς εἰς τὴν δεινὴν ἐκείνην θέσιν εὐρεθεὶς κατέλαβε μετὰ σπουδῆς τὰς οἰκίας τοῦ χωρίου. Ἐπὶ ἑνδεκα ὅλας ὥρας ὁ Νικητάς ἐπολέμησε γενναίως καὶ ἥρωϊκῶς ἀπέκρουσε πάσας τὰς λυσσώδεις ἐφόδους τῶν πολεμίων. Οἱ ἐν Βερβαίνοις Ἕλληνες εἰδοποιηθέντες ἔσπευσαν πρὸς βοήθειαν. Οἱ Τούρκοι εἶχον προκαταλάβει τὴν ὁδόν, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες κατῴρθωσαν μετὰ πολύωρον μάχην νὰ διέλθωσιν. Ἀμὰ δὲ οὗτοι ἔφθασαν εἰς τὰ Δολιανὰ ἐξώρμησαν ἐκ τῶν οἰκιῶν καὶ οἱ περὶ τὸν Νικήταν μὲ τὰ ξίφη γυμνά καὶ ἔτρεψαν τοὺς Τούρκους εἰς φυγὴν. Κατέσφαξαν δὲ πολλοὺς ἐξ αὐτῶν καὶ ἐν τῷ μίσῳ τοῦ πυρὸς καὶ τῆς σφαγῆς ἐκείνης ἐπεκλήθη ὁ Νικητάς Τουρκοφάγος (18 Μαΐου).

§ 98. Ἀλωσις τῆς Τριπόλεως.

Τὸ στρατηγικὸν σχέδιον τοῦ Κολοκοτρώνη ἐξ ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως ἦτο ἡ ἄλωσις τῆς Τριπόλεως, ἥτις ἦτο ἡ πρωτεύουσα τῆς Πελοποννήσου ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ἦτο δὲ περιτειχισμένη καὶ καλῶς ὠχυρωμένη.

Εἰς αὐτὴν κατόικουν οἱ ἐπισημότεροι Τούρκοι. Μετὰ δὲ τὴν ἐκρηξίν τῆς ἐπαναστάσεως συνεκεντρώθησαν ἐντὸς αὐτῆς καὶ ἄλλοι πολλοὶ Τούρκοι μὲ τὰς οἰκογενείας των, ὥστε ὁ ὅλος πληθυσμὸς αὐτῆς ἀνῆλθεν εἰς τριάκοντα περίπου χιλιάδας. Οἱ Ἕλληνες εἶχον καταλάβει τὰ *Τρίκορφα* καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον συνεκεντρώθησαν περὶ τὰς δέκα χιλιάδας. Ἀνεγείροντες δὲ νέα ὀχυρώματα ἐπλησίαζον βαθμηδὸν εἰς τὴν Τρίπολιν. Ἡ θέσις τῶν Τούρκων ἐκείνων ἐπὶ τὴν ἑλπίδα ἔκειτο ὅτι αἱ ἐκείνων ἐκτακτικαὶ ἀπελθεῖς, διότι

οὔτε τροφὰς εἶχον, οὔτε ὕδωρ, ἀνεπτύχθησαν δὲ καὶ θανατηφόροι ἀσθένειαι. Ὅθεν ἀπελπισθέντες ἤρχισαν νὰ σκέπτονται πῶς κάλλιον δύνανται νὰ σωθῶσιν. Ἐν ᾧ δὲ οἱ Τούρκοι συνεχέσποντο, πεντήκοντα Ἕλληνες κατῴρθωσαν νὰ ἀναβῶσιν ἐπὶ τοῦ τείχους καὶ ἤνοιξαν ἀμέσως μίαν πύλην τοῦ φρουρίου, διὰ τῆς ὁποίας εἰσῆλθον καὶ οἱ ἄλλοι ἐκεῖ πλησίον Ἕλληνες, καὶ ἐστρεψαν τὰ πυροβόλα αὐτοῦ κατὰ τῆς πόλεως. Κατόπιν εἰσῶρμησαν καὶ οἱ λοιποὶ Ἕλληνες καὶ θιάσυντες πῦρ εἰς τὴν πόλιν ἤρχισαν τὴν λεηλασίαν καὶ τὴν σφαγὴν. Ὁ Κολοκοτρώνης ἀπεδοκιμαζέ τὰ γινόμενα καὶ μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς του ἐπροστάτευσέ τοὺς ἀνχωροῦντας Ἀλβανούς, οἵτινες ὑπὸ τὴν ἀσφαλῆ συνοδείαν τοῦ Πλαπούτα διεπέρχοντο εἰς τὴν Ἡπειρον συγκομιζόντες καὶ τοὺς θησαυροὺς τῶν. Ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν Τούρκων μόλις 40 διετώθησαν εἰς Ναύπλιον, ὠδεκακισχίλιοι δὲ ἐφονεύθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ ἠχμικωτίσθησαν. Ἡ ἄλωσις τῆς Τριπόλεως ἐξησφάλισε τὴν ἐν Πελοποννήσῳ ἐπανάστασιν. Ἐν τῇ ἐντὸς αὐτῆς οἱ Ἕλληνες πλούσια λάφυρα καὶ ὅπλα μὲ τὰ ὁποῖα ὠπλίσθησαν, ἐνῶ ἔως τότε οἱ περισσότεροι ἔφερον σφενδόνας καὶ ῥόπαλα.

Τὸ αὐτὸ ἔτος οἱ Ἕλληνες ἐκυρίευσαν καὶ τὸ φρούριον τῆς Μονεμβασίας (23 Ἰουλίου) καὶ τοῦ Ναυαρίνου (7 Αὐγούστου) καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐπομένου ἔτους κατέλαβον διὰ συνθήκης καὶ τὸν Ἀκροκόρινθον (14 Ἰανουαρίου 1822).

§ 99. Περὶ τῆς πολιορκίας ἄλλων φρουρίων.

Ἡ ἄλωσις τῆς Τριπόλεως ἐπρόξενε φόβον παρικόν καὶ εἰς τοὺς ἐν τῷ φρουρίῳ τῶν Πατρῶν Τούρκους, καὶ ἄλλοι μὲν τῶν ἐν αὐτῷ κατέφυγον εἰς τὰ πλοῖα, ἄλλοι εἰς τὴν Στερεάν, καὶ αὐτὸς ὁ περιβόητος Ἰουσούφ πασάς εἰς Ῥίον, μόνον δὲ διέμειναν ἐν αὐτῷ ἀπτόητοι οἱ Τούρκοι Λιχάδιοι διάφημαίμενοι ἐπὶ ἀνδρείᾳ καὶ πολεμικῇ ἀρετῇ. Οὗτοι μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Ὀρλώφ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν κωμόπολιν Νάβα καὶ ἀπέβησαν ἑκτοτε τὸ φόβητρον τῶν Ἑλλήνων. Μολὶς δὲ καὶ μετὰ βίας ἐξηναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν κωμόπολιν αὐτῶν περὶ τὰ τέλη τοῦ Ἰουνίου καὶ ζητήσωσιν ἀσφάλειαν εἰς τὸ φρούριον τῶν Πατρῶν. Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης μετὰ

τὴν ἄλωσησιν τῆς Τριπόλεως ἐθεώρησε κατάλληλον τὴν περίστασιν νὰ ἐπιτεθῶσι καὶ κατὰ τοῦ φρουρίου αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον ἠδύνατο νὰ καταλάβωσι διὰ συνθήκης μᾶλλον ἢ πολέμου, ἐπειδὴ αὐτὸς διετέλει ἀνέκαθεν εἰς ἰδιαιτέρας σχέσεις πρὸς τοὺς Παλαίους. Ἀλλ' οἱ πρόκριτοι τῆς Ἀχαΐας ἀπέριψαν ἐπιμόνως τὴν πρότασιν καὶ ἔγκρινεν πρὸς τὸν Ὑψηλάντην, ὅτι αὐτοὶ δὲν ἔχουσιν ἀνάγκην τῆς ἐπικουρίας τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ ὅτι θέλουσιν ἀποκρούσθαι αὐτὴν καὶ διὰ τῶν ὀπλων. Ὁ Κολοκοτρώνης ἀποτροπιαζόμενος πᾶσαν ἐμφυλίαν σύγκρουσιν ἐγκατέλιπε τὸ ἐθνοσωτήριον σχέδιον καὶ ἐτράπη ἐπὶ τὸ Ναύπλιον. Δυστυχῶς οὐ μόνον οἱ πρόκριτοι τῆς Ἀχαΐας ἐψεύσθησαν τῶν ἐλπίδων των, ἀλλὰ καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Κολοκοτρώνη κατὰ Παλαμηδίου γενομένη ἐπίθεσις ἀπεκρούσθη (4 Δεκεμβρίου). Ἐνταῦθεν ὁ Κολοκοτρώνης μετέβη εἰς Κόρινθον καὶ διὰ συνθήκης κατέλαβε τὸν Ἀκροκόρινθον (14 Ἰανουαρίου 1822). Ἐν τῷ μεταξὺ δ' ἐκυριεύθη καὶ τὸ φρούριον τῆς Μονεμβασίας (23 Ἰουλίου 1821) καὶ τὸ τοῦ Ναβαρίνου (7 Αὐγούστου 1821).

δ') Τὰ κατὰ τὴν Στερεάν Ἑλλάδα ἐν ἔτει 1821

§ 100. Μάχη ἐν Θερμοπύλαις. 'Ἡρωϊκὸς θάνατος τοῦ Διᾶκου.

Ὁ Ἀθανάσιος Διᾶκος ἐγεννήθη ἐν Μουσούνιτση τῆς Παρνασσίδος τῷ 1788. Ἡ μήτηρ αὐτοῦ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του, ἐνέκλεισεν αὐτὸν εἰς τι μοναστήριον καὶ ἐκεῖ μετὰ τινα ἔτη ὁ Ἀθανάσιος ἐχειροτονήθη διάκονος. Ὁ νεαρὸς Διᾶκος φύσει φιλελεύθερος καὶ μισῶν τὴν τυραννίαν τῶν Τούρκων ἐγκατέλιπε τὸν μοναχικὸν βίον καὶ ὡς στρατιώτης τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς πατρίδος ἀνέβη εἰς τὰ ὄρη ὡς κλεφτής. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν ἐτάχθη ὑπὸ τὸν ἀρματωλὸν Σκαλτσᾶν, ἔπειτα δὲ προσελήφθη ὡς πρωτοπαλληκαρὸν τοῦ Ὀδυσσεῦς Ἀνδρουντοῦ, τὸν ὁποῖον καὶ διεδέχθη εἰς τὴν ὁπλαρχηγίαν τῆς Βοιωτίας. Ὑψώσας δὲ ἐν Λεβαδείᾳ τὴν σημαίαν τῆς ἐπανάστασεως ἐξηνάγκασε τοὺς ἐν Λεβαδείᾳ Τούρκους νὰ παραδῶσιν τὰ ὄπλα. Ἐκείθεν μετέβη καὶ κατέλαβε τὰς Θερμοπύλας μετὰ τοῦ Πανουργιᾶ καὶ Δουβουνιώτου, ὅπως ἀποκρούσῃ τὴν ὑπὸ τὸν Ὁμέρ Βριώνην εἰσ-

βολὴν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ. Ὁ Διακός κατέλαβε τὴν ἐπὶ τοῦ Σπερχαίου ποταμοῦ γέφυραν, τὴν καινῶς καλουμένην γέφυρὴν τῆς Ἀλαμάνας, μετὰ τετρακοσίων ἀνδρῶν. Ἡ θέσις αὕτη ἦτο ἡ μᾶλλον ἐπικίνδυνος. Ὅτε δὲ ἐπλησίασεν ὁ ἐχθρὸς, οἱ περὶ τὸν Δουβουνιώτην καὶ Πανουργιᾶν διεσκορπίστησαν καὶ αὐτὸς ὁ Διακός ἀπέμεινε μὲ 48 μόνον συντρόφους.



ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΔΙΑΚΟΣ

Τινὲς προτείνουν εἰς αὐτὸν νὰ φύγῃ, εἰς δὲ μάλιστα τῷ προσφέρει καὶ τὸν ἵππον του, ἀλλ' ὁ νέος τῶν Θερμοπυλῶν Λεωνίδας ἀπαντᾷ: «ὁ Διακός οὐκ ἐν φεύγει», καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ μάχεται ὡς ἀληθὴς ἥρωας. Σπάζει τὸ τουφέκι του, σύρει τὴν σπαθὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν σπαθὴν μετὰ πολὺν χρόνον μάχην ἔθραυσεν ἄνω τῆς λαβῆς σφαῖρα ἐχθρική, ἄλλη δὲ σφαῖρα τοῦ ἔθραυσε τὸν δεξιὸν βραχίονα. Καὶ ἐπὶ τέλους ὁ Διακός περικυκλωθεὶς συλλαμβάνεται ζωντανός, καὶ αἰμόφυρτος σύρεται πρὸς τὸν Ὁμέρ Βριώνην. Οὗτος θαυμάσας τὴν ὡραίαν αὐτοῦ μορ-

φὴν καὶ τὸ λαμπρὸν ἀνάστημα προστείνει εἰς τὸν αἰχμάλωτον, ὅτι τοῦ χαρίζει τὴν ζωὴν, ἂν συναινῇ νὰ ἀρνηθῇ τὴν πίστιν του. Ὁ Διάκος ἀπαντᾷ: «Ἑλλήν ἐγεννήθηκα καὶ Ἑλλήν θά πεθάνω». Τότε κατεδικάσθη νὰ σουβλισθῇ καὶ νὰ ψηθῇ ζωντανός. Ὁ ἥρωας ἐσουβλίσθη καὶ ἐψήθη ἐπὶ τῆς πυρᾶς, ὡς ἀρνίον. Ὑπέστη δὲ τὸ μαρτύριον μετὰ καρτερίας ὑπερανθρώπου, ἥτις χαρακτηρίζει τοὺς μεγάλους τῆς πίστεως μάρτυρας καὶ τοὺς ἥρωας τῆς πατρίδος, χωρὶς οὐδένα νὰ ἐκβάλῃ στεναγμόν, χωρὶς οὐδὲν νὰ χύσῃ δάκρυ! (23 Ἀπριλίου 1821). Μόνον δέ, ὅτε ἐσύρετο εἰς τὸν τόπον τοῦ μαρτυρίου καὶ ἐστρεψε τὸ βλέμμα αὐτοῦ περίξ εἰς τοὺς χλοερούς λειμῶνας καὶ τὰ ἀνθισμένα δένδρα, εἶπε μὲ πικρὸν παράπονον.

*«Γιὰ ἰδὲς καιρὸ ποῦ διάλεξεν ὁ χάρος νὰ μὲ πάρῃ,
Τώρα π' ἀνθίζουν τὰ κλαδιὰ καὶ βράζ' ἡ γῆ χορτάρει».*

§ 101. Ὀδυσσεὺς Ἀνδρουτσος καὶ τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς (8 Μαΐου 1821).

Ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρουτσος ἦτο υἱὸς τοῦ περφιήμου ἄρματωλοῦ Ἀνδρουτσου ἐκ Δοκρίδος γεννηθεὶς ἐν Ἰθάκῃ τῷ 1790. Κατὰ τὸ δέκατον ὀγδοὺν ἔτος τῆς ἡλικίας τὸν προσελαβεν ὁ Ἀλῆ πασσάς καὶ τὸν κατέταξε μεταξὺ τῶν σωματοφυλάκων του. Βραδύτερον δὲ τὸν διώρισεν ἄρματωλὸν τῆς Λεβαδείας καὶ μετ' ὀλίγον προήγαγεν εἰς γενικὸν ἄρματωλόν. Μετὰ δὲ τὴν ἐκρηξιν τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὸν ἡρωϊκὸν θάνατον τοῦ Διακού κατῆλθεν εἰς Γραβιάν, ὅπως ἐμποδίσῃ τὸν ὁμιερ Βριώνην, ὅστις ἐπύρχετο κατὰ τῆς Ἀμφίσσης. Ἐν πολεμικῇ συμβουλίᾳ ἀπεφασίσθη, ἵνα οἱ μὲν ἄλλοι τῶν ὀπλαρχηγῶν καταλάβωσι τὰς περίξ ὄχυράς θέσεις, αὐτὸς δὲ καταλάβῃ τὸ πλινθόκτιστον χάνι τῆς Γραβιάς. Εἶπε δὲ εἰς τὰ παλληκάρια του: «Ὅποιος ἀπὸ σᾶς, παιδιὰ, θέλει νὰ μὲ ἀκολουθήσῃ ἐκεῖ, εἰς τὸ χάνι, ἅς πιασθῇ κατόπιν μου εἰς τὸν χορόν» Παρευθὺς ἑκατὸν δέκα ἐπτὰ γενναῖοι ἥρωες ἐπιάσθησαν κατόπιν αὐτοῦ καὶ χειροκρατούμενοι καὶ τραγωδοῦντες εἰσῆλθον εἰς τὸ χάνι. Μαζὶ μὲ αὐτοὺς εἰσῆλθον καὶ οἱ τρεῖς ξενοδόχοι. Ταχέως ἔφραξαν μὲ λίθους θύρας καὶ παραθύρα καὶ ἤνοιξαν πολέμιους. Μετ' ὀλίγον ἔφθασαν καὶ οἱ Τούρκοι. Οἱ τὰ περίξ κατέχοντες

Ἕλληνες ἐξεβλήθησαν ἐκεῖθεν μετὰ γενναίαν ἀντίστασιν, ὅλη δὲ ἡ τουρκικὴ στρατιὰ ἐφωρμήσῃ πρὸς τὸ χάνι. Πρόεπορευτο δὲ τῆς στρατίης δερβίσης ἐφιππός. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἠρώτησεν αὐτὸν πού πηγαίνει, ἐκεῖνος δ' ἀπήντησέ. «Νὰ σφάξω ἐχθροὺς τοῦ προφήτου», ἀλλὰ πρὶν τελειώσῃ τὸν λόγον του, ὁ Ὀδυσσεὺς ἐτοίχευσε καὶ τὸν ἔρριψε νεκρὸν. Οἱ Ἀλβανοὶ τότε ἐφοραῶσι μετὰ μανίας λυσσώδους νὰ κρημνίσωσι τὸ χάνι καὶ κατασπαράξωσι τοὺς ἐντός. Ἀλλ' οἱ ἐντός πυροβολοῦντες διασπείρουσι



ΟΔΥΣΣΕΥΣ ΑΝΔΡΟΥΤΞΟΣ

Ὁ Ὀδυσσεύς ἐκρίνε καλὸν νὰ ἐγκαταλίπῃ τὸ χανὶ καὶ τὴν νύκτα πάντες οἱ Ἕλληνες ἐξέφυγον εἰς τὸ βουνὸν πατούνης ἐπὶ τῶν ἐχθρικών πτωμάτων. Ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἐφρονεύθησαν τέσσαρες μόνον, ἐκ δὲ τῶν Τούρκων ἐφρονεύθησαν καὶ ἑτραυματίσθησαν ὑπὲρ τοῦ χιλιῶς. Οἱ Τούρκοι μετὰ τὸ πάθημα τοῦτο ἀνέβησαν νὰ προχωρηθῶσι πρὸς τὴν Ἀμφίσσαν.

ἀνήκει εἰς τὰς τρεῖς νήσους τῶν Σπεταῶν, τῶν Φαρῶν καὶ τῆς Ὑδρας. Τὰ ναυτικὰ κατορθώματα αὐτῶν κατὰ τὸν ἱερὸν ἀγῶνα ἐκίνησαν τὸν θυμασμόν ὅλου τοῦ καὶ ἀνέδειξαν τοὺς ἐνδοξοτέρους κατὰ θάλασσαν ἥρωας, τὸν Μισαοῦλην, τὸν Σα-
χτούρην, τὸν Τσαμαδόν, τὸν Κανάρην, τὸν Τομπάζην, τὸν
Κριεζῆν, τὸν Σαχίνην καὶ ἄλλους.

Αἱ τρεῖς αὗται νῆσοι παρέταξαν εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνέξαρ-
τησίας ἀγῶνα περὶ τοὺς δεκακισχιλίους ναυτάς καὶ ἐξώπι-
σαν περὶ τὰ τριακόσια πλοῖα, διὰ τῶν ὁποίων νικηφόρως
ἀντετάχθησαν κατὰ τῶν κραταιῶν στόλων τῆς Τουρκίας. Προ-
σέφερον δὲ καὶ περὶ τὰ εἴκοσιν ἑκατομμύρια δραχμῶν. Ὁ οἶ-
κος τοῦ Κουντουριώτου προσέφερε περὶ τὰ δύο ἑκατομμύρια,
περὶ τὸ ἥμισυ ἑκατομμύριον προσήνεγκαν οἱ Τομπάζαι, οἱ Μπο-
τασαῖαι, οἱ Βουδοῦραι, οἱ Μίξαι, οἱ Ἀποστόλαι κλπ. Ἀφ' οὗ
δ' ἄλληλοδιαδόχως ἐπανεστάτησαν αἱ τρεῖς νῆσοι διώρισαν ἀρ-
χινάυαρχον τὸν Ἰάκωβον Τομπάζην. Μετὰ διάφορα κατορθώ-
θώματα ὁ ἠνωμένος στόλος αὐτῶν ἄμα ἔραθε τὸν ἐκ τοῦ
Ἑλλησπόντου ἐκπλουν τοῦ τουρκικοῦ στόλου ἐξέπλευσε πρὸς
συνάντησιν αὐτοῦ. Ἐν τουρκικὸν δίκροτον τῶν 84 τηλεβόλων
ἀποτελοῦν τὴν προφυλακὴν τοῦ τουρκικοῦ στόλου κατέφυγε κα-
ταδιωκόμενον εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἐρεσσοῦ, κείμενον δυσικῶς τῆς
Λέσβου. Οἱ Ἕλληνες ἀπεφάσισαν νὰ τὸ πυρπολήσωσιν. Ὅθεν
τὴν νύκτα τῆς 24 Μαΐου ἀπέστειλαν δύο πυρπολικά, ἀλλὰ τὸ
ἐν τούτων ἐκάη ἀνωφελῶς, τὸ δ' ἕτερον, διοικούμενον ὑπὸ τοῦ
ἐκ Φαρῶν πλοιάρχου Παπανικολῆ καὶ εὐνεκὸν ἔχον τὸν ἀνε-
μον, ἐπλησίασεν εἰς τὴν πρῶραν τοῦ δίκροτου. Ἀπτόητος ὁ
ἥρωας ἐν τῷ μέσῳ τῶν σφαιρῶν προσκολλᾷ τὰς ἀρπάγας ἀπὸ
τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς αὐτοῦ καὶ μεταδίδει τὰς φλόγας. Ἐντὶς
ὀλίγου ὁ κολοσσὸς ἐκείνος περιφλεκτός ἀνετινάχθη εἰς τὸν
αἶρα. Πάντες δὲ οἱ ἐντὸς αὐτοῦ 1100 Τούρκοι συγκατεποντί-
σθησαν, πλὴν ὀκτώ. Ὁ Παπανικολῆς μετὰ τῶν 20 συντρόφων
τοῦ ἐπανεπλεύσαν σώσι. Οἱ Ἕλληνες τοὺς ὑπεδέχθησαν μετὰ
χαρᾶς καὶ ἐτέλεσαν δοξολογίαν πρὸς τὸν θεόν (26 Μαΐου 1821)
Καὶ ὁ μὲν τουρκικὸς στόλος περίτρομος εἰσέπλευσεν εἰς τὸν Ἑλ-
λάσποντον, ὁ δὲ τουρκικὸς ὄχλος ἐκδικούμενος ἐπέπεσε κατὰ τῶν

όόπλων κατοίκων τῆς Σμύρνης καὶ τῶν Κυδωνιῶν καὶ ἐπήνεγκε
φεθεράν αἰχμαλώσιαν καὶ σφαγὴν.

Τὰ κατὰ θάλασσαν ἐν ἔτει 1822.

§ 104. Καταστροφὴ τῆς Χίου.

Ἡ νῆσος Χίος κειμένη ἀπέναντι τῆς Ἰωνίας, ἐθαυμάζετο
διὰ τὰς φυσικὰς τῆς καλλονάς, ἡ δὲ φιλοπονία τῶν κατοίκων τῆς
εἶχε μεταβάλει αὐτὴν εἰς ἀληθῆ παράδεισον. Οἱ κάτοικοι τῆς
νῆσου ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως ἦσαν περὶ τὰς 120 χιλιάδας καὶ
οἱ πλεῖστοι τούτων ἡσχολοῦντο εἰς τὸ ἐμπόριον, ἐκ τοῦ ὁποῖου
εἶχον ἀποκτήσει μεγάλα πλοῦτη. Ματαίως δὲ κατὰ τὸ πρῶτον
ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως ὁ ἐλληνικὸς στόλος ἀπεπειράθη νὰ κι-
νήσῃ τοὺς φιλησυχούς κατοίκους τῆς νῆσου εἰς ἐπανάστασιν.
Ἀλλὰ κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως περὶ τὰς ἀρ-
χὰς τοῦ Μαρτίου ὁ πρόκριτος τῆς Σάμου Λυκούργος Λογοθέτης
ἀπεβίβασεν εἰς τὴν νῆσον περὶ τοὺς 2500 ἄνδρας καὶ ἐξήγειρε
τὸν λαὸν εἰς ἐπανάστασιν. Ὁ σουλτάνος μαθὼν τὴν ἀποστα-
σίαν τῶν Χίων διέταξε τὸν νύαρχον Καρᾶ Ἀλῆν νὰ τιμωρήσῃ
αὐστηρῶς τοὺς ἐπανάστατάς. Τὴν 30 Μαρτίου κατέπλευσεν
εἰς τὸν λιμένα τῆς Χίου ὁ τουρκικὸς στόλος καὶ ἀποβιβάσας
τὴν πρῶτὴν περὶ τοὺς ἑπτακισχιλίους ἄνδρας διεσκόρπισε τοὺς
ἐπανάστατάς καὶ ἐπυρπόλησε τὴν πόλιν. Συγχρόνως δὲ κατέ-
πλευσαν εἰς τὴν νῆσον καὶ ἀπειράριθμα στίφη ἐνόπλων ἀνδρῶν
ἐκ τῆς ἀσιατικῆς παραλίας. Οἱ Χίοι ἀπαθηθέντες εἰς τὴν ὑπὸ
τοῦ Καρᾶ Ἀλῆ δοθεῖσαν ἀμνηστίαν καὶ εἰς τὰς ψευδεῖς ἐ-
παγγελίας τῶν προξένων Αὐστρίας καὶ Γαλλίας κατέθεσαν τὰ
όπλα. Τότε ἅπας ὁ ἐνοπλος ἐκεῖνος στρατὸς διεσπάρη καθ' ὅ-
λην τὴν νῆσον καὶ ἤρχισε τὴν λεηλασίαν καὶ τὴν σφα-
γὴν. Πᾶσα ἀντίστασις φιλησυχῶν καὶ ἀόπλων ἀνθρώπων ἀπέ-
θη ματαίᾳ. Οἱ δυστυχεῖς κάτοικοι οὐδαμοῦ εὗρισκον κατὰ-
φύγιον, πᾶσα δὲ παράκλησις γυναικῶν καὶ παιδῶν οὐδεμίᾳς
ἡξιούτο συμπαθείας. Τὰ μοναστήρια, αἱ ἐκκλησίαι, τὰ νοσοκο-
μεῖα, τὸ τυφλοκομεῖον, τὸ φρενοκομεῖον, ἐπυρπολήθησαν καὶ οἱ
ἐν αὐτοῖς ἱλειινῶς ἀπώλοντο. Χιλιάδες ἀπληπισμένων ἀνθρώ-
πων καταφυγόντες εἰς τὸ δυτικὸν τῆς νήσου ἀκρωτήριον κατε-

σφαγήσαν ἅπαντες. Περί τοὺς εἰκοσιπενταχιλίους ἐσφάγησαν, διπλάσιοι ἐξηνδραποδίσθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ ἐπνίγησαν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἐλάχιστοι, ὁμώθησαν. Ἡ πρόψη ὠραία καὶ εὐανθὴς νῆσος μετεβλήθη εἰς τόπον ἀγρίας ἐρημώσεως καὶ εἰς νεκροταφεῖον ἀτάφων πτωμάτων!

§ 108. Κωνσταντῖνος Κανάρης.
Ἀνδραγαθήματα αὐτοῦ.

Ὁ Κωνσταντῖνος Κανάρης ἐγεννήθη εἰς τὴν νῆσον τῶν Ψαρῶν ἐν ἔτει 1793. Ἐκ παιδικῆς ἡλικίας ἐρρίφθη εἰς τὴν θάλασσαν. Ὅτε δὲ οἱ Τούρκοι κατέστρεψαν τὴν εὐανθὴ Χίον καὶ ἐφόνευσαν χιλιάδας χριστιανῶν, ὁ Κανάρης διὰ τῆς εὐτολμίας αὐτοῦ μετεβλήθη εἰς ἀτρόμητον τῆς θαλάσσης ἥρωα. Οἱ Ἕλληνες θέλοντες νὰ ἐκδικηθῶσι τὴν σφαγὴν τῆς Χίου ἀπεφάσισαν νὰ καταστρέψωσι τὸν τουρκικὸν στόλον διὰ τῶν πυρπολικῶν τῶν. Τὸ ἐπιχείρημα ἦτο λίαν παράτολμον καὶ ριψοκίνδυνον, ἀνέλαθον δὲ τὴν ἐκτέλεσιν αὐτοῦ δύο τολμηρότατοι ναῦται, ὁ ἐξ Ὑδρας Ἀνδρέας Πιπῖνος καὶ ὁ ἐκ Ψαρῶν Κωνσταντῖνος Κανάρης μετὰ τεσσαράκοντα δύο ἐπίσης ριψοκινδύνων συντρόφων. Κωνωνήσαντες οὗτοι τῶν ἀχράντων μυστηρίων ἐπέβησαν φαιδροὶ εἰς δύο πυρπολικά καὶ ἐπλεον πρὸς τὴν Χίον, ἵνα θυσιάσωσιν ἑαυτοὺς εἰς τὸν ζήλωτόν περὶ πίστεως καὶ πατρίδος θάνατον. Μετὰ πολλοὺς δὲ κινδύνους τὰ δύο πυρπολικά ἐφθασαν ἀπαρατήρητα εἰς τὸν λιμένα τῆς Χίου. Ἦτο δὲ ἡ τελευταία νύξ τοῦ *Ραμαζαρίου*. Εἶναι δὲ τὸ *Ραμαζάκιον* θρησκευτικὴ τριακοσθήμερος νηστεία τῶν Μουσουλμάνων, κατὰ τὴν ὁποίαν οὗτοι τὴν μὲν ἡμέραν νηστεύουσι, τὴν δὲ νύκτα ῥίπτονται εἰς εὐχίας καὶ διασκεδάσεις. Ἡ νύξ ἦτο σκοτεινὴ καὶ ἀσέληνος (6 — 7 Ἰουνίου 1822), ἀλλὰ τὰ ἀπαστρέφοντα φῶτα ἀπὸ τῆς τουρκικῆς ναυαρχίδος ἐκάμνον τὰ πάντα ὁρατὰ. Συνέωχέτο δ' ἐντὸς τῆς ναυαρχίδος ὁ Καρὰ Ἀλῆς μὲ τοὺς ἀξιωματικροὺς τοῦ στόλου καὶ τοῦ στρατοῦ, ἀντήχουν δὲ περὶ οἱ ἀλαλαγμοὶ ἀπὸ τρισχιλίων στομάτων ἀναμειγμένοι μὲ τοὺς ἤχους τῶν μουσικῶν ὀργάνων. Τὸ πυρπολικὸν τοῦ Κανάρη διήλθε διὰ μέσου τοῦ στόλου καὶ προσεκολλήθη εἰς τὰ πλευρά τῆς τουρκικῆς ναυαρχίδος. Αὐτὸς ὁ Κανάρης ἰδιοχείρως ἤναψε τὸ

πυρπολικόν καὶ αἱ φλόγες αὐτοῦ μετέδωκαν ταχέως τὸ πῦρ εἰς τὴν τουρκικὴν ναυαρχίδα. Ἐκ τοῦ πυρπολικοῦ ἐξεπήδησαν οἱ πυρπολῆται εἰς τὴν ὀπισθεν αὐτοῦ λέμβον. τελευταῖος δ' ὄλων ἐξεπήδησεν ὁ Κανάρης κραυγάζων· «Νά, ἰδέτε, παληότουρκοι, τί ὥραία φωτοχυσία διὰ τὸ μπαϊράμι σας!» Ἡ ναυαρχὶς παρα-
χρῆμα μετεβλήθη εἰς φλογερὸν ἡφαίστειον. Οἱ Τούρκοι ἐντρομοὶ ἐρρίπτοντο εἰς τὴν θάλασσαν καὶ εἰς τὰς λέμβους διὰ νὰ σωθῶσιν, ὁ δὲ Κανὰρ— Ἀλῆς εἰσπνέσας εἰς λέμβον ἐκτυπήθη εἰς τὴν κε-
φαλὴν ὑπὸ καταπεσούσης κεραίας καὶ ἅμα ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν ἀκτὴν ἐξέπνευσεν. Ἡ δὲ ναυαρχὶς ἀνετινάχθη μετὰ πατάγου



ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΝΑΡΗΣ

φοβεροῦ εἰς τὸν ἀέρα, ἀφ' οὗ μετεσέθη τὸ πῦρ εἰς τὴν πυρτιδο-
ποθήκην. Ὁ δὲ λοιπὸς στόλος ἀποκόψας τὰς ἀγκύρας ἀπέπλευσεν
εἰς τὸν Ἑλλήσποντον. Ὁ ἐνόσοχος πυρπολιτὴς καὶ οἱ λοιποὶ συν-
τροφοὶ τοῦ ἐπαγεπλευσαν σῶσι εἰς τὰ Φαρά. Οἱ Ἕλληνες τοὺς
ὑπέδεχθησαν μετὰ χαρᾶς καὶ ὁ Κανάρης ἐν τῇ μέσῃ αὐτῶν
ἀσκεπῆς καὶ ἀνυπόδητος ἐπορεύθη εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἠνάψε
λαμπάδα καὶ ἠυχάριστησεν τὸν Θεὸν διὰ τὸ κατόρθωμα.

Κατὰ δὲ τὸν Οκτώβριον τοῦ ἐτους 1822 ὁ Τουρκικὸς
στόλος ὑπὸ τοῦ νέου ναυάρχου Μεχμέτ πασά, ἐνεκα τρι-
χυμίας προσωρμίσθη μετὰ τὴν Τενέδου καὶ Τρῳάδος. Δύο τολ-

μηροὶ πυρποληταί, ὁ Κανάρης καὶ ὁ Βρατσᾶνος, εἰσῆλθον ἐν καιρῷ νυκτὸς ἀθέατοι ἐν τῷ μέσῳ τοῦ στόλου. Ὁ Κανάρης προσκολλᾷ ἐπὶ τῆς ὑποναυαρχίδος τὸ πυρπολικόν του καὶ ἀτρόμητος ὑπὸ τὰς πυκνάς βολὰς τῶν Τούρκων προσμένει νὰ μεταδοθῇ τὸ πῦρ. Αἱ φλόγες περιεκύκλωσαν τὸ σκάφος καὶ ἐντὸς ὀλίγου αὐτὸ ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἀέρα μετὰ τῶν ἐντὸς ὑπαρχόντων 1600 ἀνδρῶν. Ὁ δὲ λοιπὸς στόλος ἀποκόψας τὰς ἀγκύρας κατέφυγεν ἐντὸς τῶν Δαρδανελλίων.

Καὶ ἄλλα παρόμοια ἀνδραγαθήματα διέπραξεν ὁ Κανάρης κατὰ τὸν ἱερὸν ἡμῶν ἀγῶνα, τὰ ὅποια διεφήμισαν τὸ ὄνομα του καθ' ὅλην τὴν ὑφήλιον. Ἡ δὲ ἐλευθερωθεῖσα πατρίς ἐτίμησε τὸν Κανάρην μὲ τὰ μέγιστα ἀξιώματα. Ἀπέθανε δὲ κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1877 ὡς πρωθυπουργὸς τῆς Ἑλλάδος. Παρηκολούθησε δὲ τὴν κηδεῖαν του ὅλη ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν! Ποιηταὶ δ' ἐξοχοὶ ἐξύμνησαν διὰ τῆς μούσης των τὰ κατορθώματα τοῦ Κανάρη καὶ περιέβαλον αὐτὸν δι' ἀθανάτου δόξης.

§ 106. Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος.

Ἡ ἐν Πέτρᾳ μάχη (4 Ἰουλίου 1822).

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ ἀποστάτου Ἀλῆ πασσᾶ ὁ πολιορκῶν αὐτὸν στρατὸς διηυθύνθη κατὰ τοῦ Σουλίου. Οἱ Σουλῶται δεινῶς πιεζόμενοι ἐζήτησαν ἐπανειλημμένως ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν τῆς Ἑλλάδος τὴν ἀποστολὴν ἐπικουρίας καὶ πολεμοφοδίων. Ἡ κυβέρνησις τέλος ἀπεφάσισε νὰ στείλῃ βοήθειαν ὑπὸ τὴν ἀρχιστρατηγίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου. Ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος ἐγεννήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐξ ἐπιφανοῦς καὶ πλουσίας οἰκογενείας καὶ ἔτυχε λαμπρᾶς ἀνατροφῆς καὶ ἐκπαιδεύσεως. Μετὰ τὴν ἐκρηξιν τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐκ Πίσης τῆς Ἰταλίας, ὅπου τότε διέτριβε. Μετ' αὐτοῦ ἦλθον καὶ πολλοὶ φιλέλληνες, ἵνα ἀγωνισθῶσι πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Μαυροκορδάτος ὑπῆρξεν ὁ ἐξοχώτερος πολιτικὸς ἀνὴρ τῆς Ἑλλάδος, ἐπενήργησε δὲ εἰς τὴν τύχην τοῦ ἔθνους διὰ τε τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν ἐλαττωμάτων αὐτοῦ ὅσον οὐδεὶς ἄλλος.

Ὁ Μαυροκορδάτος περὶ τὰς ἀρχὰς Μαΐου 1822 περὰ λαζῶν ἐκ Κορίνθου τὸ ὑπὸ τὸν Ἰταλὸν Ταρέλλαν σῶμα τῶν

τακτικῶν ἐκ 350 ἀνδρῶν, τὸ σῶμα τῶν Ἰονίων ὑπὸ τὸν Πανᾶν ἐκ 300 ἀνδρῶν καὶ τοὺς δύο λόχους τῶν Φιλελλήνων ἐκ 360 ἀνδρῶν μετέβη εἰς Πάτρας. Παραλαβὼν δ' ἐκεῖ καὶ περὶ τοὺς 4500 Πελοποννησίους διεπεραιώθη εἰς Μεσολόγγιον, ὅπου συνέκεντρώθησαν ἐν ὄλῳ περὶ τοὺς τετρακισχιλίους. Εἰς τὸ ἐπιτελεῖον τοῦ Μαυροκορδάτου συγκατελέγησαν καὶ πολλοὶ ἀξιωματικοί, Γάλλοι, Γερμανοί, Ἰταλοί, Πολωνοὶ καὶ ὁ ἐκ Βυρτεμβέργης στρατηγὸς Νόρμανν ὡς ἀπλοὺς ταγματάρχης. Ἐκ Μεσολογγίου προαπέστειλε τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχαλὴν μετὰ 500 Μανιατῶν εἰς τὸ Φανάρι, τὸν λιμένα τῆς Κιάφας, ἐπὶ τῶρας ἀπέχοντα, ἵνα ἐφοδιάσῃ τὸ Σοῦλι διὰ τροφῶν καὶ πολεμοφοδίων. Ἄλλ' ἐκεῖ κυκλωθεὶς ὑπὸ τετρακισχιλίων πολεμίων ἐπέσεν ὡς ἀληθῆς Σπαρτιάτης γενναίως μαχόμενος, ὁ δὲ νεκρὸς αὐτοῦ μετενεχθεὶς εἰς Μεσολόγγιον ἐκηδεύθη μεγαλοπρεπῶς. Ὁ δὲ Μαυροκορδάτος μετὰ τοῦ λοιποῦ στρατοῦ προέβη ἐκ Μεσολογγίου βραδυπορῶν καὶ μετὰ θλιβεράς περιπετείας ἐφθασεν εἰς Κομπότιον, ὅπου ἐστρατοπέδευσεν ἐπὶ κορυφῇ λόφου. Τὴν ἐπομένην ἡμέραν ἐξελθὼν ὁ Νόρμανν πρὸς κατασκόπησιν τῶν ἐχθρῶν περιεκυκλώθη αἰφνης ὑπὸ συντάγματος τουρκικοῦ ἱππικοῦ, τὸ ὁποῖον οἱ περὶ τὸν Δάννιαν καὶ Ταρέλλα τακτικοὶ καὶ φιλέλληνες μετὰ τῶν γενναίων Σουλιωτῶν ἔτρεψαν εἰς φυγὴν καὶ κατεδίωξαν μέχρι τῆς Ἀρτῆς. Ἡ νίκη αὕτη ἀνεπτέρωσε τὰς ἐλπίδας τοῦ στρατηγοῦ, ὅστις διέταξε τὸν στρατὸν νὰ βαδίσῃ πρὸς τὸ ἐν Πέτα, ἐνθα καὶ παρετάχθη εἰς μάχην. Καὶ τὴν κινδυνωδεστάτην ἐν τῶν θέσεων μεταξὺ Ἀρτῆς καὶ Πέτα κατέλαβον οἱ Φιλέλληνες, τὸ σύνταγμα τοῦ Ταρέλλα καὶ τὸ σῶμα τῶν Ἰονίων μετὰ δύο τηλεβόλων, ὅπισθεν δ' αὐτῶν εἰς μακρὰν σειρὰν ἐπὶ τῆς κλιτῆος ἐτάχθησαν οἱ Ἕλληνες, πλαγίως δὲ καὶ ὑπεράνω ὑψώματος, δεσποζόντος τοῦ Πέτα, ἐτάχθη ὁ Γῶγος Βακώλας μετὰ 200 ἀνδρῶν καὶ ἀριστερότερον αὐτοῦ ὁ Μπότσαρης μετὰ τῶν Σουλιωτῶν. Πάντες οἱ Φιλέλληνες κατενόησαν τὴν δεινὴν ἐαυτῶν θέσιν, ἀλλ' ἡ φιλοτιμία των καὶ ἡ στρατιωτικὴ των τιμὴ ἐπέβαλλεν εἰς αὐτοὺς νὰ μείνωσιν ἐκεῖ, ὅπου ἐτάχθησαν, καὶ ἢ νὰ νικήσωσιν ἢ νὰ ἀποθάνωσι πάντες. Τὴν νύκτα δὲ τῆς 3 πρὸς τὴν 4 Ἰου-

πασσᾶν ἢ Κιουταχῆν πυκνὰ στίφη τῶν Ἀλβανῶν καὶ περι-
κύλωσαν τοὺς εἰσέτι ὑπνώττοντας Ἕλληνας. Ὁ Νόρμανν
πρῶτος δίδει εἰς τοὺς μετὰ σπουδῆς ἐξεγερθέντας τοῦ ὕπνου καὶ
παραταχέντας Ἕλληνας τῆς μάχης τὸ σύνθημα «*ἐνδοξον*
νικῆν ἢ θάνατον». Τὸ ἑλληνικὸν πῦρ ἀναστέλλει τῶν πολε-
μίων τὴν ὁρμήν. Τὸ σύνταγμα τοῦ Ταρέλλα ἐτρεψεν ἤδη τοὺς
ἐχθροὺς καὶ οἱ Φιλέλληνες ἡτοιμάζοντο νὰ ἐφορμήσωσι μὲ τὰς
λόγχας. Ἀλλὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἐφώρμησαν ἐξ ὑπερκειμέ-
νου λόφου οἱ προκαταλαβόντες αὐτὸν Ἀλβανοὶ ἐκ τῶν νῶτων
κατὰ τοῦ Γώγου Β ακῶλα καὶ ἐτρεψαντοὺς ὑπ' αὐτὸν εἰς φυγὴν.
Μετ' αὐτὸν ἐτράπησαν καὶ οἱ λοιποὶ ἐπὶ τῆς κλιτύος τεταγμέ-
νοι Ἕλληνες, ὑπολαβόντες τὴν τροπὴν ὡς προδοσίαν καὶ ῥή-
ξαντες ἅπαντες μίαν κραυγὴν, «*προδοσία*», ἐτράπησαν εἰς φυ-
γὴν. Τότε ὁ Κιουταχῆς διέταξε νέαν γενικὴν ἐπίθεσιν, βοη-
θουμένην καὶ ὑπὸ τοῦ ἱππικοῦ. Τακτικοὶ δὲ καὶ Φιλέλληνες
κυκλοῦνται πανταχόθεν. Πίπτουσι πλεῖστοι τῶν Φιλελλήνων,
τὸ δὲ σύνταγμα τοῦ Ταρέλλα μάτην ζητεῖ νὰ διαπεράσῃ λογ-
χομαχοῦν διὰ μέσιν αὐτῶν πολεμίων. Πίπτει ἐπὶ σωροῦ πτωμά-
των ὁ ἀνδρείος Ταρέλλας καὶ πολλοὶ ἄλλοι καλοὶ καὶ ὀνομαστοὶ
ὑπὲρ τοὺς 400 ἐκ τῶν Φιλελλήνων καὶ τακτικῶν. Μόλις 25
Φιλέλληνες μετ' εὐαρίθμων τακτικῶν καὶ τοῦ Νόρμανν, βαρέως
τετραυματισμένου, διάσώζονται λογχομαχοῦντες εἰς Λαγκαδαν.
Ἄπαν δὲ τὸ στρατόπεδον, αἱ τροφαὶ καὶ τὰ πολεμοφόδια πε-
ριῆλθον εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν. Τὸ ἄνθος τοῦ ἑλληνικοῦ στρα-
τοῦ ἀπώλετο, ὁ σκοπὸς τῆς ἐκστρατείας ἐματαιώθη καὶ ὑπε-
τάγη σύμπασα ἡ δυτικὴ Ἑλλάς.

6') Τὰ κατὰ τὴν Στερεάν ἐν ἔτει 1822.

§ 107. Πρώτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου

Τὸ Μεσολόγγιον κείμενον μεταξὺ τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποτα-
μοῦ Ἀχελώφου (Ἀσπροποτάμου) καὶ Εὐήνου (Φιδარი) καὶ νο-
τίως τῶν ὑπώρειων τοῦ ὄρους Ἀρακύνθου (Ζυγοῦ) εἶχε
μεγίστην στρατηγικὴν σημασίαν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν.
Διὰ τοῦτο καὶ οἱ Ἕλληνες μετὰ τὴν ἐν Πέτρᾳ πανωλε-
θρίαν τὸ Μεσολόγγιον ἐθεώρησαν ὡς τὸ καταλληλότερον μέ-
σηφιτοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ρος πρὸς ἄμυναν καὶ κατέλαβον αὐτό. Οἱ ἐν αὐτῷ ὀχυρωθέντες Ἕλληνες ὑπὸ τὸν Μακρῆν, τὸν Τσόγκαν καὶ ἄλλους ὀπλαρχηγούς μετὰ τῶν λειψάνων τοῦ στρατοῦ τοῦ Μαυροκορδάτου δὲν ὑπερέβαινον τοὺς 600. Περί τὰ τέλη τοῦ Ὀκτωβρίου 1822 τουρκικὸς στρατὸς ἐκ δωδεκακισχιλίων ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν Ὁμέρ Βριώνην καὶ Κιουταχῆν ἐπολιορκήσεν ἀπὸ ξηρᾶς τὸ Μεσολόγγιον, ὃ δὲ Ἰουσούφ πασσᾶς ἀπὸ θαλάσσης. Οἱ πολιορκούμενοι γενναίως ἀμυνόμενοι κατῴρθωσαν μὲ ψευδεῖς περὶ παραδόσεως διαπραγματεύσεις νὰ παρατείνωσι τὸν χρόνον τῆς πολιορκίας, μέχρις ὅτου κατέφθασε καὶ ὁ ἑλληνικὸς στόλος. Οὗτος διαλύσας τὴν ἀπὸ θαλάσσης πολιορκίαν εἰσήγαγε τροφὰς καὶ πολεμοφόδια καὶ ἐπικουρίαν χιλίων ἀνδρῶν. Τότε οἱ Ἕλληνες διεμήνυσαν εἰς τὸν Ὁμέρ Βριώνην: «*Ἄν θέλῃς τὸ Μεσολόγγι, ἔλα γὰρ τὸ πάρος*». Οἱ Τούρκοι ἀπεφάσισαν νὰ κυριεύσωσι τὸ Μεσολόγγιον δι' αἰφνιδίας νυκτερινῆς ἐφόδου καὶ ὥς κατάλληλον νύκτα ἐθεώρησαν τὴν 24 πρὸς τὴν 25 Δεκεμβρίου, ἐπειδὴ ἤλπιζον, ὅτι οἱ Ἕλληνες τελοῦντες τὰ θρησκευτικὰ τῶν καθήκοντα, θὰ ἄφινον ἀφυλάκτους τὰς θέσεις. Οἱ Ἕλληνες ὁμῶς ἐγκαίρως μαθόντες τὰ τῆς ἐφόδου ἔλαβον ὅλα τὰ κατάλληλα μέτρα καὶ γενναίως ἀπέκρουσαν τῶν Τούρκων τὴν ἐφοδὸν καὶ ἔτρεψαν αὐτοὺς εἰς φυγὴν φονεύσαντες περὶ τοὺς 500 καὶ κυριεύσαντες καὶ 12 σημείας. Οἱ Τούρκοι ὑπέφερον προσέτι τὰ πάνδεινα ἐκ τοῦ ψύχους καὶ τῶν στερήσεων. Διαδοθείσης δὲ καὶ τῆς φήμης, ὅτι καταφθάνει καὶ ὁ Ὀδυσσεύς, ἠναγκάσθησαν νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν καὶ νὰ φύγωσι διὰ νυκτὸς πρὸς τὸ Βραχῶρι μὲ μεγάλην βίαν καὶ ἀταξίαν (31 Δεκεμβρίου 1822). Σπεύδοντες δὲ νὰ διαβῶσι τὸν πλημμυροῦντα Ἀχελῶν ἐπνίγησαν περὶ τοὺς 500, οἱ δὲ λοιποὶ κακῶς ἔχοντες διεπεραιώθησαν εἰς Πρέβεζαν.

γ') Τὰ κατὰ τὴν Πελοπόννησον ἐν ἔτει 1822.

§ 108. Εἰσβολὴ τοῦ Δράμαλη εἰς τὴν Πελοπόννησον (1822).

Ἀφ' οὗ ὁ σουλτάνος ἀπηλλάγη τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ ἔστρεψεν ὅλην τὴν προσοχὴν κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Πελοπον-

νήσου. Ἀρχιστράτηγον τῆς νέας ταύτης ἐκστρατείας διώρισε τὸν Μαχμούτ πασσάν τῆς Δράμας, τῶν κοινῶς ἐπικαλούμενον Δράμαλην. Οὗτος παραλαβὼν 24.000 πεζοὺς, 6000 ἵππεις καὶ ἱκανὸν πυροβολικόν, εἰσέβαλεν ἀκωλύτως εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἐστρατοπέδευσε εἰς τὴν Ἀργολίδα (12 Ἰουλίου 1822). Ἐκεῖ εὗρε τὴν πρώτην ἀντίστασιν ὑπὸ τὸν Μανιάτην Καραγιάννην, ὅστις προκαταλαβὼν τὸ φρούριον τοῦ Ἀργους ἀντέταξεν ἐκεῖθεν τὴν πρώτην ἡρωϊκὴν ἀμυναν. Πρὸς βοήθειαν αὐτοῦ ἔδραμε καὶ ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης μετ' 700 ἀνδρας. Ὁ Δράμαλης σκυπὼν εἶχε νὰ προχωρήσῃ καὶ κατὰ λάβῃ τὴν Τρίπολιν, ἀλλὰ δὲν ἐθεώρησε καλὸν νὰ ἀφήσῃ ὀπισθέν του τὸ φρούριον κατεχόμενον ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ἀπεφάσισε λοιπὸν νὰ τὸ κυριεύσῃ καὶ ἐπολιορκήσεν αὐτό. Ἐν τῷ μεταξύ κατέφθασεν ἀπὸ τὰ ἐνδότερα τῆς Πελοποννήσου καὶ ὁ γέρων Κολοκοτρώνης καὶ κατέλαβε τοὺς Μύλους, οἱ ὅποιοι κεῖνται μεταξύ Ἀργους καὶ Τριπόλεως. Ἐκεῖ συνεκεντρώθησαν ἐντὸς ὀλίγου περὶ τοὺς δεκαχιλίους Ἕλληνες, εἰς τοὺς ὁποίους ἐνέπνευσε δι' ὅλων τῶν μέσων τὴν ἐλπίδα τῆς νίκης. Ὁ στρατὸς τοῦ Δράμαλη ἤρχισε νὰ πάσχῃ διότι ἐκτὸς τοῦ πολέμου ἐδεκάτιζεν αὐτὸν πείνα καὶ ἀσθένεια. Ὅθεν ὁ Δράμαλης μὴ δυνάμενος νὰ προχωρήσῃ εἰς Τρίπολιν ἀπεφάσισε νὰ ἐπιστρίψῃ εἰς Κόρινθον. Διὰ νὰ ἐξαπατήσῃ δὲ τοὺς Ἕλληνας ἀπέστειλε τὸν γραμματεῖα του νὰ προτείνῃ εἰς αὐτοὺς ἀμνηστίαν. Οἱ Ἕλληνες ἐγέλασαν εἰς τὴν πρότασιν. Τότε ὁ γραμματεὺς, ὅστις ἦτο χριστιανὸς ἐξομότης, εἶπε δῆθεν ἐμπιστευτικῶς, ὅτι ὁ Δράμαλης μελετᾷ νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὴν Τρίπολιν καὶ συμβουλεύει αὐτοὺς ὡς χριστιανὸς νὰ προκαταλάβωσιν ὅλας τὰς θέσεις. Πάντες οἱ Ἕλληνες ὀπλαρχηγοὶ ἠπατήθησαν, μόνος ὁ Κολοκοτρώνης κατενόησε τὸν δόλον καὶ προέτεινεν εἰς τὸ συγκροτηθὲν πολεμικὸν συμβούλιον νὰ καταληφθῶσι πᾶσαι αἱ πρὸς τὴν Κόρινθον δίοδοι. Ἐπειδὴ δὲ οὐδεὶς ἤθελε νὰ πεισθῇ εἰς τὴν γνώμην του, ἀπῆλθεν αὐτὸς μόνος παραλαβὼν 2350 Ἕλληνας καὶ κατέλαβε τὸν Ἅγιον Γεώργιον, ὅπως ἐπιτηρῇ ἐκεῖθεν τὰς κινήσεις τοῦ Δράμαλη. Τῇ 26 Ἰουλίου ἐξεκίνησεν ἐξ Ἀργους διὰ τὴν Κόρινθον ἡ πρώτη μοῖρα τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ. Τότε ὁ γέρων Κολοκοτρώνης ἀναβὰς εἰς τὴν στέγην

μίας καλύψεως διὰ τοῦ λόγου ἐνεθάρρυνε τοὺς στρατιώτας του καὶ διέταξεν αὐτοὺς νὰ καταλάβωσι τὰ στενὰ τῶν Δερβενακίων. Ὅτε δὲ οἱ Τούρκοι εἰσῆλθον καὶ ἐπροχώρησαν εἰς τὸ στενὸν ἤρχισε πανταχόθεν σφοδρὸν πῦρ. Ἡ τῶν Τούρκων ἐμπροσθοφυλακὴ μὴ δυνηθεῖσα νὰ ἐκβιάσῃ τὴν διόδον καὶ διέλθῃ διὰ τῶν στενῶν τῶν Δερβενακίων ἐτράπη πρὸς τὸν Ἅγιον Σώστην. Τὸ μέρος ὅμως αὐτὸ τὸ εἶχον προκαταλάβει ὁ Νικητάς, ὁ Ὑψηλάντης, ὁ Πλαπούτας καὶ ὁ Παπαφλέσσας. Ἐκεῖ δὲ συνέβη μάχη φονικωτάτη καὶ ἡ μεγαλειτέρα τῶν Τούρκων καταστροφή. Ἐπελθὼν δὲ τὸ σκότος τῆς νυκτὸς διηυκόλυνε τῶν πλείστων τὴν φυγὴν καὶ ἄλλοι μὲν διεπέρασαν πρὸς τὴν Κόρινθον ἄλλοι δὲ ὑπέστρεψαν πρὸς τὸ Ἄργος. Τέσσαρες περίπου χιλιάδες ἔπεσον νεκροὶ καὶ ἄπειρα λάφυρα περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων. Ὑπὲρ πάντας τοὺς Ἕλληνας ἥνδραγάθησεν ὁ ἥρωας τῶν Δολιανῶν Νικητάς, ὅστις ἐπευφημίσθη τὸ δεῦτερον ἤδη *Τουρκοφάγος*, ὁ δὲ γέρων Κολοκοτρώνης διευφημίσθη καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα καὶ ἡ γερουσία ἀνεκήρυξεν αὐτὸν *ἀρχιστράτηγον τῆς Πελοποννήσου*. Μετὰ δύο ἡμέρας ἐξεκίνησε καὶ ὁ Δράμαλης μετὰ τοῦ ὑπολοίπου στρατοῦ τραπεῖς τὴν ἀνατολικωτέραν ὁδόν, τὴν ἄγρυσαν εἰς Κόρινθον διὰ τοῦ Ἀἰνορίου. Ὁ Κολοκοτρώνης μὴ γνωρίζων πόθεν ἔμελλε νὰ διέλθῃ ὁ Δράμαλης αὐτὸς μὲν ἔμεινεν εἰς Δερβενακία, εἰς δὲ τὸ Ἀἰνὸρι ἀπέστειλε τὸν Ὑψηλάντην, τὸν Νικητὰν καὶ τὸν Παπαφλέσσαν, εἰδοποίησε δὲ καὶ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας, οἱ ὁποῖοι παρέμενον εἰς τοὺς Μύλους, νὰ καταλάβωσι τὸ *Χαρβάτι*, τὸ παρὰ τὰς ἀρχαίας Μυκῆνας, καὶ νὰ ἐπιτεθῶσιν ἐκ τῶν νώτων. Ἄλλ' οὗτοι μὲν ἐβράδυναν νὰ ἔλθωσιν, ὁ δὲ Δράμαλης ἠδυνήθη νὰ διέλθῃ διὰ τοῦ Ἀἰνορίου ἀπωλέσας περὶ τοὺς χιλίους, ἄλλ' ἐκ τῆς στενοχωρίας του ἀσθενήσας ἀπέθανεν ἐν Κόρινθῳ (29 Ὀκτωβρίου 1822). Ἀλλὰ καὶ ὁ ἐπίλοιπος πολυάριθμος αὐτοῦ στρατὸς κακῶς ἀπώλετο ἐκ τῆς πείνης καὶ τῶν ἀσθενειῶν. Τετρακισχίλιοι δ' ἐξ αὐτῶν περισωθέντες ἀπειράθησαν νὰ διασωθῶσιν εἰς Πάτρας διὰ ξηρᾶς. Ἀλλὰ καὶ οὗτοι σχεδὸν ἅπαντες ἀπωλέσθησαν παρὰ τὴν Ἀκράταν περικυκλωθέντες ἐκεῖ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, εὐαριθμοὶ δὲ διεσώθησαν ἐπιβιβασθέντες εἰς πλοῖα, τὰ ὁποῖα ἀπεστάλησαν ἐκ Πατρῶν

ὕπὸ τοῦ Ἰουσούφ πασσᾶ. Τεῖαύτην οἰκτρὰν καταστροφὴν ἔλαβεν ἡ ἐκστρατεία τοῦ Δράμαλη.

Τὴν νύκτα δὲ τῆς 30 Νοεμβρίου 1822 ὁ Σταΐκος κατέλαβε τὸ Παλαμῆδιον. Μετὰ δέκα δὲ ἡμέρας παρεδόθη καὶ τὸ Ναῦπλιον εἰς τὸν Κολοκοτρώνην.

α') Τὰ κατὰ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα ἐν ἔτει 1823.

§ 109. Θάνατος τοῦ Μάρκου Βότσαρη.

Ὁ Μάρκος ἦτον υἱὸς τοῦ Κίτσου Βότσαρη καὶ ἐγεννήθη ἐν Σουλῶ τῷ 1790. Ἦτο ἀνδρεῖος καὶ μετρίοφρων, διεκρίθη δὲ καὶ κατὰ τὴν πρώτην πολιορκίαν τοῦ Μεσσολογίου.



ΜΑΡΚΟΣ ΒΟΤΣΑΡΗΣ

γίου. Ἡ δὲ ἑλληνικὴ κυβέρνησις θέλουσα νὰ ἀνταμείψῃ αὐτὸν διὰ τὰς πρὸς τὴν πατρίδα ὑπηρεσίας του τῷ ἀπέστειλε τὸ δίπλωμα τοῦ στρατηγοῦ. Ἀλλ' ὁ μετρίοφρων Μάρκος, ἵνα μὴ προσβληθῇ ἡ φιλοτιμία τῶν ἄλλων ὀπλαρχηγῶν, ἐξέσχισε τὸ δίπλωμα καὶ εἶπεν: ἀδοσιος εἶνε ἄξιος τὸ παίρνει μὲ τὸ σπαθί του». Ἐν ἔτει 1823 πολυάριθμοι Τουρκαλθανοὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ τετρακισχίλιοι τούτων ἐστρατοπέδευσαν

παρὰ τὸ Καρπενήσιον. Ὁ Μάρκος συνεννοηθεὶς μὲ τοὺς Αἰτω-
λοὺς καὶ Ἀκαρνανας ἀπεφάσισε νὰ ἐπιπέσῃ τὴν νύκτα εἰς τὸ
στρατόπεδον τῶν πολεμίων. Ἦλθεν ἡ ὠρισμένη ὥρα καὶ ὁ Μάρ-
κος εἰς μάτῃν περιέμενε τὸ σύνθημα διὰ τὴν κοινὴν ἐπίθεσιν.
Ἀνυπομονῶν ἐπιπίπτει αὐτὸς μόνος περὶ τὰ μεσάνυχτα μὲ
350 Σουλιώτας. Ἐντρομοὶ οἱ Τουρκαλβανοὶ ἐξυπνήσαντες ἐτρά-
πησαν εἰς φυγὴν καὶ ὑπὲρ τοὺς χιλίους ἐφονεύθησαν. Ἀλλ' ἐ-
πείσει καὶ ὁ Μάρκος νεκρὸς κτυπηθεὶς ὑπὸ σφαίρας εἰς τὸ μέτω-
πον, ὅτε ἀνυψωθείς ἐπὶ μάνδρας ἦτο ἑτοιμος νὰ εἰσπηδῇ ἐν-
τός, ὅπου εἶχε τὴν σκηνὴν τοῦ ὁ ἀρχηγὸς τῶν Τουρκαλβανῶν
(10 Αὐγούστου 1822). Οἱ Σουλιῶται περίλυποι ἐπέστρεψαν
μετὰ πολλῶν λαφύρων συγχομίζοντες καὶ τὸν νεκρὸν τοῦ Μάρ-
κου, τὸν ὁποῖον ἔθαψαν εἰς Μεσολόγγιον μετὰ μεγάλων τιμῶν.

α'. Τὰ κατὰ θάλασσαν ἐν ἔτει 1824.

§ 110. Ἰμβραῖμ πασσᾶς. Καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν.

Ἐπειδὴ ἐπὶ τριετίαν ὁ σουλτᾶνος δὲν ἡδυνήθη νὰ καθυπο-
τάξῃ τοὺς Ἕλληνας, ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν τοῦ ἀντιβασιλέως
τῆς Αἰγύπτου Μεχμέτ Ἀλῆ, ὅστις ἀπέστειλε τὸν ἐξοχον υἱόν
τοῦ Ἰμβραῖμ πασσᾶν, ἀναγορευθέντα διοικητὴν τῆς Ἀβυσση-
νίας καὶ τοῦ Μωρέως. Ἐπειγόντως κατεσκευάσθη ὑπ' αὐτοῦ
στόλος 54 μεγάλων πλοίων καὶ 400 μικροτέρων καὶ ὁ περικλὺς
στρατὸς ηὔξηθη εἰς 90 χιλ. εἰς τὸν ὁποῖον κατετάχθησαν καὶ
πολλοὶ Εὐρωπαῖοι ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται. Καὶ ὁ μὲν αἰ-
γυπτιακὸς στόλος ὑπὸ τὸν αἰμοδόρον Χουσεΐμπεην, γαμβρὸν τοῦ
Μεχμέτ Ἀλῆ, καθυπέταξε τὴν Κρήτην καὶ Κάσον, ὁ δὲ τουρκικὸς
ὑπὸ τὸν ναυαρχον Χοσρέφ ἐπῆλθε κατὰ τῆς νήσου τῶν Ψαρῶν (18
Ἰουνίου 1824). Οἱ Ψαριανοὶ ἐσπευσαν νὰ ἐπικαλεσθῶσι τὴν
βοήθειαν τῆς Ὑδρας καὶ τῶν Σπετσῶν ἀλλ' οἱ στόλοι αὐτῶν στε-
ρούμενοι ἐφοδίων δὲν ἡδυνήθησαν οὐδεμίαν νὰ δώσωσιν βοήθειαν.
Ὅθεν οἱ Ψαριανοὶ ἀναθέντες εἰς ἑαυτοὺς πάσας τὰς ἐλπίδας
ἀπεφάσισαν νὰ ἀμυνθῶσι μέχρις ἐσχάτων. Εἰς τὰ Ψαρά εἶχον
συρρέυσει καὶ τὰ ἔλπεινὰ λείψανα τῶν φυγάδων τῶν Κυδωνιῶν,
τῆς Χίου, τῆς Σμύρνης καὶ ἄλλων πόλεων, ὥστε ὁ ὄλος πληθυ-
σμός ὑπερέβαινε τὰς τριάκοντα χιλιάδας. Ἐκ τούτων ὁμως

τρισχίλιοι ἦσαν ἀξιόμαχοι ἄνδρες, ἐξ ὧν οἱ 1200 ξένοι μισθοφόροι, Μακεδόνες τὸ πλεῖστον, ἐπὶ δὲ τῶν παραλίων ὀχυρωμάτων εἶχον τοποθετηθῇ 170 τηλεβόλα. Ἡ νῆσος περιεζώσθη ἐκ 235 ἐν ὄλῳ πολεμικῶν πλοίων μεγάλων καὶ μικρῶν, ἐφ' ὧν ἐπέβαινον πλείονες τῶν δεκακισχιλίων ἐμπειροπολέμων μαχητῶν. Οἱ Ψαριανοὶ ἔκαμον τὸ ἄλθος νὰ ἀφαιρέσωσιν ἀπὸ τοῦ ἡγκυροβολημένου ἐν τῷ λιμένι αὐτῶν στόλου τὰ πηδάλια καὶ νὰ μὴ κάμωσι χρῆσιν ἐξ ἀρχῆς τῶν πυρπολικῶν τῶν, ἀλλὰ νὰ ἀμυνθῶσιν ἀπὸ τῶν ὀχυρωμάτων. Τὴν ἐσπέραν τῆς 20 Ἰουνίου 1824 ἤρχισεν ὁ φοβερὸς ἀπὸ τῶν ἐχθρικῶν πλοίων κανονοβολισμὸς διαρκέσας μέχρι πρωῒας. Περὶ δὲ τὴν 8 ὥραν οἱ Τούρκοι κατῴρθωσαν νὰ ἀποβιβάσωσι πρὸς ἀνατολὰς τοῦ βραχῶδους ἀκρωτηρίου Μαρκάκη, ὅπερ ἔμενεν ἀφύλακτον, πολυάρημα στίφη. Καὶ οἱ μὲν τούτων ἐτράπησαν πρὸς τὸ Φτελιόν, τὸ δὲ κύριον πολυαριθμότερον σῶμα ὤρμησε κατὰ τῆς τῆς πόλεως. Οἱ παρὰ τὸ Φτελιόν κατέχοντες τὰς τρεῖς κανονοστοιχίας κυκλωθέντες πανταχόθεν ἀντέταξαν ἡρώϊκῃν ἀμυναν καὶ ἀφ' οὗ ἀπέκρουσαν ἐπανειλημμένως τὰς τῶν Τσούρκων ἐφόδους, θέντες πῦρ ἀνετινάχθησαν εἰς τὸν ἀέρα καὶ συνετάφησαν ὑπὸ τὰ ἐρείπια μετὰ τῶν βαρβαρικῶν πτωμάτων. Καὶ ἡ πόλις κυριευθεῖσα παρεδόθη εἰς τὰς φλόγας καὶ τὴν διαρπαγὴν. Πλείστα γυναῖκες παῖδες καὶ γέροντες, εἰσώρμησαν εἰς τὴν θάλασσαν, ἵνα μὴ πέσωσιν εἰς χεῖρας τῶν αἰμοχαρῶν νικητῶν. Ἄλλ' ἐπὶ τῆς μεσημβρινοδυτικῆς ἄκρας, ἐνθα εἶχον καταφύγει καὶ τινες γυναῖκες καὶ παῖδες, ἀντίστατο ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας τὸ Παλαιόκαστρον, τὸ ὁποῖον ὑπεράσπιζον 600 περίπου μαχηταὶ κατὰ τῶν γλυσσῶδων ἐπιθέσεων ἐπτακισχιλίων πολεμίων. Οἱ Ἕλληνες κοινωνήσαντες τὴν προηγουμένην νύκτα εἶχον ἀποφασίσει ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ Κοτζιά νὰ θέσῃ πῦρ ὁ Ἀντώνιος Βρατσάνος εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην, ὅταν ἴδῃ ἐκλιποῦσαν πᾶσαν ἐλπίδα. Καὶ πραγματικῶς περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, ἀφ' οὗ οἱ πολέμοι εἰσώρμησαν ἐντὸς τοῦ προμαχῶντος, ἀποχαιρετήσας οὗτος τὸν μαχόμενον πατέρα του, ἔδραμεν εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην κρατῶν ἀνημμένην ὀψάδα. Τὸ ἐκεῖ πλῆθος τῶν γυναικοπαίδων ἀνέκραζον μετ' ὀλοχυγμῶν «Νὰ καῶμεν προτιμῶμεν, παρὰ νὰ πέσωμεν εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων». Τότε δὲ

Βρατσάνος ἔθεσε πῦρ καὶ φοβερά ἐκपुरσοκρότησις ἐκλόνησε τὴν νῆσον, οἱ δὲ τελευταῖοι πρόμαχοι μετὰ δισχιλίων περίπου πολεμίων συνετάφησαν ὑπὸ τὰ ἐρείπια τοῦ τελευταίου των προμαχῶνος. Ἐκ τῶν 7000 Ψαριανῶν μόλις 3000 διέφυγον τὸν ὄλεθρον, ἐκ δὲ τῶν 25000 προσφύγων ἀπεσώθησαν 7000 ἐκ δὲ τῶν Τούρκων ἐφονεύθησαν περὶ τοὺς ἐπτακισχιλίους. Τὴν δόξαν τῶν Ψαρῶν ἀπεικόνισε κάλιστα τὸ ἐξῆς ἐξάστιχον τοῦ ποιητοῦ Σολωμοῦ.

«Σ τῶν Ψαρῶν τὴν δόμαυρη ράχη,
περπατώντας ἡ δόξα μονάχη
μελετᾷ τὰ λαμπρὰ παλληκάρια,
καὶ ἔσθ' ἐν χέρι στεφάνι κρατεῖ,
γενομένο ἀπ' ὀλίγα χορτάρια,
ποῦχαν μείνει ἔς τὴν ἐρημὴ γῆ!»

§ 111. Ἀνδρέας Μιαούλης (1769—1835). Ναυμαχίαι πρὸ τῆς Σάμου.

Ὁ Ἀνδρέας Μιαούλης ἦτον υἱὸς τοῦ Δημητρίου Βώκου καὶ ἐγεννήθη ἐν Ὑδρᾷ τῷ 1769. Παῖδιον μικρὸν ἐγένετο ναύτης καὶ κατὰ τὸ δέκατον ἔκτον ἔτος τῆς ἡλικίας του ἀπέκτησε πλοῖον ἰδικόν του. Ὁ Μιαούλης εἶχε πλείστας ἀρετάς, ἀλλὰ καὶ τινα ἐλαττώματα, τὰ ὅποια ἀπέκοψεν ἐντελῶς κατὰ τὴν ἐλληνικὴν ἐπανάστασιν. «Ὅτε δ' ἐξεργάγη ἡ ἐλληνικὴ ἐπανάστασις δὲν ἠθέλησε νὰ λάβῃ μέρος εἰς αὐτὴν διότι δὲν ἠδύνατο νὰ φαντασθῇ, ὅτι τὰ μικρὰ πλοῖα τῆς Ἑλλάδος θὰ δύνῃσιν νὰ ἀντιπαραταχθῶσι κατὰ τῶν πελωρίων δικρότων καὶ τρικρότων τοῦ τουρκικοῦ στόλου. Ἀλλ' ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης, ὅστις ἀνεγνώριζε τὴν ἐξοχὴν ἰκανότητα τοῦ Μιαούλη, κατέπεισεν αὐτὸν νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ὁ Μιαούλης ἐγένετο ἄλλος ἄνθρωπος καὶ ἀφιερῶθη ὅλος εἰς τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα. Ἀπέκοψεν ὅλα του τὰ ἐλαττώματα, ἐλησμόνησε τὰς διασκεδάσεις του, ἔχυσε τοὺς εἰνους του, τοὺς ὁποίους εἶχεν εἰς τὰς ἀποθήκας του, καὶ ἔκτοτε καθ' ὅλον τὸν ἀγῶνα δὲν ἤγγισεν εἰς τὰ χεῖλη του οὔτε οἶνον, οὔτε καπνόν.

Κατὰ τὸν Αὐγούστον τοῦ 1824 ὁλόκληρος ὁ τουρ-

κοιγιπιακὸς στόλος ὑπὸ τὸν Ἰμβραήμ καὶ τὸν Χοσρέφ ἀριθμῶν ὑπὲρ τὰ ἑκατὸν δίκροτα καὶ ὑπὲρ τὰ τριακόσια μικρότερα καὶ σκευαγωγὰ μὲ 2500 πυροβόλα καὶ 50,000 ναύτας ἐπῆλθον κατὰ τῆς Σάμου. Κατὰ τοῦ φεδερῶ τούτου στόλου ἀντετάχθη ὁ Μιαούλης καὶ Σαχτούρης μὲ 80 μικρὰ πλοῖα ἔχοντα 850 πυροβόλα καὶ 5900 ναύτας. Τῇ 29 Αὐγούστου συνεκροτήθη πρὸ τῆς Σάμου ἡ σπουδαιότατὴ τῶν ναυμαχιῶν. Ἡ τρικυμία εἶχε διαιρέσει τὸν ἑλληνικὸν στόλον καὶ



ΑΝΔΡΕΑΣ ΜΙΑΟΥΛΗΣ

τεσσαράκομα μὲν τῶν πλοίων παρέπλεον παρὰ τὸ νησιῶριον Φάρμακον, 22 δὲ ἕνεκα τῆς τρικυμίας διέμενον ἀκίνητα ἐντὸς τοῦ κόλπου τοῦ Γέροντος, κυβερνώμενα ὑπὸ τοῦ Μιαούλη. Κατ' αὐτῶν ἐπῆλθεν αὐτὸς ὁ Ἰμβραήμ μετὰ πενταπλῆς παρατάξεως καὶ ἔχων εὐνοϊκὸν τὸν ἀνεμον. Οἱ Ἕλληνες διέτρεξαν τὸν μέγιστον τῶν κινδύνων, ἀλλ' εἰς τὴν κινδυνώδη ἐκείνην περίστασιν ἀνεδείχθη ἡ στρατηγικὴ μεγαλοφυΐα τοῦ Μιαούλη καὶ ἡ ἱκανότης καὶ καρτερία τῶν Ἑλλήνων ναυμάχων. Μετὰ πολὺν γιγάντιον ἀγῶνα οἱ Ἕλληνες πυρπολήσαντες ἕνα πάρων καὶ τὴν Τυνησίαν ναυαρχίδα ἐνέπνευσαν τὸν τρόμον καὶ ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τὸν τουρκοαιγιπτιακὸν στόλον. Οἱ Ἕλληνες μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου κατεκλίθησαν ἐπὶ τῶν καταστροφμάτων καὶ ἀ-

πεζήρανον τὸν ἑαυτῶν ἰδρῶτα καὶ ἀνεπαύθησαν. Νήστεις δὲ ἀπὸ πρωΐας διατελέσαντες ἔφαγον τὸν κατὰξηρον ἄρτον καὶ τὰς ἐλαίας των, ἀμβροσίας γλυκύτερα, καὶ ἐδόξασαν τὸν θεόν, ὅστις ἠξίωσεν αὐτοὺς τοιαύτης νίκης. Μετὰ νέας ναυμαχίας οἱ Ἕλληνες ἐξηνάγκασαν τὸν μὲν Χοσρέφ νὰ ἀποπλεύσῃ εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, τὸν δὲ Ἰμβραῆμ εἰς τὴν Σούδαν, λιμένα τῆς Κρήτης (24 Νοεμβρίου 1824).

§ 112. Ἀπόδασις τοῦ Ἰμβραῆμ εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Ἐκ Σούδας ὁ Ἰμβραῆμ εὐρὺν κατάλληλον εὐκαιρίαν ἀπεβίβασεν εἰς Πελοπόννησον περὶ τοὺς δεκακισχιλίους πεζοὺς καὶ χιλίους ἵππεῖς καὶ ἰσχυρὸν πυροβολικὸν (κατὰ Φεβρουάριον 1825). Ὀχυρωθεὶς δὲ παρὰ τὴν Μεθώνην ἐπολιορκήσας τὸ Νεόκαστρον ἀπὸ ξηρᾶς καὶ ἀπέκλεισεν ἀπὸ θηλάσσης διὰ 50 πλοίων. Δις συνάψας ναυμαχίαν ὁ Μιαούλης πρὸς τὸν Ἰμβραῆμ ἔτρεψεν εἰς φυγὴν. Ἀλλ' ὁ Ἰμβραῆμ κατῴρθωσε νὰ ἀποβιβάσῃ διὰ τῶν λέμβων τετρακισχιλίους Ἀραβας καὶ ἐκυρίευσεν τὴν Σφακτηρίαν. ἐφονεύθησαν δὲ 350 Ἕλληνες, ἐν οἷς καὶ ὁ Τσαμαδός, ὁ Ἀναγνωσταρᾶς, ὁ Σαχίνης καὶ ὁ φιλέλλην Σάντα-Ρόζας, 250 ἠχμαλωτίσθησαν καὶ 200 διέφυγον, μετὰ τῶν ὁπλοίων καὶ ὁ Σαχτούρης καὶ ὁ Μαυροκορδαῖος ἐπιβιβασθέντες ἐπὶ τοῦ Ἀρεως, πολεμικοῦ πλοίου. Μετὰ συνεχῇ δὲ βομβαρδισμὸν παρεδόθησαν διὰ συνθήκης καὶ τὸ Ναυαρίνον (22 Ἀπριλίου) καὶ τὸ Νεόκαστρον (11 Μαΐου). Ἀλλ' ὁ Μιαούλης ἐξεδικλήθη τὴν πτώσιν τῆς σφακτηρίας καὶ πλεύσας πρὸς τὴν Μεθώνην ἐπυρπόλησεν ἐντὸς τοῦ λιμένος τὴν ὑπὸ τὸν ἀντιναύαρχον τῆς Αἰγύπτου μοῖραν τοῦ στόλου ἐξ 21 πολεμικῶν καὶ ἡκτὼ σκευαγωγῶν, μεθ' ὧν συναπώλοντο καὶ πεντακισχίλιοι Αἰγύπτιοι.

§ 113. Μάχη παρὰ τὸ Κρεμμύδι.

Ἡ ἀπόδασις τοῦ Ἰμβραῆμ εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἡ κατάληψις τοῦ φρουρίου τῆς Πύλου κατετάραξε τοὺς Ἕλληνας. Ὁ τότε πρόεδρος τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως Γεώργιος

Κουντουριώτης μετὰ πολυήμερον καὶ κατάκοπον διὰ ξηρᾶς πορείαν ἦλθεν ἐκ Ναυπλίου εἰς Καλάμας. Ἀφῆσας δὲ ὡς ἀντιστράτηγον τὸν πλοίαρχον Σκούρτην αὐτὸς ἀπέπλευσεν εἰς Ὑδραν. Ὁ Σκούρτης καταλαβὼν θέσιν τινὰ ὄχυράν παρὰ τὸ Κραμμύδι παρέταξε τὸν στρατὸν ἐκ πεντακισχιλίων ἀνδρῶν κυκλικῶς ἐν εἵδει ἡμισελήνου, ὅπως διακόψη τὴν μεταξὺ Νεοκάστρου καὶ Μεθώνης συγκοινωνίαν τοῦ Ἰμβραήμ. Τῇ 7 Ἀ-



ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΠΑΦΛΕΣΑΣ

πριλίου 1825 ἐφώρμησε πανστρατιᾷ ὁ Ἰαβραήμ κατὰ τῶν ὠχυρωμένων Ἑλλήνων καὶ διαρρήξας τὸ κέντρον διὰ τῆς λόγ-
χης κατετρόπωσεν αὐτοὺς ἐπιτεθείς ἐκ τῶν νώτων διὰ τοῦ ἱπ-
πικοῦ. Μετὰ τὴν ἥτταν τὰ Ῥουμελιωτικὰ στρατεύματα ἐκ
τρισχιλίων ἀνδρῶν ἀπῆλθον ἐκ τῆς Πελοποννήσου εἰς τὴν Στε-
ρεάν.

§ 114. Γρηγόριος Παπαφλέσσας.

Ὁ Γρηγόριος Δικαῖος, ὁ κοινῶς καλούμενος Παπαφλέσσας, ἦτο υἱὸς τοῦ Δημητρίου Δικαίου γεννηθεὶς ἐν Πολιανῇ τοῦ δήμου Ἀμφείας τῷ 1788. Τὰ πρῶτα γράμματα ἐδιδάχθη εἰς τὰ σχολεῖα τῆς πατρίδος του καὶ κατόπιν μετέβη εἰς τὴν σχο-

λὴν τῆς Δημητσάνης. Χειροτονηθεὶς διάκονος ἀπῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔνθα ἐχειροτονήθη ἀρχιμανδρίτης καὶ ἐμυήθη τὰ τῆς φιλικῆς ἐταιρίας. Περὶ τὸ τέλος τοῦ 1820 κατῆλθεν εἰς Ὑδραν καὶ ἐκεῖθεν ἀπεβιβάσθη εἰς Πελοπόννησον κομίζων ἀφθονα πολεμοφόδια.

Ὅτε δὲ ὁ Ἰμβραῆμ πασσὰς διεσκόρπισε, τοὺς παρὰ τὸ Κρεμμύδι παραταχθέντας Ἑλλήνας, ὁ Παπαφλέσσας ὑπουργὸς ὢν τῶν ἐσωτερικῶν ἐξώρμησεν ἐκ Ναυπλίου μετ' εὐαρίθμων ἀνδρῶν, ἵνα ἐμποδίσῃ τὸν ἀκατάσχετον Ἰμβραῆμ. Ἀνελθὼν δ' ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ ὄρους Μάλλια κατέλαβε τὸ ἐκτοτε γινόμενον περιώνυμον Μανιάκι, τρεῖς ὥρας ἀπέχον τῆς Πύλου. Κατασκευάσας δ' ἐκεῖ ἐκ τοῦ προχείρου τρία ταμπούρια ἐτάχθη εἰς τὸ μάλλον ἐπικύνδουν. Ὅτε δὲ οἱ Ἕλληνες κατεῖδον ἐπελαύνοντα τὸν Ἰμβραῆμ μετὰ πολυαριθμοῦ στρατιᾶς κατελήφθησαν ὑπὸ τρόμου καὶ πολλοὶ ἐζήτησαν τὴν διὰ τῆς φυγῆς σωτηρίαν. (20 Μαΐου 1825) Πκρέμειναν δ' ἐκεῖ περὶ τοὺς ἐξακοσίους, ὁ δὲ Παπαφλέσσας, νέος αὐτὸς Λεωνίδας καὶ τὴν δόξαν ἐκείνου ζηλῶν, προέτρεψεν αὐτοὺς ν' ἀναδειχθῶσιν ἄνδρες γενναῖοι κατὰ τὴν μάχην καὶ τοῦ Λεωνίδου καὶ τῶν ἄλλων προγόνων ἐφάμιλλοι. Καὶ ἀληθῶς ἐν Μανιακίᾳ συνεκροτήθη μία τῶν ἡρωϊκωτάτων μαχῶν, παρομοία πρὸς τὴν ἐν Θερμοπύλαις συγκροτηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Λεωνίδα. Ἐπανειλημμένως ἐφώρμησαν τὰ στίφη τῶν πολεμίων νὰ καταλάβωσι τὰ ἀσθενῆ ὀχυρώματα τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' ἐπέστρεφον συντρίβόμενα ὑπὸ τὴν ἀκατάβλητον τῶν Ἑλλήνων ἀνδρείαν. Τέλος μετὰ ἐξάωρον φονικωτάτην μάχην εἰσῆλθον ἐντὸς τῶν ἀσθενῶν προμαχώνων τῶν πολεμίων τὰ στίφη. Τότε ἤρξατο ἀπεγνωσμένη μάχη ἀνδρὸς πρὸς ἄνδρα διὰ λόγχης καὶ ξίφους μέχρ' οὐ ἔπεσον πάντες οἱ Ἕλληνες ἀναδειχθέντες ἄνδρες ἀγαθοὶ καὶ γενναῖοι καὶ φονεύσαντες διπλασίους ἐχθροὺς.

§ 118. Πρώτη ἐπιύρομὴ τοῦ Ἰμβραῆμ εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Ὁ Ἰμβραῆμ μετὰ τὴν ἐν Μανιακίᾳ φονικωτάτην μάχην πυρπολῆσας τὰς Καλάμας ἀνῆλθεν ἐκεῖθεν δηρὸν καὶ καταστρέφων καὶ κατέλαβε τὴν Πόλιαντον, κειμένην ὑπεράνω τοῦ ἡφαιστίου, ἧς ἐπὶ τὸν ἑσπέρουτον ἔκκασεν ἰσχυρὰς πύλας.

Ἀκόβου, πλησίον τοῦ ὑποίου ἦτο ἐστρατοπεδευμένος ὁ Κολοκοτρώνης μετ' ἄλλων ὀπλαρχηγῶν. Ἐπὶ δύο ἡμέρας οἱ Ἕλληνες ἀπέκρουσαν τὰς μανιώδεις ἐφόδους τοῦ Ἰμβραήμ, ἀλλὰ στερούμενοι πυροβολικοῦ ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν (6 καὶ 7 Ἰουνίου 1825). Ἐντεῦθεν προχωρήσας ὁ Ἰμβραήμ κατέλαβε τὴν Τρίπολιν (10 Ἰουνίου). Ἐντεῦθεν προέβη νὰ καταλάβῃ καὶ τὸ Ναύπλιον, ἀλλὰ 350 Ἕλληνες μετ' ὀλίγων φιλελλήνων ὑπὸ τὸν Ὑψηλάντην καὶ Μακρυγιάννην προκατάλαβόντες τοὺς Μύλους τὸν ἀπέκρουσαν. Ἀφ' οὗ δὲ ἐπυρπόλησε τὸ Ἄργος, ἐπέστρεψεν εἰς Τρίπολιν. Ἐκτοτε μέχρι τέλους Σεπτεμβρίου ὁ Ἰμβραήμ δὲν ἔπαυσε ὀνῶν καὶ καταστρεφῶν ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τὴν Πελοπόννησον. Ἀλλὰ καὶ ὁ Κολοκοτρώνης δὲν ἔπαυσε παρενοχλῶν ἀδιαλείπτως τοὺς πολεμίους καὶ διὰ τῆς καρτερίας του ἐξῆρε τοσοῦτον τῶν Πελοποννησίων τὸ φρόνημα, ὥστε οὗτοι προὔτιμησαν νὰ ὑποστῶσι τὰ πάντα παρὰ νὰ ὑποταγῶσι. Περὶ τὰ μέσα δὲ τοῦ χειμῶνος διεπέρασεν εἰς Μεσολόγγιον καὶ ἀνέλαβε μετὰ τοῦ Κιουταχῆ τὴν ἐκπολιόρκτησιν αὐτοῦ. (1825).

§ 161. Δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου καὶ πτώσις αὐτοῦ.

Εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα ἡ ἐπανάστασις εἶχε σχεδὸν καταβληθῇ καὶ μόνον ἐπὶ τοῦ Μεσολογγίου καὶ τῆς ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν ἐκυματίζεν εἰσέτι ἡ Ἑλληνικὴ σημαία. Ἐν ἔτει 1825 δουλτᾶνος διώρισε στρατάρχην τῆς Ρούμελης τὸν Πέσσῃτ πασσᾶν ἡ Κιουταχῆν καὶ διέταξεν αὐτὸν νὰ κυριεύσῃ τὸ Μεσολόγγιον. Οὗτος ἐπολιόρκησεν αὐτὸ μὲ εἴκοσι χιλιάδας στρατοῦ. Οἱ Ἕλληνες μετὰ τὴν πρώτην πολιορκίαν εἶχον ἐπισκευάσει τὰ τεῖχη τοῦ φρουρίου. Πεντακισχίλιοι δὲ ἄριστοι μαχηταὶ ἀπετέλουν τὴν φρουρὰν αὐτοῦ. Ἀλλ' ὑπῆρχον ἐντὸς τοῦ φρουρίου καὶ ὀδοκακισχίλιοι ψυχαὶ γυναικῶν, παίδων καὶ γερόντων, οἵτινες ἔφερον μεγάλα προσκόμματα εἰς τὴν ἄμυναν καὶ μάλιστα ἐνεκα τῆς καταναλώσεως τῶν τροφίμων. Δι' ἐπανελλημένων ἐφόδων ἐπεχείρησεν ὁ Κιουταχῆς νὰ τὸ κυριεύσῃ. Οἱ Ἕλληνες ὅχι μόνον ἀπέκρουσαν αὐτάς, ἀλλ' ἔκαμαν καὶ τρεῖς γενναίας ἐφόδους καὶ ἐτόνενυσαν πολλοὺς Τούρκους. Ἐλαβον δὲ καὶ πολλὰ

λάφυρα καὶ πολλοὺς αἰχμαλώτους. Ὁ δὲ ἑλληνικὸς στόλος κατώρθωσε νὰ λύσῃ τὸν ἀπὸ θαλάσσης ἀποκλεισμόν καὶ νὰ εἰσαγάγῃ τροφὰς καὶ πολεμοφόδια. Ὁ Κιουταχῆς κατὰ τὸ ἐξάμηνον διάστημα τῆς πολιορκίας εἶχεν ἀπώλεσει τὰ δύο τρίτα σχεδὸν τοῦ στρατοῦ του καὶ ἐπειδὴ ἐπῆλθεν ὁ χειμὼν ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ἀρακύνθου. Περὶ τὰ τέλη δὲ τοῦ 1825 ὁ σουλτάνος ἀπέστειλε καὶ τὸν Ἰμβραήμ πασσᾶν μετὰ εἰκοσακισχιλίων ἀνδρῶν καὶ πολλῶν τηλεβόλων πρὸς βοήθειαν τοῦ Κιουταχῆ (26 Δεκεμβρίου 1825).

Ὁ Ἰμβραήμ πασσᾶς ἀνεγείρας νέα χαρὰ καὶ ἐκαυχῆθη, ὅτι ἐντὸς δύο ἐβδομάδων θὰ κυριεύσῃ τὸν φράκτην ἐκεῖνον, πρὸ τοῦ ὁποῖου ὁ Κιουταχῆς ἐξώδευσεν ὀκτὼ μῆνας καὶ ἀπώλεσε δεκαπεντακισχιλίους ἀνδρας. Οἱ Ἕλληνες περιῆλθον εἰς τὴν ἐσχάτην ἀμηχανίαν ἐκ τῆς ἐλλείψεως πολεμοφοδίων καὶ τροφῶν, ἀλλ' ὁ Μιαούλης κατώρθωσε νὰ διαρρήξῃ τὸν ἀποκλεισμόν, νὰ νικήσῃ τὸν τουρκοαιγυπτιακὸν στόλον καὶ νὰ κομίσῃ τροφὰς καὶ πολεμοφόδια. Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν ὁμοῦ τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἐπανελήφθη ὁ ἀποκλεισμός καὶ ἤρχισε φοβερός κατὰ τοῦ φρουρίου κανονιοβολισμός. Ὀκτακισχίλια δὲ σφαῖραι καὶ βόμβαι ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας συνεχῶς ριπτόμεναι ἐκάλυψαν δίκην χαλάζης τὰ εἰρεῖπια τῆς πόλεως. Κατόπιν ὁ Ἰμβραήμ ἐπεχείρησε νὰ καταλάβῃ ἐξ ἐφόδου τὸ Μεσολόγγιον, ἀλλ' ἀπεκρούσθη. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην ἤρχισαν αἱ ἀπὸ θαλάσσης ἐφοδοί. Καὶ τὰ μὲν νηυσύδρια Βασιλάδι καὶ Ντολμᾶ ἐκυριεύθησαν μετὰ γενναίαν ἀντίστασιν, ἀλλ' ἡ ἀκατάβλητος Κλείσθα, νηυσύδριον περιφερείας 300 βημάτων, τὴν ὁποίαν ὑπερήσπιζεν ὁ Κίττος Τζαβέλας μετὰ 130 γενναίων ἀνδρῶν, ἀντέστη νικηφόρως εἰς τὰς ἐπανειλημμένας ἐφόδους τοῦ Κιουταχῆ καὶ τοῦ Ἰμβραήμ πασσᾶ, οἵτινες ἀπώλεσαν περὶ τοὺς χιλίους τετρακοσίους ἀνδρας ἐπληρώθη δὲ εἰς τὴν κινήμην καὶ αὐτὸς ὁ Κιουταχῆς. Ἀλλ' ἡ ἐπὶ τῆς Κλείσθης ἐνδοξος αὕτη νίκη ὑπῆρξεν ὁ τελευταῖος τοῦ Μεσολογγίου θρίαμβος. Διότι καὶ τὰ πολεμοφόδια καὶ αἱ ζωοτροφαὶ ἐντελῶς ἐξέλιπον. Οἱ δὲ πολιορκούμενοι ἠναγκάζοντο νὰ τρώγωσι γάτας, ποντικούς, φύκη καὶ δέρματα, ἐγεννήθησαν δὲ ὡς ἐκ τούτου θανατηφόροι νόσοι. Ὑλαὶ αἱ οἰκίαι εἶχον καταπίσει, ὅτι ἐξήσαντο οὐραγίλοι, βόμβαι, πρὸ ἡμερονύκτιον.

Ἐκ τῶν πολιτορκουμένων πολλοὶ κατέκειντο ἀσθενεῖς, οἱ υἱεῖς περιεπλανῶντο σκελετώδεις καὶ ἑλκεῖνοι. Καὶ ὅμως καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες διετήρουν ἀτατάβλητον, τὸ φρόνημα καὶ ἐπρωτίμων τὸν θάνατον ἢ τὴν ὑποταγὴν ἀπορρίψαντες καὶ τὰς τελευταίας περὶ συνθήκης προτάσεις.

Τέλος συνελθόντες ἔκαμαν ἀπόφασιν τολμηρὰν νὰ διέλθωσι μὲ τὰ ὅπλα εἰς τὰς χεῖρας διὰ μέσου τῶν πολεμίων. Τὸ σύνθημα τῆς ἐξόδου ὠρίσθη νὰ δώσωσιν ἀπὸ τοῦ Ἀγίου Συμεῶν οἱ ὀπλαρχηγοὶ Καραϊσκάκης καὶ Κώστας Βότσαρης. Ἀλλὰ τὸ σχέδιον ἐπροδόθη εἰς τοὺς πολεμίους παρὰ τινὸς Βουλγάρου. Οἱ πολέμιοι παρέταξαν τὸν στρατὸν καὶ τὸ πυροβολικὸν τῶν ὀπισθεν τῶν τριπλῶν χαρακωμάτων τῶν, ἡμίσειαν δὲ ὦραν μακρὰν τὸ ἱππικὸν καὶ δισχιλίους Ἀλβανούς εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ Ζυγοῦ. Οἱ ἐντὸς ὑπελογίζοντο ἐν ὧν περὶ τοὺς ἐννεακισχιλίους, ἀλλ' ἐκ τούτων μόλις τρισχίλιοι ἦσαν ἀξιόμαχοι ἄνδρες, οἵτινες διηρέθησαν εἰς τρία μέρη ὑπὸ τὸν Νότην Βότσαρην, τὸν Κίτσον Τζαβέλλα καὶ τὸν Μακρῆν, οἱ δὲ λοιποὶ ἦσαν γέροντες, γυναῖκες, παῖδες, τραυματίαι καὶ ἀσθενεῖς. Εἶχε παρέλθει τὸ μεσονύκτιον καὶ τὸ σύνθημα δὲν ἐδίδοτο. Ὅτε δὲ ἀνέτειλεν ἡ σελήνη, ἐξώρμησαν πάντες ἑξήρεις κραυγάζοντες: αἰμπρός, θάνατος εἰς τοὺς βαρβάρους» (10 Ἀπριλίου 1826). Ἡ πρώτη αὐτῶν ἐφοδος ὑπῆρξεν ἀκατάσχετος· οὔτε τὰ γιγαντὰ αὐτῶν Ἀλβανῶν, οὔτε αἱ λόγχαι τῶν Αἰγυπτίων ἠδύναντο νὰ ἐμποδίσωσι τὴν ὁρμὴν αὐτῶν. Ἀλλ' ὅπισθεν ἠκούσθη αἰγνης κραυγὴ ἀπίσω, ὀπίσω, εἰς τοὺς προμαχῶνάς μας». Πλεῖστοι δὲ γέροντες, γυναῖκες καὶ παῖδες, ὀπισθοχώρησαν πρὸς τὴν πόλιν. Συγχρόνως δὲ μετ' αὐτῶν εἰσώρμησαν καὶ τὰ στήρη τῶν πολεμίων καὶ σκηναὶ φρικώδεις διεδραματίσθησαν. Διότι πολλοὶ εἰς πολλὰ μέρη θέτοντες πῦρ εἰς τὰς πυριτιδαποθήκας συνεθαπτοντο μὲ τοὺς βαρβάρους ὑπὸ τὰ ἐρείπια τῆς πόλεως. Καὶ ἄλλοι μὲν ἐκ τούτων οὕτως ἐχάθησαν, ἄλλοι δὲ ῥημαλωτίσθησαν.

Οἱ δ' ἐξεληθόντες μόλις διέβησαν τὰ χαρακώματα τῶν ἐχθρῶν καὶ ἐπέπεσε κατ' αὐτῶν τὸ ἱππικὸν, τὸ ὁποῖον κατέσφαξε σχεδὸν πάντας τοὺς ὑπὸ τὸν Μακρῆν. Κατόπιν ἐπετέθησαν οἱ Ἀλβανοὶ κατὰ τῶν διασωθέντων Ἑλλήνων, οἵτινες

καταδιωκόμενοι ἔφθασαν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Ζυγοῦ περὶ τοὺς 1800. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τούτων περὶ τοὺς 500 ἀπέθανον ἀπὸ τὴν πείναν καὶ τὸ ψῦχος καὶ μόλις 1300 διεσώθησαν εἰς Ἀμφισσαν. Τοιοῦτον ὑπῆρξε τὸ τέλος τῆς πολιορκίας τοῦ ἡρωικοῦ Μεσολογγίου, τοῦ ὁποίου ἡ πτώσις ἐκίνησε τὸν θαυμασμόν ὅλου τοῦ κόσμου.

§ 117. Νέα ἐπιδρομὴ τοῦ Ἰμβραήμ εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐν ἔτει 1826 καὶ 1827.

Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου ὁ Ἰμβραήμ ἐπέστρεψεν εἰς Πελοπόννησον καὶ ἐπεχείρησε νὰ καθυποτάξῃ αὐτὴν διὰ τῆς ἐρημώσεως τῆς χώρας καὶ τῆς σφαγῆς. Σπεύδων ἔφθασεν εἰς Τρίπολιν, ἵνα σώσῃ τὴν φρουρὰν ἀπὸ τῆς πείνης. Διερχόμενος ἤχμαλῶτισε πολλοὺς, ἐπυρπόλησε τὰ Καλάβρυτα καὶ ἐξηνάγκασε πολλὰ γυναικόπαιδα νὰ κρημινισθῶσιν ἀπὸ τοῦ Χελμοῦ. Ἐκ Τριπόλεως κατῆλθεν εἰς Καλάμας καὶ ἐπεχείρησε νὰ καθυποτάξῃ τὴν Μάνην, ἀλλ' ἤττηθεις πρὸ τῶν στενῶν τῆς Βέργας ἐπέστρεψε καὶ ἐπεχείρησε νέαν ἐξ ἀνατολῶν κατὰ τῆς Μάνης ἐπίθεσιν. ἀλλ' ὑπεχώρησεν ὑποστάς νέαν ἤτταν ἐν Πολυαράῳ εἰς μάχην φονικωτάτην. Ἐντεῦθεν δηῶν καὶ καταστρέφων κατῆλθεν εἰς Μεθώνην πρὸς διαχείμασιν. Κατὰ τὸ ἑπτάμηνον δὲ διάστημα τῆς σκληρᾶς ταύτης δοκιμασίας οἱ Πελοποννήσιοι ἐδειξαν μέγα φρόνημα καὶ καρτεριαν ἀκαταγώνιστον, τὴν ὁποίαν ὑπεστήριζεν ὁ ἀκατάβλητος γέρον Κολοκοτρώνης.

Περὶ τὰς ἀρχὰς δὲ τοῦ Ἀπριλίου 1827 ὁ Ἰμβραήμ ἐπεχείρησε νέαν κατὰ τῆς Πελοποννήσου ἐπιδρομὴν εἰσβαλὼν κατὰ πρῶτον εἰς τὴν Ἠλίδα. Οἱ κάτοικοι ἐζήτησαν τὴν σωτηρίαν καταφυγόντες εἰς τὰς χαράδρας τῶν ὀρέων καὶ εἰς τὰ ἐλώδη μέρη τῆς παραλίας, 1800 δὲ καταφυγόντες εἰς τὸ φρούριον τοῦ Χλουμουτσίου ὑπὸ τὸν δευτερότοκον υἱὸν τοῦ Σισίνη μετὰ εἰκοσαήμερον πολιορκίαν παρεδόθησαν καὶ οἱ πλεῖστοι ἐξηνδραποδίσθησαν. Ἀλλ' ὁ Ἰμβραήμ βλέπων, ὅτι διὰ τῆς σφαγῆς καὶ τῆς ἐρημώσεως δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποτάξῃ τοὺς κατοίκους, περιεβλήθη τὴν ἀλωπεκὴν καὶ διὰ τῆς κολακείας προσείλκυσε πολλοὺς εἰς ὑποταγὴν. Ὁ δ' ἐκ Ζουμπάτης Δημήτριος Νενέκος ἐσχημάτισε καὶ ἴδιον σῶμα ἐνόπλων ἀνδρῶν καὶ πε-

φιέτρεχε τὴν χώραν προτρέπων καὶ ἐξαναγκάζων τοὺς κατοίκους εἰς ὑποταγὴν. Ἄλλ' ὁ δραστήριος Κολοκοτρώνης προσήνεγκέν ἤδη τὴν μεγίστην τῶν εὐεργεσιῶν καὶ ἀνεδείχθη ὁ σωτὴρ τῆς πατρίδος. Ἐξέδωκε προκήρυξιν νὰ λάβωσι πάντες τὰ ὅπλα ἀπὸ τοῦ 15 μέχρι τοῦ 60 ἔτους τῆς ἡλικίας καὶ ἀγωνισθῶσιν ὑπὲρ σωτηρίας τῆς πατρίδος. Ἠπέλησε δὲ τοὺς ὑποτασσομένους διὰ τοῦ πυρὸς καὶ τοῦ σιδήρου καὶ ἔγραφε πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ ὁπλαρχηγούς: «Γενῆτε ἀσυμπαθεῖς, βάλτε φωτιά καὶ τσεκούρι, στήσε φούρκα καὶ παλούκι διὰ νὰ συναχθῇ ὅλος ὁ κόσμος εἰς τὰ ὅπλα... Τὴν κατάραν τῆς πατρίδος νὰ ἔχητε, ἂν δὲν μεταχειρισθῆτε πᾶν ὅ,τι διὰ τὴν σωτηρίαν αὐτῆς ἀπαιτεῖται». Ἀπέστειλε δὲ νὰ συλλάβωσι ζῶντα ἢ νεκρὸν καὶ τὸν προδότην Νενέκον. Δι' ἐνόπλων δὲ στιφῶν κατεδίωκε πανταχοῦ τὸν ἄγριον πορθητὴν τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐξηνάγκασεν αὐτὸν νὰ κατέλθῃ εἰς Μεσσηνίαν. Ὁ Ἰμβραήμ, ἀφ' οὗ δὲν ἠδυνήθη νὰ καθυποτάξῃ τοὺς κατοίκους διὰ τῆς πειθοῦς, κατέφυγε καὶ πάλιν εἰς τὰ μέσα τῆς βίας καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἐρημώσῃ τὴν χώραν διὰ τοῦ πυρὸς καὶ τοῦ σιδήρου. Ἦρχισε δὲ νὰ κόπτῃ καὶ νὰ καίῃ πᾶν τὸ προστόχον. Ἀνεπέμποντο δὲ πανταχοθεν φλόγες καὶ πυκνὸς καπνός, ὡς ζοφερά ὁμίχλη, κατεκάλυπτε τὸν ὁρίζοντα.

§ 118. Γεώργιος Καραϊσκάκης.

Πολιορκία Ἀκροπόλεως. Ἡ ἐν Ἀραχῶδῃ φονικὴ νύξ.

Ὁ Γεώργιος Καραϊσκάκης ἐγεννήθη εἰς χωρίον τι τῆς Ἀρτης τῷ 1782. Νεώτατος παρηκολούθησεν ὡς ἀρματωλὸς τὸν ἑνδοξον ναυμάχον Καπσαντώνην, μετὰ δὲ τὸν θάνατον αὐτοῦ τὸν προσέλαβεν ὁ Ἀλῆ πασσᾶς μετὰ τῶν σωματοφυλάκων του. Ὁ Καραϊσκάκης ἦτο μικρὸς τὸ ἀίσστημα, ἰσχνὸς καὶ εὐκίνητός, δραστήριος καὶ πολὺ φιλόδοξος, εἶχε δὲ καὶ ἐξοχὸν στρατηγικὴν εὐφυΐαν. Κατ' ἀρχὰς ἐπολέμησεν ἐν Κομποτίῳ, ὅπου καὶ ἐπληρώθη, βραδύτερον ἐν Δραγαμίστῳ. Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου ἡ ἐπαναστάσις εἶχε σβεσθῆ σχεδὸν καθ' ὅλην τὴν Στερεάν Ἑλλάδα καὶ μόνῃ τὴν ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν κατεῖχον οἱ Ἕλληες, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν ἐπολιόρκει στενῶς ὁ Κιουταχῆς. Εἰς τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμὴν

τοῦ ἀγῶνος ὅλαι αἱ ἐλπίδες τοῦ ἔθνους ἐστράφησαν πρὸς τὸν Καραϊσκάκη ἐν' ᾧ δὲ πάντες ἐπληθύνοντο ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ φόβου καὶ τῆς ἀπελπισίας, ὁ Καραϊσκάκης ὠρθώθη, ὡς γίγας, ἵνα ἀντιμετρηθῇ πρὸς τὸν ἀγέρωχον Κιουταχῆν, καὶ εἰς αὐτὸν ἢ τότε κυβερνήσεις ἀνέθηκε τὴν ἀρχιστρατηγίαν τῆς Στερεᾶς (19 Ἰουλίου 1826). Πρόεδρος δὲ τότε τῆς ἐλ-
ληνικῆς κυβερνήσεως ἦτο ὁ Ἀνδρέας Ζαΐμης, ὅστις ἦτο προ-
σωπικός ἐχθρὸς τοῦ Καραϊσκάκη, ἀλλὰ διὰ τὸ συμφέρον τῆς



ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΡΑΙΣΚΑΚΗΣ

πατρίδος ἐλησμήνησε πᾶσαν ἔχθραν καὶ προτείνας εἰς αὐτὸν τὴν δεξιὰν εἶπεν ὅσα δύναται νὰ εἴπῃ ψυχὴ μεγαλόφρων καὶ εὐγενής. Ἦτο δὲ παρὼν τότε καὶ ὁ Βασίλειος Βουδούρης, ὅστις εἶπε πρὸς αὐτόν. « Ἀλήθεια, Καραϊσκάκη, δὲν ἔκαμες ἔως τώρα, ὅσον ἔπρεπε τὸ καθήκόν σου πρὸς τὴν πατρίδα, εἴθε ὁ Θεὸς νὰ σέ διαφωτίσῃ νὰ τὸ πράξῃ εἰς τὸ μέλλον ». Ὁ Καραϊσκάκης συνελθὼν ἐκ τῆς συγκινήσεως ἀπήντησε. « Δὲν τὸ ἀρνοῦμαι, ὅταν θέλω, γίνεμαι ἄγγελος, καὶ ὅταν θέλω, γίνομαι διάβολος, εἰς τὸ μέλλον ὅμως θὰ γείνω ἄγγελος ». Καὶ ἀληθῶς ἄγγελος σωτηρίας ἐπὶ τῆς Στερεᾶς ὁ Καραϊσκάκης ἐκείνην ἡμέραν.

τῆς στιγμῆς δ' ἐκείνης ἄρχεται τὸ βραχὺ μὲν, ἀλλ' ἐνδοξον στρατηγικὸν στάδιον τοῦ Καραϊσκάκη. Ἀναχωρήσας δ' ἐκ Ναυπλίου μετ' εὐαριθμῶν ἀνδρῶν ἐφθασεν εἰς τὴν Ἐλευσίνα. Ἐκεῖ δ' ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν συναθροίσας περὶ τοὺς τρισχιλίους ἄνδρας ἐσπευσεν ἐκεῖθεν καὶ καταλαβὼν περιτοιχισμένον τινὰ κῆπον παρὰ τὸ Χαϊδάριον ἐνίκησε τὸν κατ' αὐτοῦ ἐπελθόντα στρατάρχην Κιουταχῆν (6 Αὐγούστου 1826).

Τὸ στρατηγικὸν σχέδιον τοῦ Καραϊσκάκη ἦτο νὰ ἀποκόψῃ πᾶσαν συγκοινωνίαν εἰς τὸν Κιουταχῆν. Πρὸς τοῦτο ἀπεστάλη ὁ Κωλέτης εἰς Ἀταλάντην, ἀλλ' οὗτος ἠττήθη ὑπὸ τοῦ Μουστάμπεη, ὅστις μετὰ τὴν νίκην ἐσκόπει νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὴν Ἀμφισσαν. Μαθὼν δὲ τοῦτο ὁ Καραϊσκάκης ἀπέστειλεν ἐκ Διστομίου ἐσπευσμένως τὸν Γαρδικιώτην Γρίβαν καὶ τὸν Γεώργιον Βάγιαν μὲ 500 ἄνδρας νὰ καταλάβωσι τὴν Ἀράχωβαν καὶ ἐμποδίσωσι τὴν διάβασιν αὐτοῦ. Μόλις δ' οὗτοι εἰσῆλθον εἰς τὸ χωρίον, ἐπεφάνη καὶ ὁ Μουστάμπεης μὲ 2500 Ἀλβανούς. Μετὰ πεισματώδη καὶ φονικὴν μάχην κατέφθασε καὶ ὁ Καραϊσκάκης, οἱ δὲ πολέμιοι ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσι καὶ κατέλαβον λόφον τινὰ ἄνωθεν τοῦ χωρίου (18 Νοεμβρίου 1826). Ὁ Καραϊσκάκης μετὰ τοσαύτης στρατηγικῆς δεξιότητος διέταξε τὰ πάντα, ὥστε οἱ πολέμιοι περιεκυκλώθησαν πανταχόθεν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ἀφοῦ δὲ πολλοὶ ἐφονεύθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ Μουστάμπεης, ἄλλοι δὲ ἀπέθνησκον ἀπὸ τὴν πείναν καὶ τὸ ψῦχος, ἀπεφάσισαν οἱ ἐπιζῶντες νὰ φύγωσι κατὰ τὴν θυελλώδη νύκτα τῆς 25 πρὸς τὴν 26 Νοεμβρίου διὰ τῶν χιονοσκεπῶν φαράγγων τοῦ Παρνασσοῦ. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες ἐπιπεσόντες ξιφῆρεις κατεδίωξαν τοὺς φεύγοντας· 1300 δὲ τούτων ἐφονεύθησαν, 400 ἐζωγρήθησαν καὶ μόλις 300 διεσώθησαν.

Διὰ δύο δ' ἐτέρων νικῶν ἐν Τουρκοχωρίῳ καὶ ἐν Διστόμῳ ὁ Καραϊσκάκης ἡλευθέρωσε σχεδὸν πᾶσαν τὴν Στεράν ἀπὸ τῶν Τούρκων, τὸ δὲ ὄνομά του κατέστη λατρευτὸν μεταξύ τῶν Ἑλλήνων, τὸ φόβητρον δὲ μεταξύ τῶν Τούρκων.

§ 119. Μάχαι ἐν τῇ Ἀττικῇ. Θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη.

Ἐν τούτοις ἡ Ἀκρόπολις πολιορκουμένη ὑπὸ τοῦ Κιουταχῆ διέτρεχε τὸν ἔσχατον κίνδυνον. Ὅθεν ὁ Καραϊσκάκης κατὰ διαταγὴν τῆς Κυβερνήσεως ἐπέστρεψεν εἰς Ἐλευσίνα μετὰ χιλίων ἀνδρῶν καὶ κατέλαβε τὸ πρὸς δυσμὰς τοῦ Πειραιῶς Κερατσίνιον. Πρὶν δὲ καλῶς ὀχυρωθῇ, ἐφώρμησε κατ' αὐτοῦ ὁ Κιουταχῆς, ἀλλὰ μετὰ μάχην φονικὴν ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ. Ἐντὸς δ' ὀλίγου συνεκεντρώθησαν περὶ τὸν Καραϊσκάκην περὶ τοὺς δεκακισχιλίους Ἕλληνες. Ὁ Καραϊσκάκης ἐπέμενεν εἰς τὸ ἀρχικὸν αὐτοῦ σχέδιον, νὰ ἀποκόψῃ πᾶσαν συγκοινωνίαν καὶ ἐμποδίζων τὴν ἀποστολὴν τροφῶν καὶ πολεμοφοδίων νὰ ἐξαναγκάσῃ τὸν Κιουταχῆν νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν. Ἄλλ' ὁ ναύαρχος Κόχραν ἐπέμενε νὰ γείνη ἡ ἐφοδος. Ὁ Καραϊσκάκης ἐθεώρει τοῦτο ἀσύνητον, ἀλλ' ὥφειλε νὰ ὑπακούσῃ, διότι ὁ Ἀγγλος ναύαρχος εἶχε τὴν ἀρχιστρατηγίαν, συνήνεσεν ὁμως οὗτος νὰ γείνη ἡ ἐφοδος τὴν 23 Ἀπριλίου. Ὁ Καραϊσκάκης ἀπὸ τῆς προτεραιᾶς πάσχω·ν ἐκ πυρετοῦ ἔκειτο ἀσθενής. Παρὰ τὴν αὐστηράν δὲ διαταγὴν Κρητῆς τινος συνεπλάκησαν μὲ τοὺς Τούρκους, οἵτινες ἐξεδίωξαν αὐτοὺς μέχρι Φαλήρου. Ἀφυπνισθεὶς ὁ Καραϊσκάκης ἐκ τῶν πυροβολισμῶν καὶ τῶν κραυγῶν καὶ ἰδὼν τοὺς Ἕλληνας φεύγοντας, ἱππεύει πάραυτα καὶ ἀρπάσας τοῦ παρατυχόντος τὴν σπάθην ἐξώρμησε κατὰ τῶν πολεμίων καὶ ἔτρεψεν αὐτοὺς εἰς φυγὴν. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν κεκρυμμένοις τῖς Τούρκος ἐπυροβόλησε καὶ ἐπλήγωσεν αὐτὸν θανασίμως. Ἐκεῖθεν μόλις ἀναπνέων μετηνέχθη εἰς τὸ πλοῖον τοῦ ἀρχιστρατήγου Τσοῦρτζ. Ὁ Καραϊσκάκης κατενόησεν, ὅτι θὰ ἀποθάνῃ, ἐξωμολογήθη, ἐζήτησε συγχώρησιν καὶ ἐκοινώνησε τῶν ἀχράντων μυστηρίων, ὑπέγραψε τὴν διαθήκην του, ἐπαρηγόρησε τοὺς τεθλιμμένους συναγωνιστάς του καὶ τοὺς προέτρεψε νὰ φυλαξῶσι τὰς θείας των καὶ νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν τῆς ἀκροπόλεως. Τὴν νύκτα παρέδωκε τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ἐπιούσαν, 23 Ἀπριλίου, ἑορτὴν τοῦ ὀνόματός του, ἐτάφη ἐν Σαλαμῖνι ἐν τῷ μέσῳ τῶν κοπετῶν καὶ τῶν θρήνων.

Ὁ θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη ὑπῆρξε μέγα τραῦμα διὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν, ἀφῆκε δὲ μέγα πένθος καὶ κενὸν ὀδυρμα-
ναπλήρωτον. Καὶ αὐτοὶ οἱ Τούρκοι ἀποθαυμάζοντες τὴν στρα-
τηγικὴν του μεγαλοφυΐαν ἔλεγον: «Ἐνὰ Ῥεσὴτ ἔχουσιν οἱ
Τούρκοι καὶ ἓνα Καραϊσκάκην οἱ Ἕλληνες» δύο λέοντες πολε-
μοῦσι διὰ νὰ καταβάλῃ ὁ ἓνας τὸν ἄλλον».

§ 120. Ἡ ἐν Φαλήρῳ ἦττα τῶν Ἑλλήνων.

Ὡς ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ Καραϊσκάκη ὁ Κόχραν ἀνέβαλε
τὴν κατὰ τῆς ἀκροπόλεως ἐφοδὸν ἐπὶ μίαν ἡμέραν. Καθ' ὅλην
δὲ τὴν νύκτα τῆς 23 πρὸς τὴν 24 Ἀπριλίου διεπαιρώθησαν
τρισχίλιοι Ἕλληνες πρὸς τὸ Φάληρον, ὁ δὲ ἐπίλοιπος στρατὸς
ἐξ ἑπτακισχιλίων ἀνδρῶν ἐξεκίνησε τὴν πρωΐαν ἐκ τοῦ ἐλαιῶ-
νος. Μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου ἤρχισεν ἡ ἀτακτος καὶ
διεσκορπισμένη πορεία ἄνευ στρατηγικοῦ, διότι καὶ ὁ Κόχραν
καὶ ὁ Τσοῦρτς ἔμενον ἐντὸς τῶν πλοίων. Οὕτω δ' ἀτάκτως
προβαίνοντες οἱ κατὰ πλοῖα ἐκ τῆς αὐπνίας Ἕλληνες ἔμενον,
ὅπου ἕκαστος ἤθελεν. Ἐπειδὴ δ' ἐστεροῦντο τῶν ἀναγκαίων ἐρ-
γαλείων πρὸς κατασκευὴν ὀχυρωμάτων, ἔσκαπτον τὴν γῆν με-
τὰς λόγχας, τὰ ξίφη καὶ τὰ κοντάρια, ὅπως προφυλαχθῶσιν
ἐκ τῆς ἐφόδου τοῦ ἱππικοῦ. Ὁ Κιουταχῆς βλέπων αὐτοὺς οὕτως
ἀτάκτως βαίνοντας ἄνευ ἱππικοῦ καὶ εἰς τρία μέρη ἀπ' ἀλλήλων
κεχωρισμένους, δὲν ἠδύνατο νὰ κατανοήσῃ ἂν ὑπάρχῃ στρατη-
γικὸν τι σχέδιον, ἀλλ' ἐπειδὴ ὑποπτεύετο καὶ ἐξοδὸν ἐκ τῆς
ἀκροπόλεως διέμενον ἀκίνητος μέχρι τῆς μεσημβρίας, ὅτε
πλέον πεισθεὶς περὶ τῆς ἀπρονοησίας τῶν ἀντιπάλων του διέ-
ταξε τὴν ἐπίθεσιν. Δύο κατὰ μέτωπον ἐφοδοὶ τῶν Ἀλβανῶν
ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τῶν τακτικῶν καὶ τῶν Σουλωτῶν, ἀλλ'
αἰφνης ἐφορμήσαντες δεξιόθεν 800 δελήδες εἰσῆλθασαν ξιφῆρεις
εἰς τὰ ἐκ τοῦ προχείρου κατασκευασθέντα καὶ ἀσθενῆ χαρακώ-
ματα τῶν Ἑλλήνων, συγχρόνως δ' ἐπελθόντες καὶ οἱ Ἀλβανοὶ
ἐπηκολούθησαν ἀπειγνυμένη πάλῃ καὶ φρικώδους σφαγῇ. Τότε
ἐξώρμησε καὶ αὐτὸς ὁ Κιουταχῆς πανστρατιᾷ ἡγούμενος τοῦ
ἱππικοῦ κατὰ τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες ἐτραπήσαν εἰς ἀτακτον
φυγὴν καταδιωκόμενοι καὶ σφαζόμενοι ἀνηλεῶς μέχρι θαλάσ-
σης. Μόλις δ' ἀνεχαίτισαν τῶν διωκόντων τὴν ὁρμὴν οἱ ἀπὸ

τῶν πλοίων σφοδροὶ πυροβολισμοὶ καὶ κατέστειλε τὸν φόβον τῶν φυγάδων, πνιγομένων εἰς τὴν θάλασσαν, ἡ ἀνδρεία τοῦ Νικολάου Ζέρβα καὶ ὁ ἡρωϊσμός τοῦ Ἀθανασίου Τούσια Βότσαρη, ὅστις ἔπεσεν ἐπανελθὼν εἰς τὴν μάχην καὶ ὑπὲρ πάντας ἀριστεύσας. Οὐδέποτε οἱ Ἕλληνες καθ' ὅλον τὸν ἀγῶνα ὑπέστησαν ποιαύτην οἰκτρὰν συμφορὰν. Πλειότεροι τῶν 1500 ἀνδρῶν ἔπεσον ἐν τῇ μάχῃ, ἐκ δὲ τῶν ὀπλαρχηγῶν ἔπεσον ὁ Ἰωάννης Νοταρᾶς, ὁ Δάμπρος Βέικος, ὁ Γεώργιος Τσαβέλλας, ὁ Φωτομάρας καὶ ὁ Ἰγγλίσσης, ὁ δὲ Δράκος καὶ ὁ Καλλέργης δεινῶς τραυματισθέντες ἔπεσον αἰχμαλῶται, καὶ ὁ μὲν Δράκος κηρύσσοντες, ὁ δὲ Καλλέργης ἀπληλευθρώθη ἀκρωτηριασθεὶς τὸ οὖς, 240) δ' αἰχμαλῶται ταχθέντες κατὰ σειρὰν ἀπεκεφαλίσθησαν. Τὸ δὲ πάντων δεινότατον, ἡ μυριάνδρος ἐκείνη στρατιὰ διελύθη ἐντὶς ὀλίγου, πρῶτου ὄντος τὸ παράδειγμα τῆς λιποταξίας τοῦ μεγαλορρήμονος Κόχραν. Ὁ Τσοῦρτς εἰδείχθη τούλάχιστον τοῦτου καρτερικώτερος καὶ παρέμεινεν ἐπὶ τρεῖς ἑβδομάδας μετὰ δισχιλίων ἀνδρῶν. Πάντων τελευταῖος ἔμεινεν ὁ γενναῖος Νικήτας καὶ ὁ Ἰωάννης Κολοκοτρώνης. Μετὰ μίαν δὲ κατόπιν ἑβδομάδα, ἥτοι ἀκριβῶς μετὰ ἓνα μῆνα ἀπὸ τῆς ἐν Φαλήρῳ πανωλεθρίας, παρεδόθη καὶ ἡ ἀκρόπολις διὰ συνθήκης, πᾶσα δὲ ἡ Στερεὰ Ἑλλάς ὑπεταγῇ καὶ πάλιν ὑπὸ τοὺς Τούρκους.

§ 121. Ἡ ἐν Πύλῳ νυμαχία (8 Ὀκτωβρίου 1827).

Τὰ ἡρωϊκὰ κατορθώματα τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸν ἱερὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα, αἱ θηριώδεις σφαγαὶ τῶν Τούρκων, ἡ καταστροφὴ τῆς Χίου καὶ τῶν Ψαρῶν καὶ ἡ τοῦ Μεσολογίου ἑνδοξος καὶ ἡρωϊκὴ πτώσις ἐκίνησαν τὸν θαυμασμόν καὶ τὴν συμπάθειαν ὅλου τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου. Αἱ δὲ τρεῖς μεγάλαι δυνάμεις, Ἀγγλία, Γαλλία καὶ Ρωσσία, συνωμολόγησαν συνθήκην πρὸς καταπαύσιν τοῦ ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου (26 Ἰουνίου 1827). Καὶ ἡ μὲν ἑλληνικὴ κυβέρνησις προθύμως ὑπήκουσεν εἰς τὴν συμβουλὴν τῶν μεγάλων δυνάμεων νὰ καταθέσῃ τὰ ὅπλα, ἀλλ' ἡ τουρκικὴ ἀπέρριψε πᾶσαν περὶ μεσολαβήσεως πρότασιν. Μετ' ὀλίγον ἔφθασαν εἰς τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας καὶ αἱ μοῖραι τῶν στόλων τῶν τριῶν μεγάλων δυνάμεων, Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ρωσσίας, ὑπὸ τὸν

Κοδριγκτῶνα, Δεριγιὺν καὶ Ἐϋδεν. Οὗτοι ἀνεκοίνωσαν εἰς τὸν Ἰμβραήμ πασαὺν τὴν ἀπόφασιν τῶν τριῶν δυνάμεων, καὶ ὅτι ἔχουσιν ἐντολὴν νὰ ἀποτρέψωσι καὶ διὰ τῶν ὅπλων πᾶσαν ἐχθροπραξίαν. Ὁ Ἰμβραήμ μετὰ πολλὰς περιστροφὰς ὑπεσχέθη νὰ μὴ ἐνεργήσῃ οὐδεμίαν ἐχθρικήν ἐπιχείρησιν μέχρι νεωτέρων διαταγῶν. Μετ' ὀλίγον ὁμως ἔλαβε διαταγὴν νὰ ἀποκρούσῃ πᾶσαν ξένην ἐπέμβασιν καὶ νὰ διπλασιάσῃ τὰς ἐνεργείας του πρὸς καθυπόταξιν τῆς Πελοποννήσου. Τότε ἐξέδωκε φοδερὰν διαταγὴν περὶ τῆς ἐρημώσεως διὰ τοῦ πυρὸς καὶ διὰ τοῦ σιδήρου τῆς χώρας, τὴν ὁποίαν διέδραμον ἄγρια στίφη. Καὶ τετρακισχίλιοι μὲν ἐτράπησαν πρὸς τὰς Πάτρας, ἐπτακισχίλιοι πρὸς τὰς Καλάμας καὶ ἐξακισχίλιοι πρὸς τὸ Λεοντάριον.

Τῇ 8ῃ Ὀκτωβρίου 1827 οἱ τρεῖς στόλοι Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ρωσσίας ἀριθμοῦντες ἐν ὅλῳ 27 πλοῖα, εἰσέπλευσαν εἰς τὸν κόλπον τῆς Πύλου, ὅπου εἶχεν ἀγκυροβολήσῃ καὶ ὁ τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος, ἀριθμῶν ἐν ὅλῳ 140 πολεμικὰ πλοῖα καὶ πλεῖστα μικρότερα μετὰ 2400 τηλεβόλων καὶ εἰκοσакισχιλίων ναυτῶν.

Ὁ λιμὴν τῆς Πύλου καίται ἐπὶ τῆς δυτικῆς ἀκτῆς τῆς Πελοποννήσου καὶ σχηματίζει κόλπον ἔχοντα τριῶν μιλίων μῆκος καὶ δύο μιλίων πλάτος. Δυτικῶς ἀποφράττει αὐτὸν ἡ πετρώδης καὶ ξηρὰ νῆσος Σφακτηρία. Τὰ ὕδατα τοῦ λιμένος εἶνε πανταχοῦ βαθέα, ὥστε δύνανται νὰ ἀγκυροβολῶσιν ἐντὸς αὐτοῦ καὶ μεγάλα πολεμικὰ πλοῖα. Ἀντικρὺ δὲ τῆς βορείου ἄκρας τῆς Σφακτηρίας ὑφθαῖ τὸ φρούριον τοῦ παλαιοῦ Ναυαρίνου. Ἐντὸς τοῦ λιμένος εἶχεν ἀγκυροβολήσῃ ὁ τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος, παραταταγμένος εἰς τρεῖς σειρας, ἐκπτέρωθεν δὲ εἶχον παραταχθῇ ἐννέα πυρπολικά. Ὁ Νάυαρχος Μουχαράμπης ἀπέστειλε πρὸς τὸν Κοδριγκτῶνα ἀξιωματικὸν νὰ εἴπῃ πρὸς αὐτόν, ὅτι δὲν ἐπιτρέπει τὴν εἰσοδόν. Ἀλλ' ὁ Κοδριγκτῶν ἀπήντησεν ὑπερηφάνως : ἀδὲν ἤλθον νὰ λάβω, ἀλλὰ νὰ δώσω διαταγὰς καὶ διέταξε ν' ἀπομακρυνθῶσιν ἐκεῖθεν τὰ πυρπολικά. Ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν εἰσηκούσθη ἀπέστειλε μίαν λέμβον εἰς πλησίον τι πυρπολικὸν νὰ ἀποκόψῃ τὸ σχοινίον τῆς ἀγκύρας. Ἀλλ' οἱ Τούρκοι μὴ θεβόμενοι τὴν σημαίαν τῆς εἰρήνης ἐπυροβόλησαν κατὰ τῆς λέμβου καὶ ἐσφόνευσαν τὸν

διευθυντὴν αὐτῆς καὶ τέσσαρας ναύτας. Τότε τὰ ἀγγλικά πληρώματα πυροβολοῦσι κατὰ τοῦ πυρπολικοῦ καὶ φονεύουσι πολλοὺς ναύτας. Ὁ Κόδριγκτων μὴ ἐπιθυμῶν νὰ πολεμήσῃ ἄνευ λόγου ἀπέστειλε δευτέραν λέμβον πρὸς τὸν Μουχαράμπην, ἵνα παύσῃ ἡ πρώτη συμπλοκή. Ἀλλ' ὁ ἐπίβουλος οὗτος ἐπυροβόλησε κατὰ τῆς λέμβου καὶ ἐφόνευσε πολλοὺς ναύτας. Ἦτο ἤδη δευτέρα ὥρα μετὰ μεσημβρίαν, ὅτε ὁ Κόδριγκτων μὴ δυνάμενος πλέον νὰ κρατήσῃ τὴν ἀγανάκτησιν του ἔδωκε τὸ σημεῖον τῆς μάχης. Ἦρχισαν δὲ ἐκατέρωθεν οἱ πυρβολισμοὶ καὶ μετὰ τετράωρον λυσσώδη μάχην καὶ συνεχῇ πυρβολισμόν ὁλόκληρος ἐκείνος ὁ κραταῖος τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος κατεβυθίσθη, ἐκτὸς 27 πλοίων, συναπώλοντο δὲ καὶ ἐξακισχίλιοι βάρβαροι. Ἐκ δὲ τῶν συμμάχων ἔπεσον 175 καὶ ἐπληγώθησαν 470, ἀλλὰ καὶ ὁ στόλος αὐτῶν ἔπαθε σπουδαίαν βλάβην.

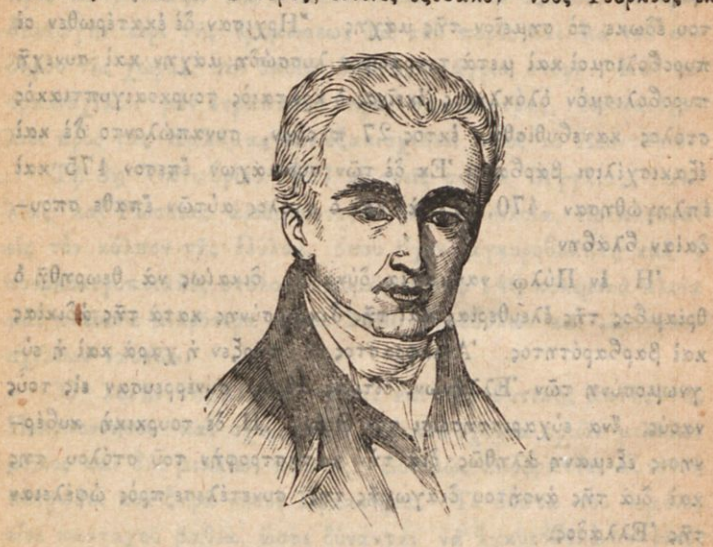
Ἡ ἐν Πύλῳ ναυμαχία δύναται δικαίως νὰ θεωρηθῇ ὁ θρίαμβος τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς δικαιοσύνης κατὰ τῆς ἀδικίας καὶ βαρβαρότητος. Ἀνέκφραστος δὲ ὑπῆρξεν ἡ χαρὰ καὶ ἡ εὐγνωμοσύνη τῶν Ἑλλήνων. ὅτινες ἀθρόοι συνέρρευσαν εἰς τοὺς ναοὺς, ἵνα εὐχαριστήσωσι τὸν Θεόν. Ἡ δὲ τουρκικὴ κυβερνήσις ἐξεμάνη ἀληθῶς διὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ στόλου τῆς καὶ διὰ τῆς ἀνοήτου διαγωγῆς τῆς συνετέλεσε πρὸς ὠφέλειαν τῆς Ἑλλάδος.

§ 122. Ἰωάννης Καποδίστριας. (1776—1831)

Ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας ἐγεννήθη ἐν Κερκύρᾳ τῷ 1776 κατῆγετο δ' ἐξ εὐγενοῦς οἰκογενείας καὶ ἔλαβεν ἀρίστην ἀνατροφὴν καὶ ἐκπαίδευσιν.

Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ῥωσσίας ἐκτιμῶν τὰς γνώσεις καὶ τὴν εὐφυΐαν τοῦ νεαροῦ Καποδιστρίου προσέλαβεν αὐτὸν εἰς τὴν Ῥωσσικὴν ὑπηρεσίαν καὶ βαθμηδὸν προήγαγεν εἰς ἀνωτέρας θέσεις διορίσας αὐτὸν καὶ ὑπουργὸν τῶν ἐξωτερικῶν (1816). Ἡ δ' ἐν Τροιζίνι Ἐθνικὴ Συνέλευσις ἐψήφισεν αὐτὸν Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος. Μετὰ τινὰς δισταγμοὺς ὑπήκουσεν εἰς τὴν πρόσκλησιν τῆς πατρίδος καὶ τῇ 8' Ἰανουαρίου 1828 κατέπλευσεν εἰς Ναύπليون ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐπευρημιῶν τοῦ λαοῦ. Ἐκεῖθεν

μετέβη εἰς Αἰγίναν, τὴν ἑδραν τῆς τότε κυβερνήσεως, καὶ ὀ-
κισθεὶς ἀνέλαθεν εὐθὺς τὴν κυβέρνησιν τῆς Ἑλλάδος. Εὖρε δὲ
πανταχοῦ ἐρείπια, ἐρήμωσιν, πεινᾶν καὶ ἀναρχίαν. Εἰργάσθη
δὲ μετ' ἀκραίφονους φιλοπατρίας καὶ συνέσεως νὰ θεραπεύσῃ
τὰ καταμαστιζόντα τὴν Ἑλλάδα θειᾶ. Διωργάνωσε τὸν
στράτον, καὶ μέρος μὲν αὐτοῦ ἀπέστειλεν εἰς τὴν ἀνατολικὴν
Ἑλλάδα ὑπὸ τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην, ἄλλο δὲ εἰς τὴν
δυτικὴν ὑπὸ τὸν Τσοῦρτζι, οἵτινες ἐξέβαλον τοὺς Τούρκους ἐκ



ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ

τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ἑτάκτοποιήσε τὸ ναυτικὸν καὶ κατέ-
στρεψε τὴν πειρατείαν, ἣτις ἐφθειρε τὰ παράλια καὶ τὰς νήσους,
ἐσύστησε πολλὰ ἑλληνικὰ καὶ δημοτικὰ σχολεῖα, ὄργανοτρο-
φεῖον ἐν Αἰγίνῃ καὶ γεωργικὴν σχολὴν ἐν Τίρυνθι. Ἰδρύσεν ἐ-
θνικὴν τράπεζαν καὶ τὰ πρῶτα κεφάλαια αὐτῆς κατέθηκεν ἐξ
ἰδίων. Μισθὸν ὡς Κυβερνήτης δὲν ἠθέλησε γὰρ λαβεῖν, ἀλλ' ἐξη-
λίαν ὀλιγαρχῶς. Οὕτω δὲ ἐθήκε τὰς πρώτας βάσεις τῆς ἀ-
γαθῆς διοικήσεως καὶ δικαίως ἐπέσυρε τὴν ἀγάπην καὶ τὴν εὐ-
γνωμοσύνην τοῦ ἔθνους. Ἀλλ' ἡ αὐστηρὰ διοίκησις πρὸς κατα-
σπολὴν τῆς ἀναρχίας καὶ ἡ ἐνώπιον τοῦ νόμου καθιερωθεῖσα
ἐξουσία ἐξήρθε πολλοὺς τῶν ἐκχούτων Ἑλλήνων, οἵτινες, ἀφ' οὗ

ποσαύτας θυσίας ὑπέστησαν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἔθνους, εἶχον τὴν ἀξίωσιν νὰ ἀπολαμβάνωσι καὶ ἰδιαίτερά τινα προνόμια. Οὕτω δ' εὗρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ τιμωρήσῃ τινάς, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ Πετρόμπεης, τοῦ ὁποίου εἶχε διατάξῃ τὴν φυλάκισιν τοῦ δι' ἀπείθειαν πρὸς τὴν κυβέρνησιν. Ἐνεκὰ τοῦτου ἡ τῶν Μαυρομιχαλαίων οἰκογένεια, ἣτις τοσαύτας θυσίας εἶχεν ὑποστῆ εἰς τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα ἐξηρεθίσθη εἰς μέγαν βαθμόν. Δύο δὲ μέλη αὐτῆς, ὁ Κωνσταντῖνος Μαυρομιχαλῆς, ἀδελφὸς τοῦ Πετρόμπεη, καὶ ὁ Γεώργιος Μαυρομιχαλῆς, υἱὸς αὐτοῦ, συνώμοσαν νὰ φονεύσωσι τὸν Κυβερνήτην. Τὴν πρωΐαν δὲ τῆς 27 Σεπτεμβρίου 1831 ἐνεδρεύοντες πρὸ τῆς θύρας τοῦ ἐν Ναυπλίῳ ναοῦ τοῦ ἁγίου Σπυριδῶνος ἐδόλοφόνησαν αὐτόν, ἐν ᾧ εἰσήρχετο εἰς τὸν ναόν.

Καὶ ὁ μὲν Κωνσταντῖνος κατεσπαράχθη εὐθὺς ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ὁ δὲ Γεώργιος κατερυγεν εἰς τὴν γαλλικὴν πρεσβείαν καὶ ἰδικασθεὶς ὑπὸ εἰδικοῦ δικαστηρίου ἀπέθανε τὸν διὰ τουφεκισμοῦ θάνατον. Ὁ θάνατος τοῦ Καποδιστρίου ὑπῆρξεν ἡ μεγίστη συμφορὰ διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἣτις ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ ἀπώλεσε τὸν ἀληθῆ ἑαυτῆς Κυβερνήτην.

§ 123. Ὁθων Α'. βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος

Αἱ τρεῖς προστάτιδες τῆς Ἑλλάδος δυνάμεις, Ἀγγλία, Γαλλία καὶ Ῥωσσία, συναπεφάσισαν νὰ ἰδρύσωσι κράτος ἐλληνικὸν καὶ ὡς βασιλέα αὐτοῦ ἐξέλεξαν τὸν Λεοπόλδον (22 Ἰανουαρίου 1830). Ἐπειδὴ ὅμως αὐτός θέν ἐδέχθη τὸ στέμμα, διότι τὰ ὅρια τοῦ κράτους ἦσαν λίαν στενά, αἱ δυνάμεις αὐτοῦ ἐξέλεξαν τὸν δευτερότοκον υἱὸν τοῦ βασιλέως τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκου, Ὁθωνα τὸν Α', ἐπεξέτειναν δὲ καὶ τὰ ὅρια τῆς Ἑλλάδος. (26 Ἀπριλίου 1832. Ὁ Ὁθων ἀπειβιάσθη εἰς Ναύπλιον τῇ 25 Ἰανουαρίου 1833 καὶ ἐπειδὴ ἦτο ἀνήλικος ἐκυβέρνησε τὴν Ἑλλάδα διὰ τριμελοῦς ἀντιβασιλείας μέχρι τῆς ἐνηλικιότητος αὐτοῦ (20 Μαΐου 1835). Ὁ Ὁθων ὑπῆρξεν ἀνὴρ ἀγαθώτατος, ἠγάπησε δὲ θερμῶς τὴν Ἑλλάδα, τὴν νέαν αὐτοῦ πατρίδα, καὶ ἐπόθησε τὸ μεγαλεῖον αὐτῆς καὶ τὴν δόξαν. Ἐγνώρισε κατὰ βάθος τὰ ἥθη καὶ τὰ ἔθιμα τοῦ λαοῦ τοῦ καὶ εἰς τὴν εὐδαι-

μονίαν αὐτοῦ ἀφιέρωσεν ὅλον τὸν βίον του. Ἡ διοίκησις του ὑπῆρξεν ἀγαθὴ καὶ πατρικὴ. Κατ' ἀρχὰς πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος ὑπῆρξε τὸ Ναύπλιον, ἀλλὰ περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1834 πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος ἐγέναναι ἡ Ἀθήναι. Ἐν ἔτει 1836 ὁ Ὅθων μεταβὰς εἰς Γερμανίαν ἐνυμφεύθη τὴν βασίλισσαν Ἀμαλίαν. Ὁ Ὅθων ἐβασίλευσεν ἐπὶ τριάκοντα ἔτη,



ΟΘΩΝ Α' ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΔΩΝ

εἰργάζετο δὲ ὑπὲρ τῆς μεγάλης ἰδέας, δῆλα δὲ ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως πασῶν τῶν ὑποδοῦλων ἐλληνικῶν χωρῶν. Ἀλλ' ἔνεκα πολιτικῶν λόγων ἐξεθρονίσθη δι' ἐπαναστάσεως τὴν νύκτα τῆς 10 Ὀκτωβρίου 1862. Ἐτελεύτησε δὲ ὡς ἐξόριστος ἐν Βαυαρίᾳ τὴν 14 Ἰουλίου 1867 ἄγων τὸ 53 ἔτος τῆς ἡλικίας. Ἡ ἐκθρόνισις τοῦ Ὁθωνος ὑπῆρξε διὰ τὴν Ἑλλάδα δεῦτερον θανάσιμον τραῦμα μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Καποδιστρίου.

§ 124. Γεώργιος Α' Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων.

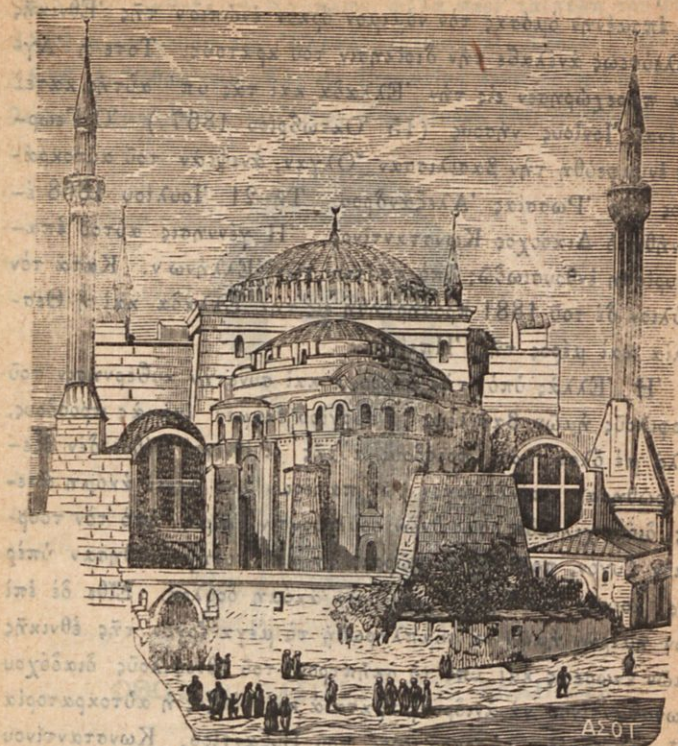
Διάδοχος τοῦ Ὁθωνος ἐξελέγη ὑπὸ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἐθνικῆς συνελεύσεως τῇ 18 Μαρτίου 1863 ὁ πρίγκιψ Γεώργιος, δευτερότοκος υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Δανίας Χριστιανοῦ. Ὁ βασιλεὺς Γεώργιος ἐγεννήθη ἐν Δανίᾳ τῇ 24 Δεκεμβρίου 1845.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Ἀποδεχθεὶς τὸ στέμμα τῆς Ἑλλάδος κητῆλθεν εἰς Ἀθήνας καὶ ἐγένετο δεκτὸς μετ' ἐνθουσιασμοῦ (18 Ὀκτωβρίου 1863). Τὴν ἐπομένην ὁμόσχευσε τὸν νόμιμον ὄρκον ἐνώπιον τῆς Ἐθνικῆς συνελεύσεως ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους. Τότε ἡ Ἀγγλία παρεχώρησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰς ὑπ' αὐτῆς κατεχομένας Ἰονίους νήσους (15 Ὀκτωβρίου 1867.) Ὁ Γεώργιος ἐνυμφεύθη τὴν βασιλίσσαν Ὀλγαν, ἀνεψιᾶν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας Ἀλεξάνδρου. Τῇ 21 Ἰουλίου 1868 ἐγεννήθη ὁ Διάδοχος Κωνσταντῖνος. Ἡ γέννησις αὐτοῦ ἐπαγγηγυρίσθη ἐνθουσιωδῶς ὑπὸ πάντων τῶν Ἑλλήνων. Κατὰ τὸν Ἰούλιον δὲ τοῦ 1881 προσηρτήθη εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἡ Θεσσαλία καὶ μέρος τῆς Ἡπείρου.

Ἡ Ἑλλάς ὑπὸ τὴν ἔμφροναν καὶ συνετὴν κυβέρνησιν τοῦ λαοφιλοῦς ἡμῶν βασιλέως Γεωργίου ἔκαμιν ἱκανὰς προόδους, ἀλλὰ μὲ ὅλας τὰς προόδους αὐτῆς οἱ ἐθνικοὶ πόθοι δὲν ἐξεπληρώθησαν, τὸ δὲ ἔργον τῶν πατέρων μας μένει ἀκόμη ἀτελής, διότι χιλιάδες ὁμοεθνῶν δουλεύουσιν ἀκόμη ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγόν, πολλαὶ δὲ χῶραι, ἂν καὶ συνηγωνίσθησαν ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἐλευθερίας, μένουσιν ἀκόμη δούλαι. Εἴθε δὲ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν νὰ συμπληρωθῇ τὸ μέγα ἔργον τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἐνώσεως καὶ ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ ἐθνοφιλοῦς διαδόχου Κωνσταντίνου νὰ ἀνιδρυθῇ κρηταιὰ καὶ ἐνδοξος ἡ αὐτοκρατορία τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου, Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου καὶ ἐν τῷ μεγάλῳ ναῷ τῆς Ἀγίας τοῦ Θεοῦ Σοφίας νὰ ἐορτασθῇ ἡ μεγάλη αὕτη Πανελλήνιος ἐορτή.

ΤΕΛΟΣ



Η ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑ

ΤΕΛΟΣ

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Ἱστορία τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄

Μυθικοὶ καὶ ἡρώικοι χρόνοι.

§ 1.	Ἀρχαιότατοι κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος	5
§ 2.	Νέοι ἱποικοὶ ἐλθόντες ἐξ Αἰγύπτου, Φοινίκης καὶ Ἀσίας εἰς τὴν Ἑλλάδα	7
§ 3.	Ἡρώες. Ἡρακλῆς καὶ Θησεύς	8
§ 4.	Ἀργοναυτικὴ ἐκστρατεία	13
§ 5.	Πόλεμος τῶν ἐπτὰ ἐπὶ Θήβας καὶ τῶν ἐπιγόνων	14
§ 6.	Τρωϊκὸς πόλεμος	17

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄

Χρόνοι τῶν μεταναστάσεων καὶ τῆς οὐστάσεως τῶν διαφόρων πολιτειῶν.

§ 7.	Κάθοδος τῶν Ἡρακλειδῶν εἰς τὴν Πελοπόννησον	20
§ 8.	Ἀποικίαι ἐπὶ τῶν προϊστορικῶν χρόνων	22
§ 9.	Ἀποικίαι ἐπὶ τῶν πρώτων ἱστορικῶν χρόνων	24
§ 10.	Ἡθικοὶ δεσμοὶ καὶ ἐνότης τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους.	24

Ἱστορία τῆς Σπάρτης.

§ 11.	Λυκοῦργος. Πολίτευμα καὶ νόμοι τῆς Σπάρτης.	30
§ 12.	Μεσσηνιακοὶ πόλεμοι	34

Ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν.

§ 13.	Τὰ ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Κόδρου μέχρι Σόλωνος κυριώτερα γεγονότα	36
§ 14.	Ὁ Σόλων καὶ οἱ νόμοι του	38
§ 15.	Ὁ Πεισίστρατος καὶ οἱ υἱοὶ του	42
§ 16.	Μεταρρύθμισις τοῦ πολιτεύματος ὑπὸ Κλεισθέους	43

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Περσικοὶ ἢ Μηδικοὶ πόλεμοι.

Χρόνοι τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς δόξης τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.

α'. Ἀμυντικοὶ πόλεμοι πρὸς τοὺς Πέρσας.

§ 17.	Τὸ περσικὸν κράτος καὶ ἡ Ἴωνικὴ ἐπανάστασις.	44
§ 18.	Πρώτη ἐκστρατεία τῶν Περσῶν κατὰ τῆς Ἑλλάδος.	47
§ 19.	Δευτέρα ἐκστρατεία τῶν Περσῶν κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἐν Μαραθῶνι μάχη. Μιλτιάδης.	47
§ 20.	Ἀριστείδης καὶ Θεμιστοκλῆς. Τρίτη ἐκστρατεία τῶν Περσῶν κατὰ τῆς Ἑλλάδος	50
§ 21.	Ἡ ἐν Θερμοπύλαις μάχη. Λεωνίδα	52
§ 22.	Ἡ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχία	54
§ 23.	Φυγὴ τοῦ Ξέρξου ἐκ τῆς Ἑλλάδος.	56
§ 24.	Ἡ ἐν Πλαταιαῖς μάχη	57
§ 25.	Ἡ ἐν Μυκάλῃ μάχη	60
§ 26.	Ἀνοικοδόμησις τῶν Ἀθηνῶν καὶ τείχεσις αὐτῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς	61

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Ἡγεμονία τῶν Ἀθηνῶν.

β'. Πόλεμοι ἐπιθετικοὶ πρὸς τοὺς Πέρσας.

§ 27.	Ἀλωσις τοῦ Βυζαντίου. Προδοτικὰ σχέδια τοῦ Παυσανίου καὶ θάνατος αὐτοῦ	62
§ 28.	Θάνατος Ἀριστείδου καὶ Θεμιστοκλέους	63
§ 29.	Ἡγεμονία τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ Κίμωνος	64
§ 30.	Ἀκμὴ τῆς ἡγεμονίας τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ Περικλέους.	68

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Πελοποννησιακὸς πόλεμος.

Χρόνοι τῶν ἐμφυλίων σπαραγμῶν καὶ τῆς παρακμῆς τῆς Ἑλλάδος.

§ 31.	Πρώτη δεκαετής περίοδος ἡ Ἀρχιδάμειος πόλεμος	70
§ 32.	Δευτέρα περίοδος τοῦ πολέμου. Ἀλκιβιάδης. Ἡ εἰς Σικελίαν ἐκστρατεία	73

- § 33. Τρίτη περίοδος ἡ Δεκελειακὸς πόλεμος. Νίκαι τῶν Ἀθηναίων. Κάθοδος τοῦ Ἀλκιβιάδου . . . 76
- § 34. Λύσανδρος. Καλλικρατίδας. Ναυμαχία ἐν Ἀργινούσαις . . . 77
- § 35. Ἡ ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς ναυμαχία. Τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. . . 78

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ'.

Ἡγεμονία τῆς Σπάρτης.

- § 36. Οἱ τριάκοντα τύραννοι. Θρασύβουλος. . . 79
- § 37. Ἡ ἀνάθαισις τοῦ Κύρου καὶ ἡ κάθοδος τῶν μυρίων. 80
- § 38. Νέαι συγκρούσεις Ἑλλήνων καὶ Περσῶν. Θίμβρων, Δερκυλλίδας, Ἀγησίλαος. . . 82
- § 39. Βοιωτικὸς ἡ Κορινθιακὸς πόλεμος. Ἀνταλκίδειος εἰρήνη . . . 83
- § 40. Θῆβαι. Πελοπίδας. Ἐπαμεινώνδας . . . 84
- § 41. Ἡ ἐν Λεύκτροις μάχη . . . 85

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Ἡγεμονία Θεβῶν.

- § 42. Εἰσβολὴ τῶν Θεβαίων εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἡ ἐν Μυκτινείᾳ μάχη. Θάνατος τοῦ Ἐπαμεινώνδου . . . 86

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Ἡγεμονία τῶν Μακεδόνων.

Ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Φίλιππος ὁ Β'.

- § 43. Πρῶτα κητρῶματα τοῦ Φιλίππου. Φωκικὸς ἡ ἱερὸς πόλεμος . . . 87
- § 44. Ἡ ἐν Χερωνείᾳ μάχη . . . 89

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Ἡ Ἑλλὰς ὑπὸ τὴν μοναρχικὴν ἡγεμονίαν τῆς Μακεδονίας.

Ἀλέξανδρος ὁ μέγας.

- § 45. Τὰ κατὰ τὸν Ἀλέξανδρον μέχρι τῆς εἰς Ἀσίαν ἐκστρατείας αὐτοῦ . . . 90

§ 46.	Ἐκστρατεία τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς Ἀσίαν . . .	91
-------	---	----

Διάδοχοι τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου.

§ 47.	Διαιρέσεις τοῦ κράτους. Τὰ ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλεξάνδρου μέχρι τῆς ἐν Ἰψῷ μάχης . . .	95
§ 48.	Λημιακὸς πόλεμος. Εἰσβολὴ τῶν Γαλατῶν. Ἀντίγονος ὁ Γονατᾶς . . .	97
§ 49.	Αἰτωλικὴ καὶ Ἀχαϊκὴ ὁμόσπονδία . . .	98
§ 50.	Οἱ βασιλεῖς τῆς Σπάρτης Ἀγίς Δ' καὶ Κλεομένης Γ' . . .	99
§ 51.	Οἱ Ῥωμαῖοι καθυποτάσσουσι τὴν Ἑλλάδα. . .	100

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'.

Ἡ Ἑλλὰς ὑπὸ τὴν Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν.

Πρώτη ὑποδούλωσις τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους.

§ 52.	Ἡ Ἑλλὰς ἀπὸ τῆς καταστροφῆς τῆς Κορίνθου μέχρι Αὐγούστου . . .	102
§ 53.	Ἡ Ἑλλὰς ἀπὸ Αὐγούστου μέχρι τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου . . .	104
§ 54.	Διάδοσις τοῦ χριστιανισμοῦ . . .	106
§ 55.	Κωνσταντῖνος ὁ μέγας . . .	107
§ 56.	Τουλιανὸς ὁ Παραβίτης . . .	109
§ 57.	Ἐπιδρομὴ τῶν Οὐννων καὶ Γόθων. Θεοδοσίος ὁ μέγας. . .	110
§ 58.	Νεαὶ βαρβαρικαὶ ἐπιδρομαί. Καταλυσίς τοῦ δυτικοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους . . .	112



ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Ἱστορία τοῦ βυζαντινοῦ κράτους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

Περίοδος πρώτη.

Ἀπὸ τοῦ διχασμοῦ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους μέχρι Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου.

Περίοδος τοῦ ἐξελληνισμοῦ τοῦ ἀνατολικοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους.

§ 59.	Προεισαγωγικαὶ παρατηρήσεις . . .	113
-------	-----------------------------------	-----

- § 60. Ἰουστινιανός . . . 114
 § 61. Ἡράκλειος . . . 116
 § 62. Κωνσταντῖνος ὁ Πωγωνάτος· Μωάμεθ· Πρώτη
 πολιορκία Κων[σταντινῆς] ὑπὸ τῶν Ἀράβων . . . 117

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

Περίοδος δευτέρα.

Αἰὼν τῆς θρησκευτικῆς καὶ πολιτικῆς μεταρρυθμίσεως.

- § 63. Λέων ὁ Ἰσαυρος· Δευτέρα πολιορκία τῆς Κων-
 σταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων . . . 119
 § 64. Τὰ ἐπὶ τῶν διαδόχων Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου . . . 121

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

Περίοδος τρίτη.

Ἀκμὴ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους.

- § 65. Βασίλειος ὁ Μακεδών . . . 124
 § 66. Φώτιος ὁ Πατριάρχης· Χωρισμός τῶν ἐκκλησιῶν . . . 126
 § 67. Νικηφόρος Β' ὁ Φωκάς . . . 128
 § 68. Ἰωάννης Β' ὁ Τσιμισκῆς . . . 130
 § 69. Βασίλειος Β' ὁ Βουλγαροκτόνος . . . 131

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

Περίοδος τετάρτη.

Αἰὼν τῶν σταυροφοριῶν καὶ τῆς παρακμῆς τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους.

- § 70. Αἷτια τῆς πικραμῆς τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους . . . 134
 § 71. Τὰ ἐπὶ Ἀλεξίου, Ἰωάννου καὶ Μανουὴ Κομνηνοῦ . . . 135
 § 72. Ἀλωσις τῆς Κ[ωνσταντινῆς] ὑπὸ τῶν σταυροφόρων . . . 138

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'.

Περίοδος πέμπτη.

Δευτέρα ὑποδούλωσις τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους.

- § 73. Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία τῆς Θεσσαλονίκης . . . 139

§ 74.	Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας	140
§ 75.	Μιχαὴλ Παλαιολόγος. Ἀνάκτησις τῆς Κ λεως.	141
§ 76.	Τὸ νέον ὁσμανικὸν ἢ ὀθωμανικὸν κράτος	143
§ 77.	Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος. Πολιορκία καὶ ἄλωσις τῆς Κων λεως ὑπὸ τῶν Τούρκων.	144

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

Ἱστορία τῆς νέας Ἑλλάδος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣ΄.

Οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τὴν τουρκικὴν δεσποτείαν.

Αἰὼν ἀφορήτου δουλείας.

Τρίτη ὑποδούλωσις τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους.

§ 78.	Γενικὴ ἐπισκόπησις τῆς τύχης τῶν Ἑλλήνων μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως	148
§ 79.	Θρησκευτικὰ προνόμια. Κλήρος. Σχολεῖα	149
§ 80.	Πολιτικὰ προνόμια. Δημογέροντες κλπ.	150
§ 81.	Ὁ λαὸς ὑπὸ τὴν τουρκικὴν δεσποτείαν	151
§ 82.	Κλέφται καὶ ἄρματωλοι	152
§ 83.	Ἡ ὑπὸ τῆς μεγάλης Αἰκατέρινης ὑποκινηθεῖσα ἐπανάστασις τοῦ 1770	154
§ 84.	Λάμπρος Κατσώνης καὶ Ἀνδρουτσος	156
§ 85.	Ἀνάπτυξις τῆς ναυτιλίας, τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν γραμμάτων	158
§ 86.	Ἀδαμάντιος Κοραΐς	159
§ 87.	Ῥήγας ὁ Φεραῖος	161
§ 88.	Οἱ Σουλιῶται. Ἡρωικοὶ ἀγῶνες αὐτῶν κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ	163
§ 89.	Ὁ Ἀλῆ πασσᾶς καὶ οἱ ἄρματωλοι τοῦ Ὀλύμπου Νικοτσάρας καὶ Βλαχάδας	166
§ 90.	Ἐξαγορασις τῆς Πάργας καὶ τὸ τέλος τοῦ Ἀλῆ	168
§ 91.	Ἡ φημιθετικὴ ἐπανάστασις τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Πολιτικῆς	169

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'.

Ἐκρηξις τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως.

Ἀπαράμιλλος ἡρωϊσμός καὶ εὐκλεῆ κατορθώματα τῶν Ἑλλήνων.

- § 92. Ἀλέξανδρος ὁ Ὑψηλάντης. Ἡ ἐν ταῖς ἡγεμονίαις ἐπανάστασις . . . 170
- § 93. Ἐθνικὴ ἐξέγερσις. Σφαγχὶ ἐν Κ|λει καὶ ἀλλαχοῦ. Ἀπαγχόνισις τοῦ Πατριάρχου . . . 173

α) Τὰ κατὰ τὴν Πελοπόννησον ἐν ἔτει 1821.

- § 94. Ἡ ἐν Πελοποννήσῳ ἔκρηξις τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἐν ἔτει 1821 . . . 175
- § 95. Θεόδωρος Κολοκοτρώνης . . . 178
- § 96. Ἡ ἐν Βαλτετσίῳ νίκη τῶν Ἑλλήνων . . . 180
- § 97. Νίκη τῶν Ἑλλήνων ἐν Δολιανοῖς. Νικήτας ὁ Τουρκοφάγος . . . 181
- § 98. Ἀλωσις τῆς Τριπόλεως . . . 181
- § 99. Περὶ τῆς πολιτορκίας ἄλλων φρουρίων . . . 182

β) Τὰ κατὰ τὴν Στερεάν Ἑλλάδα ἐν ἔτει 1821.

- § 100. Μάχη ἐν Θερμοπύλαις. Ἡρωϊκὸς θάνατος τοῦ Διάκου . . . 183
- § 101. Ὀδυσσεὺς Ἀνδρουτσος καὶ τὸ χάνι τῆς Γραβιάς . . . 185
- § 102. Ἰωάννης Δουδουνιώτης. Ἡ ἐν Βασιλικοῖς νίκη τῶν Ἑλλήνων . . . 187

γ) Τὰ κατὰ θάλασσαν ἐν ἔτει 1821.

- § 103. Τὸ ναυτικὸν τῶν τριῶν νήσων. Τὰ πρῶτα κατὰ θάλασσαν τρόπαια . . . 187

α') Τὰ κατὰ θάλασσαν ἐν ἔτει 1822.

- § 104. Καταστροφὴ τῆς Χίου . . . 189
- § 105. Κανάρης. Ἀνδραγαθήματα αὐτοῦ . . . 190
- § 106. Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος. Ἡ ἐν Πέτρᾳ μάχη . . . 192

6') Τὰ κατὰ τὴν Στερεάν ἐν ἔτει 1822.

§ 107. Πρώτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου . . .	194
--	-----

γ') Τὰ κατὰ τὴν Πελοπόννησον ἐν ἔτει 1822.

§ 108. Εἰσβολὴ τοῦ Δράμαλη εἰς τὴν Πελοπόννησον	195
---	-----

α') Τὰ κατὰ τὴν Στερεάν ἐν ἔτει 1823.

§ 109. Θάνατος τοῦ Μάρκου Βότσαρη	198
-----------------------------------	-----

α') Τὰ κατὰ θάλασσαν ἐν ἔτει 1824.

§ 110. Ἰμβραήμ πασσᾶς. Καταστροφή τῶν Ψαρῶν .	199
---	-----

§ 111. Ἀνδρέας Μιχαήλ. Ναυμαχίαι πρὸ τῆς Σάμου	201
--	-----

§ 112. Ἀπόβασις τοῦ Ἰμβραήμ εἰς τὴν Πελοπόννησον.	203
---	-----

§ 113. Μάχη παρὰ τὸ Κρεμμύδι .	203
--------------------------------	-----

§ 114. Γρηγόριος Παπαφλέσσας .	204
--------------------------------	-----

§ 115. Πρώτη ἐπιδρομὴ τοῦ Ἰμβραήμ εἰς τὴν Πελο- πόννησον	205
---	-----

§ 116. Δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου καὶ πτώσις αὐτοῦ.	206
---	-----

§ 117. Νέα ἐπιδρομὴ τοῦ Ἰμβραήμ εἰς τὴν Πελοπόν- νησον ἐν ἔτει 1826 καὶ 1027	209
---	-----

§ 118. Γεώργιος Καραϊσκάκης. Πολιορκία ἀκροπόλεως. Ἡ ἐν Ἀραχώβῃ φονικὴ νύξ	210
---	-----

§ 119. Μάχαι ἐν Ἀττικῇ. Θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη	213
--	-----

§ 120. Ἡ ἐν Φαλήρῳ ἦττα τῶν Ἑλλήνων	214
-------------------------------------	-----

§ 121. Ἡ ἐν Πύλῳ ναυμαχία	215
---------------------------	-----

§ 122. Ἰωάννης Καποδίστριας	217
-----------------------------	-----

§ 123. Ὅθων Α' βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος	219
-------------------------------------	-----

§ 124. Γεώργιος Α' βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων	220
---	-----



ΨΙΝΑΞ ΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ

Ζεὺς 5.—Ἥρα 7.—Ἡρακλῆς 9.—Θησεύς 11.—Θησεῖον 13.—
 Ἀθηνᾶ 15.—Πάρις—Ἐκτωρ 17.—Ἀχιλλεύς 19.—Θάνατος Ἀχιλλέως 20.
 —Ὀδυσσεύς. Δούρειος ἵππος 21.—Ὅμηρος 23.—Ποσειδῶν 25.—
 Ἀπόλλων 27.—Λυκοῦργος 51.—Ἄρτεμις 33.—Δήμητρα 35.—Σόλων 39.
 —Ὀδυσσεὺς καὶ Σειρήνες 41.—Ὀρφεὺς (Ἑρμῆς, Εὐριδίκη) 43.—
 Ἡρόδοτος 45.—Μιλτιάδης 48.—Ἀριστείδης 51.—Θεμιστοκλῆς 55.
 —Κίμων 65.—Περικλῆς 70.—Ἀλκιβιάδης 75.—Φίλιππος 88.—Ἀ-
 λέξανδρος 91.—Ἀριστοτέλης 93.—Κωνσταντῖνος ὁ μέγας 107.—Βύ-
 ζας 108.—Ἰουλιανὸς ὁ παραβάτης 109.—Θεοδόσιος ὁ μέγας 111.—
 Ἰουστινιανὸς 115.—Ἡράκλειος 117.—Πωγωνᾶτος 118.—Λέων Γ' ὁ
 Ἰσαυρος 121.—Βασίλειος ὁ Μακεδὼν 125.—Νικηφόρος Φωκᾶς 129.—
 Ἰωάννης Τσιμισκῆς 131.—Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος 133.—Ἀλέξιος
 Α' ὁ Κομνηνὸς 135.—Θεόδωρος Λάσκαρις 141.—Ἰωάννης Βατάτσης 141.
 —Μιχαὴλ Παλαιολόγος 142.—Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος 145.—
 (Ναὸς ἁγίας Σοφίας) 222.—Κλέφται 153.—Δάμπρος Κατσώνης 156.
 —Ἀνδρούτσος 157.—Ἀδαμάντιος Κοραΐς 160.—Ρήγας ὁ Φεραῖος 162.
 —Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης 171.—Γρηγόριος ὁ Πατριάρχης 174.—
 (Γερμανὸς ὁ παλαιῶν Πατρῶν 232).—Πετρόμπεης 176.—Κολοκοτρῶ-
 νης 179.—Διάκος 184.—Ὀδυσσεὺς 186.—Κανάρης 191.—Μάρκος
 Βότσαρης 193.—Μικρούλης 202.—Παπαφλέσσας 204.—Καραϊσκά-
 κης 211.—Καποδίστριας 218.—Ὅθων 220.





ΓΕΡΜΑΝΟΣ



